UNIVERSAL
LIBRARY
OU_232186
UNIVERSAL
LIBRARY

بسم الله الرحمن الرحيم

هذا من فضل ربي حضرت حق سبحانه این کتاب مستطاب منظور نظر اولی الالباب گردانید

مشتمل بر مصنفات رسالهٔ که هریک از آن کتابیست جامع مسایل شریعت و جامع فوائد طریقت

در مطبعی واقع شد طبع شد

اجمال احوال برکت اشتمال حضرت مؤلف جامع الکمال علیہ رحمۃ اللہ المتعال

شیخ عبد الحق دہلوی قدس سرہ

زمزمہ شہنامہ ارش گوش جہانیان انواختہ وخامۂ موخان بتحریر مناقب ہمایونش اجمالاً وتفصیلاً دراختہ سطری چند بر لوح سنگی نقش کردہ در قبہ مزار فائض الانوارش تعبیہ کردہ اند درین جریدہ بر عبارت لوح اکتفائی رود

——— وآن این است ———

مجملے از احوال کرامت مآل این شیخ وقت مقتدای زمان صاحب المفاخر ابو المجد عبد الحق رحمۃ اللہ علیہ رحمۃ واسعۃ آنکہ از ہبادی شعور بطلب حق وطلب علم کمر بستہ نزد یک یک آوان بلوغ اکثر علوم دین بتحصیل کرد ودر سن بست ودو سالگی از مہمات فارغ شدہ وکلام مجید را برگرفتہ بر سند افادہ نشست وہم در عنفوان شباب جذبۂ الٰہی در رسید بیکبارہ دل از یار ودیار برکندہ متوجہ حرمین محترمین گشت مدید بآن مقامات شریفہ اقامت ورزیدہ باقطاب زمان واولیای کبار صحبتہا داشتہ بود ایشان ازو خصوصت ارشاد طالبان اختصاص یافت علاوہ آن تکمیل فن حدیث نمودہ باہر کات فراوان بموطن مالوف مراجعت فرمود ومدۃ پنجاہ ودو سال بجمعیت ظاہر وباطن تمکن یافتہ تکمیل فرزندان وطالبان بجا آورد وبنشر علوم سیما علم شریف حدیث پرداختہ بہ نہجے کہ در دیار عجم احدے را از علمای متقدمین ومتاخرین دست نداده ست ممتاز ومستثنیٰ گردید ودر فنون علمیہ خاصۃً فن حدیث کتب معتبرہ تصنیف کرد چنانکہ علمای زمان اعتنا بآن ورزیدہ دستور العمل خود دارند واہل دانش از خواص وعوام بجان خریداری می نمایند تصانیف این فیاض والا از صغیر وکبیر بصد مجلد ویجب شمار ابیات بہ پانصد ہزار رسیدہ ست در محرم ۹۵۸ ہجری این نور اتم بر تو ظہور بعالم عنصر داد ودر ۱۰۵۲ ہجری بتمام آگہی وکشادہ پیشانی بعالم قدس خرامید تاریخ ولادت شیخ او [illegible]

وتاریخ رحلت فخر العالم ست فقط (ہکذا فی کتاب مآثر الکرام)

فہرست اسمای رسایل و مکتوبات شریف حضرت سید المحدثین شیخ عبد الحق محدث دہلوی البخاری قدس اللہ سرہ

نمبر	صفحہ	نام رسالہ ہا	اسمائے مکتوب الیہم	نمبر	صفحہ	نام رسالہ ہا	اسمائے مکتوب الیہم
۱	۳	سلوک طریق الفلاح عند فقد التربیۃ بالاصطلاح	بخدمت خواجہ محمد باقی قدس سرہ	۱۸	۹۱	سلوک اقرب السبل بالتوجہ الی سید الرسل	بنواب خانخانان
۲	۷	اصول الطریقۃ لکشف الحقیقۃ	ایضاً	۱۹	۹۶	قصد التعش والاوراد فی طلب المقصد والمراد	ایضاً
۳	۱۳	تبیین الطریق لاہل الارادۃ	ایضاً	۲۰	۹۸	تثبیت القدم علی الاصطبار	بشیخ ابو الفیض فیضی
۴	۱۹	تنبیہ اہل النہی بتفاوت حال الابتدا والانتہا	ایضاً	۲۱	۹۹	تجدید الذکر فی بیان حقیقۃ الشکر	بنواب فرید بدر خان
۵	۱۹	تحصیل الکمال الاکمل بداجتیاز فقر محمدی	ایضاً	۲۲	۱۰۲	اتحاف الاحبۃ ببیان حدیث المحبۃ	بنواب خانخانان سپہ سالار
۶	۳۸	قمع الاکم باختلاف احوال الشیخ والقوم فی السماع	ایضاً	۲۳	۱۰۶	ترک الاختلاط والمنع عن صحبۃ الاغتلاط	بشیخ اسمٰعیل
۷	۴۲	ورود الامداد بالاستقامۃ علی الاوراد	ایضاً	۲۴	۱۰۸	تسبیب الخیر لدفع الضیر	بنواب سید فرید صدر خان
۸	۴۷	رعایۃ الانصاف والاعتدال فی اجتناب	بشیخ عبد الحق	۲۵	۱۱۱	کشف اسرار الظلام عن لسان الجہال والقال القلم	بدر کرن السلطنت سید
۰	۰	الصوفیۃ من ارباب الاحوال	نیازی محمد صاحب	۲۶	۱۱۵	سلوک طریق النجاۃ بالاجتناب عن الاعوجاج	۰
۹	۵۱	ایراد العبارات الفصیحۃ فی شرح قولہ	۰	۲۷	۱۱۸	کشف الالتباس عن تحقیق الکسب والاختیار	۰
۰	۰	علیہ السلام الدین النصیحۃ	۰	۲۸	۱۲۱	ترک الاختیار والتبریا الاکتفا بتدبیر الخبیر	۰
۱۰	۵۹	اقامۃ المراسم فی اعمال الموسم	۰	۲۹	۱۲۵	تحقیق الیاس عن قبول ایمان ابلیس	۰
۱۱	۶۳	تطریب الالحان فی صحۃ الخلان	۰	۳۰	۱۴۲	وجوہ الفنا فی تیہ الذات الغیبیہ عن عجائب الصفات	و رسایے خود نوشتہ اند
۱۲	۷۰	اختیار الانفراد والتخلی الانتظار الکشف والتجلی	بجناب خانخانان سپہ سالار	۳۱	۱۵۲	سلوک طریق تعلیم مبادی حقیقۃ الرضا وارکانہ	ایضاً
۱۳	۷۳	تحصیل المطلوب بانتظار المحبوب	بدر کرن السلطنت نواب سید فرید خان	۳۲	۱۵۷	مشاہدۃ الابرار بین التجلی والاستتار	۰
۱۴	۷۷	تذکیر اولی الاحلام بان الموت لذۃ الایام	بنواب خانخانان	۳۳	۱۶۰	التعظیم لامر اللہ والشفقۃ علی خلق اللہ	بنواب مرتضی خان
۱۵	۸۰	رفع صوت النحیب بالمام ضعف المشیب	بشیخ ابو الخیر مبارک	۳۴	۱۶۶	ہدایۃ الانام الی التمسک بالشریعۃ الاحکام	۰۰
۱۶	۸۳	تقسیم الاہم علی اربعۃ اقسام	بنواب فرید بدر خان	۳۵	۱۷۲	تنبیہ اولی الالباب بالمواظبۃ علی الآداب والآداب	۰
۱۷	۸۴	تنبیہ الغافلین الفضلۃ الدنیا وارباحہا	ایضاً وبرادر حلیت	۳۶	۱۷۴	استیناس الخواص بتعریب شرح دعاء الانس	۰
				۳۷	۱۸۲	تجلیۃ القلوب بتقلب الملکوت بشرح	۰
				۰	۰	دعاء القنوت ؛	

اکبر آباد شاہ

نمبر	صفحہ	نام رسالہ ہا	اسمائے مکتوب الیہم
۳۸	۱۸۸	تحصیل البرکات ببیان معنے التحیات	.
۳۹	۱۹۱	تثبیت الفواد بتصور سعظمۃ الجلالۃ	بشیخ نور الحق
۴۰	۱۹۴	دفع الکسل بالمواظبۃ علی العمل	.
.	۱۹۹	**تکملہ**	.
۴۱	۲۰۰	تنویر القریحۃ الجدیدۃ فی تصویر معنے	.
.	.	شرح الصدر	.
۴۲	۲۰۶	تدقیق البیان فی ایجاب شکر المزید	.
.	.	وشکر بعض الجنۃ والتوحید	.
۴۳	۲۱۰	تحقیق الدعاء والاستمداد بلسان الحال	.
.	.	والمقال والاستعداد	.
۴۴	۲۱۴	علی سلم السلوک بیان الاراحۃ الاتی القدم	.
۴۵	۲۱۷	اظہار الحبور والاستبشار بتقصیر النفس فی مدح	.
۴۶	۲۲۱	حرقۃ الجنان بتبیین الکشف والعیان	بشاہ ابوالمعالی قدس سرہ
۴۷	۲۲۷	طیب المذاق بوجد الذوق فی مقام الا	.
۴۸	۲۳۲	حراسۃ الایمان عن کید النفس الشیطان	.
۴۹	۲۳۸	توصیۃ الاصحاب بالصبر فی جمیع الاحوا	.
۵۰	۲۴۳	تنبیہ اہل الفکر رقاۃ آداب الذکر	.
۵۱	۲۵۱	تذکرۃ اہل الذکر ببیان فضیلۃ علی الفکر	.
۵۲	۲۵۶	الاعتصام بحبل الصبر الشباب عند	بشیخ نور الحق
.	.	اجتماع اسباب اللذات ؛	علیہ الرحمۃ
۵۳	۲۵۹	فتیۃ الاذواق والمواجید بالحضرۃ	.

نمبر	صفحہ	نام رسالہ ہا	اسمائے مکتوب الیہم
۵۴	۲۶۲	تذکیر اہل المجاہدۃ بان المکاشفۃ عین المشاہدۃ	.
۵۵	۲۶۵	تبصر الاغنیاء بان المقصر مرآۃ جمال الغنا	.
۵۶	۲۶۸	استقاء اعقبا الاجساد والاشباح عند	.
.	.	ملاقات القلوب الارواح	.
۵۷	۲۷۲	ذکر الاحوال والاقوال منبہۃ علی غنا	.
.	.	طریق الاستقامۃ والاعتدال	.
۵۸	۲۸۳	تحصیل الغنائم والبرکات بتفسیر	.
.	.	سورۃ والعادیات	.
۵۹	۲۸۶	ترجمہ مکتوب النبی الاہل فی تعزیۃ	.
.	.	ولد معاذ بن جبل۔	.
۶۰	۲۸۸	ایراد العبارات البیان اہل الاشارات	بشاہ ابوالمعالی قدس سرہ
۶۱	۲۸۹	انطلاق اللسان بشکایۃ حال الہجران	.
۶۲	۲۹۲	اظہار التلہف والاضطرار فی حصول المطلوب	.
.	.	بلا ارتیاب	.
۶۳	۲۹۶	توصیۃ الاخوان بالصبر علی جفا اہل الزمان	.
۶۴	۲۹۹	طلب الغور فی قصۃ سفر لاہور	بشیخ نور الحق دہلوی
۶۵	۳۰۷	سلوک الطریقۃ علی نہج المجاذفۃ	.
۶۶	۳۱۰	تسلیۃ لہائل بین المسائل	.
۶۷	۳۱۶	وجدان البرد باستشمام الورد	.
۶۸	۳۱۸	جمع کلمۃ العارفین من اہل الصدق	.
.	.	**تمت**	.

التماس

حامداً ومصلیاً ومسلماً

CHECKED 1956

اما بعد بر ضمیر منیر ناظرین اولی الالباب مخفی نماند کہ این کتب مستطاب مجموعہ رسائل مکاتیب حضرت سید المحدثین سید المحققین قدوۃ المدققین زبدۃ السالکین عارف جلیل جہبذ نبیل مصدوق علمای امتی کانبیاء بنی اسرائیل برگزیدہ جناب باری سند وحجتے حضرت شیخ اجل ابوالمجد عبدالحق محدث دہلوی البخاری قدس اللہ روحہ داوصل الینا برکاتہ وفتوحہ مشتمل بر شصت و ہشت رسالہ کہ ہریکے از ان بجائے خود کتابیست نافع مسائل مفیدہ شریعت وجامع فوائد گزیدہ طریقت در تذکرات ایمان و اسلام وہدایات مسالک شرایع واحکام ومواظبت اعمال ورسوم والتزام اشغال موسم ومراقبت وظائف داد راد ومداومت توجہ واستمداد وصلاح مبداء ومعاد وصبر بر بلا وتسلیم در قضا ورضا بقضاء وفقر وغنا وخوف ورجا وبقاء وحال وقال واراوت وسماع ومحبت واتباع ورعایت وشفقت ومجاز وحقیقت وذکر وفکر وذوق وشوق وطریق در شرح واجبات کلام مشایخ وشرح دعا قنوت والتحیات وبیان معانی وعائے انس والعادیات طالبان راہ حق راجاذبیست قویم ومسالکان طریق یقین راصراطی ست مستقیم منبع انوار توجہ وشہود ومنشا آثار ذوق وحضور کہ مطالعہ او نوری دیگر وحضوری دیگر آرد چنانچہ در بعضے از رسایل این مجموعہ وصیت بداومت خواندنش فرمودہ اند حیث قال منبغی لک ایہا الطالب بطالب التہانی کل یوم مرتین او مرۃ الا فی جمعۃ ودر بعضے ازان فرمودہ کہ نافع ترین کارہا درین زمانہ مطالعہ کتب قوم ست کہ در باب نصایح وتہذیب نفس نوشتہ اند طالبان خیر وقابلان کار رابسے موثر ومفید افتد وباعث عمل بامور دینی گرداند وعقد ایمانی را تازگی ونوری بخشد وبجائے دیگر بحق ہمین مجموعہ مکاتیبے فرماید کہ شگرف حریفی است وجوب ہم نشستے ست شاید در وقتی سختی گوید کہ بکار آید ودر دل نشیند اگر گاہی انجموعہ را نگاہی میکردہ باشند دور نباشد گاہی چہ باشد وصیت میکنم کہ یکبار از اول تا آخر حرف بحرف عبور نمایند کہ روی بجانب راہ ست ودر طبیعت انصاف گواہی دارد ودر اوقات خلوت جلیس وقت وانیس حال سازند وذوقی دیگر ولذتے دیگر خواہد آورد وانتہی کلامہ رفع اللہ مقامہ وحضرت حق سبحانہ وتعالی تمامی تالیفات مصنوفہ البرکات حضرت شیخ اجل قدس سرہ راہم از عہد برکتش آنچنانیہ کرشتہ وشہرتے وقبولے عظیم وفخیم ارزانی فرمودہ کہ ہر لفظ از رشحات خامہ فیض بارش در قلوب اہل علم ودین چون نقطہ سویدا دلنشین آمدہ ودر چشم ارباب بصیرت مانند مردم دیدہ جاگزین گشتہ چنانچہ از لوح مزار فائض الانوار کہ در سر آغاز این نسخہ مطبوعہ منقل رسیدہ شاہد عادل برین مدعاست این عبارت کہ منشر علوم سیما علم شریف حدیث پرداختہ بہ نہجیکہ در دیار عجم احدی را از علمای متقدمین ومتاخرین دست نزادہ ست ممتاز ومستثنے گردید ودر فنون علمیہ عالیہ فن حدیث کتب معتبرہ تصنیف کرد چنانکہ علمای زمان اعتنا بدان ورزیدہ دستور العمل خود دارند واہل دانش خواص وعوام بجان خریداری می نمایند انتہی این فیاض والا گہر از صغیر وکبیر بعدد مجلد ومجموعہ بحساب ابیات بیانصد ہزار رسیدہ ست انتہی وایں قبول عام خود طرفہ جز بفضل حضرت پروردگار صورت نمیتواند بست آری شعر بمقبولے کسی او ست رسن بست مراد خاطر اندرست کس نیست + بالجملہ چو اجمو عہ مکتوبات شریف حضرت ایشان در ین جزو زمان کمیاب شدہ ولو دار بر

تعمیم فائدہ اہل دانش و دین و ہم تعمیل وصیت و ارشاد جناب مؤلف زبدۃ العارفین قدس سرہ کہ فرمود و در نشر و تکثیر مؤلفات فقیر بتقصیر از خود راضے نباشند الی آخرہ - بیاوری توفیق یزدانی و تائید آسمانی خواستم کہ این شاہد معنی را بحلیہ طبع محلے کردہ شود و بنا بر آن بصدد تلاش و تردد بسیار بعون عنایت وی سبحانہ نسخہ ہای معتمدہ قدیمہ و جدیدہ این کتاب مستطاب از بلاد متفرقہ کہ دور مانند دہلی و اجمیر و لکھنؤ و رامپور بہم رسانیدم و مدتے سرگرم استنساخ و تصحیح و مقابلہ و حل لغات و تنقیح عبارات و توضیح اشارات بودم زیرا کہ گرم جولانیہا ے اقلام ناسخین بر صفحات چہرہ و اثبات ہا کہ واقع می شود و پس از فراغ مقابلہ و تصحیح یک نسخہ را بمطبع سپردم و با وجود ضیق فرصت اوراق کتابت مطبع را من الاول الی الآخر مرۃ بعد مرۃ پیش از طبع و اخری بعد از طبع بتحدق نظر و تعمق بصر خود دیدہ حتے الامکان در تصحیح و مقابلہ سعی بلیغ بجا آوردم و در اول کتاب مجملی از احوال برکت اشتمال حضرت مؤلف جامع الکمال قدس سرہ و فہرست اسماء رسایل این مجموعہ را اضافہ کردم و در آخرش بغرض رفع اغلاط کہ در ہنگام طبع روی نمود صحت نامہ اضمیمہ نمودم و اختلافات نسخ را نیز بر حواشی درج کردم و بدین از عمر گرانمایہ بر و خرج - فالحمد للہ کہ بر غم کوالف مریبہ این زمان کہ اکثرے از کتب متداولہ را بسہو ناسخین و عدم اعتنای کاتبین و کم توجہی طالبین رقم مسخ و نسخ بر ناصیہ صورت و معنی میکشد کما لا یخفی علے اولے الہینے بفضلہ تعالے این مجموعہ شریفہ و نسخہ صحیحہ بطور یکہ دل خواستہ بود بزیور طبع و حلیہ صحت آراستہ آمد اکنون امیدواری از فضل حضرت باری اینست کہ چون اہل دانش بجان و دل خریدارش نمایند و از مواید فوایدش حظی ربایند سعی فقیر را کہ ہم زر و ہم نظر را نذر طبع و صرف تصحیح نمودہ است بدیدہ نظر گرامی داشتہ بدعای خیر یاد آرند و اگر احیانا سہوی رسند از راہ کرم معفو دارند کہ ہیچ نفس شریف خالی از خطا نبود ؎ والعفو عند کرام الناس مامول ؎ و آرزومندم کہ اگر توفیق ایزدی یاوری بخشد من بعد کتب و رسایل دیگر ہم از تالیفات شریفہ و تصنیفات منیفہ حضرت شیخ اجل محدث دہلوی علیہ الرحمۃ والرضوان را پس از خدمت تصحیح و تنقیح بنظر افادہ خاص و عام اہل اسلام بطبع در آورد و سرمۂ دیدۂ اولے الابصار نمایم و بدین دستاویز آبروے اخلاص و ایمان فزا افزایم و باللہ التوفیق -

وانا العبد الفقیر الحقیر الراجی عبداللہ المدعو بمحمد انوار الحق حقی القادری الدہلوی

تاب اللہ علیہ وغفر لہ ولوالدیہ وصلے اللہ تعالے علے خیر

خلقہ سیدنا محمد وآلہ واصحابہ

واتباعہ اجمعین -

✣

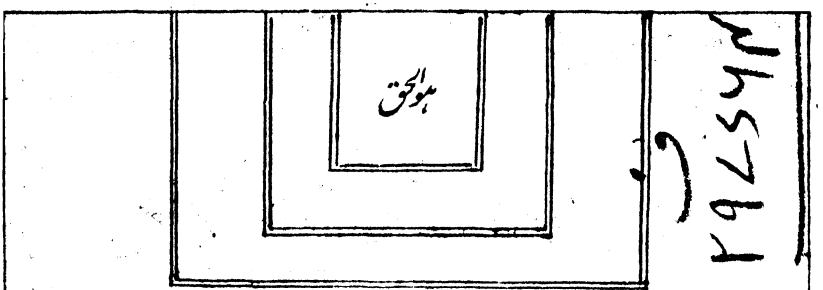
بسم الله الرحمن الرحيم

بیمن توفیق حضرت حق سبحانه این کتاب مستطاب منظور نظر اولی الالباب یعنی

مشتمل بر مصنفات رسائله که هریک از آن کتابیست جامع مسایل شریعت و جامع فوایدطریقت

در مطبعی واقع شد طبع شد

۲۹۷۵۶۴

بسم الله الرحمن الرحیم

الٰہی لا احصی ثناء علیک و صلوٰۃ علی نبیک الداعی الیک انت کما اثنیت علی نفسک و هو کما صلیت علیه فی کتابک الذی لا یاتیه الباطل من خلفه و لا من بین یدیه بحقیقت محمد خدا و لغت مصطفی را جز خدا کسے نیارد گفت و گوہر این راز را جز دست قدرت حق نتواند سفت از انکه هیچ احدے او را چون خدا نشناسد چنانچه خدا را چون وی هیچکس نشناخت خداست و بنده خدا خدا ست و بنده او دیگران همه طفیلی اویند اللهم احمد ذاتک بذاتک و صل علی محمد افضل صلوتک و علی آله و صحبه و سلم اما بعد فقیر حقیر عبد الحق بن سیف الدین دهلوی از جمله از رسایل و مکاتیب بود باقتضای وقت و مناسبت حال املا کرده بعضے بجهت احباب و اصحاب از اهل سلوک وارادت نوشته و برخی بجانب بعضی امرا و ملوک از اهل سعادت فرستاده و پاره نصیحت نفس خود که نزدیکتر و نیازمندتر از همه است ابلاغ نموده و این بنده مامور ست که جز در ابواب دین و ملت که باعث ترویج و تجدید شریعت و موجب حفظ عقاید و احکام سنت باشد تکلم نکند و از دائره اعتدال و حیطه احتیاط بیرون نیفتد و با شارات وجودیه و تاویلات باطنیه دست نزند وصیت مشایخ در حق این بیکس همین است و لا یتکلم بالحقایق و الدقایق بل یبین للخلق علم المعاملات و ما ینتهون به عن العیوب و لا یقدم علم الباطن علی الظاهر و لا یکتفی بالظاهر عن الباطن بحکم این وصیت طریقه این ضعیف در اکثر

احوال در تالیف و تصنیف نقل و ترجمهٔ عبارات قوم و رجوع بکلام ائمهٔ دین که جامع طریقین و متفق علیه فریقین اند و تبریه و تنزیه ساحت این مقام از فضول کلام افتاده و بحقیقت این طریق راسلم و احکم یافتم در اتقان معنی و اعتبار سخن و احتراز از طغیان قلم و زلت بان یارب مکرر ضمن بیان سخنی در آورده شود و شرح مقام و رفع ابهام و اشکال سخن اصل اگر آن نیز در حکم اصل خواهد بود امید که بنظر قبول و اصلاح ارباب دین در آید و بعین عنایت ایشان ملحوظ گردد و طالبان راه حق و سالکان صراط مستقیم را مفید و نافع افتد و نقاب حجاب از چهرهٔ مقصود بردارد انه قریب مجیب و ایاه ارجو و الیه انیب —

لا اله الا الله | الرسالة الاولی سلوک طریق الفلاح عند فقد التربیة بالاصطلاح محمد رسول الله

الحمد لله الصلوة و السلام علی رسول الله و علی آله و اصحابه هداة طریق الحق و محیی دین الله شخصے آمد در قعه از انجناب بجانب این ذرهٔ حقیر آورد و مرا ازان تعجب دست نمود از دو وجه یکی آنکه با وجود آن متعنف و حالت سکوت و حضور که عنایت حق جل و علی نصیب ایشان گردانیده ست چگونه التفات بامین عالم آورده اند و عجب تر آنکه این حقیر را باین سخن که جز باهل آن نتوان گفت مخاطب ساخته و اعتبار نموده این فقیر را کجا اهلیت آن و مناسبت بدان که باچون منی بی مایه این سخن در میان توان آورد اما چون ایشان را باین وادی آورده اند بیشک بیجا سری خواهد بود یکی از اوصاف راه آنست که یفید لکل مستفید و یستفید من کل مفید فقرهٔ ثانی اگر مصدوق این بنده ست کلمه اولے مصداق حال ایشان خواهد بود بیت یقین میدان که شیران شکاری * درین ره خواستند از مور یاری * یکی از طالبان راه گفته ست اذا وجدت من هو اعلم منی فذلک یوم استفادتی و اذا وجدت من هو دونی فذلک یوم افادتی و اذا وجدت من هو مثلی فذاک یوم مذاکرتی و اذا لم اجد احدا من هولاء فذلک یوم مصیبتی باری درین زمانه که ما ایم سخن نیز غنیمت ست تا بعد ازان توفیق کار کرا بخشند و تواصوا بالحق و تواصوا بالصبر و در رقعهٔ شریف مذکور بود که خیر در کار ست که نه قوت آنکه بپای مردی طلب مجازی مجاهده کند و نه چشم آنکه محق را از مبطل متمانه

ماند دست بقدر آن صاحب دلی تواند علم تمام بیت محیط خواهد بود بلکه این در دایره تمام
علمی پدید نیست کدام طالب صادق که باین مصیبت خون در جگر نباشد و باین حسرت در مانده
نبود و آنچه از کلمات بعضی عرفا لایح میگردد آنست که این مرد شناسی دلی یابی بیرون
دائره وسع و طاقت طالب ست باوجود ضوابط و موازین که برای معرفت اینکار نهاده اند
و تعیین نموده و گواهی میدهیم که آن ضوابط و قواعد حق ظاهر ست و تجاوز از آن تعسف باطل
اما هنوز کار مشکل ست و نقاب حجاب ابهام بر جمال مقصود حائل گویند که طریق منحصر است
در آنکه یکی از صاحب دلی الفتی دست دهد رضیعوت اگرچه مدت صحبت قصیر باشد کار تمام ست و بی رعایت
صحبت الفت اگر سالها صحبت اتفاق افتد فائده ندارد و نتیجه نیارد و اصل همین محبت و الفت ست
معتمد باشد یا کوتاه لا اله الا الله محمد رسول الله اکنون معلوم شد که دریافت اولیا و شناخت مردان
و استفاده و اقتباس نور ولایت بسعی و طلب عادی و بزور بازوی قوت ممیزه نیست مگر وهبی
سبحانه و تعالی دست دهد فرماید و گر دازین کار بکشاید همه حال براه ناامیدی نباید رفت و از دعا
و سوال این مطلب الحاح و اضطرار دران نباید نشست که وی عز و علی اجابت کننده دعا
و عطا باش فقیر ست الله علی کل شئ قدیر نقلی چند مناسب مقصود و جامع مطالب حضرات
مشایخ حاضر و نگاشته نوشته میشود و مطالعه آن و تکرار و تردد نظر دران بغایت مؤثر و منور
می نماید بهتر که بذکر آن پردازد و عبارت ایشان را بعینها ایراد نماید که آن بطریقه احتیاط اقرب
و از آلودگی تصرف اینجانب ازکی و اطهر خواهد بود فرب حائل فقه الی من موافقه منه قال الشیخ
ابو العباس الخضرمی رضی الله عنه ارتفعت الترتیبه بالاصطلاح و لم یبق الا الافادة بالهمة و الحال
فعلیکم باتباع الکتاب و السنة من غیر زیادة و لا نقصان و ذلک جار فی معاملة الحق و النفس
و الخلق فاما معاملة الحق فمثلاث اقامة الفرائض و اجتناب المحرمات و الاستسلام للاحکام و اما
معاملة النفس فمثلاث الانصاف فی الحق و ترک الانتصاف لها و الحذر عن غوایلها فی الجلب و
الدفع و الرد و القبول و الاقبال و الادبار و اما معاملة الخلق فمثلاث توصیل حقوقهم الیهم و التعفف

عما فی ایدیہم والفرار مما یغیر قلوبہم الا فی حق واجب لا محید عنہ وکل مرید مال لرکوب الخیل وآثر
المصالح العامۃ او اشتغل بتغییر المنکر فی العموم او توجہ للجہاد دون غیرہ من الفضایل ومعہ حالۃ کونہ
فی فسحۃ منہ او اراد استیفار الفضایل او تتبع عورات اخوانہ متعللا باتخذیرا او عمل بالسماع علی وجہ الدوام
او اکثر الجمع والاجتماع لا لتعلم وتعلیم او مال لارباب الدنیا بقلۃ الدیانۃ او اخذ بالرقایق والدقایق
دون المعاملات وما ینبہ عن العیوب او تصدر للتربیۃ من غیر تقدیم شیخ او امام او عالم او اتبع کل ناعق
وقایل بحق او باطل من غیر تفصیل لاحوالہ او استہان بمنتسب الیہ وان ظن عدم صدقہ بعلامات او دلایل
للرخص والتاویلات او قدم الباطن علی الظاہر او اکتفی بالظاہر عن الباطن او افتی من احدہما
بما لا یوافق علیہ الآخر او اکتفی بالعلم عن العمل او بالعمل عن الحال او بالحال عنہما او لم یکن لہ اصل
یرجع الیہ فی علمہ وعملہ ودیانتہ من الاصول المسلمۃ فی کتب الائمۃ ککتب ابن عطاء اللہ فی الباطن
وخصوصا التنویر ومدخل ابن الحاج فی الظاہر وفی کتاب شیخہ ابن ابی حمزۃ ومن تبعہما من المحققین فہو
ہالک لا نجاۃ لہ ومن اخذ بہما فہو ناج مسلم ان شاء اللہ تعالی والعصمۃ منہ والتوفیق وقد سئل
رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم عن قولہ تعالی علیکم انفسکم الآیۃ فقال اذا رایت شحا مطاعا وہوی
متبعا واعجاب کل ذی رای برایہ فعلیک بخویصۃ نفسک وقال علیہ الصلوۃ والسلام فی صحف ابراہیم
علیہ السلام وعلی العاقل ان یکون عارفا بزمانہ ممسکا للسانہ مقبلا علی شانہ وعلی العاقل
ان یکون لہ اربع ساعات ساعۃ یحاسب فیہا نفسہ وساعۃ یناجی فیہا ربہ وساعۃ یفضی فیہا
لاخوانہ الذین یبصرونہ بعیوبہ ویدلونہ علی ربہ وساعۃ یخلی فیہا بین نفسہ وبین شہواتہا المباحۃ
او کما قال رزقنا اللہ ذلک واعاننا علیہ وقضانا بہ وصحبنا بالعافیۃ فیہ فانہ لا غنا لنا فی عافیتہ
وہو حسبنا ونعم الوکیل وصلے اللہ علی سیدنا محمد وآلہ وصحبہ وسلم تسلیما کثیرا دایما ابدا الی یوم الدین
ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم شیخ ذکرہ اللہ بالخیر معنے تربیت اصطلاحی چنیں تصویر وتقریر
میفرمودند کہ در زمان قدیم مشایخ بودند مرشد ومکمل کہ بنای ربط وخلوات بر صفت خاص
مینمودند وطالبان را دران خلوات می نشاندند دوام طعام وشراب ایشان را بر موازین مصلحت

واجتهاد معین می ساختند و با هر یکے ذکرے خاص و شغلے مخصوص تلقین و تعلیم میکردند و جز برای ادای
فرض نماز بجماعت یا بجهت ضرورت دیگر بیرون نمی آوردند و دران وقت نیز نظر بر قدم داشته
و سر و چشم بگوشه رداپیچیده و نظر از التفات بیمین و شمال و زبان از غیر ذکر نگاه میداشتند و در هر
روزی و شبی مثلاً یکبار و دو بار از کیفیت احوال و خواطر و ارادات و معاملات پرسیده برابخیه
مصلحت وقت و موافقت مزاج و صلاح کار باشد از تغیر حال طعام و شراب و شغل و ذکر تصرف
میفرمودند همه برین صفت بعینها در رنگ معالجه طبیب حاذق مر مریض را تسلیک نموده
هر یکے را بعد از مدتے معین بعضے را یک و بعضی را شش ماه و بعضے را یک اربعین و بعضی را زیاده
و بعضے را کم ازان خلوت کامل و واصل می برآوردند این نسبت مراد تربیت صوفیه چنین
بود طریقه تربیت قدما مر طالبان را و این نوع تربیت درین زمان منعدم شده و انقطاع
پذیرفته است و لم یبق الا الافادة بالهمة و الحال مراد بهمت و حال شیخ مرشد است میفرمودند
که افاده و ارشاد بهمت و حال چنان باشد که شیخ طالب را در ظاهر بتعلیم احکام شریعت و
ارشاد آداب طریقت مشغول دارد و در باطن بهمت و حال خود را برانداز قوت و نفوذ بے
که دارد بتدریج و تسلیک طالب برگمارد و بقول و عمل و حال ارشاد و تکمیل می کند این طریقه
نیز بعد از مدتے بر تفاوت استعداد و استمداد و توجه و اعتقاد طالب بهمت و حال و تصرف
و کمال شیخ تاثیری پیدا آرد و بتاثیر صحبت و نفوذ همت نورانیت و صفای احوال شیخ
بطالب سرایت کند این است طریق افاده بهمت و حال میفرمودند که این طریق درین زمان
باقی ست و افراد مشایخ که طالبان را بدین طریق تسلیک میفرمایند موجود اند و ذلک ایضاً نادر
و میفرمودند که مشایخ را درین طریق نیز در روش ست بعضے در ابتدای کار طالب را باختیار
از مالوفات عادت و مانوسات طبیعت و از اوضاع و اطوار سابق که دارد بیرون آرند
بعد ازان ایشان را در کار حق و روش طریقت استعمال نمایند و بعضے دیگر طالبان را هم
بحال خود بگذارند و در اخراج ایشان از مالوفات استعجال نکنند تا بتانی و تدریج بامداد و اعانت

همت و حال و سرایت صفا و نورانیت باطن و مدتی که خدا خواسته باشد خود بخود از ظلمات رذائل
برآمده با انوار حمایت متصف شوند میفرمودند که اینطریق اقرب و اسهل و ارفق ست و طریقه شیخ ما در تربیت
مریدان همین طریق بود و الله الموفق انتهی کلام الشیخ و در لزوم اقتدا بالشیخ مرشد یا اکتفا بعلم
و تتبع کتب مشایخ در سلوک اینطریق نیز تفصیل و اختلافست قال الشیخ الکامل العالم العلم
العارف القیم الفاروق سیدی احمد الشهیر برزوق فی کتاب قواعد الطریقه فی الجمع بین
الشریعة و الحقیقة قد تشاجر فقراء الاندلس من المتاخرین فی الاکتفاء بالکتب عن المشایخ
ثم کتبوا للبلاد و استفتوا فیه العلماء فکل اجاب علی حسب فتحه و جملة الاجوبة دایرة علی ثلاث
اولها النظر للمشایخ فشیخ التعلیم یکفی عنه الکتب للبیب حاذق یعرف موارد العلم و شیخ التربیة
یکفی عنه الصحبة لدین عاقل ناصح و شیخ الترقیة یکفی عنه اللقاء و التبرک و اخذ کل من وجه واحد
ثم الثانی النظر لحال الطالب فالبلید لابد له من شیخ یربیه و اللبیب یکفی الکتب فی ترقیه لکن لایسلم
من رعونة نفسه و ان وصل لابتلاء العبد برویته سببه الثالث النظر للمجاهدات فالتقوی لاتحتاج
الی شیخ لبیانها و عمومها و الاستقامة تحتاج الی الشیخ فی تمییز الاصلح فیها و قد یکتفی دونه اللبیب
بالکتب و مجاهدة الکشف و الترقیة لابد فیها من شیخ یرجع الیه فی فتوحها کرجوعه علیه الصلوة
و السلام للعرض علی ورقة للعلم باخبار النبوت و مبادی ظهورها حین فاجاه الحق و هذه
الطریقه قریبة من الاولی و اشبه معها و الله اعلم ۞

الرسالة الثانیة حصول الطریقه لکشف الحقیقة

لا اله الا الله محمد رسول الله

قال الشیخ شهاب الدین احمد الشهیر برزوق رضی الله تعالی عنه و رضی عنا مجیبا لمن سأله
عن حصول طریقة حصول طریقنا خمسة اشیاء تقوی الله عز و جل فی السر و العلانیة و اتباع
السنة فی الاقوال و الافعال و الاعراض عن الخلق فی الاقبال و الادبار و الرضاء عن الله
فی القلیل و الکثیر و الرجوع الی الله سبحانه فی السراء و الضراء فتحقیق التقوی بالرجوع و

والاستقامة وتحقيق السنة بالتحفظ وحسن الخلق وتحقيق الاعراض عن الخلق بالصبر والتوكل وتحقيق
الرضاء بالقناعة والتفويض وتحقيق الرجوع بالحمد والشكر في السراء واللجاء الى الله تعالى
في الضراء واصول ذلك كله خمسة علو الهمة وحفظ الحرمة وحسن الخدمة ونفوذ العزمة وتعظيم النعمة
فمن علت همته ارتفعت رتبته ومن حافظ حرمة الله حفظت حرمته ومن حسنت خدمته وجبت
كرامته ومن انفذ عزمته دامت هدايته ومن عظمت النعمة في عينه شكرها ومن شكرها استوجب المزيد
من المنعم حسب وعده الصادق وصول المعاملات خمسة طلب العلم للقيام بالامر وصحبة المشايخ
والاخوان للتبصر وترك الرخص والتاويلات للتحفظ وضبط الاوقات بالاوراد للحضور
واتهام النفس في كل شئ للخروج عن الهوى والسلامة من الغلط فطلب العلم آفته صحبة
الاحداث سنا وعقلا ودينا ممن لا يرجع لاصل ولا قاعدة وآفة الصحبة الاعراض و
الفضول وآفة ترك الرخص والتاويلات الشفقة على النفس وآفة ضبط الاوقات
التساهل بالنظر بالنفائل وآفة اتهام النفس الانس بحسن احوالها واستقامتها وقد قال الله
سبحانه وتعالى وان تعدل كل عدل لا يوخذ منها وقال الكريم ابن الكريم ابن الكريم ابن الكريم
صلوات الله وسلامه عليه وعليهم وما ابرئ نفسي ان النفس لامارة بالسوء الا ما رحم ربي
واصول ما يتداوى به علل النفس خمسة اشياء تخفيف المعدة عن الطعام واللجاء الى الله
مما يعرض عند عروضه والفرار من مواقع الفتن ومن مواقف تخشى وقوع الامر المتوقع
فيه ودوام الاستغفار مع الصلوة على رسول الله تعالى صلى الله عليه وآله وسلم
بخلوة واجتماع وصحبة من يدل على الله تعالى او على امر الله تعالى وهو معدوم وقد
قال الشيخ ابو الحسن الشاذلي رضي الله تعالى عنه اوصاني حبيبي فقال لا تنقل قدميك الا حيث
ترجو ثوابه الله تعالى ولا تجلس الا حيث تامن غالبا عن معصية الله تعالى ولا تصحب الا من
تستعين به على طاعة الله تعالى ولا تصطف لنفسك الا من تزداد به يقينا وقل ما هم او كلاما
هذا معناه وقال ايضا رضي الله عنه من دلك على الدنيا فقد غشك ومن دلك على

العمل فقد الفيك دمن ذلك على الله فقد نصحك وقد رايت فقرار هذا الوقت ابتلوا بخمسة اشيار الجهل على العلم الاغترار بكل ناعق والتهور في الامور والتغرر بها بالطريق واستعجال الفتح دون شرطه فابتلوا بخمسة اشيار البدعة على السنة واتباع الباطل دون الحق والعمل بالهوى في كل امر واجمل الامور وطلب الترهات دون الحقايق وظهور الدعاوى دون صدق فظهر بذلك خمسة الوسوسة في العبادات والاسترسال مع العادات والسماع والاجتماع له في عموم الاوقات واستمالة الوجوه بحسب الامكان وصحبة ابناء الدنيا حتى النساء والصبيان واغتروا في ذلك بوقايع القوم وذكر احكامهم ولو تحققوا لعلموا ان الاسترسال رخصة الضعفاء والمقام بها بقدر الحاجة من غير زيادة فلا يسترسل بها الا البعيد من القدرة وان السماع رخصة المغلوب او الكامل وهو انحطاط في بطا الحق اذا كان الشرط من اهله في محله وادبه وان الوسوسة صلها جهل السنة او خيال في العقل وان التوجه لاقبال الخلق اذا عن الحق او سيما قاري مداهن او جبار غافل او صوفي جاهل وان صحبة الاحداث ظلمة وعار في الدنيا والدين وقبول ارفاقهم اعظم واعظم قال ابو مدين رضي الله عنه الحدث من لم يوافقك على طريقك ولو كان ابن سبعين سنة قلت وهو الذي لا يثبت على حال ويقبل كما يلقى عليه فيولع به واكثر ما تجد هذا في ابناء الطوايف وطلبة المجالس احذرهم بغاية جهدك وكل من ادعى حالا مع الله دم ظهرت منه احدى خمسة فهو كذاب او سلوب ارسال الجوارح في معاصي الله تعالى وتصنع في طاعة الله والطمع في خلق الله والوقيعة في اهل الله تعالى وقلما يختم له على الاسلام وشروط الشيخ الذي يلقى اليه نفسه خمسة علم صحيح وذوق صريح وهمة عالية وحالة مرضية وبصيرة نافذة ومن فيه خمس خصال لا يصح شيخة الجهل بالدين واسقاط حرمات المسلمين ودخول مالا يعنى واتباع الهوى في كل شئ وسوء الخلق من غير مبالات وآداب المريد مع الاخوان والشيخ خمسة اتباع الامر وان ظهر خلافه واجتناب النهي وان كان فيه حتفه وحفظ حرمته غايبا وحاضرا وحيا وميتا والقيام بحقوقه بحسب الامكان بلا تقصير وعزل عقله ورياسته الا ما يوافق ذلك من شيخه ويستعين على ذلك بالصمت والنصيحة وهي معاملة الاخوان ان لم يكن شيخ مرشد وان وجد ناقصا عن الشروط الخمس اعتمد فيما كمل

شروط الشيخ

آداب المريد

الاغترار

شروط الشيخ

آداب المريد

فیہ وعول بالاخوۃ فی الباقی انتہت الاصول المذکورۃ بحمد اللہ وحسن عونہ وینبغی لک ایہا الطالب
مطالعتہا فی کل یوم مرتین او مرۃ والا ففی جمعۃ حتی ینطبع معانیہا فی النفس ویقع تصرفک فی
مقتضاہا فان فیہا غنیۃ عن کثیر من الکتب والوصایا فقد قیل انما حرموا الوصول لتضییع الاصول
من تاملہا عرف ذلک ثم لا یزال بعد ذلک یتعہدہا قصداً للتذکر بہا وفقنا اللہ وایاک لمرضاتہ
انہ ولی ذلک والقادر علیہ وحسبنا اللہ ونعم الوکیل وقال ایضاً رضی اللہ عنہ سبیلنا طریقۃ مبنی طریقتنا علی
التحقیق فی التقوی بحفظ ما لا یعینہ ولا یطاع علیہ الا اللہ تعالی ویتحقق فی اتباع السنۃ بحیث
لا یاخذ الا بالاصح او قارب او کاد ورفع الہمۃ عن الخلایق بحیث لا یتوجہ الیہم فی امر من الامور
الا مجازاۃ فلا یذم ما لغا من حیث ہو ولا یمدح محسنا من حیث ہو بل من حیث امر اللہ فیہ والتسلیم
للخلق من حیث ما ہم فیہ باتقاء شرورہم وایثار السلامۃ والعافیۃ معہم والاستسلام للقدر فی جمیع
الاحوال بالصبر والرضا والشکر والعمل علی قول الشیخ ابی الحسن الشاذلی رضی اللہ عنہ جعل التقوی
وطنک ولا یضرک ما مرج النفس ما لم ترض بالغیب او تصر علی الذنب او یسقط منک الخشیۃ بالغیب رجوعا
الی قولہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اتق اللہ حیث کنت واتبع السیئۃ الحسنۃ تمحہا وخالق الناس بخلق
حسن وایثار لقولہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اذا رایت شحیحاً مطاعاً وہوی متبعاً واعجاب کل ذی
رای برایہ فعلیک بخاصۃ نفسک وترک طاعۃ اولی الامر وعدم الاعتراض علیہم بالظاہر کیف
کانوا واللہ حسبہم وتصلی الضحی وتفطر وتقصر فی السفر ولا تقول بصلوات الاسبوع واللیالی
الایام الفاضلۃ وتعمل بصلوۃ التسبیح وتوتر بما فتح اللہ بہ من تجرید او سحاب من غیر اختیار
لاحدہما عند وجود الآخر وتاخذ بکل مباح لا یلحقہ نقص فی المروۃ ولا ضرر فی الدین وتذکر
بالجمع ویجتمع للذکر لا علی وجہ انہ افضل ولکن لما فیہ راحۃ النفس وصورۃ الطریق وتری الزیارۃ
للاحیاء والاموات ما لم تضیع واجبا او مندوبا متاکدا وتری لکل مومن برکۃ الا من حالف
السنۃ ولا تقتدی الا بمن صح عملہ وورعہ واصل کل خیر الرضا عن اللہ تعالی بما تم والالجاء
الی اللہ فی کل شیء فہی مفتاح کل حاجۃ عند الفقیر وہربہ من شر الخلق اعظم من کل حصن

الاصول التی علیہا مبنی الطریقۃ ومن معانیہا ان شاء اللہ یتوجہ لفتح للحقیقۃ وصلے اللہ علی سیدنا
محمد وسایر الانبیاء وسلم این چند کلمہ از رسالہ اصول الطریقہ نقل کردہ شد و در حقیقت اگر خدا
توفیق رفیق حال گردد و باین راہ برد و عمل باین مذکورات دست دہد بی شبہ جوہر ایمان
و نور معرفت و صفای وقت و کمال حال و دوام ابداع یابد قال الشیخ ابو العباس الخضرمی رضی اللہ
عنہ وعلیک بدوام الذکر وکثرۃ الصلوۃ علی رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم فہی سلم ومعراج
الی اللہ تعالی اذا لم یلق الطالب شیخا مرشدا وحضرت شیخ علے متقی رحمۃ اللہ علیہ در حکم کبیر
از شیخ احمد بن موسی المشرح الصوفی نقل کردہ اند کہ وی رضی اللہ عنہ فرمود من لم یکن لہ شیخ
یربیہ ویرقیہ ویوصلہ الی اللہ تعالی فلیلزم الصلوۃ علی النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فہی تربیتہ
باحسن الاداب النبویۃ وتہذبہ باشرف الاخلاق المحمدیۃ وشرقیہ الی اعلی درجۃ الکمال وتوصیل
الی المحل الاسنی من حضرت الکریم المتعال وتنعمہ برویتہ وقربہ منا بالنبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
وکان یوصی اصحابہ بقراۃ قل ہو اللہ احد وبکثرۃ الصلوۃ علی رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم
وکان یقول بقراۃ قل ہو اللہ احد عرفت اللہ الواحد الاحد وبکثرت الصلوۃ علی رسول اللہ
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم صحبتہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم وکان یقول من اکثر الصلوۃ علی نبینا
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم راہ منا ما ولیقظۃ ودر اینجا رسالہ ایست مسمی بالفقر المحمدی کہ در وی ام
میکند بحصر توسل وتوجہ در جناب رسالۃ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم وقطع تعلق از ماسوای ومیگوید کہ
آب از سرچشمہ گرفتن اطہر واصفی ست وبعضے مردم از وی چنان فہمیدہ اند کہ بمشایخ قدس اللہ
اسرارہم چنانچہ متعارف شدہ ست توسل نجویند وتوجہ نکنند وارادہ نیارند کہ شیخ جملہ کائنات
آنحضرت ست پس ہمہ امر یدوی باید شد صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم اگرچہ ظاہر بعضے عبارات این
کتاب نیز در ہمین معنے ناظر ست ولیکن حضرت شیخ میفرمودند کہ نچنین مست ہرد و باید کرد ہم توسل
بمشایخ باید کرد و ہم توجہ بدان حضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم باید داشت منافاتی ندارد ان شاء اللہ
تعالی چون آن رسالہ در نظر آید حقیقت حال منکشف گردد واللہ اعلم فایدہ دیگر ست متعلق

مطالعه کتب این قوم وتحاشی از توسعه نظر در مصنفات ایشان بی تمیز وتفصیل والله یقول الحق
وهو یهدی السبیل قال فی قواعد الطریقه فی الجمع بین الشریعه والحقیقه حذر الناصحون من تلبیس
ابلیس ابن الجوزی وفتوحات الحامتی بل کل کتبه او جلها وکابن سبعین وابن الفارض و
من یحذو حذوهم ومن مواضع من الاحیاء للغزالی جلها فی المهلکات منه والنفحه والتسویه له
والمصنون من غیر اهله ومعراج السالکین له والمنقذ ومواضع من قوت القلوب لابی طالب
المکی وکتاب السهروردی ونحوهم فلزم الحذر من موارد الغلط لاتجنب الجمله ومعادات العلم ولاتهم
ذلک لاثبات ثریه صادقه وفطره سلیمه واخذ ما بان وجهه وتسلیم ما عداه والا هلک الناظر
فیه باعتراض علی اهله او اخذ الشی علی غیر وجهه فافهم شیخ ذکره الله بالخیر در باب فصوص و
فتوحات وامثال آن میفرمود که از واضحات آن محظوظ باید شد ودر مبهمات وموهمات
آنها خوض نکرد ومیفرمودند در بحار بهر ها ست شکر اندود کروه اگر کسے را احتراز از انها ممکن
باشد مطالعه آن مبارک ست والا محل خطرست میفرمودند اول باید که عقد قلب بمذهب
اهل سنت وجماعت محکم شده باشد وتردد وتذبذب در انجا نمانده بعد ازان اگر از کتب
قوم محظوظ شوند ومستفید گردند بسلامت اقربست والا آنکه هنوز اعتقاد شریعت درست
ناکرده وعقد اسلام محکم ناشده هم از اول در مبهمات وموهمات ومشکلات این قوم خوض
کنند محل آفت ست والله العاصم نقل این چند کلمه اتفاق افتاد هر بار که میخواست که بجناب
ایشان عریضه بنویسد وچیزے ازین سخنان که بنظر در آمده نقل نماید حیا وحجاب مانع می آمد
ونامحرمیت ونااهلیت خود منظور می افتاد تا درین مرتبه که قلم تقدیر بے سابقه تامل وتدبر
جریان یافت وکلمه چند بظهور آمد معذور خواهند داشت واگر زمانی از توجه وحضور حق که
خلاصه کارست فرصتے دست دهد ومطالعه این کلمات نوری وحضوری پیدا شود کاتب
حروف را از دعای خیر محروم نگذارند دعا همین ست که اللهم ارنا الحق حقا وارزقنا اتباعه
وارنا الباطل باطلا وارزقنا اجتنابه وخلاصه کار اینکه توفنی مسلما والحقنی بالصالحین

عاقبت بخیر باد وصلے اللہ علی سیدنا ومولانا محمد وآلہ واصحابہ اجمعین ۞

۞ ۞ الرسالۃ الثالثۃ تبیین الطریق لاہل الارادۃ بالتزام وظایف الخیر والعبادۃ

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

شیخ امام اجل عارف باللہ علی المتقی رحمۃ اللہ علیہ در رسالۂ تبیین الطریق میفرماید کہ طریق موصل الی اللہ تعالی عبادتست چنانچہ ناطق ست بدان قرآن عظیم ان اللہ ربی وربکم فاعبدوہ ہذا صراط مستقیم وعبادت دو قسم ست فرض ست ونفل وہر کدام ازان امتثالی ست واجتنابی امتثالی آنکہ مطلوب ازان ایتان فعل ست واجتنابی آنکہ مقصود ترک وبرہر یکے از فعل وصل نجات وقرب وابستہ بایتان فرایض ست وایتان نوافل موجب تکمیل و تتمیم آن وافراد نوافل بسیارست واز حد عد واحصا متجاوز ولیکن منحصرست درین دو نوع امتثالی واجتنابی امتثالی مثل سنن ومستحبات وآداب وایتان اولی وافضل واجتنابی مثل ترک مکروہات وترک خلاف اولی وترک مالا باس فیہ بجہۃ محافظت وقوع در مافیہ باس ہمچو ترک غرب سیری را وطیب را از جہۃ ترس غلبۂ شہوت ووقوع در حرام ومیفرماید کہ قول شیخ نجم الدین کبری قدس سرہ الطریق الی اللہ لعدد انفاس الخلایق وآنچہ در حدیث قدسی واقع ست انی انا اللہ لا الہ الا انا ارحم الراحمین خلقت بضعۃ عشر وثلث مائۃ خلق من جاء بخلق منہا مع شہادۃ ان لا الہ الا اللہ ادخلہ الجنۃ اشارتست بکثرت افراد نوافل امتثالیہ مثل ذکر لا الہ الا اللہ ونماز نفل وتلاوت قرآن واستغفار وتسبیح ودعا وصلوۃ بر رسول خدای تعالی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم وصوم نفل وطواف نفل وصدقہ نفل وحج نفل وعیادت مریض وتشییع جنازہ وامر معروف ونہی منکر درصورتیکہ واجب نبود ودرس علوم دینیہ وانواع اعانت مسلم کہ ادنی آن اماطۃ اذی ست از طریق مسلمانان وغیر ذلک مما لا یعد ولا یحصی پس ہر کرا بعد ادای فرایض بہر یکے ازین افراد نوافل استیعاب واشتغال جمیع اوقات یا اکثر آن یا بعض جمیع اقسام اجتنابی حاصل شود مقصود وی از قرب الہی عزوجل حاصل شود ان شاء اللہ تعالی

چه در تحصیل قرب الٰہی ایشان جمیع اقسام نوافل امتثالیہ شرط نیست بلکہ ممکن نیست مداومت بر فرد
واحد ازان کافیست اما اجتناب از جمیع محظورات و مکروہات شرط ست واجتناب ازان ممکن
پس اگر گویند الطریق الی اللہ کثیرۃ یا گویند الطریق الی اللہ واحد ہر دو قول صادق آید و نیز گفتہ اند
کہ ابناء السبیل اخیاف لیس بینہم خلاف سالکان ہمہ اولاد یک مادر اند و مدران ایشان متعدد
یعنے مشایخ اگرچہ طرق ایشان در تعیین و اختیار اذکار و نوافل مختلف ست ولیکن مرجع ہمہ
بیک اصل ست کہ شریعت ست و عبادت و تقوی و اتباع کتاب و سنت و اختیار مشایخ
رضوان اللہ علیہم اجمعین این فرد مخصوص را کہ کلمہ لا الٰہ الا اللہ ست از میان سایر افراد
بسبب اختصاص اوست بحصول کثرت حضور و منافع دیگر کہ در غیر او پیدا نیست با آنکہ نماز
نفل افضل ست از ذکر زیرا کہ وی مشتملست بر ذکر و ذکر جزوی ازان ست و لبا باشد کہ بعضے
اوقات اعانت برادر مسلمان کہ فعل متعدی ست بہتر از نماز نفل باشد و میفرماید کہ قسم اجتنابی
اتم و اہم ست من حیث الایتان اما اہمیت وی ازان جہت کہ ہر کہ جد و جہد کند در قسم
اجتنابی و استیعاب وقت کند بدان و اقتصار نماید بر ادای فرایض و بقسم امتثالی از نوافل
دست نزند و اجتہاد دران ننماید حاصل شود مقصود وی از قرب اگرچہ بعد از مدتی دراز باشد
بر مثال بیماری کہ پرہیز کند ازان چہ نباید خورد اگرچہ تناول معاجین و شربہ نافع نکند
امید وی صحت تمام ست ہر چند دیر تر افتد و ہر کہ اجتہاد کند در قسم امتثالی و ارتکاب کند
مکروہات را ہرگز بمنزل مقصود نرسد بمثابہ بیماریکہ معالجہ با دویہ بی پرہیز کند و اگر
ہر دو کند لا بد اتم و اکمل و اقرب بمقصود خواہد بود و اما اہمیت وی از انجہت کہ دفع ضرر
اہم ست نزد عاقل از جلب نفع پس اجتناب مکروہ اہم بود از ایتان نفل مثلا آنرا کہ
جامہ او چرکین شود بجہتے کہ موذی بکراہت نماز گردد صرف بعضے از وقت برائے دفع آن
کراہت اہم بود از اشتغال ببعضے نوافل دران وقت پس چون سالک سلوک بطریق
نماید بمقصود خود کہ قرب الٰہی و وصول بوی تعالے و تقدس ست برسد و منتہے قرب الٰہی

بعد سالک بود از غیر وی تعالی و معنی وصول قطع از غیر و غیر منحصر شد در محظور و مباح و مراد بمحظور
اینجا جمیع اقسام منهیات بود از محرمات و مکروهات و مراد بمباح اشتغال بمخلوقات متعلق و متعلم مثل
زمین و آسمان و کوه و درخت و اسباب معیشت و غیر ذلک پس بعد سالک از محظورات بی شغول
وی از مباحات قرب ناقص ست و باشغول از مباحات قرب تام پس هر قدر که سالک از غیر حق بعید
بود از جناب وی تعالی قریب گردد و بیان غیر بعبارتی دیگر کنیم و بگوئیم اصول حجب مانع از وصول
بحق چهار اند دنیا و خلق و نفس و شیطان و طریق ازالت آنها در کتاب منهاج العابدین و غیره
مذکور ست و چون مقرر شد که طریق وصول الی الله بعد از فرایض تکثیر نوافل عبادات ست
باعتبار نوع یا فرد و نوافل بعضی قلیل الوقوع و بعضی کثیر الوقوع ست قلیل الوقوع از جنس عبادات
مثل حج و زکوة و جهاد و غیر آن و از جنس عادات مثل نکاح و طلاق و بیع و شرا و مانند آن
و کثیر الوقوع از عبادات مثل صوم و صلوة و اذکار و غیر ذلک و از جنس عادات همچو اکل و
شرب و نوم و لباس و غیر آن پس نوافل این دو جنس لابد ست مرطالب را از تحصیل آن و استیعاب
اوقات بدان پس بر طریق اقتصار کتاب عین العلم و ما شبه ذلک من مختصرات احیاء علوم الدین
کفایت ست و اگر قصد استقصار دارد رجوع بکتاب احیاء العلوم و کتب مبسوطه فقه نماید و میفرماید
که این ضابطه که ذکر کردیم کافی ست مرطالب را در معرفت قرب و طریق تحصیل آن اما احتیاج
مردم بمرشد و استاد پس از برای تسهیل طریق و سرعت وصول ست و سلوک طریق اولی و
و مرشد اگر توفیق الهی رفیق گردد فی الجمله ممکن ست بموجب قوله تعالی والذین جاهدوا فینا
لنهدینهم سبلنا لیکن بتعب شدید و مدت طویل و هیهات وجدا والله اعلم و حضرت شیخ مصنف
قدس سره بر ظهر رساله این عبارت نوشته اند فایده تناسب هذه الرساله و هی ان مبنی
هذه الرساله علی معرفة القرب و طریق تحصیله فمن علم هذا الاحتیاج الی اشیاء آخر کما قیل من
علم شیئا انه واجب فقته و لابد من تحصیله استراح من تحصیل سایر الاشیاء و من لم یعلم
هذا اضاع وقته فی تحصیل جمیع الاشیاء و قیل فی هذا المعنی ایضا من لا یدری نفعه عن ضره

فهو لا یزال متحیرا فی امره وقیل انت متحیر فی امرک لانک لا تدری نفعک من ضرک وعبر عن هذا المعنی بالفارسیته زیان وسود خود نمیدانی از بخت چنین پریشانی

الرسالة الرابعة تنبیه اهل النهی بتفاوت حال الابتداء والانتهاء

لا اله الا الله محمد رسول الله

شیخ شیوخ زمان خود شهاب الدین عمر سهروردی قدس الله روحه در عوارف المعارف در باب بدایات ونهایات کلامی میفرماید که ترجمه اش اینست مبتدی را باید که از مجالست فقرا که قابل نیستند بقیام لیل وصیام نهار احتراز کند که مصاحبت با ایشان بدتر ست از مجالست ابنای دنیا وضرر این بیشتر ست از ضرر آن وبسا باشد که بگویند اعمال شغل متعبدانست وپایه ارباب احوال برتر ست ازان وبگویند که فقیر را نماز فرض وروزه فرض بس ست وزیادت بران حاجت نیست پس شیخ میفرماید باید که این سخن در گوش مبتدی ندرآید بدرستی که ما تجربه کردیم وممارست نمودیم امور را همه وصحبت داشتیم فقرا وصالحین را ودانستیم که آنها که این سخن گویند وبزیادت عبادات ونوافل قایل نیستند هنوز در تحت حیطه قصور اند باوجود آنکه صاحب احوال صحیحه باشند بنده را باید که تمسک کند بهر فریضه وفضیلت تا در بدایت ثابت قدم گردد ومبتدی را باید که از تلاوت قرآن وحفظ آن نصیبه داشته باشد وبقول کسی گوید ملازمت ذکر واحد افضل است از تلاوت گوش نهند که بقرآن وتلاوت آن در نماز وغیر نماز بهر آن رسیده که دین را بدان مرسد وبعضی از مشایخ که مریدان را باد است ذکر واحد امر فرمایند برای آنست که تا موجب جمع هم گردد وهر که ملازمت تلاوت کند در خلوت وتمسک نماید بوحدت فایده دید او را تلاوت نماز بیشتر وادانی تر از فایده ذکر واحد وچون از نماز وتلاوت ملالتی وسآمتی طاری گردد بانفس مداراة نماید واز تلاوت بذکر فرود آید که آسان تر ست وسبکتر ست بر نفس وبدانکه منتهی باکمال خلاص بی نیاز نیست از سیاست نفس ومنع وی از شهوات وگرفتن بضیبه زیاده صیام وقیام وانواع خیرات ومبرات بتحقیق غلط کردند جمع کثیر درین مقام گمان برده اند که

منتهی مستغنی ست از زیادات و نوافل و اگر قیام بدان ننماید باکی ندارد و این سخن خطاست نه از آن
جهت که ترک زیادات و نوافل عارف را از معرفت محجوب گرداند بل بدان سبب که از مقام مزید
باز دارد و مقام منتهی ناصیه اختیار در اخذ و ترک بدست دارد گاهی رفق و مسامحت بنفس نیز کند
و گاهی بنظر ادب و سیاست بجانب وی نگرد الی آخر ما قال الشیخ و الله اعلم تنبیه مانا که
مراد حضرت شیخ رحمة الله علیه و اهل بطالت و دعوت و سد ذریعت ست بر قومی که قایلند
باسقاط عمل و تجاوز کنند از حد سیاست نفس و طریقه اعتدال و مغرور شوند باحوال از اعمال
تا منجر نگردد بضلال و اضلال معتدایان راحت بر این طریق و ترغیب بر این مقام و ذکر
این نوع کلام مناسب آید لیکن از مساق اینکلام چنان متبادر افهام گردد که گویا طریق منحصر ست
درین و انصاف انست که شیخ طریقه خود را بیان کرد و کلام جامع انست که در رساله سابق تحکم
یافت که طرق مشایخ در سلوک و وصول و در تعیین و اختیار اذکار و نوافل مختلف ست باتفاق
بران که طریق جز مجاهده در عبادت و اقامت سنت نیست ولیکن عبادت را اقسام و افراد
بسیار ست و افراد نوافل و زیادات لایعد و لایحصی ست چنانکه گذشت و جمع مرید مبتدی
بر ذکر و احد سرًا و جهرًا و اقتصار بر ادای فرایض و رواتب از صلوة و صیام و قصر همت
بر تصفیه قلب و اهتمام بتجرید باطن و اثبات نقش توحید بتکرار کلمه ذکر امری مقرر ست میان مشایخ
تا آنکه گفته اند اصلح حال مبتدی ذکر ست و حال متوسط تلاوت و منتهی نماز و ما را الیقین ست که
اگر مبتدی مشغول و مداوم ذکر باشد و در تحقیق حقایق تقوی و دقایق ورع بکوشد و توجه و التجا
بجناب حق درست دارد با وجود اقتصار بر واجبات و سنن از صلوات و صیام البته بمنزل
مقصود برسد و طریقه سلسله شریفه نقشبندیه قدس الله تعالی اسرارهم که اقتصار ست بر
ملازمت ذکر خفیه و تصفیه قلب از نقوش اغیار با عدم استقصا و استیفای اقسام عبادات
ظاهر از صلوات و صیام و اعمال و اوراد طریقی مقرر ست و نزد انصاف طریقی در تحصیل محبوب
و وصول و فنا اولی و اقرب ازان نتوان یافت و آنکه در باب منتهی فرموده ست که تهلون

وتقصیر در اعمال واوراد سبب قطع مزید وفقدان ترقیست مزید وترقی منتهی در مقامات قرب منحصر در کثرت نوافل واوراد نیست چه سیر فانی بعد از تمامی سیر الی الله وحصول مرتبهٔ فنا که نهایت عبارت ازان ست سیر فی الله ست ومزید وترقی او در تجلیات الٰهی ومقامات قرب بست وانحصار وتوقف وجود این تجلیات وحصول این مزید وترقی در اقامت اعمال واوراد ظاهر نتوان دعوی کرد توجهات ومراقبات قلبی وروحی بادوام حضور وحفظ آداب قرب نیز مورث آنست ومامی شناسیم آنرا که جوهر روح وی بنور الٰهی متنور شده ولطیفه سری بذات حق متصل گشته واز خود فانی وبحق باقی شده در سیر فی الله دایم الترقی والمزید ست اگرچند بکثرت صلوة وصیام وتلاوت وقیام واستیفا واستیعاب باین اقسام در نیفتاده قال کل یعمل علی شاکلته فربکم اعلم الآیة وبالجمله حصر ترقی در مقامات قرب بعد از وصول بمرتبه نهایت در ایتان باعمال جوارح محل کلام ست لنعم وی دایم مباشر اعمال خیر وراعی آداب ظاهر وباطن وصاحب نفس مطمئنه ست اما عالم عارف نجت ابو عبد الله محمد بن علی الحکیم الترمذی در نوادر الاصول میفرماید که نورانیت بعضے قلوب بنور توجه وتوحید بود که تصدیق ست به لا اله الا الله واین باعث ست بر امتثال اوامر ونواهی الٰهی اگرچه بعضے صفات ظلمانی از محبت دنیا وغیره باقی بود ونورانیت بعضے قلوب بنور انابت وارادت باشد که سبب دکاکی نفس وصفای باطن بود واثر عمل منیب اضعاف مضاعف بود از عمل تایب ونورانیت بعضے بنور ذات حق بود که موجب فنا ماسوای مطلق وبقا باحدیت حق ست ویک عمل ازین شخص ملکی خاطری که بر دلش وارد گردد عمل ثقلین از اهل توبه وانابت بدان نرسد این حاصل کلام امام حکیم ست ودر عوارف نیز در باب اتخاذ خلوت میفرماید که صادق باید که بداند مقصود از خلوت تقرب الی الله ست بعمارت اوقات وکف جوارح از مکروهات پس قومی را از ابتدا خلوت مداومت اوراد صالح باشد وقومی دیگر را ملازمت ذکر واحد وقومی را دوام مراقبه وقومی را انتقال از ذکر باوراد وقومی را از اوراد بذکر اینکلام شیخ بجامعیت ورعایت تعدد

طریق نزدیکتر ست از اینجا ظاهر شود که عمده مقصود در باب بدایت و نهایت ترغیب بر عمل و دفع دعوت در احقاق و الله اعلم و علمه تعالے اتم و احکم -

الرسالة الخامسة تحصیل الکمال الابدی باختیار الفقر احمدی

لا اله الا الله محمد رسول الله

اللهم وفقنا لسلوک طریق السنة و الاتباع و جنبنا عن الزیغ و الزلل و الابتداع در بعضی عوالیض که بخدمت آن هدایت پناه ارسال داشته بود ذکر رساله فقیر محمدی تقریب یافته بود و نوشته بودند و استفسار فرموده که فقیر محمدی چگونه رساله ست و مصنف این رساله کیست و معنے این لفظ چه و مضمون آن چیست رساله مذکور تصنیف شیخ عالم عامل عارف کامل احمد بن ابراهیم الواسطی الخزرمی ست که از کبار مشایخ دیار عرب و مقتدار روزگار و در طریق اتباع سنت و تقویم و ترویج بیطریقه بی نظیر وقت خود بود و از فقیر محمدی ارادت و در ویشی محمدی مراد داشته و مریدان و در ویشان مشایخ را بزبان تعارف آن دیار فقرا ایشان گویند و مضمون این رساله حصر توسل و توجه و استمداد و ارادت در حضرت نبویه صلے الله علیه و آله وسلم و التزام طریقه سنته و سیرت سلف صالح از صحابه و تابعین باحسان و احتساب و احتراز از طرق مستحدثه مبتدعه ست اکنون آن رساله را بطریق اختصار ترجمه کنیم تا پیدا گردد که مقصود چیست بی زیادت چیزے بران و بالله التوفیق میگوید که بعضے از برادران در خواست ازمن که بنویسم برای ایشان قاعده مختصری در طریق فقر محمدی بعد از اقرار به پستی پایه و کمی سرمایه خود بر اوردن حاجت و قبول کردن درخواست ایشان بقدر امکان اولے یافتم و بخدا یاری میجوییم دران بدان ای برادر توفیق دهاد پروردگار تعالے مارا و ترا اگر فقر و در ویشی ست و درست مسلکے که بیخ آن استوار و شاخهای آن بلند ست لازم گیر بر خود فقر و در ویشی محمدی را و براه متابعت آور دکه آب از سرچشمه خوردن پاکیزه تر و صاف تر و دور دار خود را از انکه بگیری در ویشی را از پایان و بنوشی آبهای دور از سرچشمه که رنگ آنها

دیگر گون شده واز راه راست گردیده ست ومیگوید که تو این رمز مبهمی که چه میگویم واین رمز را
روی بروی تو نیز شرح کرده ام پس اگر میروی تو بر طریقه فقر محمدی امید دارم ترا که برسی برابران
پیشین که یاران پیغمبر تو اند صلے الله علیه وآله وسلم ورضی الله عنهم اجمعین وبرانگیخته شوی روز رستخیز
باوی ویاران وی زیر لوای حق وی وقتی که برانگیخته شوند درویشان زیر سنجقهای مشایخ خود برانگیخته
شوی تو زیر سنجق پیغمبر تو وشیخ تو محمد رسول الله صلے الله علیه وآله وسلم پس لازم گیر این طریق را
وبیرون میا ازین طریق ونصیحت کن بآن برای هرکه دوست بیداری از برادران خود تا باین
راه روند وبدان کار بندند وبرسند همه ایشان بشیخ خود پیغمبر خود صلے الله علیه وآله وسلم وفقر
محمدی مجلدات شرح آن را بر نتابد لیکن من اصول وقواعد آن را بیان کنم که بعد از بدست
آمدن اصول صعود بجانب فروع آسان گردد وبالله التوفیق قاعدهٔ اول درین راه
اینست که تجدید توبه کنی میان تو وپروردگار تو که فرستاده ست این نبی کریم را ودستاده
ست بروی کتاب عزیز را وضوء تازه برآری ودر جای خالی که کسی تو را نه بیند درآئی و
دو رکعت نماز بخضوع وخشوع تمام بگذاری وسر برهنه بدرگاه مولے بایستی وچندان بایستی
که دل تو نرم گردد وزهره تو آب شود واشک از چشم تو روان گردد وبنالی وفریاد کنی
واز تمامی گناهان توبه کنی وباز آئی وسید الاستغفار که در حدیث صحیح آمده ست بخوانی و
بر طریقه اتباع محمدی استقامت واستواری طلب داری پس ازان برین توبه وبرین عهد که
با پروردگار خود بر بستی محکم بایستی واستوار باشی وهفت عضو را که چشم وگوش وزبان ودست
وفرج ودست وپاست ورعیت تواند وتو از ایشان پرسیده خواهی شد از نافرموده شرع
باز داری واز مراقبه حق وعلم وی از احوال تو آگاه باشی تا روز تمام بر تو بگذرد وبر زبان
غیبت ودغا زی ودروغ وهر سخنی که بیهوده باشد نرود وبر گوش تو سخن بد وانچه ناشنیدنی
ست نرسد وچشم تو بر زن بیگانه وامرد نیفتد ومیل دل تو بجانب ایشان نباشد تا عهد تو
با خدای خود بسته نشکنی وبعد از توبه در زنای چشم ودل نیفتی ودر مقام تقوی متمکن شوی

و باستعداد سفر آخرت و صلاح اوقات و احوال مشغول باشی بامید لقای خدا عزوجل و لقای
پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم دران روز بروی سفید و بدانکه سفید روی باخدا باستقبال او امر
و اجتناب نواهی و اتباع شریعت وی تعالی باشد تا نخسبد بنده مگر بشرع و سفید روی
با محمد صلی الله علیه و آله وسلم با تباع سنت و حرص بر سماع وی و عمل بدان بود تا نزد دیگر
براه اتباع او و ذمهٔ خود را از جمیع حقوق ناس و مظالم برات کنی تا حبه و قیراطی از مظلمه
برگردن تو نماند و باداء حقوق از حق خدا و نفس خود و خلق عموماً و خصوصاً قیام نمائی
سیما آنکه با تو درین طریق رفیق و مصاحب ست و صحبت او با تو برای تعاضد و تعاون
به بر و تقوی ست پس اگر در مرتبه اخوت و مساوات ست رفق و نصیحت و امداد و ایثار بدانچه
فاضل از حاجت تو بود در کار او کن و آنکه در مقام استرشاد و ارادت ست گاهی برفق و گاهی
بعنف در تعلیم و تربیت او باش و ترسش امر و نهی را با شیرینی لطف و رفق بیامیز و اگر از وی
آسانی و ترک ادبی نسبت با تو وقوع یابد اگر بسهو و غفلت و خطا و جهل بود در گذران و عذر
او را قبول کن و ماده مودت او را از دل قطع مکن و بتعلیم و ارشاد وی مشغول باش و اگر بطریق
تعمد و سفاهت و تغلیظ قول و ذکر عیوب و مناقص در حضور و غیبت هتک حرمت باشد
اگر برگردد و اعتذار نماید عذرش در ظاهر قبول کن و قطع سلام و کلام ازوی مکن زیرا که ما
ممنوعیم از تهاجر و تقاطع یکدیگر و لیکن او را قابل صحبت خاص مدان زیرا که عقوق مرید را
توبه نبود چه آن لطیفه قلبیه که تربیت او ترا در عمل می آورد و نصیبهٔ فیض الهی ازان راه بوی
میرسید نماند و رابطه منقطع شد چه وصول این نصیبه در تعظیم شیخ و مهابت و احترام و اعتقاد محبت
وی بود هر چند جفا و خشونت کند و اگر براه بی صبری رود و لیکن حفظ حرمت و منزلت شیخ از ساحت
سینه او بای بیرون ننهد و اعتذار و رجوع نماید معذور بود و چون درشتی و سختی نمود و بتعمد بر
خلاف ادب و محبت رفت این نشان هتک حرمت و ارتفاع رابطه و انقطاع علاقه است
مشکل که باز بهم آید حق اسلام باقی ست و لیکن نسبت ارادت را نشاید و نیز با هر مصاحب

محاقته وطلب صدق مکن الا از انکه بطریق صدق ارادت رود ومحاقت وتدقیق در طلب صدق
با مریدان رود نه با هر مصاحب وباخلق مدارا کن نه مداهنت مدارا آنکه برای دفع شر وطلب جمعیت
وقت بود ومداهنت آنکه برای طلب دنیا وحفظ نفس باشد ومصاحبت مکن با ضداد وهر که نه بر طریقه تست
وصحبت ما فقرا بعزت وتعظیم وحرمت وایثار وتواضع کن وبا اغنیا به بی نیازی وقطع طمع و
سکوت وسلامت ومطلوب ایشان باش نه طالب وکلام با ایشان بر قدر سوال ایشان کن
وایشان را مرید خود مدان وتدقیق در محاقته مکن قاعدهٔ دویم در طریقه فقر محمدی احتیاط
واهتمام در ادای صلوات خمس ست با حفظ اوقات ورعایت ارکان وآداب وحضور قلب
رعایت معنی احسان چنانکه از هنگام شنیدن اذان تا فراغ از نماز با سکینه ووقار وخضوع
وخشوع وتذلل وفهم معانی قرآن وتدبر بر دوان وحضور تعظیم حق عزوعلا در رکوع وسجود وتشهد
وتسبیحات بود وهر کرا حالیست باقی ظهور آن در حال نماز بود وحال صحیح آنست که در نماز دست دهد
وصلوة صله وپیوست میان بنده وخداوند وهر کرا در نماز حضور نبود او را حال صحیح نبود چه
هر که در اقرب مواطن محجوب بود در ابعدان چه خواهد بود پیغمبر فرمود صلے الله علیه وآله وسلم
اقرب ما یکون العبد من ربه اذا کان ساجدا وفرمود وجعلت قرة عینی فی الصلوة میگوید
حیف نباشد که در وقت سماع قصاید وتغنی وتصفیق حاضر باشی ودر وقت ایستادن در
حضرت حق غایب این نشان فقر فاسد ست ودرویشی نادرست وعمده در قاعده فقر
محمدی ربط قلب ست بحضرت نبویه صلے الله علیه وآله وسلم چنانکه دل خود را بمحبت او
مشغول داری واورا شیخ وامام خود گیری وعقد محبت با محکم کنی وبتمامه سر خود باوی جمع
آنی صلوة بر محمد مصطفے صلے الله علیه وآله وسلم بسیار گوئی وپیوند باطن با وی
متصل وقوی داری تا وی صلے الله علیه وآله وسلم چنان در دل تو جائے کند که مشایخ
در دل فقرا ومریدان ایشان می بینی که چون شیخ وپیر یکے نزد وی مذکور گردد چه اضطراب
کند ودر اهتزاز آید بحیثیت عظمتے ومنزلتے که شیخ را در دل اوست پس بگردان تو پیغمبر خود را

وشیخ خود را که محمد رسول الله ست صلے الله علیه وآله وسلم در دل خود همچنین تا محبت او تمامه ترا در گیرد
ودل ترا مالک گردد وتمثال او در چشم تو دایم بود وچون نام او مذکور گردد ولذت ذکر او را در خود
بیابی وعظمت او در دل خود مشاهده کنی وچون باینصورت باحضرت وی متوجه باشی مستغرق
یاد وحضور او کردی وصلوة بروی بسیار فرستی اکنون هر مواعید او مواظبت کن وامر وهے
او را بجا آر وسنن واخبار وسیر ومعجزات واوصاف واحوال ومحاسن وماثر او را برخوان و
تکرار کن وهرگاه حدیث او را بشنوی وصفات او را تصور کنی علاقه محبت تو زیاده شود
وتعظیم او در دل تو غالب آید وداعیه اتباع سیرت او وسلوک طریقت او قوی گردد وذکر
وفکر تو مر او را بود ودروی بود وذوق وشوق تو بر یاد وی وجد وکوشش تو در پیروی وی
تا ترا از اتباع واشیاع وی دانند وکس وی شمارند ودر آخر رساله میگوید مردم فقر فقد
میگویند ونمیدانند که حقیقت فقر چیست وبدایت او چه ونهایت او تا کجاست ومن از
بدایت فقر وارادت نکته میگویم که چون از انشناسی عزت فقر را بشناسی ونهایت او را
از انجا قیاس کنی بدانکه هرکه در میدان فقر وارادت در آید وقدرت ندارد که دروی در آید
الا بعد از فراغ از امتثال اوامر واجتناب نواهی اول حال در آمدن درین طریق آنست که
حفظ خواطر باحق کند چنانچه منتهے حفظ جوارح کند وهرگاه که خطره در دل گذرد که نه مرضی حق است
در حال ازان توبه کند وبعضے باشند که قلوب ایشان مستقیم گردد وخواطر صالح شود وخطور نکند
ایشانرا غالبا مگر خاطر حق وایشان دوستان خدایند که شرم دارند که در دل ایشان خطور کند
انچه نه وی سبحانه بدان راضی ست از جهة یقین ایشان بنظر وعلم وی تعالی وهرگاه ما باین مرتبه
نرسیده باشیم وحالانکه این از بدایات فقرست شرم داریم که دم از فقر وارادت زنیم ودعوے
آن کنیم ونکته دیگر از بدایات فقر گویم وآن اینست که بعد از امتثال امر واجتناب نهی وحفظ خاطر
طلب وارادت حق عزوجل چنان از دل ظاهر شود وبر سے غالب آید وآتش محبت شعله زند که تمامے
مطالب ومارب دنیا سوخته شود وخاکستر گردد ودل از غیر مطلوب خالی وفارغ شود وچون ما

باین منزل نرسیده باشیم چگونه دعوی فقر و ارادت کنم و حال آنکه بوی ازان بمشام جان ما نرسیده
اما احوال فقرا و اصلین علی الباب نهایت این موضع گنجایش شرح آن ندارد و مقصود اختصار
و اقتصار بر قدر ضرورت ست و چون دلها از شنیدن بدایات تنگی کند شنیدن نهایات کجا طاقت
دارد و میگوید که واجب ست برما که نگریم ما بر احوال خود که مبتلا شده ایم امروز بطایفه که شغل
ایشان اکل حرام ست و کار ایشان بطالت حلال نزد ایشان همان بود که بیابند و حرام
همان که نیابند شب و روز میگردند تا لقمه بچرب بخورند و صورتی خوب ببینند و نغمه خوش بشنوند
و احوال ظاهر کنند و معارف بگویند و دعویهای چنین و دراز بکنند تا عوام معتقد شوند و مطالب
دنیا بدست آید و بوی از اسلام خالص بمشام ایشان نرسیده و ایمان حقیقی در دل ایشان
نه در آمده تمام شب سماع بشنوند و رقص کنند و چون بنماز بایستند نوافل زنند مثل نوافل زاهد
و فخر کنند بدر آمدن بر بلوک و امرا و گرفتن فتوحات ایشان سوال میکنم از جناب حق عز و علا
که دور دارد ما را از ایشان که ایشان راه زنان حق اند و راهزنی ایشان اشد و اصعب ست
از راه زنانی که راه دنیا زنند و مال برند و ایشان راه دین زنند و ایمان برند جاهل چون
ایشان را در لباس فقر بینند گمان برد که طریقه فقر همین ست که ایشان دارند پس اتباع
ایشان کند و هلاک گردد پاک گرداند خدا تعالی روی زمین را از لوث ایشان که چرکین کردند
و سیاه گردانیدند روی دین را و راضی باد وی سبحانه از اهل خشیت و خوف و تعظیم و
مراقبه و معرفت سنت و متابعت که مستور اند از نظر عوام و نشناسد ایشان را جز خدای
چنانچه که نشناسد بحقیقت خدا را جز ایشان آیشان اهل حضرت الهیه و صاحب نفحات
قدسیه اند سلام خدا باد بر ایشان درخواست میکنم از خدای کریم که توفیق دهد ما را و شما
ای یاران ما بسلوک طریقه که دوست دارد و آنرا راضی ست ازان و دور دارد ازانچه
مکروه ست نزد وی و ناراضی گرداند او را و نیز میگوید که نشان فقر محمدی آنست که چون
بشنود قرآن را طرب کنند بدان و میل کنند بآن و تجلی کند در وی متکلم سبحانه بصفات

مقدسه خود بر دلهای ایشان و عجبا از کسی که دعوی محبت خدا کند و حاضر نیاید بدل خود از نزد سماع
کلام محبوب حاضر باید نزد سماع قصاید و تغنی و تصفیق و غافل باشد نزد سماع کلام حق و اما
محبان حق جل و علا سماع قرآن مشغار صدور ایشان و راحت اسرار ایشان مست حاضر میشود
و روی متکلم پس مشاهده میکند او را در امر و نهی و وعد و وعید وی و قصص و اخبار و مواعظ و انبا
وی پس نرم شود دلهای ایشان و منجذب گردد ارواح ایشان و نیست شود صفات نفوس
ایشان و مقهور گرداند آن صفات را عظمت متکلم و جذب کند دلهای ایشان را لمحبت خود
برای مشاهده رحمت و الطاف خود و جلال و اکرام خود میگوید گوش منه بسخن کسیکه میگوید که
چون قرآن نه مناسب طباع بشر ست وجد در سماع وی روی ننماید و شعر مناسب طبیعت
بشری ست از اینجاست که نرم گردد دلهای از سماع وی چه اینکلام فاسد ست و حقیقتی ندارد
زیرا که شعر محرک طباع ست باوزان خود سیما در وقتی که صاحب نغمه خوش از نغمات
موسیقی آنرا بر خواند و ضم گردد بادی تصفیق و جمع شوند در انجا قومی که رقص کنند در نصیحت
اطفال و بهایم بمقتضای طبع و جبلت بچه بند چه جای دیگران و این حرکت نه بمقتضای
خالص ایمان و یقین ست بلکه بشوب طبع و جبلت ست اما ارباب ایمان و یقین که اصحاب
محمد اند صلے الله علیه و آله وسلم و کسانیکه تابع ایشانند باحسان می جنبانند قرآن انچه نهانست
در دل ایشان پس جنبش دلهای ایشان و خشوع و وجد و قشعرار دلین جلود و رقت قلوب
ایشان بحکم معرفت و یقین باشد نه بحکم طبع و جبلت بفهم این سخن را و بخوان این آیت انزل
احسن الحدیث کتابا متشابها مثانی تقشعر منه جلود الذین یخشون ربهم ثم تلین جلودهم و قلوبهم
الی ذکر الله و اگر نیاید بدل خود را حاضر در سماع قرآن تهمت کنید او را ای یاران من بقلت
نصیب او از معرفت متکلم و عارف ترین مردم بحق آنست که خاشع تر بود نزد سماع کلام وی
و اگر لا بد سماعی خواهید باید که بهر سانید قاری متقی طیب الصوت را بشنوید از وی قرآن را
و مشابه شوید بدان اصحاب پیغمبر خود صلے الله علیه و آله وسلم و رضی الله عنهم اجمعین این ترجمه

آن رسالہ ست بعد از اختصار و حذف بعضے تفصیلات و تطویلات او و بعد از تامل نیک
ظاہر شود کہ قصدش نفی طریقہ مشایخ در تربیت و تسلیک درویشان و توسل و تمسک طالبان
و مریدان بذیل ارادت ایشان نیست مقصودش ترغیب و تحریص بر طریقہ اتباع و اخذ بسنت
و رعایت تقوی و تدین ست و ترجیح و تقویت طریقہ سلف صالح کہ صحابہ و تابعین ہا ست
و اجتناب از بدعت و طرق مستحدثہ کہ مخالف اصل پیدا کردہ باشند و مذمت جماعتے کہ ذکر
بدنیا فروشند و در عمل و اعتقاد تابع ہوای نفس باشند و نفاق در دین دارند و این سخن
خود متفق علیہ تمام اہل اسلام و ارباب تصوف و اہل سلوک ست و لہذا در بعضے طرق
کہ شبہ بدعت و خلاف سنت باشد سالکان آن در تصحیح و تطبیق آن بسنت سعی
نمایند و ہرگز راضی نشوند و التزام ننمایند کہ باوجود مخالفت سنت دعوی صحت و ثبات
کنند و خود چون اینچنین بود دین مسلمانی بنقل از انجا آمدہ ست لا بد انچہ موافق آن بود
حق و ہر چہ مخالف باطل و دیگری را مجال آن نبود کہ از پیش خود طریقی پیدا تواند کرد و اگر
گوید خطا کند و اگر در جای توقفی و اشتباہی بود و انچہ از اہل صدق و تقوی و ارباب
کمال بغلبہ شکر و استیلای حال صدور یابد تسلیم و تاویل باید کرد و توقف و اغماض
نمود و اگر نہ این چنین بود رد و ابطال آن متعین باشد و در انچہ یقین ست تذبذب
و توقف چیزی نیست و صاحب رسالہ خود نیز در ضمن بیان قاعدہ حقوق و آداب
صحبت بارادت و استرشاد و استفادہ از صحبت مشایخ قایل شدہ ست چنانکہ
گذشت و خود چہ جای انکار و گنجایش نفی آن دارد و صحابہ و تابعین و سلف و خلف
ہمہ طریق استفادہ ہمین صحبت بود مقصودش تنبیہ ست بر تمسک و تعلق
باصل اصول و اقتباس نور از ان منبع انوار و استغراق محبت و اہتمام بمتابعت سنت
وی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم تا بفرع از اصل باز نماند و بوسایط از مقصود محجوب نباشد
و میزان افعال و اقوال و احوال سنت رسول اللہ صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم و طریقہ

صحابہ و تابعین سلف را سازند و تطبیق بدان نمایند نہ آنکہ اصلا طلب آن نمایند و در تحصیل آن
نکوشند و اہتمام بدان نورزند بلکہ خبر از آن ندارند و گاہی بود کہ بعکس آن روند و اصل را تابع
و موافق فرع سازند و آن را باین تاویل نمایند و این روش یا جہل ست یا الحاد و آنکہ
صاحب رسالہ در سماع غنا سخن کرد ہم از جہت رعایت سنت و اتباع ست و این مسئلہ
نزد مشایخ طریقت بتفصیل دارد بعضے منکر ند و بعضے متوقف و بعضے مباشر بعد از رعایت
شرایط و آداب کہ بیان کردہ اند این سخن درازی دارد و اگر چنانچہ باید بیان کنم سخن
دراز گردد و این مکتوب آنرا بر نتابد بدانشاء اللہ تعالیٰ در وقت دیگر بجای دیگر آن را
بطریق اعتدال و انصاف بیان کنیم اللہم ارنا الحق حقا وارزقنا اتباعہ وارنا الباطل
باطلا وارزقنا اجتنابہ انک انت التواب الرحیم و حضرت شیخ علی متقی قدس سرہ
در ذیل رسالہ فائدہ چند مناسب مقصود نوشتہ اند و آن اینست قال ابن عطاء اللہ
الاسکندری رحمۃ اللہ علیہ سمعت شیخنا ابا العباس المرسی رضی اللہ عنہ یقول طریقتنا
ہذہ لا تنسب للمشارقۃ ولا للمغاربۃ بل واحد الی الحسن بن علی بن ابی طالب وہو اول الاقطاب
فی ہذہ الامۃ وانما یلزم تعیین المشایخ الذین یستند الیہم طریق الانساب من کان طریقہ
بلبس الخرقۃ فانہا روایۃ والروایۃ تتعین الرجال سندا وہذہ ہدایۃ وقد یجذب العبد الیہ
فلا یحتاج علیہ مئونۃ الاستاذ وقد یجمع شملہ برسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم فیکون اخذہ عنہ
وکفی بہذا منۃ ولقد قال لی الشیخ مکین الدین سمرانا ما ربانی الا رسول اللہ صلے اللہ علیہ
وآلہ وسلم وذکر عن الشیخ عبد الرحیم القناوی رضی اللہ عنہ انہ کان یقول انا لا منت لاحد
علی الا لرسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم واذا راد اللہ ان یفضل علی عبد یغنیہ عن
الاستاذین حتی لا یکون لہ فہیم سلف فعل وقال تلک لبعض جلسائہ انی اریدان اجعلک
وزیرا قال لیس لی فی ہذا سلف قال انی اریدان اجعلک سلفا لمن بعدک قال الشیخ
ابو العباس الحضرمی رضی اللہ عنہ وعلیک بدوام الذکر وکثرۃ الصلوٰۃ علی رسول اللہ صلی اللہ

علیہ وآلہ وسلم فنی سلم ومعراج وسلوک الی اللہ تعالی اذا لم یلق الطالب شیخا مرشدا انتہی
وباللہ التوفیق وسنہ الہدایۃ لسواء الطریق ❊

الرسالۃ السادسۃ فرع الاسماع باختلاف اقوال المشایخ واحوالہم فی السماع

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

اللہم باسمک ابتدی وبک اعتصم مسئلہ سماع نزد مشایخ طریقت قدس اللہ تعالی اسرارہم در انچہ نقل میکنند از افعال واقوال ایشان در ینباب مختلف فیہ یافتم جماعہ از ایشان مجتنب وفرقہ مباشر وطائفہ متوقف بودند ولکل وجہۃ ہو مولیہا فاستبقوا الخیرات غالب قدماء واینطائفہ کہ استاد ان طریقت ومقتدایان ہست اند طریقہ اول ست ودر متاخرین کہ والہان راہ وشوریدگان وستان درگاہ اند روش دویم ازیشان طائفہ جنیدیہ بغدادی قدس سرہ می آرند کہ در مبادی حال سماع کردی وبا اہل سماع بنشستے ودر آخر ترک کردگفتند چرا سماع نکنی ونشنوی فرمود از کہ بشنوم وباکہ بشنوم اشارت کرد بفقدا خوان ویاران کہ از انہا می شنید وبآنہا می نشست زیرا کہ سماع ایشان از اہل بود وبا اہل بود چہ اختیار مشایخ سماع را در جائیکہ کردہ اند بشروط وآداب بود کہ در کتب ایشان مذکور ومسطور ست وگاہ گاہی بود نہ بر طریقہ مستمرار وعادت وچون جنید رضی اللہ عنہ ترک سماع در زمان خود بجہت فقدا خوان وشرایط کرد دیگر چہ توان گفت وبعضے این حکایت جنید را باین عبارت نقل کنند کہ جنید می شنید پس ازان توبہ کرد واین ادا ناظر در جانب دیگر ست واللہ اعلم ونیز از وی قدس سرہ نقل کنند کہ فرمود فرود می آید رحمت وبرکت بر سہ طائفہ در سہ موطن در خوردن طعام زیرا کہ ایشان نخورند مگر نزد فاقہ وضرورت دویم نزد مذاکرہ کلام زیرا کہ تکلم نکنند مگر در مقامات صدیقان واحوال انبیا علیہم السلام سیوم در حال سماع زیرا کہ سماع ایشان بوجد ومشاہدہ حق بود وبعضے گویند این سخن از جنید

بصحت نرسیده واگر رسیده مراد باین سماع آن سماع ست که مشار الیه ست بکریمه
الذین یستمعون القول فیتبعون احسنه اولئک الذین ہداہم اللہ واولئک ہم اولوالالباب
وکریمه واذا سمعوا ما انزل الی الرسول تری اعینہم تفیض من الدمع مما عرفوا من الحق
و در عوارف میگوید که این سماع ست متفق علیه حقانیت او و مخالف نیست در وی
دو کس از اہل ایمان و این سماع مستجاب رحمت ست از پروردگار کریم و اختلاف در سماع
اشعار و قصائد ست بالحان مطربه موسیقیه و در اینجا ست کثرت اقوال و تباین
احوال بعضے آنرا منکر باشند و بفسق ملحق دارند و بعضے بدان مولع و انرا حق و ضبح شمارند
و ہر دو طائفه در طرفین تفریط و افراط اند انتہی و نیز می آرند که از جنید پرسیدند که در
باب سماع چگوئی فرمود کل بامجمع ہمک مع اللہ فہو مباح این سخن از جنید رضی اللہ عنہ
لعبی صوفیانه ست و طلاقش محل لغزش اقدام عوام و جہلاست و بصحت رسیده است
از وی که فرمود اذا رایت المرید یطلب السماع فاعلم ان فیه بقیته من البطالته و جواب
که مراد وی ازان قول آن خواہد بود که ہر چه نه در شرع حرام و مکروه متفق علیه ست
اگر باعث جمع ہم و حضور قلب شود باکے نیست و چون وی رضی اللہ عنہ در باب
سماع باین اطلاق فرمود لابد مطلق سماع نزد وی حرام نباشد و مانا که حق نیز ہمین
چه دعوی حرمت سماع علی الاطلاق و وجود دلیل قطعی بر حرمت آن چنانچه بر زنا و
شرب خمر و دیگر معاصی ست چنانچه بعضے متفقهه گویند مکابره ست حق انست و اللہ اعلم
که در شرع دلیل قطعی ہم چنانکه بر اباحت او نیست بر حرمت او لذاته نیز نیست در قوت
القلوب میگوید که اگر ما مطلق سماع و مجمل آنرا یعنی بے تقیید بعضے انواع و تفصیل در احوال
سامعان منکر شویم لازم آید انکار بسے از صدیقان و میل امام ابو محمد غزالی رحمة اللہ
علیه درین مسئله ہمین جانب ست و در کتاب احیاء العلوم بعد از نقل اختلاف عمل مشائخ
از نزد خود بدلیل معقول اثبات اباحت سماع میکند و میگوید سماع غنا در ذات خود

مباح ست که اصلش سماع صوت حسن ست وشنیدن آواز خوب مر سامعه را مباح الاصل ست
چنانچه باصره را دیدن الوان واشکال خوب وسیر وتماشای باغ وگلزار پس ازان بعارض
وچیزی بیرون از ذات گاه حرمت وکراهت پیدا کند وگاه استحباب واستحباب و اباحه
مباح در حدّات بعارضی از عوارض خارج از ذات واجب ومستحب وحرام ومکروه گردد ومیگوید
اگر یکی قصد راه حج فرض یا نافله دارد ودر راه مانده شود ونتواند جنبید ناگاه شعرے
رغبت بخش شوق افزا بآواز خوب ولکش بشنود وراه دو روزه یک روزه قطع کند چرا
حرام باشد وللوسایل حکم مقاصد ها این سخن امام غزالی نیز مبنی برآنست که سماع غنا
در اصل مباح ست ودلیلے بر حرمت او نیست والا وجود تازگے وحدوث شوق
چه فائده کند اگر یکے مانده وافسرده شود وپیاله شراب بخورد که بدان شوقی در رفتن
راه حج یا قوتی برگذاردن نماز پیدا کند درست باشد نباشد حاشا وکلا اول اثبات
اباحت باید کرد پس ازان این سخن گفت ووی همچنین کرده ومختار نزد وی اباحت
غناست وحرمت وکراهت بعارض ست چنانکه گفتیم وبعضے گفته اند هو شبهة
تتقے یعنے سرود شنیدن شبهه حرمت دارد وتقوی درآنست که نشنوند ودر حدیث آمده
است کان ابلیس اول من ناح واول من تغنی ونیز در حدیث آمده ست از ابن مسعود
الغنا ینبت النفاق فی القلب الحدیث رواه البیهقی فی شعب الایمان عن جابر
رضی الله عنه وابن مسعود وابن عباس فرموده وسوگند یاد کرده اند که مراد بلهو الحدیث
در کریمه ومن الناس من یشتری لهو الحدیث استماع غناست ومجاهد گفت که مراد
بصوتک در کریمه واستفزز من استطعت منهم بصوتک غنا ومزامیر ست وفضیل ابن
عیاض فرمود الغناء رقیة الزنا ودر حدیث احمد وابو داؤد آمده ست نافع گفت
ابن عمر در راهی میگذشت ناگاه آواز مزماری بگوش وی رسید پس در آورد انگشتان
خود را در سوراخهای گوش خود وبرگشت ازان راه بجانبے دیگر وگفت مرا آیا می شنوے

یا نافع آوازی را گفتم نه پس برداشت انگشتان از گوش و گفت اینچنین دیدم از
پیغمبر خدا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ کرد نزد شنیدن آواز نی نافع گوید من دران زمان
صغیر بودم یعنی از بچہت منع نکرد مرا از شنیدن آن آواز از امام شافعے آرند کہ غنا لہو
است مکروہ مشابہ بہ طبل و گفتہ است کہ ہر کہ استکثار کند ازان سفیہ و بیخبر است و مردود
الشہادۃ و گفتہ است کہ استماع از زن نامحرم جایز نبود ہر چند در پردہ باشد و مذہب
امام اعظم ابو حنیفہ رضی اللہ تعالی عنہ آنست کہ سماع غنا از ذنوب است و در روایۃ مشہورہ
ازوی آمدہ کہ مکروہ است و امام مالک رح گفتہ کہ اگر جاریہ بخرد و تغنیہ برآید این عیب باشد کہ
بوی مستحق رد و فسخ بیع گردد و مثل این آمدہ از امام احمد بن حنبل و گفتہ اند کہ ہمین است مذہب
سایر اہل مدینہ این سخن منجر گردد بر روایات فقہ و اقوال فقہا رحمۃ اللہ علیہم و این دور و دراز
است و روشنی دیگر است اگرچہ اصل ہمین است و ما نا کہ مراد درین اخبار و آثار و امثال
آن غنائی خواہد بود کہ فعل و استماع آن بطریق لہو و لعب و داعیہ نفسانیہ و شہوت حرام
و بر وجہ بطالت باشد تطبیقا بین الدلایل و حفظا للطرفین و محدثین را در احادیث
مذکورہ درین باب سخن ہم ہست و ایشان میگویند کہ ہیچ حدیثی صحیح در ینباب وارد نشدہ است
واللہ اعلم و مقصود ما درین رسالہ بیان اقوال و افعال مشایخ طریقت ست در ینباب
کہ چہ کردہ اند و چہ گفتہ و ما بیک حکایات مشایخ پیشین و پسین را در ینباب مختلف یافتیم
با قطع نظر از غالب و مغلوب نقل ست کہ شیخ حماد و باس کہ از مقتدایان وقت و از مشایخ
طریقت حضرت غوث الثقلین شیخ محی الدین ابو محمد عبد القادر جیلانی بودند رضی اللہ عنہ
و آنحضرت در ابتدا ارکار در صحبت ایشان بودہ و سلوک این طریق نمودہ اند روزی ہمہ
جمعہ میرفتند ناگاہ در اثنار راہ آواز سرودی بگوش ایشان رسید ایستادند و
متوقف گشتند و متامل شدند و گفتند یا امروز چہ معصیت از ما بوجود آمدہ کہ مستوجب
آن باین بلا مبتلا شدیم ہر چند در نفس خود تفحص کردند چیزے ازین باب نیافتند پس

برگشته بخانه آمدند و تفحص حال نمودند که مگر از ایشان چیزی بوجود آمده باشد بعد از تحقیق
حال معلوم شد که کاسه خریده بودند که مصور بود فرمودند این بود که بشومی وی گرفتار آمدیم
این حکایت در بهجة الاسرار مذکور ست حکایت دیگر بشنو در جانب خلاف آن از خواجه
اجل ابو یعقوب یوسف همدانی قدس سره که هم در کتاب بهجة الاسرار می آرد که وقتی
ایشان در سماع بودند دو فقیه آمدند و ایشان را از سماع منع نمودند خواجه در تفت شد
و در غضب آمد و گفت اما تکم الله بمیرانند تا نزاع خدا تعالی فقیهان هم در حال بمردند و شیخ
ابو یعقوب همدانی از کمل اولیاء و صفیاست و شیخ حماد و باس نیز همچنین این اختلاف
از کجاست یارب نگر مشارب مختلفند و شیخ ابو یعقوب پیر خواجه عبد الخالق غجدوانی اند
که سر حلقه سلسله نقشبندیه اند قدس الله اسرارهم و باوجود آن روش خواجه بزرگ
بهاء الدین نقشبند قدس الله سره ترک سماع بود که میفرمایند نه ما بکار کنیم و نه انکار کنیم
و حضرت خواجه عبید الله احرار نیز بر طریقه اجتناب بودند و بعضی مریدان ایشان بعد
از ایشان نه بر طریقه اصل مانده روش سماع را راه دادند و دعوی کردند که از خواجه
خواجه رخصتی در یباب داریم که فرموده بودند اگر بعد از ما بمصلحت وقت به رعایت
نفوس بعضی سالکان کار کنند مختارند والله اعلم و در سلسله کبرویه سماع هست و حضرت
شیخ نجم الدین کبری و شیخ مجد الدین بغدادی و دیگر عزیزان این سلسله سماع میکردند
و شیخ نجم الدین کبری مرید شیخ عمار یاسر اند و شیخ عمار یاسر مرید شیخ ابو النجیب سهروردی ست
و از ینجانب شیخ شهاب الدین سهروردی که خلیفه شیخ ابو النجیب ست سماع می شنود و
بدان کار می کند و در رد و قبول آن براه تفصیل میرود و از ینجا معلوم میشود که اختلاف
در سماع نه همین در سهروردیه و چشتیه ست حالی ست که بعضی را باشد و بعضی را نه و اگر
بعضی را آن حال باشد باوجود آن توقف نمایند و براه اتباع روند سماع غنا مذهب
و رکنی از ارکان طریقت که بران بایستند و لازم گیرند نه از قطب الوقت شیخ ابو النجیب

شاذلی که امام و سر حلقه سلسلهٔ شاذلیه اند روح الله ارواحهم و اوصل الینا من برکاتهم
و برکات علومهم می آرند که کلامی فرمود که ترجمهٔ این ست آن ها که سماع کنند و طعام
ظلمه خورند بدانکه در ایشان نزغه یهود یتست که در قرآن مجید میفرماید سماعون للکذب
اکالون للسحت و نیز فرمود در وقتی که پرسیده شد از حال سماع کنندگان روزگار ایشان
الغوغا ایشان ضالین فهم علی آثارهم یهرعون و هم یکی از مشایخ شاذلیه فرموده ست که
السماع الخطاط فی درجتا لحق اذا کان صادرا عن اهله بشرایطه و اداب گفت سماع
بسیتی ست از مرتبهٔ حق و در وقتیکه صادر شود از اهل آن با جمیع شرایط و آداب که
قرار داده اند چه جای آنکه از نا اهل بود و بی شرایط و آداب باشد یعنی در چه حق
بالاتر از مرتبهٔ سماع ست ندانم که این چه اشارت ست مگر مراد از حق طریقهٔ اتباع
سنت داشته و بیشک طریقه سماع و صورت آن خلاف سنت و طریقه اتباع ست
یا مراد بدان مقام شهود ذات و تجلی ذاتی ست که گویند سماع اهل قلوب و ارباب تجلی
صفاتی را باشد که تغیر و تحول و اضطراب در ینمقام پیدا شود خلاف تجلی ذات که آنجا همه
سکون و تمکین و اضمحلال ست و نیز گویند که سماع شنیدن پیام محبوب ست و پیام
شنیدن در غیبت باشد نه در حضور این چنین گفته اند بعضی مشایخ اما تواند که در
حضور نیز سخن از زبان محبوب بشنوند در ینجا سماع کلام محبوب بود نه پیام او یا ارباب
مگر آنکه حالت استغراق بود و سماع حالت فنا و استغراق نیست چه در استغراق بی شعوری
ست و در سماع قسم شعور بود و چون با استغراق کشد انجا سماع نخواهد بود و حالت محمود
در سماع آنست که اختیار در وی نه شعور و نیز گویند که سماع ارباب وجد را بود و وجد عبارتی از فقد
ست و مرتبه وجود بالاتر از وجد داشته اند که مقام ارباب تمکین از منتهیانست چنانچه
در عوارف از شیخ حماد و باس نقل کرده ست که فرمود السکار من البقیة الوجود و چنانچه ابو سعید
تستری می آرد که وی هرگز از سماع ذکر و قرآن متغیر نشدی روزی در آخر عمر وی از او

نزدوی خواندند برخود لرزید و نزدیک بود که بیفتد پرسیدند که این چه بود که ہرگز از تو ندیدم
فرمود ضعف حال گفتند اگر ضعف اینست قوت کدام باشد فرمود قوت آن باشد که ہر وارد قوی
که در رود و یابد آنرا فرو برند و متغیر نشوند و چنانچه از صدیق اکبر می آرند که شخصی دید که قرآن
بشنید و زار زار بگریست و رعشه ها زد و بیخودی نمود فرمود کذلک کنا من قبل ولکن قد
قلوبنا مائیز همچنین بودیم ولیکن اکنون سخت گشت دلهای ما مراد باین سختی قوت
یقین و تمکین دل است که از حالی بحالی نرود و تغیر نه پذیرد و ما تا که نزک جنید قدس سره
سماع را در آخر عمر هم ازین قبیل بود و ازینجاست که شیخ شهاب الدین سهروردی رحمة الله علیه
میگوید که منتهی مستغنی از سماع بود و میر سید محمد گیسو دراز علیه الرحمة در برابران میگوید
که این منتهی ست که آفت انتها بوی رسیده ست و میگوید در عشق دو آفت ست یکی
در ابتدا دیگری در انتها آفت ابتدا آن بود که چندان درد عشق و غم طلب معشوق بر و
طاری شود که او را محیط گردد و مدقق برین برآید تا او را لذت کامل دست دہد و ہیچ راه
وصول بمحبوب بروی نگشاید بداند که جز از درد و غم نصیبی دیگر نیست همیشه بماند بعد
از مرور ایام درد و غم طبیعت او شود و عادت گیرد و ذوق درد بماند نه لذت وصول
شود و نه ذوق الم و حرقت همچنین صنایع شود و سرد گردد و بر جای خود بماند و عاقبت
او بر خسران و حرمان باز آید نعوذ بالله منها و آفت انتها آنست که چون بوصال معشوق برسد
مشغول بلذت وصال گردد و حرقت فراق و الم هجران از وی برود بعد از مرور ایام وصول
عادت و طبیعت او گردد و ذوق وصال هم برود و مطلوب از حالتین جز ذوق و خوشی او
راحت بمحبوب نیست اگرچه وصال باشد ذوق کجا که بدان راحت گیرد بمجرد وصال چه کار آید
اما عشق برخوردار آنست که در حالت ابتدا مشغول بلذت فراق و الم و حرقت هجران باشد
و در انتها هر چند که وصال یابد ذوق مزید تر شود و طلب بیاده تر گردد و درد بر درد افزاید
این کلام سید ست در ملفوظات وی بعد ازان میگوید سخن من در ذوق ست قطع نظر از کمال

ونقصان وسید علیه الرحمة سخن خوش طبعانه میگوید مگر ذوق چیزی دیگر ست که در ان
سخن نمیرود واین مستی ست کسی آنجا چه گوید ﴿ مست عشقم دگر نمیدانم ﴿ نه انا الحق
نه فیه ما فیه ﴿ سخن اینجا در قواعد واحکام ایشان میرود که قرار داده اند والله اعلم وآن
سخن سید که در ترجمه عوارف میگوید نیز خالی از غرابتی نیست در انجا که در عوارف در باب رد
وانکار سماع می آرد که بزرگے گفته ست ان الغناء ینوب عن الخمر ویفعل مایفعل السکر گفت
که شنیدن سرود درست ساختن وبجوذی آوردن کار شراب میکند وقایم مقام اوست
این بزرگ تنقیص غنا وتحذیر ازان میکند چنانچه در سخن همین بزرگ ست که ایاک والغناء
فانه یزید الشهوة ویهدم المروة پس ازان میگوید وانه لینوب عن الخمر ویفعل مایفعل السکر
وبیشک انچه اورا التشبیه بشئ حرام کنند وقایم مقام او دارند ناقص ونازل خواهد بود ودید
اینجا میگوید که این سخن خود موافق بدعای صوفیان امد یعنی مقصود از سماع ذوق و
مستے ست وچون آن بزرگ فرمود که کار شراب میکند ثابت شد مقصود ما این سخن نیز
خالی از خوش طبعی نیست در ذوق بخشیدن سماع ومستی آوردن آن کرا سخن ست عجم
دل وحرمت ونقصان وکمال اوست اینمقام منزلة اقدام ست که گویند مطلوب مستے
وذوق ست هرچه مستی آرد مبارک ست چرا این مرد پیاله شراب نخورد که در ذوق و
مستے کاملتر از سرود ست ومشبه به اوست انچنانکایت بدان ماند که در کشف المحجوب میگوید
یکے از ارباب کشف ابلیس را دید علیه اللعنة که جماعه گردوے آمده سرودی میگویند ودفها
می زنند ومزامیر مینوازند ووی در گریه ست ورقص میکند ومیسوزد وبینالد شیخ پرسید
که این چه حال ست ابلیس در جواب او گفت که کاروی از آنروز که اورا رانده اند ودر
لعنت بر جبین حال وی نهاده اند چنین ست که می نالم ومیسوزم ومصیبت حال خود میدانم
اینچنانکایت را صوفی از صوفیان روزگار شنید وگفت این خود عین مدعاو صورتحال ما
آمد ومعلوم شد که سماع باعث ذوق وورد وسوز ونالهٔ وگریهست دیگر سخن چیست شنید

این زهی کاینکار ابلیس ست پس ازان در مدح ابلیس آمد که او را چه خیال کرده آید وی عاشق
ذات الٰهی ست وعین القصات چنین وچندین مدح وی کرده ست کسی با این لفظ
چه گوید نعوذ باللہ من الزیغ والزلل واز اہل توحید وجود انکه ناشد انکار بر سماع غنا واز
شیخ محی الدین بن عربیست که میگوید که تاثیر نغمه بالذات بر روح حیوانی ست وحرکتهای
ورقص در آن هرگز نبود وروح انسانی منزه ست از تاثر نغمه ومیگوید که سماع غنا وتاثیر
بدان مذمین خالص ست که الا اللہ الدین الخالص ووجدی که در سماع نغمه پیدا شود
لا یعول علیه ست ومیگوید که نشان ذوق قرآن ولذت شوق سماع آن است که شنیدن
او بنغمه و با نغمه یکسان بود واگر ذوق مفید بنغمه بود آن لذت حسن صوت بود نه لذت محض
قرآن وشرح ومبالغه در باب منع سماع غنا در کلام شیخ بسیار ست ومیگویند که شیخ
شهاب الدین سهروردی شیخ اوحد الدین کرمانی را که سماع می شنید وبر آمدن نظر میکرد
وصاحب وجد وحال بود مندید وا و را در مجلس خود راه ندادند واگر ذکر او در مجلس می رفت میگفت
نام آن مبتدع نزد من برید واین حکایت را شیخ علاء الدوله سمنانی تصحیح کرده وگفته ست
که شنیدم انچه حکایت بود بواسطه از کسیکه حاضر بود دران مجلس ومیگویند که شیخ اوحد الدین چون
شنید که شیخ در باب وی انچنین میگوید گفت همین خوشم که باری نام من بر زبان شیخ
رفت زهی صدق ودیانت آن مرد رحمة اللہ علیه ودر بعضی ملفوظات مشایخ چشتیه قدس
اللہ اسرارهم نوشته اند که شیخ اوحد الدین در ملازمت شیخ شهاب الدین آمد وسماع طلبید
شیخ او را بدان اجازت داد خود مشغول بنماز شد وخادم را فرمود تا طعامی جهت درویشان
مهیا سازد ونیز نوشته اند که وقتی قوالی بخدمت شیخ بهاء الدین ذکریا قدس سره آمد
وگفت یا خدمت شیخ شهاب الدین بودم وقصیدی نزد او خواندم وشیخ ازان ذوق گرفت
وحال کرد پس شیخ بهاء الدین در حجره در آمدند وچراغ را کشتند وقوال را امر بخواندن
آن قصیده کردند وحال نمودند وذوق گرفتند بعضی مردم این حکایت را غریب شمارند

وهیچ غرابت ندارد واگر قصیده مشتمل بر ذکر احوال محبت ومقامات محبان که باعث برسوز
ومزید طلب وحضور دل ورفع خواطر وفتوت باعثه حمایت گردد بشنوند وذوق گیرند تقاضا
دارد وبعد ازانکه معلوم شد که اصل سماع صوت علی الاطلاق حرام ومکروه نیست این عجز
خود در زمان سلف نیز از بعضے ازایشان بوجود می آمد بالاتر ازین حکایتی ست که در
تکمله نوشته اند که جماعه صوفیه در خدمت حضرت غوث الثقلین رضی الله تعالی عنه حاضر
بودند قوال شعری انشاد کرد وآنحضرت را حال شد وبطیران در آمدند واز انجا هم بطریق
طیران در خانقاه خود حاضر شدند ونیز می آرند که شیخ عزالدین عبدالسلام که از اعیان و
اکابر ائمه مذهب شافعی ومعتقدایان ایشان وبسی بزرگ وعالیقدر ست در اول حال براه
مباینت وانکار مشرب درویشان میرفت وچون حضرت شیخ ابوالحسن شاذلی قدس الله تعالی
روحه از زیارت حضرت سید عالم صلے الله علیه وآله وسلم باز آمد نزد شیخ عزالدین عبدالسلام
برفت وگفت رسول الله یقرئک السلام شیخ عزالدین را بشنیدن این کلام حالی دگرگون
گشت از خود برفت پس ازان بامشایخ صوفیه براه اعتقاد وانقیاد میرفت بحدیکه در مجلس
سماع ایشان نیز حاضر میشد این حکایت صحیح ست وثقات آنرا روایت کرده اند اما این
ندانم که مراد مجلس سماع حضرت شیخ ست وایشان سماع میکردند یا مجلس مشایخ دیگر مراد ست
که از اهل سماع وصادقان راه دران وقت بوده اند والله اعلم وشیخ الاسلام عبدالله انصاری
قدس الله سره الاعلے گفته که ذوالنون مصری وشبلی وخرار ونوری ودراج همه در سماع رفته اند
وغیر ازایشان نیز بوده اند از مشایخ ومریدان رحمهم الله تعالے که در سماع رفته اند چه در سماع
قرآن وچه در سماع غیر آن وحکایت ایشان در کتاب نفحات الانس منقول ست ویقین
رسیده ست که کبرای مشایخ چشتیه وبزرگواران این سلسله قدس الله تعالے اسرارهم
سماع می شنیدند ولیکن باحتیاط وشرایط وآداب وبیشتر اوقات در خلوات می شنیدند که از
ثقل وجود اغیار وناهمواران خالی بود وگویند که در عهد دولت قطب الواصلین خواجه قطب الدین

اوشی قدس الله تعالی سره العزیز واو صل الینا فتوحه در ولیشان روزه طی بر میگرفتند
در ریاضت میکشیدند پس ازان در موسم اجراس مشایخ وعزیزان سماع می شنیدند
ومشهور ست که رحلت خواجه هم در ضعف وبیماریست که در مجلس سماع حادث شده بود
چنانچه امیر حسن دهلوی نیز در غزل خود اشارتی باین قصه کرده ست وگفته ؎
جان برین یک بیت دادست آن بزرگ + آری این گوهر زکان دیگرست +
کشتگان خنجر تسلیم را + هر زمان از غیب جان دیگرست + وقاضی حمید الدین ناگوری
را که از علماء وعرفاء وقت بود ومشرب عشق ومحبت وتوحید داشت در سماع غلوی تمام
بود وعلماء آن وقت بر سر آن محضری ساخته وبحکم سلطان شمس الدین در ولیشان
از سماع ممنوع شده بودند الا در خلوت پنهان میکردند وحکایات در بیناب در ملفوظات
ایشان بسیار نوشته اند ومولانا برهان الدین بلخی فرموده ست که از خدا امید میدارم
که مرا در روز قیامت از هیچ گناه کبیره نه پرسند زیرا که نکرده ام الا یک گناه وآن شنیدن
رباب ست که آن را بسیار کرده ام واگر این زمان چیامم نیز میکنم اشارت بوقع دلی
اختیاری وگرفتاری خود میکند وباوجود آن اعتراف بتقصیر خود دارد وحضرت شیخ
العالم فرید الحق والدین گنج شکر قدس الله تعالی سره در باب سماع واختلاف مردم
فرموده اند سبحان الله یکی سوخت وخاکستر شد دیگری هنوز در اختلافست ودر زمان
سلطان المشایخ شیخ نظام الدین اولیا قدس سره اینکار رواج دیگر یافت ودر زمان
تغلق شاه بر ایشان نیز محضر ساختند ومحاضر سابقه را که در زمان قاضی حمید الدین
ناگوری کرده بودند نیز حاضر کردند غالبا قرار بر تفصیل وتفریق یافت ودر مجلس ایشان
مزامیر نبود وتصفیق نبود ویاران خود را ازان منع میکردند ومیفرمودند که باری
اگر کسی بیفتد باید که در دایره شرع بیرون نیفتد این بنا بر آنست که در مسایل فقیه
مذکورست که در شنیدن غنا خلافی هست اما شنیدن مزامیر باتفاق حرام ست

یکبار امیر حسن علیه الرحمة در خدمت ایشان عرض کرد که صدقه خواجه چون صوتی شنید و
شعوذ و دنیا و مافیها در آن وقت فراموش گردد و همه چیز بر دل سرد گردد و جز یاد حق در دل
نماند و در آن حالت دست ندهد چه باید کرد فرمودند که سعی کنید که این حالت در نماز هم دست دهد
و چون در مجلس سماع حاضر میشدند بگاه بر ایشان غالب بود و در نقض و تعاجید نقل آن از ایشان
بنظر رسیده است و حضرت شیخ نصیر الدین محمود رحمة الله علیه در غایت تورع و احتیاط و تسلمی
و نگاهداشت حدود ظاهر بودند و همیشه بدرس علوم دینی مشغول و گاه گاهی که سماع می شنیدند
قوالان هم از بعض طالبعلمان و درویشان میبودند که در خدمت ایشان کار میکردند
چنین شنیده میشود که یکبار در خانه شیخ برهان الدین غریب مجلس سماع بود و مزامیر نیز بود
شیخ نصیر الدین محمود از مجلس برخواسته و اعراض نموده بمنزل خود آمدند کسی گفت که از طریقه
پیر برگشتی گفت حجة یعنی شود و این خبر بسلطان المشایخ رسانیدند فرمودند خوب کرد و حق
بجانب اوست و منتسبان سلسله مخدوم شیخ نصیر الدین محمود قدس الله تعالی سره
غایت اجتناب و احتراز از شنیدن مزامیر دارند و ایشان میگویند که شیخ فرمودند که هر که
سماع مزامیر کند از عقد بیعت و مریدی تا برآید و الله اعلم بالصواب و الیه المرجع و المآب
تنبیه بوضوح پیوست که افعال و اقوال مشایخ طریقت در باب سماع مختلف و متعارض
آمده و شک نیست که مقتضای اختلاف و تعارض بالطبع توقف و تردد دست و غلبه رجحان
یک جانب بسببی و باعثه باید و سبب و باعث در بیاب چند بود یکی بطالت وقت و غلبه احکام
طبیعت و شهوت و عدم اعتنا و مبالات باحکام شرع و فقدان نیت و عزیمت و اتباع
احسن و اخذ اولی و ارجح و این خارج مبحث است چه آنها که این خیال دارند در حکم بهایم و
انعام اند که احوال و افعال ایشان را ضبطی نباشد بل هم اضل و دیگر طائفه اند از ارباب
تفضل که ذوق طاعت و عبادت و لذت ذکر و تلاوت و خلوات و مناجات محروم بعضی از اصل
فطرت و بعضی بعلت قساوت و صحبت ارباب غفلت و جهالت چون از شنیدن نغمه که بالطبع مثیر و محرک باطن و جامع اشتات

خواطر بست لذتی و سروری و شعوری بمطلوب حاصل وقت ایشان گردد بدان از جا روند
فریب خورند وجود انجالت را اصنیعت شمردند و بتسویل و تزیین نفس و شیطان این را
بر عبادت و ریاضت ترجیح نمایند و اهل آنرا مسخر شوند و از ذوق و لذت عشق محروم
شمارند جزای ایشان آن بود که روز بروز تاریکی طریقه دین و دیانت بیگانه تر کردند و دور
افتند و در آنچه هستند منهمک تر و غالب تر شوند و از نماز خبر نشست و خاستی ایشان را بصیبی
نماند و آن نیز بریا و تکلف و خوف زجر و تشنیع خلایق کنند تا رفته رفته کار بجای رسد
که آن نیز از دست رود و اگر نزد ایشان بحسن صورت بحسن صورت منضم گردد خصوصاً
از زنان مغنیات ماهیت ذوق و شوق ایشان بوجود حلت صوری و مادی تمام شود
و بالاتر ازان ذوقی نبود و اگر بعضے متغیرات که باعث اعتدال مزاج طبعی و تهیج قوای
حیوانی گردد بکار برند خود قیامتی دیگر قایم شود باز جماعه که ازینها بجوش طبعی و سجن
و ذوق حکایات و اشعار و رموز و اشارات و اسرار که طائفه وجودیه و باطنیه دارند صوفیه
خود عارفان دهر و کاملان روزگار و مقتدایان طریقه اشرار اند بانیه حال ایشان بزعم
ایشان برتر ست از آنکه فهم علما و زهاد و عباد بدان رسد معاذ الله عن المکر و الاستدراج
کاشکے این ذوق و حال معرفت پرگز نبودے و هم بنماز و روزه خشک بدین عجایز ساختندے
باری صورت ایمانی ازین عالم با خود بردندے این طائفه نیز در حقیقت خارج مبحث و
بیرون دائره اعتبار اند قویتر شبه و خفی تر اشتباهی در میقامی پیروی پیران ست
یعنے هر چه بزرگان و پیران ما کرده اند ما نیز اتباع ایشان میکنم و در اینجا جماعه هستند که
احکام شریعت را ندانسته و احادیث و اقوال علما را نه شنیده اند ایشان جاهلانند
تعلیم شان باید کرد و حقیقت حال کشف نمود و فرقه دیگر اند که گویند ما را با شریعت چه کار
ست ما از ان ایشانیم و دست بدامن عزت ایشان زده ایم و دیگر چه باشد اینها
کافرانند تعزیر شان باید کرد و صدارت اقامت نمود و جماعه گویند که ظاهر سنت

خود چنین مینماید ولیکن چون بزرگان کرده اند بی سندی و دلیلی نخواهد بود اگرچند ما ندانیم این
سخن تقلید است اما در عالم اعتقاد و پیری و مریدی وجهی دارد و اعتذار را میشاید بایشان
باید گفت بزرگان که کرده اند بغلبه حال و مستی و بیخودی کرده و گاه گاه کرده اند برای مصلحت
وقت و مقتضای حال و بنیاتی و شرایطی و آدابی که داشته اند آنرا کرده اند و طریقت خته
و دیگران را بدان امر نکرده و تعصب نورزیده آن ذوق و حال کو و آن مصلحت و نیت
کجاست و اگر آن صفات و احوال و آداب که ایشان داشته اند شما نیز دارید و از خود و
دیگران که درین مجامع و مجالس حاضر آیند این معانی به یقین یا بظن غالب معاینه می کنید
مبارکباد شما تابعان بزرگانید و الله خبیر بما تعملون و جماعه دیگر اند که در صدد اثبات
این عمل باحادیث و اخبار و آثار شوند این روش خالی از تکلفی نیست حدیث لعب
حبشه الهوی خود پیش محدثین و محققین مشایخ نیز موضوع و بی اعتبار است و حدیث جاریتین
که در روز عید تغنی مینمودند و ابو بکر صدیق با بقه علمی که بکراهت و حرمت آن در دین
داشت یا باجتهاد و قیاس خود که بمشاهده صورت لهو و لعب اعتقاد آن نمود منع شان
کرد پس آنحضرت سر از خواب برآوردند و فرمودند که امروز روز عید ست منع مکن یعنی اینقدر
عیش و سرور روز عید مجوز و مباح ست مسامحه بکن دران تو در تغنی و تدفیف و راعیاد
و اعراس و ولایم سخنی هست و تجویزی رفته ست اما شما را ای معاشر اهل روزگار چه فائده
کند باری آن زنان که بودند و چه میخواندند و چه سرود میکردند دف و جاریه بود و ندای اهل خانه
که بعضی وقایع که میان اوس و خزرج گذشته بود بآواز یکه دارند میخواندند و مغنیه نبودند
در صحیح بخاری آمده کانتا تغنیان لیستا بمغنیتین بنهایت انچه بدان ثابت شود آن بود
که تغنی علی الاطلاق حرام نبود مسلم اما این اجتماعهای خاص با کیفیت مخصوص چه بود
و اینجا فرقه ایست که اگر نغز بگویند سخن پیران از ایشان محض بهانه و مجرد حیله ست اگر
ایشان معتقد پیران اند چه شد که از روش پیران همین سماع و حضور مجالس آنها اگر فتنه

وباقی همه ابیاد فتاده اند بد نام کننده نکو نامی چند که گویند ایشان اند حاش لله ایشان را
با پیران نسبتے و پیران را با ایشان عنایتے باشد پیران اهل حق اند و از ارباب صدق از
اهل بطلان و کذب کی راضی شوند بنای فعل ایشان جز نفسانیت و تعصب نیست حتی
اگر فقیهی را و مفتشر عی را به بینند بر رغم وے پیشتر کنند و تند تر شوند گویا که با این جماعه
دشمنی دارند و دینی دیگر دارند نعم اینجا جماعه اند از مریدان قدم در راه سلوک نهاده و
بتعمل و تشبه در اعمال صوفیه مداخلت نموده و لباس درویشی و اهلیت بحسن نیت پوشیده
و در دی در دی چشیده و معتقد مشایخ گشته و امیدوار احوال ایشان آمده اگر مطلق
انکار کنند تبر سند مبادا انکاری و تنقیصے نسبت بان بزرگان لازم آید و اگر انکار نکنند
ولیکن اجتناب و احتراز کلے نمایند مبادا از انچه آنها یافته اند محروم گردند و هم چنانکه در
باب پس روی ایشان کنند در کارهای دیگر نیز موافقتی دارند در ریاضتی میکشند و حالے
میکنند اگر وجدے نباشد باری تواجدے هست و اگر تحقیقے نبود تشبیهے باقیست اینها
اگر تعصبے نورزند و عادت نکنند و توغل ننمایند و تورع از دست ندهند و احتیاطی
در کار دارند درویشانند و بی نشانی از اهلیت نیستند هر چند بی مزج نفسانیتی
نباشند اما ارباب احوال و اذواق و اصحاب معارف و مواجید از ارباب قلوب
که از شایبه تکلف و تصنع و نفسانیت بالکلیه عاری و در دریاے وجد و مشرب سکر
مستغرق و متواری اند دیگر اند باز طائفه اند که از شائبه مزج نفس بلکه تقلب قلب نیز
بیرون آمده و در صرف مقام صحو و تمکین و تحقیق مقیم و مستقیم شده از همه بالاتر اند
اولئک علے هدی من ربهم و اولئک هم المفلحون و رضی الله عن جمیع عباده الصادقین و
رزقنا اتباعهم و سقانا من مشاربهم الماء المعین و صلے الله علے خیر خلقه استاد الکل و امام
الهدے محمد و آله اجمعین ؛

الرسالة السابعة و رود الامداد بالاستقامة علے الاوراد ؛

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

از حکم بن عطاست رحمۃ اللہ علیہ اذا رایت عبدا اقامہ اللہ بوجود الاوراد واداۃ
علیہا مع طول الامداد فلا تستحقرن ما منحہ مولاہ ان لم ترحلیہ سیما العارفین وبہجۃ
المحبین فلولا وارد ما کان ورد بندگان خاص الٰہی جل جلالہ دو قسم اند مقربانند وابرار
مقربان آنانند کہ از حظوظ وارادات خود منسلخ شدہ اند و بر اختیار وارادت مولی
تعالے ایستادہ وابرار آنانکہ بقایاے حظوظ وارادات در ایشان باقی ماندہ و بالکلیہ
فانی نشدہ اند و مولے کریم تعالے وتقدس ایشانرا در مقام طاعت وعبادت اقامت
نمودہ برفع درجات در دنیا و آخرت تخصیص فرمودہ ست ولا بد امداد نورانیت و
یقین ایمانی شامل حال ایشانست کہ اقتضاے قیام در مقام کردہ پس چون بینی تو
ای مخاطب بندہ را کہ اورا اللہ سبحانہ در اوراد واعمال بر داشتہ وتوفیق ادامت و
استقامت بر آنہا بخشیدہ ست دیگر او را بچشم کم مبین اگرچہ سیما عارفان وبہجت محبان
خاص در ناصیہ حال او نہ بینی وبہ یقین دان کہ آرزوی انجذابی در باطن او پیدا شدہ
کہ موجب نہوض ومقتضے اقامت وادامت ورد شدہ واگر آن وارد نمی بود آن نور
توفیق نمی تافت اقامت ورد ومداومت بر ان صعوبت نمی یافت ولولا ان ہدانا
اللہ لما اہتدینا ولا صمنا ولا صلینا بلکہ ہر کہ انتساب بجناب حق ولو بوجہ عام نمودہ لا بد بوجہے
از وجوہ تعلق واختصاص مخصوص گشتہ ست چہ اگر نہ باعثہ محبت وتعظیم آنجناب در دل
پیدا شدی ہرگز تعلق وانتساب را بر صندان ایثار واختیار نکردی پس بر حسب اندازہ
وقصد ونیت وی در تعظیم آنجناب رعایت تعظیم وی لازم آید اہل لا الہ الا اللہ ہمہ منتسبان
جناب حق اند سبحانہ ہتک حرمت ایمانیہ ایشان اگرچہ فاسق وبدکار باشند جایز
نباشد لا تلعنوہ فانہ یحب اللہ ورسولہ حجت آنست الا آنکہ حدیکہ در شرع تعیین یافتہ
نیابۃ عن اللہ ورسولہ اقامت باید نمود لعبت آنکہ وی خود ہتک حرمت انتساب

کردہ و بر اہلاک و اذلال خود اعانت نمودہ ست و اقامت حد خاصتہ بر اہل خصوص
باید کہ بے مداخلت ہوائے نفس و تجاوز از حد محمود باشد و زنہار
از لعن و طعن و شتم محفوظ دارند تا موجب خود ضرری نگردد و ازینجاست تضرر بعضے مردم
بہ سبب تعرض بر باب خصوص باقامت حدود شرعیہ آن نہ بجہت اقامت حق ست
بلکہ لعلت تجاوز از حق نسال اللہ السلامۃ سیدی الشیخ ابوالحسن شاذلی رضی اللہ تعالے عنہ
میفرماید اکرم المومنین وان کانوا عصاۃ مذنبین واقم علیہم الحدود واہجرہم رحمۃ لہم
لا تعزرا بہم اکنون بسیمای عارفان و بہجت محبان کہ فرمودہ ست کدام ست سیمای
عارفان ہیچ چیز ست اول قصر ہمت بر مولے خود ہم در طلب او و ہم در طلب او از ہیچ حال تو
ایشان بجانب خلق نباشد و نظر بر غیر نیفتد نہ در رد نہ در قبول ثانی دوام حضور
در پیش مولے در قلیل و کثیر عارف ہمیشہ مضطر بود از جہت علم او بعدم قدرت خود و غیر
خود بر چیزے مگر بوے تعالے ثالث فقد اضطراب نزد تعذر اسباب عارف در سکون
ابد و راحت و ہر است چون خود را بتمام تسلیم وی نمودند بے نیاز گردانید ایشانرا از خود
از غیر خود و متولے شد تمامہ امور ایشانرا ازینجا دانستہ شود کہ معنے ولایت چیست ان
ولی اللہ الذی نزل الکتاب و ہو یتولے الصالحین و بہجت محبان نیز سہ نشان دارد
نخستین دوام ذکر رغبت ایثار و حسن دوام وجود شوق و تعطش تبادہ و آمین سوم تسلیم
ہمت ببذل اکل در مرضیات محبوب و طلب قربت باوی اینہا احوال باطن ست و آثار
و انوار آن در ظاہر نیز باہر بود از حسن اخلاق و اعمال چنانکہ گفتہ ست ؎ دلایل الحب
لا تخفی علی احد ؎ کما ل المسک لا یخفی اذا عبقا ؎ و ہر طائفہ از ابرار و مقربین مخصوص اند
بامداد و اسعاد الہی و لیکن ورود امداد بحسب استعداد انچہ بہ بندہ رسد از فتوحات علمیہ
و حقایق عرفانیہ و تجلیات ربانیہ بلکہ تمامہ فوائد دینیہ و موائد دنیاویہ بتہیو و استعداد
قابلیت اوست و انچہ در ینمقام کہ غرض بدان متعلق ست بیان توان کرد سہ چیز ست

اول خالی شدن دل از اشتغال باسوای حق وحصول این باشتغال بعبادات وطاعات
بود چه اگر نفس را بکار حق مشغول نداری مشغول گرداند وی ترا بکار خود پس هر کرا این
استعداد بیشتر امداد او باین حال اکثر واو فر ثانی عمارت دل بمعرفت حق ومحبت وی و
حصول این بدوام ذکر وفکر وصبر وحبس دل بران بود ثالث ثبوت واقامت بران
وحصول این بضبط حال غیر منفک ودوام حضور در جناب قرب باشد شیخ ابو محمد عبد
بن مشیش لشیخ ابو الحسن شاذلی وصیت فرمود لازم گیر برخود باین یک درد که اسقاط
هوا واثبات محبت مولے ست تعالے محبت هرگز نگذارد که محب را بغیر محبوب مشغول
دارد ومقصود آنست که عماد کار وخلاصه حال او این باشد تا اعمال وی از حقیقے که نا
ست از قلب وی صدور یابد وهرگز منقطع نشود واللہ اعلم وهم صاحب حکم میفرماید
الوارد یوجد فی الدار الاخرة والوارد ینطوی بالنطوار هذه الدار واولے ما یعتنے به
مالا یختلف وجوده میفرماید محل ورود جزا وترتب ثواب عمل دار آخرت ست ودنیا جاے
عمل واجتهاد ست ترا اینجا برای آن فرستاده اند که عمل کنی وحق خدمت بجا آری
ودر مجاهده وریاضت کوشی وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون وجاے پاداشت
عمل ومقام مشاهده آنجاست اینجا اگر چیزے روے نماید لمونه ازان خواهد بود وباید
که اعتنا واهتمام حاصل بوجود چیزی بود که وجود ان خلفی ندارد وآن ورد وعمل است
که بانطوای این دار منطوی ولبنائے اینجا نه منقطع ست فردا رقیامت حسرتے
بالاتر ازین نباشد که چرا عمل در دنیا نکردند واگر کردند چرا زیاده تر ازان نکردند
وزجرست لایاتی علی العبد ساعة لا یذکر الله فیها الا کانت علیه حسرة یوم القیمة امام
بصری رضی الله تعالے عنه گوید اقوامی را در یافتیم که بر اوقات وساعات خود
ترسنده تر ونگاهبان تر بودند از شما بر درهم ودنانیر خود یعنے چنانچه شما درهم ودینار
خود را خرج نمی کنید جز در انچه نفع بشما عاید گردد ایشان نیز ساعات واوقات را صرف

نمیکنند الا در عملی که نفع کند ایشانرا و بهترین جزای کسی که صادق در دنیا طالب آن بود توفیق مزید عمل است و زیادت تعطش بدان مشایخ فرموده اند قدس الله تعالی اسرارهم کن طالب الاستقامة و لا تکن طالب الکرامة فان مولاک لیطالبک بالاستقامة و نفسک تتهنر لطلب الکرامة و لان تکون بحق ربک خیر لک من ان تکون بحظ نفسک از ابو سلیمان دارانی رضی الله عنه می آرند که فرمود اگر مرا مخیر گردانند که در فردوس برین در آیا دو رکعت نماز کنم من گذاردن رکعتین اختیار کنم بر در آمدن فردوس زیرا که در فردوس بحظ خودم و در رکعتین بحق پروردگار و ازینجا معلوم گردد که طالب باید که در گذاردن نماز جز ذوق خدمت و قصد امتثال و طاعت در نظر نداشته باشد و نظر بر عوض و ثواب ندارد تا آیل بحظ نفس نگردد در اخبار آمده است که قومی را بجنت بخوانند و نروند و نخواهند مگر خدمت را پس در گردنهای ایشان زنجیرهای زرین اندازند و بجنت شان بکشند و هم شیخ ابن عطار الله صاحب الحکم در لطائف المنن فی مناقب شیخ ابی العباس و شیخ ابو الحسن کلامی میفرماید که ترجمه اش آنست حق سبحانه تعالی انوار ملکوت را در اصناف طاعات ابداع نموده است و هر کرا صنفی از طاعات فوت شد بر اندازه آن نوری از انوار از وست برفت پس هر چه آید از عمل در ان اهمال نکنید و از او راد بوارد ات ان مستغنی نگردید و راضی نشوید برای خود بدانچه راضی شدند عجائز این راه که حقائق و معارف بر زبان ایشان جاری بود و دلهای ایشان از انوار طاعات و عبادات عاری و بدانید که اجرای طاعت بر دست بنده سبب فتحهای غیب است و هر که قیام نموده بطاعت و معاملت بشرط ادب گشاده شد بروی انوار غیوب انتهی گفت بنده مسکین نورا لله قلبه بنور الیقین مانا که مراد حضرت شیخ رضی الله عنه از غیوب آنها خواهد بود که بدان در غیب ایمان آورده است یعنی بین فتح و کشف صادق است و موجب سعادت و مطلوب صادقان را است و الا کشف کاینات که نه موجب

انیمعنی کرد و مقصود نبود و تواند که در آخر وبال حال سالک گردد نسأل اللہ العافیۃ
شیخ ذکرہ اللہ بالخیر فرمود باید که هر فضیلتے که از عمل در نظر در آید و بصحت پیوندد کم ازان
نباشد که یکبار در عملش در آید تا باری از عاملان آن باشید اینقدر بس ست واللہ اعلم
بالصواب والیہ المرجع والمصیر والمآب ؛

الرسالۃ الثامنۃ رعایۃ الانصاف والاعتدال فی اعتقاد الصوفیۃ من ارباب الاحوال

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

الحمد للہ رب العالمین ومحب المتقین ودلیل العارفین والصلوۃ والسلام علی سیدنا
ومولانا محمد ہادی السبل وسید الرسل وامام الکل وعلی آلہ واصحابہ نجوم الہدی من
اہتدے وادلۃ الحق لمن اقتدے وعلے التابعین لہم بالاحسان المقتفین آثارہم
بنعت التحقیق والعرفان اما بعد مکتوب مرغوب بنصیحت اسلوب رسید ومضامین آن
مشرف شد واز نصایح آن وفوایدکتاب مرآت الصفا که مصحوب مکتوب ارسالداشته
بودند بہرہ مند ومستفید گشت وبر نعمت پروردگار کریم جل جلالہ وظیفہ شکرگذاری
بجا آورد که باری درین روزگار جماعه هستند که بقول وفعل تحریص وترغیب برمتابعت
سنت سید الانبیا صلوات اللہ وسلامہ علیہ علیہم مینمایند واز ابتدعات ومستحدثات
اجتناب نموده دیگران رانیز منع ونہی میفرمایند الحمد للہ علے جمیع نعمہ ونسألہ المزید
من فضلہ وکرمہ ولیکن چون درضمن مکتوب در باب مشایخ صوفیہ قدس اللہ تعالے
اسرارہم در رد وانکار غلو وافراط مشاہده افتاد تنبیہ بر رعایت طریق وسط و
اعتدال که حقیقت معنی کمال ست از لوازم وقت وحال محبت ونصیحت نمود معذور
خواہند داشت از واضح واضحات واجلے بدیہیات ست که طریق قویم ومنہج مستقیم اعتقاداً
وعملاً طریقہ سلف صالح ست که موافق کتاب اللہ وسنت رسول اللہ ست وہرچہ

نه موافق کتاب و سنت باشد باطل و از حلیه قبول عاطل ست و از بعضے مشایخ از ارباب
احوال نیز سر که بجهت طمع و شکر و غلبه حال نه برین منوال مقال آورده محل اقتدا و
مستحق اتباع نیست فالحق احق ان تتبع و ماذا بعد الحق الا الضلال و لیکن انچه طریقه
فقر و ارباب این نسبت علیا در باب شطحیات و طامات صوفیه یافته میشود لائق
که در رد و انکار آن و تشنیع و تقبیح اهل آن جانب توقف و سکوت و اغماض و صفح و اعراض
نگاه میدارند و ایشان را در صدور آن مغلوب و معذور میشمارند قال بعض العلماء
فی بیان قوله صلے الله علیه و آله وسلم الدین النصیحة الحدیث النصیحة لعامة المسلمین بالذب
عن اعراضهم و النصرة لهم فی جمیع احوالهم جلبا و دفعا و النصیحة لخاصتهم باطاعة الامر
الا فی محرم مجمع علیه و التصدیق للعلماء الا فیما لا یهدی العلم الیه و للفقراء التسلیم فیما لا ینکر
یجب علیه بالجمله توقف در محل اشتباه واجب ست همچنانکه جزم در مقام وضوح لازم و
کتاب فصوص الحکم را بعضے مردم هم ازین قبیل میدارند و در رد و انکار و اقرار آن توقف
مینمایند و در طعن و تشنیع مصنف آن کتاب مبالغه نمی نمایند همچنانکه در اتباع و اعتقاد
لبهات و شبهات آن بی توقف نمی درآیند و بالجمله علماء و مشایخ در حق شیخ مختلف اند
سید احمد زروق در کتاب قواعد الطریقه فی الجمع بین الشریعه و الحقیقه میفرماید
سئل شیخنا ابو عبد الله الفورے رحمة الله علیه انا اسمع فقیل له ما تقول فی ابن العربی
فقال اعرف بکل فن من اهل کل فن فقیل له ما سالناک عن هذا قال اختلف فیه من الکفر
الی القطبیة قیل له فما ترجح قال التسلیم قلت لان فی التکفیر خطرا و تعظیمه بما عاد علی
صاحبه بالضرر من جهة اتباع السامع لمبهماته و موهماته و الله اعلم انتهی و نیز در کتاب مذکور
مینویسد مبنی العلم علی البحث و التحقیق و مبنی الحال علی التسلیم و التصدیق فاذا تکلم العارف
من حیث العلم نظر فی قوله باصله من الکتاب و السنة و اثار السلف لان العلم معتبر
بصله و اذا تکلم من حیث الحال سلم له و ذوقه اذ لا یوصل الیه الا بمثله فهو معتبر بوجدانه

فی العلم بہ مستند لا امانۃ صاحبہ ثم لا یقتدی بہ لعدم عموم حکمہ الا فی حق مثلہ ونیز میگوید
یعتبر الفرع باصلہ وقاعدتہ فان وافق قبل والا رد علی مدعیہ ان تاہل اوا ول علیہ ان
قبل او سلم لہ ان جلبت مرتبۃ علما و دیانۃ ثم ہو غیر قادح فی الاصل لان فساد الفاسد
الیہ یعود ولا یقدح فی صلاح الصالح شیئا فغلاۃ المتصوفہ کاہل الاہواء من الاصولیین
وکالمطعون علیہم من المتفقہین یرد قولہم ویجتنب فعلہم ولا یترک المذہب الحق
الثابت بنسبتہم لہ وظہورہم فیہ واللہ اعلم ونیز میفرماید قال شیخنا ابو العباس
الخضرمی بعد کلام ذکرہ والجاحد لمن یوحی الیہ شیئ من ہذا الکلام وما یفہمہ ہو معذور
مسلم لہ حالہ من باب التضعیف والتقصیر والسلامۃ وہو مومن ایمان المخالفین ومن
یفہم شیئا من ذلک فہو لقوۃ ایمان معہ واتساع دائرۃ علمہ ومشہدہ واسع
سواء کان معہ نور وظلمۃ تجب ما فی القوالب من الودایع الموضوعۃ علی ای
صفۃ کانت وہذا شئ معروف مفہوم انتہی وقال والتوقف فی محل الاشتباہ
مطلوب کذا منہ فیما تبین وجہہ من خیر او شر وبنی الطریق علی ترجیح الظن الحسن عند
موجبہ وان ظہر معارض وقال قوم ما اوی الیہ الاجتہاد جزم بہ ثم امر الباطن
الی اللہ ومن ثم اختلف فی جماعۃ من الصوفیۃ کابن الفارض وابن جلاء
العفیف التلمسانی وابن دہماسکین وابی اسحق التجیبی والتستری وابن سبعین
والششتری مرا دبجالتی شیخ ابن عربیست ومختار شیخ جلال الدین سیوطی کہ از علمائے
متاخرین حدیث ست در شان شیخ آنست کہ اعتقاد ولایۃ وتحریم النظر فی
کتبہ وتحریم النظر در کتب ایشان خود مذہب ایشان ست میگوید وسخن قوم
بتحریم النظر فی کتبنا الا لمن الخ ومیگویند کہ شیخ مجد الدین فیروز آبادی صاحب القاموس
وکتاب الصراط المستقیم در مدح وتعظیم وے مبالغہ کردہ ودر انتصار وذب از وے
کتابے تصنیف کردہ ومناقب مقامات او را بیان نمودہ ست ولیکن شیخ ذکرہ اللہ

باخبر میفرمود که درین کتاب و مانند این کتاب زهرهاست شکر اندود کرده از واضحان
اینها محفوظ باید شد و در مبهمات آن خوض نکرد و مطلقاً از فواید آن محروم نشد
و در ملا با اغیار نقل نکرد انتهی و رسائل که مردم در رد و اثبات این کتاب نوشته اند
منظور نظر شریف شده باشد که چه حال دارند و غالب کدام جانب ست و انصاف
آنکه در بعضے مواضع این کتاب آنچه بفهم ظاهر می آید آن خود محل تردد و انکار ست
و کسی را که غم ایمان و رعایت اسلام ست بتقلید در آنجا افتادن و اعتقاد کردن از
درجه احتیاط دور ست و خدا داند که ایشان چه قصد کرده اند پس فی الحال انکار
راجح بخیری ست که از ظاهر عبارت مفهوم میگردد و در فهم ما می درآید نه باحتمال
آنکه چیزے اراده کرده باشند که نه منکر باشد و الله علم و در حقیقت انکار فهمهاست
نه طریقے دیگر ست و انکار فقرا بر رنگے دیگر و لکل وجهة هو موليها فاستبقوا الخيرات
و این طریق منصوص یک طریقی خاص ست ملازم کار تصوف و مذهب حضرات صوفیه
قدس الله تعالے اسرارهم نه همین ست طریقه متفق علیها درین قوم آنست که
در کتاب قوت القلوب و رساله قشریه و منازل السائرین و تعرف و عوارف و
امثال آن بیان کرده اند و بر اعتقاد این قوم و محبت ایشان الفه علیه ایمان
بطریقه قویه ایشان ترغیب و تحریص نموده اند و آنرا داخل مراتب ولایت و موصل
درجات سعادت گردانیده قال صنبد الایمان بطریقتنا هذه من الولایة اکنون
اگر بعضے طرق و اوضاع که نه مخالف کتاب و سنت باشد بلکه استنباط و اخذ آنها
از کلیات قواعد و دین و اصول شریعت ممکن بود و بحضرات مشایخ منسوب باشد
جزم بطلان آنها و استقرار و استمرار بر رد و انکار ایشان از طریقه انصاف و از علم
آشنائی دور باشد و توجیهات که در باب البلاس خرقه و بنا رخانقاه و خیر آن از
سنتهای مشایخ ذکر کرده اند معلوم علم شریف شده باشد شک نیست که فعل عوام

درهمه جا ناقص و منکر ست خصوصًا در امثال این مواضع که در اصل سند آنها ضعیف
ولیکن انچه خواص محققان کرده باشند مقام آن ارفع و اعلاست و مع ذلک در هر جانب
که طریقه ورع و احتیاط مرعی افتد اختیار آن از واجبات وقت ست و در خلاف آن
توقف و اجتناب لازم و در حقیقت اینها از ارکان طریقت و شرایط سلوک این راه ستند
نه چنانکه طریقه نادرضیه اباحتیه زانست که ادعا و اتهام تصوف کنند و در اعتقاد
و عمل اصلا بزاد تقوے و احتیاط نروند و تمسک بکتاب و سنت نکنند و در دیانات و
احکام اسلام ملاحظه ننمایند و شاید که بصوفیه فصوصیه که در مکتوب شریف واضح شد
بود امثال این جماعه را اراده نموده باشند والا اصل عنوان صوفیه مرتبے عظیم و
مقامے رفیع و مسلک طریق مستقیم ست ذکر آن در مقام تشنیع و تقبیح بغایت کران
می آید و در حقیقت انجماعه را داخل صوفیه نباید داشت و فرد این مفهوم شریف
نباید پنداشت محققان قوم ایشان را حشویه و باطنیه می نامند باقی هرچه در
مکتوب شریف افاده و افاضه فرموده اند عین نصیحت و محض شفقت ست و فقنا
الله سبحانه و تعالے بهمت مردان راه و عارفان آگاه استقامتے در کار ضعیف
کند و خلاص از قید نفس که کثیف ترین حجابها و اشد موانع سلوک این راه ست
کرامت فرماید و بر متابعت کتاب الله عز و جل و اتباع سنت سید المرسلین صلی الله
علیه و آله وسلم و بر محبت دوستان و خاصان درگاه خود رضوان الله علیهم اجمعین
استقامت بخشد انه ولی الهدایة والتوفیق وبه نستعین

الرسالة التاسعة ایراد العبارات الفصیحة فی شرح قوله علیه السلام الدین النصیحة

لا اله الا الله محمد رسول الله

قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم الدین النصیحة قالوا لمن یا رسول الله قال لله
ولرسوله ولکتابه ولائمة المسلمین وعامتهم حدیث صحیح رواه البخاری ومسلم

بمعناه بدانکه این حدیث از جوامع الکلم ست و تمامه علوم دینی در حیطه اجمال وی مندرج ست اگر کل علماء عالم با فرض طول اعمار تا حد امکان جمع آیند و بیان این علوم بکنند جزوی ازان بسر نیاید انچه گفته باشند بر اندازه علم و وسعت حوصله دانش خود گفته باشند و لو ان ما فی الارض من شجرة اقلام والبحر یمده الآیه و جوامع الکلم ان احادیث را گویند که از غایت ایجاز و اختصار لفظ قلیل جامع و حاوی معانی کثیره اید و این قسم سخن از خواص کلام حضرت رسالت خاتمیه محمدیه علی مصدرها الصلوة والتحیته و دلایل و شواهد کمال اوست چنانچه فرمود اوتیت جوامع الکلم و اختصر لی الکلام همچنانکه در حجه جمیلش اجناس و قایق حسن و جمال بیرون از حد ادراک عقول و اوهام ابداع نمودند در کلام جلیلش انواع اسرار و حقائق خارج از حیطه تصور افهام تضمین فرمودند اینست انچه گفته ست ؎ در دل هر امتی کز حق مزه ست * روی و آواز پیمبر معجزه ست * الدین النصیحه نصیحت در لغت خالص شدن و بی غل و غش شدن و بر قدم صدق ایستادن ست میفرماید دین همین نصیحت ست صحابه گفتند یا رسول الله این نصیحت که اشارت بدان کردی و دین را منحصر دران ساختی کرست و نسبت بکیست فرمود لله و الرسوله و لکتابه مر خدا راست و رسول او را و کتاب او را و لعامة المسلمین و خاصتهم و مر عامه مسلمانان و خواص ایشان را یعنی حقی که باید ادا نمودن و ادبی که باید رعایت آن کردن حق اینهاست چون این حق ادا نمودی دیندار شدی برحسب تفاوت درجات آن اکنون ببین که کدام علم از علوم دین از احاطه شمول اینمعانی بدر میرود چه علم یا متعلق ست بمرتبه الوهیت و خالقیت یا بمقام نبوت و شریعت و بعبارتی کوته تر ازین بگوئیم علم متعلق ست بخلق یا بخالق هر چه گویند ازین بیرون نرود و ما اشارتی اجمالی بعنوانات اینمقاصد

انموذج ومثالی بیان کنیم بیان آن بتفصیل خود چه حد وکرا مجال ست وچون سخن
دریں جا بزبان علم وقالب فقه میرود صرفه وقت بر توجه وصفای آن لازم ست
اما نصیحت الله بمعرفت ذات وصفات وی واتباع وامتثال اوامر ونواهی او
ونصرت دین وتسلیم احکام وی بود اوامر ونواهی احکام شریعت ست که
بندگان را بدان تکلیف کرده محاط دائره کن ومکن گردانیده ست از انجمله پنج چیز را
مدار دین وعمده آن ساخته ونباء مسلمانی بران نهاده ست که بناء خانه دین بی آن
برپا نبود مسلمان کامل آن بود که آنها را باشرائط وآداب ظاهر وباطن بنعت
دوام واستقامت بجای آرد وبرپا دارد ونصرت دین حق بجهاد در راه حق بقصد
اعلای کلمة الله باجرای دین کار زار نمودن وبر قدم امر معروف ونهی منکر ثابت
ایستادن وبی مداخلت هوا ومزج نفسانیت ازین عهده بیرون آمدن ست و
هم از وجوه نصرت دین حق قیام ست بتحصیل اسبابی که موجب بقا وتقویت دین
وملت ست وآن علم ست وعمل وعلم کتاب الله وسنت رسول اوست صلے الله
علیه وآله وسلم وعلومی که مبادی ووسایل ومدد ومعاون آن بود چنانچه علم صرف
ونحو وسایر علوم دینیة وقواعد ادبیة ۵ علم دین فقه ست وتفسیر وحدیث +
هرکه خواند غیر ازین گمره وخبیث + وعمل کار کردن بدان بود که علم بیعمل سودمند
نیاید هرچند شریف ذات ونفاست جوهر علم باقیست وعمل اصول صنایع وحرف
مثل زراعت وحیاکت وعمارت وتجارت وامثال آن نیز ازین قبیل ست چه
بقای دین وملت بلکه بنای مهام عالم وادم مقتضای حکمت بی آن نتوان بود
وانچه واقعه شده ست در حدیث که اختلاف امتی رحمة اکثر علما ازین اختلاف
طرق ومذاهب واجتهادات که سبب سماحت دین وتوسعه امر بر بندگانست
حمل کرده اند وبعضے باختلاف حرف وصنایع دصرف هم در تحصیل وتکمیل آن نیز

فرود آورده و اگر عامتر از ان مراد دارند تا شامل هر دو قسم افتد بهتر و مفید تر آید و تسلیم
احکام الهی تعالی باحکام ارادیه قهریه وی که مقتضای جریان قضا و قدر ست رضی
شدن ست و خود در تسلیم آن کردن از قال له ربه اسلم قال سلمت لرب العالمین احکام و
اوامر الهی تعالی و تقدس دو قسم اند یکی احکام امریه شرعیه تکلیفیه و وظیفه در انجا
طاعت و امتثال ست دوم احکام ارادیه قهریه و بندگی در اینجا رضا و تسلیم بود
مسلمانی را این دو جزو ست و بس و بحقیقت مراد حق و حکمت وی عز شانه در ایراد
و انزال نوازل و حوادث تعرف ست بسوی بنده یعنی بشناسانیدن خود را به بنده تا عارف
گردانیدن اوست بخود تا بداند که در اینجا قدرتی دیگر هست بالاتر و غالب تر که قدرتهای
دیگر در جنب آن ناقص و در دفع آن عاجز اند و تعرف حق گاهی بطریق لطف و گاهی
در صورت قهر بود و چون این نیز متضمن لذت تقریب و تعریف ست نظر بحقیقت
از قبیل لطف بود اول را لطف ظاهر خوانند و ثانی را لطف خفی و نظر به باطن در هر دو
صورت هم لطف ست و هم قهر آنجا لطف ظاهر ست و قهر خفی و اینجا قهر ظاهر و لطف
ست عاشقم بر لطف و بر قهرش بجد * ای عجب من عاشق این هر دو ضد * اینمعنی را
بیان کشاده تر ازین در رساله سبیله المصاب کرده شده ست از انجا باید جست
و اما نصیحت لرسول الله اول محبت و تعظیم و ادب جناب عالی اوست و تنزیه
ساحت عز و جلال او و تمامه انبیا صلوة الله و سلامه علیه و علیهم اجمعین از هر عیب
منقصت که نه لایق مقام نبوت و رسالة بود و ضابطه در باب نگاهداشت ادب
انجناب آنست که هر چه در رای مرتبه الوهیت و صفات قدس حق ست عز و علا
از هر کمال و منقبت که باشد او را ثابت ست * بخوان او را خدا از بهر امر شرع
و حفظ دین * دگر هر وصف کش میخواهی اندر مدحش املاکن جمیع مراتب و کمالات صوری
و معنوی در عبده و رسوله مندرج ست و عبودیت خاصه و مخصوص ذات شریف اوست

که بنده حقیقی جز او کس نتواند بود خدا خداست و بنده او و دیگر همه بندگان طفیلی
او یند و لازم ست اتباع سنت سنیه او در عبادات و عادات و اعتقاد باید کرد
که هر چه خلاف سنت و طریقه اوست باطل ست و هر چه پیدا کرده اند و هر که پیدا کرده
است از انچه بدان تغییر سنت و مخالفت آن لازم اید قولاً و عملاً و اعتقاداً ضلالت
ست و مردود ست قال رسول الله صلے الله علیه و آله وسلم من احدث فی امرنا هذا
الیس منه فهو مردود و فرمود کل محدث بدعة و کل بدعة ضلالة و گفته اند هر گز
در دلیکه گرفتار بدعت ست نور ولایت در نیاید دوم محبت هر که و هر چه سنت ست
بجناب او صلے الله علیه و آله وسلم از علما و صلحا و بلاد و دیار و جز ان خصوصاً کرام
قرابت و اهل بیت آنحضرت صلے الله علیه و آله وسلم نمودن و تعظیم ایشان داشتن
و ایذای ایشان نکردن و از سیئات و زلات ایشان تجاوز کردن و اغماض نمودن
و بطهارت جوهر ذات ایشان قایل شدن و از خبیث و تنقیص و اهانت ایشان
دل و زبان نگاهداشتن و ملول و مغلوب محبت ایشان بودن قوله سبحانه قل لا
اسئالکم علیه اجرا الا المودة فی القربی اگرچند در جریان احکام دینیه و اقامت حقوق
شرعیه با سایر خلق شریک اند و از حیطه اوامر و نواهی بیرون نه و بحقیقت مفضل
به عمل و تقوی ست ان اکرمکم عند الله اتقیکم قضیه کلیه ست اما باید که در وقت اجرای
احکام و حدود شرع بر ایشان خود را نائب محض و امین مطلق دانند و رعایت
حرمت انتساب از دست ندهند چنانکه بنده بحکم مولے فرزندش را تادیب کند
خود را در میان نه بیند و بهر چه وی فرموده عمل کند و زبان و دل از شتم و اهانت
نگاهدارد و همین ست حکم اهل الله از اهل خصوص در اقامت حدود بلکه تمامه مسلمانان
در حفظ و حرمت ایمانیه ایشان و افراط و تفریط محل خوف و ضرر ست و باید دانست
که سابقه عنایت حق در باب اهل بیت نبوت و قدر و عزت آنحضرت صلے الله علیه

و آله وسلم در درگاه ربوبیت بیشتر از انست که از سیئات ایشان تجاوز نکند و
شفاعت وے صلے الله علیه و آله وسلم در حق ایشان قبول نیفتد و بر ایشان باد
که از سائر امت بترویج دین و تحقیق تقوی پیشتر و بیشتر باشند که حمایت و رعایت
شریعت و حق از روی حمیت دنیا و دین بر ذمه ایشان بیشتر ست کذا قال العلمآ
سیوم از باب نصیحت لرسول الله رحم و شفقت بر امت اوست بر عایت
حقوق و اعانت و امداد و اقامت فروض کفایات مثل سلام و عیادت و نماز
جنازه و امثال آن و قیام بجرفتهای که انتظام مهام دین بدانست و تصدی
امامت و قضے و فتوے به نیت اقامت سنت و عدالت و اعانت نیز از این
باب ست و النصیحت الکتاب الله بنگاهداشت تعظیم آن و عمل بدان و تدبر آیات
و معرفت معانی و تحصیل علومی باشد که متعلق ست بدان و ملازمت تلاوت
با رعایت طهارت و تحسین صوت و حضور قلب نیز از حقوق کتاب الله ست
گفته اند هر که لا اقل در شش ماه ختم قرآن نکند فردای قیامت قرآن خصم وے
شود و بعض چهل روز گفته اند جانب زیادت را خود چه گوید و در سلف جماعه بودند
هر روز ختم قرآن میکردند و زیادت ازان نیز و از رعایت حقوق کتاب الله
ترک تکلم دران و تفسیر ان از پیش نفس خود بی سند و نقل آن از سلف و موافقت
شرع چنانچه بعضے از جاهلان بوالفضول این روزگار کنند و آنرا تفسیر قرآن
نام نهند و ندانند که من فسر القرآن برایه فقد کفر نعوذ بالله من ذلک و النصیحت
مر عامه مسلمانان را رعایت حقوق ایشان کردن و حرمت ایشان در مال و عرض
و نفس نگاه داشتن و بچشم حقارت در مسلمانان ننگریستن و دست و زبان از
ایذاء ایشان باز داشتن و حقوق ملازمه ایشان بر وجه کمال ادا نمودن و نصرت
و اعانت ایشان بر وجه مشروع کردن است در حدیث آمده است یاری ده برادر

خود را ظالم بود یا مظلوم گفتند یا رسول الله مظلوم را یاری توان داد یاری دادن ظالم چگونه
بود فرمود یا بگیرد دست وی را یا گیری و نگذاریش که ظلم کند و جهاد و بنای رباط و امر معروف
و نهی منکر و امثال آن نیز در باب نصیحت عامه بود و از نصیحت عامه است تکلم با ایشان
بر قدر عقول ایشان کردن و رعایت حال در این باب نمودن و با عامه سخن از دقایق
و حقایق گفتن و کشف اسرار نمودن گمراه ساختن است ایشان را و اظهار اختلافات
علما و اقاویل ایشان با غیر علما نیز بهمین حکم دارد و من الله العصمة والعون و اما نصیحت
خواص مسلمانان بدانکه خواص را بر سه قسم داشته اند اول امرا و سلاطین اولی الامر
اطاعت ایشان کردن و محکوم ایشان بودن اگر مخالف حکم خدا و رسول خدا
حکم نکنند از واجبات طریقه دین اسلام است قال الله تعالی اطیعوا الله
واطیعوا الرسول و اولی الامر منکم و در حدیث آمده است که آنحضرت صلی الله علیه
وآله وسلم بسوید بن عسقله که یکی از صحابه است فرمود یا سوید بن عسقله شاید دیگر
تو مرا نیابی وصیت میکنم مر ترا بتقوی و سمع و طاعت امرا اگر چند بنده حبشی
بود و این مبالغه است در اطاعت اولی الامر و الا عبد از اهل امارت و امامت
نبود تواند که نایب خلیفه اصل بود و بر این تقدیر اطاعت او نیز واجب گردد بالجمله
اطاعت و انقیاد امرا فرض بود مادام که مخالف دین امر نکنند مگر در صورت اکراه
باید دانست که مرد در خانه خود امیر است و پدر بر اولاد امیر و معلم بر شاگردان امیر و همچنین
هر حاکم در زمین بر تابعان و فرودستان که در حوزه حکم اویند امیر است بر ایشان اطاعت
او لازم و بر وی رعایت انصاف و عدالت واجب در حدیث آمده است کلکم راع و کلکم
مسئول عن رعیته حتی هر آدمی بر جوارح و اعضا خود امیر است و دست و زبان و سمع و بصر
و سایر فردای قیامت او را از ایشان خواهند پرسید و ایشان بدرگاه عزت
از وی داد خواهی نمود و انصاف خود گرفت دوم علما بتعظیم علما و تصدیق ایشان

واجب ست در انچه موافق دین نقل کنند و متمسک بکتاب و سنت نمایند در انچه مخالف
دین گویند و بهوای نفس و محبت دنیا حیله اموزی و فتنه اندوزی نمایند در حدیث آمده
است العلماء ورثة الانبیاء تا لم یمیلوا الی الدنیا و یداخلوا السلاطین فاذا مالوا الی الدنیا
و داخلوا السلاطین فاحشوهم فانهم لصوص امتی فرمود علما وارثان پیغمبرانند که علم
دین بایشان بوراثت از پیغمبران رسیده ست خود انبیا را جز این میراثی نبود تا وقتیکه
میل بدنیا نکنند و در میان سلاطین ندرآیند و چون چنین کنند معتبر نماند از شر ایشان
ایشان دزدان دین اند نسال الله العافیة و مراد بمیل دنیا و مداخلت سلاطین انست
که دین بدنیا بفروشند و مداهنت نمایند و فتوهای بناحق دهند و اگر ترجیح دین نمایند
و باعث امداد و اعانت مسلمانان و تقویت دین حق شوند ان خود کاری شگرف و
شانی بزرگ ست و بالله التوفیق سیوم از اهل خصوص مشایخ طریقت اند که بعد
عمل بعلم و تحقیق صدق و اتباع سنت و توجه تام بحق و انقطاع از غیر و سی سجاده
برسوخ در شریعت بانوار معرفت و اسرار حقیقت رسیده و بنسبت مزید کمال و مزیت
حال ممتاز شده اند افاضل امت و کاملان دین و ملت محققین اند بلکه متکلمان
ایشانند که جامع اند میان ظاهر و باطن و شریعت و حقیقت تسلیم ایشان در انچه
خبر دهند از احوال باطن و اسرار حقیقت لازم ست و صنایعه درین باب انست
که هر چه بی شبه مخالف مقتضای علم و حکم شریعت بود انکار آن واجب ست
و هر چه دران شبه بود توقف دران لازم اگر قایل و فاعل آن مردی ست که
امام ست در علم و عمل مستقیم در تقوی و ورع و تاویل و توجیه قول و فعل وی
باید نمود و اگر مصلحت شرعی در رد آن بود تا باعث ضلال و اضلال ناقصان
نگردد ان دیگر ست و باید دانست که ولی از هفوات و زلات و وقوع در معصیت
معصوم نبود و لیکن از اصرار بر معصیت و دوام بران محفوظ باشد این ست معنی

انکه گویند انبیا معصوم اند و اولیا محفوظ عصمت پیش از وقوع در معصیت بود و حفظ
بعد از وی و انچه از بعضی طائفه بجهت غلبه سکر و سطوت حال از انچه بفتوای ظاهر شریعت
راست نیاید از قول و فعل نقل کنند بعد از صحت نقل طریق احوط در وی توجیه و تطبیق
است یا سکوت و تسلیم با عدم اتباع و اقتدا و اقتداء و اتباع در واضحات رود نه در موهمات
و مبهمات و صاحب حال صحیح بر تقدیر عدم ضبط و اختیار معذور ست و منکر آن بحکم
علم و شریعت معذور تر و سکوت و اغماض و توقف بر تقدیر احتمال و اشتباه باحتیاط
و انصاف قریب تر سخن در بن باب بسیار ست جمله ازان در رساله مرج البحرین مذکور
کرده شده ست نسال الله السلامة والعافیة فی الدنیا والاخرة وصلی الله
علی السید الهادی الی الصراط المستقیم محمد و آله وصحبه اجمعین

الرسالة العاشرة اقامة المراسم فی اعمال الموسم

لا اله الا الله محمد رسول الله

طریقه محدثین اخذ بعمل منصوص ست که بنقل صحیح ثابت شده باجواز عمل بحدیث
ضعیف در فضایل اعمال لاسیما نزد تعدد طرق و تعاضد آن و طریقه فقها
اعتبار معنی و علت حکم و قاعده بالست مگر آنکه نص صریح مقابل آن افتد چنانچه
در تحقیق قیاس ثابت شده ست و اکثر صلوات ایام اسابیع و اشهر و مواسم
لیل و نهار نزد محدثین بثبوت نرسیده بلکه احادیث و اثار وارده دران موسوم
بوضع و بطلان شده و صلوة رغایب که در شب جمعه اول از رجب بکیفیت مخصوص
بگذرانند و در میان مشایخ مشهور ست نزد ایشان ازین قبیل ست و در منع و تشنیع
آن تشدید و انکار غریب نمایند و حدیثی که درین باب نقل کنند موضوعست و نمازهای
که در شب نصف شعبان که آنرا شب برات خوانند و در روز عاشورا و امثال آن
بگذارند نیز همین حکم دارد و در شب برات جز قیام لیل و تطویل سجده یا دعای که در

بالتورست وزیارت قبور و دعا و استغفار مر اهل قبور را و صدقه روز عاشورا جز صوم و توسیع
طعام ثابت نشده و احادیث توسیع طعام نیز ضعیف اند و طرق جمیع آنها بقصان کرده
و اما در صوم روز عاشورا تاکید تمام ورسیده و در جامع الاصول از احادیث صحاح آورده
که رسول خدا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم صوم عاشورا و سنت فجر و صوم سه روز از هر ماه در سفر
و حضر ترک نکردی و این سه چیز را مؤکد سنن بودندی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم
و عملهای دیگر که از خصال عشره گویند از غسل و اکتحال و امثال آن در روز
عاشورا صحیح نشده الا صوم و صوم ستة شوال صحیح پیوسته و احادیث وارده
درین باب از صحاح و حسان و ضعاف و موضوعات در کتابی که مسمے ست
بما ثبت من السنة فی ایام السنة جمع کرده ایم و طریقه اکثر مشایخ دیار عرب خصوصاً
اهل دیار مغرب بموافق طریقه محدثین ست و گفته اند که در اخذ بصحیح کفایت است
مر طالب را و استغناست از ماسوی اللہ اعلم و حمل امثال این اعمال و عبادات
نزد بعضے مشایخ متاخرین معمول آمده و در اوراد ایشان نوشته شده امام محمد غزالے
در احیاء العلوم و شیخ ابو طالب مکے در قوت القلوب نیز از انها آورده اند و ما اشارت اجمالے
در وصل گذشته بتوجیه آن کردیم آنجا که گفتیم طریقه محدثین آنست و این اعمال نزد
ایشان ثابت نشده یعنی اختلاف در ان مبنی بر اختلاف طریقه ست اگر چیزے
نزد یکی ثابت نشود لازم نیاید که نزد دیگرے هم ثابت نبود و بتحقیق مقام و تفصیل
کلام آنست که این اعمال و نسبت طائفه از مشایخ که بدان قائل و عامل اند از مشایخ
خود دیده و شنیده و از مشایخ از دیگران رسیده و آن دیگران در روایت آنرا حسن ظن
و ترک اتهام و اساءت ظن از اذهان قبول کرده هکذا باشدت حرص و ولع بر تعبد
و تمسک و اعتقاد حسن عبادت و استحسان طاعت علی الاطلاق و العموم و قطع
نظر از خصوصیت وقت و حال و لیکن طریقه محدثین بتحقیق و تفتیش احوال و

تزکیه و تعدیل رجال سنت و استعمال تفرس و فهم در تصحیح اسناد ظاهر و باطن و اکمل
تصحیح و تحقیق باحادیث و آثار در عهده ایشان ست و اعتماد و رجوع درین باب بایشان
همچنانکه در تحقیق احوال نفس و مدکا بدآن و تصحیح احوال باطن و موافق آن بصوفیه است
و بعد بیان حال و حجت صحت و فساد اعمال بفقها همه محتاج یکدیگر اند و معاون و
یکدیگر و لذا آنکه جامع این هر سه طریق بود ملحوظ و وجوه و حیثیات خواهد بود امام مسلم در
مقدمه صحیح خود میفرماید رحمة الله علیه که وجود احادیث موضوعه و شیوع آن اکثر از قبل
اهل ورع و صلاح آمده یعنی هر که بایشان حدیثی نقل کرد که معارض و مصادم حکم و قاعده
شرع نبود و در ظاهر بحلیه صدق و صلاح آراسته بود ایشان بتحسین ظن و احتمال صدق
آنرا قبول کردند و بعمل در آوردند در روایت نمودند یعنی چه گمان توان کرد که مسلمانی
بر پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم افترا کند و وضع حدیث از پیش خود نماید و بحضرت
در وغی بر بندد و باینچنان وعید که در یتناب ورود یافته که من کذب علی متعمدا
فلیتبوء مقعده من النار و ندانند که اغراض نفسانی و بواعث و دواعی شهوانی
در آدمیان چه قدر ست با آنکه درین میان کسی ست که وضع احادیث بجهت
ترغیب و ترهیب تجویز می نماید سیما و این مذهب را هم نسبت ببعضی متصوفه کنند
و گویند که این کذب له ست نه علیه یعنی این وضع حدیث برای ترغیب و ترهیب
کردن و دروغ بر بستن برای نفع دین و شریعت ست نه برای ضرر آن و وعید یکه
واقع شده ست در آن ست که دروغی براے ضرر دین بر بندد چنانکه
مدلول کلمه علی ست و غالب وضع و افترا در احادیث از اهل تقشف از عباد
و اهل بدع و اهوا از ارباب مذاهب آمده ترویجا لاعمالهم و مذاهبهم و نامیدانیم
که بروایت این اعمال در کتب احادیث صحاح نیامده و به تصحیح ایشان نه پیوسته
بلکه بر اهل آن طعن کرده و رد نموده اند و میگوئیم که مشایخ را نیز نقلها

وسند ما ست و مسئلہ ظنی ست نہ قطعی لکن الکلام فی الراجح والمرجوح والحق احق
ان یتبع واللہ اعلم و حاصل معلوم شد کہ مبنا و اخذ باین اعمال و اعتماد بران روایات
تسامح و تساہل و تحسین ظن و حرص لقد ست باور و دمن اتاہ منا فضیلۃ فعلن بہا
اصا بہا و ان لم یصح او کما قال محدثین گویند کہ این در حدیث ضعیف ست اما
حدیث موضوع عمل بدان جائز نباشد و روایت ان حرام ست اگرچہ موافق قواعد
بود مگر مقرون بہ بیان وضع و شک نیست کہ حکم بوضع ظنی ست و توقع قطع در بنا
از قبیل خرط قتاد ست و اعتماد و تعدیل بر حکم ائمہ این شان و مہرہ این فن ست
و مہارت کلام نبوت و ملکہ شناخت آن و حکم ذوق و وجدان را باعجز از تبیین
و تنقیح علت در بعضے مواضع دخلے تمام ست و بعضے قراین و امارات وضع کہ ذکر
کردہ اند مثل روایت شیعی غالی در فضائل اہل بیت نبوت سلام اللہ علیہم اجمعین
و مبتدع داعی در ترویج مذہب ظنیات اند کہ قطع را بدان راہ نیست و کذب در
فنے و صدق در وقت دیگر محتمل ست و بعضے از نقاد چنانچہ ابن جوزی و
امثال او در حکم بوضع افراط و تعصب نیز راہ دارد پس از طرفین مجال تہنگ آمد
و وسعتی نیز پیدا کرد و اینہا در مختلف فیہ رود اما در انچہ علماء فن و ائمہ این شان
تصریح کردہ اند امر واضح بود و مجت مخالفت سنت و روایت خلاف آن یا مبنی
ست بر جہل بحقیقت حال و عدم اطلاع و وقوف برین اقوال چہ علم و اطلاع در
امثال این امور لازم طور کشف و ولایت نیست با وجود روایات و اسانید مبنی
بر ظاہر چنانکہ گذشت عذری صحیح ترازین در قبول آن نخواہد بود و منکر معذور
ازانست حقیقت حال ہمہ دان طریق و توجیہ و محمل اقوال ایشان اینست
و یا مبنی ست بر تعصب در عقیدت مشایخ خود و عدم اعتقاد و انقیاد باقوال
علماء و اساطین امہ حدیث و فی الحقیقۃ متعصبہ دو جانب گرفتار افراط و تفریط اند

نصیحت اینست که از متقشفه فقها و جهله صوفیه گرانه گیری و براه وسط روی سلامت
در پیش طریق ست باقی محل خوف و خطرست دیگر تو دانی والله اعلم -

الرسالة الحادیة عشر تطریب الاحان لمناصحة الخلان

لا اله الا الله محمد رسول الله

روزی این حقیر با جمعی از اصحاب که ارباب فراست و گیاست بودند نشسته بود
سخن در ذکر رئیس ابو علی بن سینا و شیخ ابو سعید ابو الخیر قدس الله سرهما افتاد
و نامه نوشتن شیخ ابو سعید بجانب ابو علی و طلب کردن مشناخت راه از وی
و چون عبارت مکتوب عربی بود آنکه زبده اصحاب بود اشارت کرد مرا تا ترجمه
کنم آن مکتوب را پس اصل و خلاصه و زبده آنرا بعبارت فارسی نوشتم و بیشتر
از مقصود حرفی چند زیادت بر مضمون مکتوب نیز آوردم مناسب مقام و بالله
التوفیق شیخ ابو سعید بن ابو الخیر که او را سلطان اولیا و برهان اصفیا
گفتندی نامه بخواجه رئیس ابو علی بن سینا نوشته و از وی درخواسته که کدام
طریق ست که سالک را بکوی معرفت برد و در دل عارف نور حقیقت پدید آرد
و آئینه دل او را تجلیه و تصقیل دهد و از زنگ کدورت ماسوی پاک گرداند و تا
که صورت این حال در ابتدای کار و آغاز طلب شیخ بوده باشد بلکه مقصود
امتحان و اختبار حال وی بود و الله اعلم با اینهمه شک نیست که ناشی از صدق
طلب و کمال تعطش بقرب حق و حرص تخلص و تتبع طرق وصول بجناب اوست
عز و جل و تعالی چه باتفاق ارباب طریقت مراتب قرب الهی و درجات
معرفت وی سبحانه غیر متناهی ست ولیکن مرد عاقل باید که بیندیشد که چون
آنکس که سلطان اصفیا باشد طریق هدایت از وی پرسد و از حکمت مستغنی
نباشد پس حکمت مرتبه علیا و درجه قصوی بود و در حقیقت همچنین ست زیرا که

حکمت که عبارت ست از تحصیل کمال نفس در علم و عمل و تشبّه بجناب قدس واجب
الوجود ان ان ماورای آن کمالی متصور نیست و آن در حقیقت شرح و بیان
شریعت ست تا انچه شرع بر طریق جمله و علم کلی بوده باشد بحکمت تفصیل و بیان
آن بکنند و منقول بمعقول روشن گردانند و نظر بآن حکمت معنی باطن شریعت
است و شریعت صورت ظاهر حکمت مثلا انچه در شرع خبر بوجود آن داده اند
از لوح و قلم و بهشت و دوزخ و صراط و میزان و امثال آن و اثبات صورت و
اضافت شکل بدان کرده حکمت بیان معانی و اثبات حقایق آن کند و آن معانی
که از انها بدینها تعبیر کنند بیان نماید زیرا که بحصص عقل جزا دراک مجرد معانی متصور
نباشد و بی وحی آسمانی و اخبار الهی اطلاع بر صور ممکن نه و چون حکمت بتفصیل و
تحقیق شریعت بود قول خداوند تعالی راست آید که ومن یؤت الحکمة فقد
اوتی خیرا کثیرا و ما یذکر الا اولوا الالباب اما انچه از فلسفیات در کتب و رسائل
گرد اوات و وسایل جدال و نزاع اند مذکور و مسطور ست و شکوک و شبهات
واهیه بقصد اثبات و تائید آن نموده و هر نادانی که آمده بعلت تشدّق لسانی
و قوت بیانی که داشت چیزی بران افزوده تا رفته رفته حاصل آن جز قیل و
قال و آل آن جز نکال و وبال نیامده حاشا و کلا که عنوان حکمت آنرا شامل
بود و اطلاق اسم حکیم بر اهل آن جایز باشد امام فخر رازی که راس و رئیس متکلمین
و مقدم و پیشوای مناظرین ست در شکایت این حال میگوید ولم انتفذ من
بحثنا طول عمرنا + سوی ان جمعنا فیه ما قیل اوقالوا + و هر کس که دست تمسک
بانها زند و غلو کرد سرانجام کار او جز تشکیک در دین و انکار نبوت و ولایت
که مستلزم و مستتبع سوء خاتمت و خسران آخرت ست نبود دیگر آنکس را حفظ
و عصمت الهی نگاهبان حال و پاسبان و قایه بود و ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء

ما قال حکمت یونانیان پیغام نفس ست و هوا حکمت ایمانیان فرموده پیغمبر ست
اکنون ترجمه مکتوبی که شیخ ابوسعید ابوالخیر بخواجه ابوعلی سینا نوشته و انما تمام
نوشته ست ایها العالم حق تعالی ترا انچه باید و سزد از صلاح ظاهر و باطن توفیق
داد و هر چه مطلوب تست از سعادت آخرت روزی کناد بدانکه راه راست جز یکی
نیست و من این راه را بیقین دانسته ام و خس و خاشاک شک و شبه از طریق یافت
آن رفته ولیکن راه ها بسیار ظنون هم از طریق واحد منشعب گردد و سالک راه اگرچه
بدان در شک نیفتد ولیکن بی تحیر و تذبذب نبود و من از هر کس طلب طریقی که
بدان سلوک کرده میتوانم تا بدانم که کدام راه رفته که به مقصود رسیده ست و حال
مقصود حقیقی دیده باشد آنکه شاید حق سبحانه تعالی بوساطت تحقیق و بصدق تصدیق
او حقیقت حال را و انماید و ابواب مقصود بر روی دل بگشاید و تو ای عالم که بوقوف
بر علم رسوم توفیق یافته و بمذاکره این طریق موسوم گشته چه یافته بگو و تا کجا رسیده
بیان کن و بدانکه تذبذب و تردد لازم بدایت حال متوهب و تعرف ست اول قلق
و اضطراب در کار طالب کنند بعد ازان بمقام جمعیت و موطن اطمینانش رسانند
و هر که طریقه زهد و انزوا که خلاصه معنی رهبانیت ست سلوک نمود بیشک بمنزل
مقصود نرسید و حصول این نسبت اگر ورزش کنند و سعی نمایند بسی آسانست
و اگر همچنان در حساب عقل درمانند بغایت دشوار و الله ولی التوفیق و بافاضة
التحقیق حقیق خواجه ابوعلی سینا در جواب نامه شیخ ابوسعید ابوالخیر نامه مینویسد
که خلاصه مضمون و حاصل معنی آن بطریق ترجمه اینست کتاب شیخ که از اصول کمال الطاف
الهی و سبوغ نعم نامتناهی او تعالی بروی و وصول هدایت و حسن تیسیر و توفیق
و استمساک بعروه وثقی و اعتصام بحبل متین خبر میدهد و از وی باعث اقبال و داعیه
تقرب درگاه عزت و تولیه و توجه بوجه باقی او عزاسمه و استواری در سلوک طریق

معرفت و دستیاری عنایت در توفیق هدایت و برافشاندن غبار تعلقات جزایه دنیا
از دامن همت و اهتمام برتنزه از مقدورات نفس و طبیعت مفهوم میگردد و وصول یافت
مکتوبیت عزیز ترین نامه که واصل گردد و مسرت افزاترین چیز یکه در رود یابد و سعد
ترین کوکبی که از آسمان معرفت طلوع نماید و بزرگترین مهمانیکه از درِ اخلاص درآید
خواندم و فهمیدم و در تبیین مبانی و تصور معانی او تدبر کردم و در تحقیق و تقریر آن
تکرر نمودم آغاز بحمد و ثنای واجب الوجود که واهب عقل و مفیض عدل ست کردم
و شکرگذاری بر الاء و نعماء بی منتهای وی زبان کشادم و بدعای مزید توفیق
و زیادت هدایت و نهایت درایت او دست برآوردم حق سبحانه تعالی قدم صدق
او را بر جاده طریقت ثابت دارد و از التفات بماسوی که موجب ذلت قدم بود عصمت
بخشد خدائیکه راه نماینده بیچارها و آسان کننده کارهاست تدبیر امور بعلم اوست
و تقدیر کائنات بحکم او یک ذره در آسمان و زمین از حیطه علم او خارج نیست و بسط
حرکت و قبض سکون از قبضه قدرت وی بیرون نه وجود خیر بر رضا و امر او ست و
وقوع شر بقضا و قدر او و تمامت حوادث نازل از جناب اوست و کل امور راجع بدو امر او
یکی ست و شئونات او کثیره و ما امره الا واحدة کلمح بالبصر و هر امر متشعب و متفرع از و
و هر حادث مستند و منتهی باو اینچنین ست مقتضای امر ملکوت و موجب سر جبروت
و این امریست بس عظیم و سریست بس شگرف و انست آنکه دانست و زانست آنکه
نتوانست سعید سعید ازلی ست و شقی شقی لم یزلی هیچکس را طاقت نه که پرسد چرا
کرد و مجال نه که گوید چه میکند لا یسال عما یفعل و هم لیسالون خوشوقت سعادتمندی
که سابقه ازلیش بزمره سعدا کشیده و جاذبه عنایت لم یزلیش از رتبه اشقیا برآورده
و خنک نیکبختی که توفیق سودا در آخرت یافت و بر اس مال فانی متاع باقی بدست
آورد و عجب از عاقلی که دل باین سرا چه امید و بیم بر ندارد و یافت و نایافت در دو قبول

در رنج و راحت و غم و شادی او را برابر نه انگار و استیفار شهوات دنیا جز حرص و
شهوت نیفزاید و استمتاع لذات او سیری نبخشد نیل مطلوب او خیال وصل محبوب او
محال کمالش باز وال ملازم و زوالش در همه احوال لازم المش در غایت رداءت
و لذتش در نهایت بشاعت صحت او قرین بیماری و محبت او عین گرفتاری انچه او را
در دنیا سلامت شمرند حاجت مندی ست بسد جوع و پوشیدن عورت و آن
قطره چند که از توجد اگر دد در وقت مجامعت که تو آنرا لذت انگاری و راس جمیع
لذات شماری اینهمه از روح توجد اگردد و مایه حیات ترا باد هوا دهد و الله مشغول
بدنیا نیست مگر مغلوب مغبون و متصرف در روی تکر مخبط مجنون گرفتار حرکات
شتی و اسیر حاجات گوناگون مشتت الحال متوزع البال دست خوش بیم و امید
پایمال رنج و راحت کجاست عاقلی که از اختلاط خلق تحرز گزیند و از صحبت اغیار
بخلوتخانه تفرد نشیند و از پریشانی روی باصلاح آرد و از تذبذب و تردد همت
بر تهذیب و تزود گمارد و عمر رفته را فزاید کند و عشق کهنه را نو گرداند و از ملاحظه حدوث
بمطالعه ازل رود و از ممارست فنا بملاحظه ابد الاباد کشد تا بجای رود که آنجا همه
لذت در لذت و کمال در کمال ست آنجا سلسالی ست که هر چند سیراب تر شوی گوارا تر
یابی و زرقیست که چندانکه سیر تر خوری لذیذ تر شمری سیرابی او نه سیرابیست که
طبیعت را آبی گرداند و سیری او نه سیریست که ذائقه را بی لذت کند حق سبحانه و تعالی
غشاوه غفلت از بصایر و پرده قساوت از قلوب و موجبات حیرت از عقول و دواعی
حسرت از نفوس ما برانداز د و بتوفیق تهذیب اخلاق و تکمیل اوصاف هدایت
کرامت فرماید و سلوک این طریق آسان گرداند و از شر این مکاره غدار فریب ده
غرور بخشش بر دل و غش که بظاهر لطف و مهربانی نماید و در باطن عداوت جانی دارد
و بصورت مواصلت کند و بمعنی مفاصلت دهد نگاهدارد و در سلوک این طریق ترا

مقتدا و پیشوای ما سازد و بدان مقام که تو رسید ما بتابعت تو ما را نیز برساند اوست
ولی اینکار و بدست اوست زمام اختیار و اما آنچه شیخ از ینجانب التماس تذکره کرده
واست عاجز بصره نموده و دوای این درد را از کلام من جسته این بدان ماند که بینا
از نابینا راه بمنزلی جوید و شنوا از ناشنوا خبری پرسد مثل مرا چه پارای آنکه موعظت
چونتوی زبان کشاید و بجوابی که صلاح وی دران بود و صوابی که رشد او دران است
خطاب نماید و بطریقی که نجات وی دران است اعلام نجشد و بمقامیکه مقصود اوست
راهبری کند و باین همه اعتراف بتقصیر و اقرار بنادانی از سخن حق گفتن گریز نباشد
واز بیان واقع چاره نه باید که اول و آخر فکر و ظاهر و باطن اعتبار تو خدا باشد
جل جلاله و چشم دل بکحل مشاهده او مکحول و قدم سعی در مقام قرب او موقوف دایم
بپای عقل در ملکوت اعلی مسافر و آیات کبری الهی را که دران عالم موضوع ست ناظر
و بعد از نزول ازان عالم اعلی از احکام و آثار او حاضر ازان رو که در همه تجلیات
اوست و ظهور هر چیز بدو ست اول و آخر ظاهر و باطن ﴿ ضفی کل شئی له
آیة + تدل علی انه واحد و چون اینحالت شریفه ملکه او شد و این شیمه کریمه عادت
او گشت نگین دل بصور عالم ملکوت انتقاش پذیرد و مرات قلب بقدس لاهوت
متجلی گردد و با حضور قدس و صحبت انس الفت گیرد و ذوق و لذت آن عالم بدانی
حال او برسد و آنچه نسبت باو می اولی و اقرب ست همه از ذات خود دریابد و معنی
سکینه و وقار بر و فایض گردد و تیسر طمانینت و قرار در وی پیدا آید و بدین عالم
ادنی و اهل آن جز برحمت ننگرد و شکرگذاری نعمت پروردگار را پریشان
نبخشاید و برکات نعمت و معرفت ایشان را راه ننماید و بوصول مقامیکه خود
رسیده ست ایشانرا نیز طالب گرداند و بکر مواعید و مواثیق رحمت قوت باعثه
ایشانرا در شوق و اهتزاز آرد و او همه حال بهجت در بهجت و لذت در لذت بود

واز بهجت خود نیز مبتهج واز لذت خویش متلذذ و بایشان بود بی ایشان و در همه جا
بی همه جا خلق ازوی متعجب و وی از ایشان متعجب تر ایشان در وی حیران و او
در ایشان حیران تر باید دانست که افضل حرکات صلوة ست بعد مراقبه
و بهترین سکنات صیام باحفظ مراتب و نافع ترین تکیها صدقه و احسان بخلق و
کاملترین سیرها صبر و تحمل بر شدائد و مادام که التفات بقیل و قال و مناقشه
جدال و تاثر و انفعال باحوال مختلفه و حالات متباینه باقیست خلوص او از کثافت
طبیعت و کدورت جبلت محال بود و بهترین اعمال عملی ست که از مقام نیت صادر
گردد و بهترین نیات نیتی ست که از جناب علم و معرفت منبعث گردد و حکمت اصل
فضائل ست و معرفت الهی اولی اوایل صعود کلمات طیبه بسوی خداست و سبب
رفعت آن عمل صالح اینها را میگویم و طلب آمرزش از خدا میکنم و هدایت ازوی
میجویم و طلب کفایت ازوی میکنم و قربت ازوی میخواهم انه سمیع مجیب امینت
مضمون مکتوب ابوعلی سینا بجانب شیخ ابوسعید ابوالخیر و آن حکایت دیگر رسیده
باشد که میگویند که شیخ به ابوعلی سینا نوشت که دلنی علی دلیل یعنی دلالت کن
مرا بدلیلی که راه نماید و پرده غفلت از روی کار برگشاید او نوشت که الخروج
عن الایمان المجازی والدخول فی الکفر الحقیقی دان لا تلتفت الا بما دار الشخص
الثلثة میگوید دلیل بیرون آمدنست از ایمان مجازی و در آمدن در کفر حقیقی و
عدم التفات همت مگر بدانچه در رای موالید ثلثه بود بلکه اشتغال باطن بما ورای
عوالم ثلثه که ناسوت و ملکوت و جبروت ست الا بمرتبه ذات بحت که لاهوت
صرف و وحدت مطلقه ست والله اعلم گویند که شیخ در برابر ان نوشت او صلنی هذه
هذه الکلمات الی ما یوصل الیه عباده اربعة الاف سنة فرمود مرا این کلمات تا شما را
بجای برد و بمقامی رسانید که عبادت چهار هزار سال آنجا نرساند والله اعلم انحکایت

خالی از غرابتی نیست ولهذا عین القضاة همدانی قدس الله تعالی سره می آرد
ومیگوید ابوعلی طبیب منحرف از جاده را بکجا رسد که ابوسعید ابوالخیر بادی آنچنان
نوید داد در برابر این چنین گوید وبعد ازان ابوسعید گوید که مرا این کلمات
بجائی رسانید که عبادت چهار هزار سال بدانجا نرساند ولیکن دانیم که ابوسعید ذوق
این کلمات بچشید وگرنه همچو ابوعلی سنگسار آمدی وحکایتی دیگر نیز هست که در ملفوظات
مشایخ چشتیه نوشته اند که ابوعلی شخصی را بجاسوسی بمجلس شیخ گذاشته بود تا بیند
که خدمت شیخ او را در غیبت بچه عنوان یاد میکند و در حق وی چه میگوید روزی
آن شخص از شیخ پرسید که ابوعلی چه حال دارد وکار او تا کجا رسیده است شیخ
فرمود مردی طبیب و فاضل و دانشمند است ولیکن مکارم اخلاق ندارد وچون
این حکایت بابوعلی رسید شکایت آن با شیخ ابوسعید نوشت که من چندین کتب و
رسایل در مکارم اخلاق نوشته ام شیخ چون میفرماید که مکارم اخلاق ندارد شیخ
در جواب آن نوشت که من گفته ام مکارم اخلاق ندارد و نه گفته ام که مکارم اخلاق
نمیداند و متفطن خبیر ازین حکایت تواند تفطن نمود که این حکایت دیگر که شیخ
ازوی بصورت بستر شاد و استمداد نوشته است در بدایت حال واوان طلب
بوده است نه در مقام نهایت وطی مراتب والله اعلم وعلمه احکم بحقیقة من یشاء ویهدی
الیه من ینیب وهو علی کل شئ قدیر

الرسالة الثانیة عشر اختیار التخلف لانتظار التجلی

لا اله الا الله محمد رسول الله

انوار توفیق ابد واسرار تحقیق ازل شامل احوال سعادت مآل وحاصل اوقات
با برکات باد آمین هرچند خواست که بعد از عرض دعا حرفی از حکایت این راه
نگوید وسخنی از سلوک این طریق بنویسد از صدمهٔ هیبت این مقام وتصور صعوبت

این مرام حالتی در گرفت که قلم از دست رفت و دست از کار ماند چه گوید چه نویسد
از برای گفتن و نوشتن بزرگان چیزی نگذاشته اند کسی باید که آنرا کار بندد و بقبل
در آرد شرمت باد ای نفس که سخنان رسیدگان را بمقام ایشان نارسیده بگوئی
و حقیقت حال را از حرف و حکایت ظاهر بجوی اگر مردی کاری که ایشان کرده اند
بکن بعد ازان گفتار یکه ایشان گفته اند بگو و اگر دران مرتبه نیز چیزے نگوئی
و خاموش نشینی بهتر و گوارا تر این گفتن را خاصیتی ست که ماده نورانیت را از
سینه بیرون آرد و باطن را از ذوق و حضور خالی گرداند حقیقت را هم اگر در
تنگنای سینه محبس دارند تا مجال صبر و کتمان بروی تنگ آید و در نصیحت اصفیا
باطن جولان کند و در اعماق و اجزاء وجود سریان نماید و از بس شدت ضبط
و کتمان خواهد که در و نه را بشگافد و بیرون افتد تا شعه انوار آن بی اختیار از
وجنات احوال بتابد آنرا نوری دیگر و حضوری دیگر باشد کمشکوة فیها مصباح
المصباح فی زجاجه درینصورت خاموشی زبان حال گردد و معنے بی عبارت
در سخن آید مبارک باد این حال و گوارا باد این ذوق آنرا که حاصل ست جماعتیکه را
بینم که در ذوق سخن و لذت همزبانی چنان از دست رفته اند که صبر از سخن نزد
ایشان محال گشته و لفظ عین معنی و قال نفس حال آمده ؎ کار آمد حصه
مردان مرد ؎ حصه ما گفت امد این ست درد ؎ اینجا نیز اگر نیک روند دلیلے
وضیح ست بر قوت تاثیر معنے و سطوت سلطان حال که با وجود غشاوه لفظ و
حجاب صورت این تاثیر دارد تا آنجا که محض معنی و صرف حقیقت بود چه حال
باشد باری اگر یکی بگوید همان قدر گوید که یافته باشد و تا انجا دم زند که قدم نهاده
بود تا از دائره صدق و نفس الامر بیرون نیفتد و سخن و ال حال وی نگردد کنون
بگویم نعوذ بالله من الخلل و الزلل رسیدگان مقام معرفت میگویند که بعد از

تنقیه وتطهیر باطن از میل والتفات بمحسوسات واستغراق واشتغالی بذکر وعبادت
مولے جل وعلا نفس را لغتی ونسبتی بروحانیات پیدا آید ونور معرفتے در دل منشی
گردد کہ بدان مشاہدہ حق دست دہد وبر مراد الٰہی وحکمت نامتناہی وی عزاسمہ
در کاینات اطلاع افتد واز دل بر بصر شعاعی انعکاس پذیرد کہ بچشم ظاہر
مغیبات وروحانیات را مشاہدہ کند تا بظاہر وباطن از مضیق عالم زور وظلمت
منسلخ ومنقطع گردد ودر نور حق مستغرق ومستہلک شود تفصیل این احوال
ایشان دانند کہ رسیدہ اند ولیکن بر سبیل تصدیق ایمان باینحالت علی الاجمال
اینقدر معلوم ومتیقن گشتہ ست کہ اعتزال وانقطاع از خلق وتوجہ واقبال بجناب
اقدس را در نورانیت قلب وزکای نفس وطہارت وطراوت از انجہ قلوب
نفوس عامہ خلایق بدان مطمئن ومتسلے ست تاثیری ہست شاید کہ اگر این ورد را
دوام پذیرد ومستمر ارگیرد ورعایت احتیاط کار دست دہد وصول بآن مقام
کہ نشان میدہند واشارت میکنند ممکن باشد پس طالب این نسبت ومشتاق این
کمال را شرط ست کہ براہ طلب واجتہاد از پا ننشیند وتقصیر کلی از خود راضی نباشد
واگر در تمام سال ماہی ودر ماہی ہفتہ ودر ہفتہ روزی ودر روزے ساعتے ہمچنین را
ورد ووظیفہ خود سازد ودران یکساعت از خلق انزوا وخلوت گزیدہ بذکر ومناجات
حق مشغول گردد ودر مقام تضرع وابتہال وصدق والتجا بایستد تا برکات
وانوار این وقت بر سایر اوقات بیفتد ورفتہ رفتہ دوام واتصال وقت دست دہد
عجب کہ نشانی ازین کار در نیابد وعجب تر آنکہ بعد از استماع این خبر وامکان
وجود آن اثر باعثہ از باطن ہمت مرد عاقل بر در یافت این حال وامتحان صدق
این مقال ناشی نگردد ولا الہ الا اللہ یکساعت از شب ویروز اگر مصروف این حال
گردد چہ نقصان آرد باری اگر ہیچ ننماید ساعتی بطور خود بودن نیز عالمی دارد

وبر قیاس این نکته گفته ست زیادہ ہیچ است اگر نیست این نہ بس کہ ترا + وحی خود سوسہ عقل بخبر
دارد + اگر یکی را مادہ ایمان صورت کمال یافتہ و نور یقین بر دل تافتہ ست فطوبی لہ
وبشری لہ کہ آن خود بی زحمت خاطر بکاوت افکار باعث بر اختیار این کار و سلوک
این طریق خواہد گشت زیرا کہ انبعاث شوق طالب و تحمل تعب بقدر ادراک حسن مطلوب ست و ادراک حسن مطلوب
بر اندازہ اشراق نور یقین و اگر طالبی دیگر ہنوز بدرجہ یقین نرسیدہ و بہ سبب طریان
عوائق طبیعت و عروض عوارض نفس در مرتبہ ظن و تخمین ماندہ ست آن نیز در اختیار
مجاہدہ و طلب کافی ست شیخ ذکرہ اللہ بالخیر میفرمود در اول حال اختیار عمل را مشروط
بحصول یقین نباید داشت و بہمان قدر تصدیق کہ حاصل ست اگرچہ اعتقاداً او
تقلیداً باشد شروع در عمل باید کرد تا ہم از صفای معاملت و نورانیت عمل رفتہ رفتہ
حجاب ریب از جمال شاہد غیب برافتد و نور یقین جلوہ گر آید در رضی شدن بنقصان
و تسویف و تاخیر سعی در ازالہ و علاج آن مقصد را دور تر اندازد و علت بعد و حجاب
مستقر و متمکن سازد نعوذ باللہ منہا یقین ست کہ صاحب فطرت
سلیم ہرگز از جادہ سلامت و طریق استقامت بدر نیفتد کہ ہرگز نکرد اصل کو ہر خطا
من فدای آن طالب مشغوف کہ بمجرد شنیدن خبر پیش از بروز نور و ظہور اثر دست
در کار زند و در تحصیل مطلوب اگرچہ متعذر الوصول بود بتاب و بی اختیار گردد
یکی از محققان گفتہ ست کہ فطرت سلیمہ مجبول ست بر اختیار دین اسلام واللہ الموفق
ومنہ الالہام اللہم ارنا الحق حقا وارزقنا اتباعہ وارنا الباطل باطلا وارزقنا اجتنابہ
وصلی اللہ علی الہادی المہدی الی طریق الحق المبین شیخ الکل وامام الائمۃ واستاذ
الوجود وسید المرسلین محمد وعلی آلہ وصحابہ واحزابہ واتباعہ اجمعین ہداۃ طریق الحق
ومحیی علوم الدین

الرسالۃ الثالثۃ عشر تحصیل المطلوب بانتظار المحبوب وغایۃ الاعتدال العلم الکامل

لا اله الا الله محمد رسول الله

طلب باید و انتظار بی طلب و انتظار بهوس ذا آرزو مطلوب نتوان رسید و حقیقت
طلب آن بود که طلب و تعطش مطلوب و وحدت وجد طلب بر جان طالب چنان
غالب آید و استیلا یابد که هیچ مقصودی و هیچ ارزوی از ان مانع نیاید و غلبهٔ
شوق و تعطش بان سر حد رسد که اگر عقلای عالم حکم کنند که وصول بدین مطلوب
محال ست و حصول این مقصود متعذر این سخن در گوش طالب اصلا راه نیابد و
قطعا دلنشین وی نگردد و بگفت و گوی ایشان قدم از راه جست و جوی بر ندارد
اگر اینحالت روی نماید طلب ست باقی هوا و هوس پیش نباشد و از هوا و هوس
کاری نکشاید و انتظار محبوب چنان باید که یک لمحه از خیال آن جمال حصول
دولت وصال غافل نبود و فارغ ننشیند و هر دمی که زند و هر قدمی که نهد حصول
مطلوب و حضور محبوب پیش چشم دارد و امیدوار بود که شاید همین ساعت بدست
آید امید و انتظار اگرچند در معنی نزدیک هم اند اما بحکم ذوق پایه حال انتظار
از مقام امید بیشتر رود و امید در سویدای دل مکنون و مضمر بود و اثر انتظار بیرون
افتد و از فحوای امید آرام و تسکین مفهوم در آید و از انتظار قلق و اضطراب مستفاد
مفهوم گردد که الانتظار اشد من الموت این موت عین حیات و گوارتر از حیات
صد هزار حیات فدای این موت باد و شک نیست که وجود این حال عزیز و نادر
افتد پس چه باید کرد بیکار نشستن نیز گنجایش ندارد و باری اگر اینقدر رسود بحکم
مالا یدرک کله لا یترک کله پیش قدمی باختیار در راه باید نهاد و گامی زد ؎ انک لو ترک
وخطته شکل بی ادب ؎ سوی او می خیزد او را میطلب ؎ و بیقین باید دانست
که هر عمل را اجری و هر کرده را جزائی هست اگرچند مقدار ذره بیش نبود من یعمل
مثقال ذرة خیرا یره و من یعمل مثقال ذرة شرا یره ؎ اندرین ره گر آنچنان نکنی

دست و پای بزن زیان نکنی ۰ ب کافرم من گر زیان کرد دست کس ۰ در ره یزدان
و طاعت یک نفس ۰ ب کس با تو زیان نکرد من هم نکنم ۰ یکی از مقامات یقین
اعتقاد پاداش عمل ست تا بدانی که هر چه کاری بدروی و عمل خود را خوار و بی اعتبار
نباید داشت اگر چند ازین جهت که نسبت به بنده دارد خوار و حقیر و بی اعتبار بود
اما از حیثیت آنکه امتثال امر پروردگار ست عز شانه داد فرموده ست و وی وعده
کرده و وعده او صادق ست و سنت او بران جاری لبی عظیم دارد جمند ست و بحقیقت
جزای عمل عین عمل ست که در موطن آخرت بآن صورت نموده اینجا عرض ست
و آنجا جوهر و باختلاف موطن مختلف شده سبحان الله عراس الجنة و لاحول و لاقوة
الا بالله من خزاین الجنة که در حدیث دانا ترین نوع بنی آدم و حقیقت بین تمامه
عالم صلی الله علیه و آله وسلم واقع شده ست کشف سر این معنی ست و بمذهب ارباب
معقولات که حصول اشیاء در ذهن بحقایقها ست نه بشبح و مثال نیز معقول ست
امیغنے پر تو افگند این سخن در وقت دیگر بجای دیگر بهتر ازین گفته شود ان شاء الله
تعالی اکنون طریق وصول بحق و انواع مجاهدات و ریاضات که در ویشان دارند
و کارهائیکه ایشان کنند و بدان روش بمنزل مقصود برسند کراهت کردن
آن کارها و برداشتن آن بارها ست و در اینجا طریقی ست اسهل و اقرب و آن
اینست که بعد از اعتقاد بوجود باری سبحانه و تعالی بآن اسماء و صفات که در دین
مسلمانی بیان کرده اند دایم بجناب او بتضرع و توفیق و هدایت را ازو خواهان
و فضل و کرم او را منتظر و قرب و قبول او را بتضرع و نیاز جویان باشد همچنانکه
بندگان و خادمان درگاه ملوک با مخدومان و ولی نعمتان خود کنند و با ادب
و خاضع و خاشع و انعام اکرام ایشان را امیدوار و از قهر و سخط ایشان ترسان
و از سطوت و هیبت ایشان هراسان باشند ضابطه ظاهر در تعلیم نگاهداشت

ادب حضرت ربوبیت جل شانہ ولہ المثل الاعلی مثل حال خدام ملوک بتوان یافت

ے گر وزیر از خدا بترسیدی ۔ ہمچنان کز ملک ملک بودے ۔ خلاصہ کار حضور ست وادب وبعبارت دیگر اعتقاد ست وخدمت وعلم ست وحال ومعرفت وطاعت اگر این ہر دو جمع شود واعتدال یابد سعادتی بالاتر وکمالی افزون تر ازان نبود ولی کمتر باشد کہ حال وعلم باعتدال حقیقے افتد صاحب ایں مقام سید طائفہ جنید بغدادی وامثال ایشانند بر یکی حال غالب آید محبت وشوق ومستی آرد وبر دیگرے علم غالب بود در ادب وخدمت وبندگے افکند طائفہ اول مستان وفرقہ ثانی ہشیاران وجمع کردن میان مستی وہشیاری کاری آسان نبود

ے بر کف جام شریعت بر کفے سندان عشق ۔ ہر ہوسناکی نداند جام وسندان باختن ۔ ونزد محققان از ارباب دین ومتوطنان مقام تمکین تقدیم عمل در رعایت ظاہر اہم واقدم بود شیخ فرمود ذکرہ اللہ بالخیر حال باطن را بر عمل ظاہر مقدم نمیدارد تا از دائرہ ادب واعتدال بیرون نیفتد ونیز بظاہر بسندگے نکند و ہمچنان نایستد تا از وصول بمرتبہ علو وکمال محروم نماند در ظاہر عمل وخدمت باید ودر باطن محبت وتعطش تا کار کشاید وسلامت ماند ونیز فرمود فقیہ صوفی باش نہ صوفی فقیہ یعنی اول عمل شریعت وفقاہت را بدست آرد وداد آن بدہ پس ازان ہمہ وہ حقیقت بر آ این روش بہ سلامت نزدیکتر واساس آں محکم تر ست واگر ہم از اول صوفی شوی وتابع حال باشی از راہ سلامت دور افتی وبنیاد کار سست گردد واز علم بشوق ترقی وتعطش کمال در طریقہ تصوف واہل حال توان آمد لیکن بعد از غلبہ ذوق وحال رجوع بعلم وتفقہ دور تر افتد واز ین سخن کہ گفتہ شد چنان بفہم نہ در آید کہ حقیقت چیزے دیگر ست مباین ومخالف شریعت حقیقت روح شریعت وشریعت صورت او شریعت اعتقاد کردن وبود

بدانچه خبر داده اند و کار کردن بدانچه فرموده و حقیقت مشاهده کردن و بچشم عیان
آنرا دریافتن بود حقیقت حقیقت شریعت و کنه اوست تا انچه بدان ایمان آورده اند
اگر آنرا عیانا دریابند بحقیقت آن رسیده باشند از حضرت غوث الثقلین شیخ محی الدین
عبد القادر جیلانی قدس الله روحه واصل الیناء فیوضه وفتوحه نقل کرده اند که فرمود
کل حقیقة رد تها شریعة فهی زندقة هر حقیقتی که شریعت آنرا رد کند زندقه ست یعنی اگر
یکی را کشف شود انچه نه موافق دین و شریعت ست اگر آنرا اعتقاد کند کافر بود
و زندیق گردد ابو سلمان دارانی رضی الله عنه فرماید با باشد که نکته از نکته جدید
این راه روی نماید و خود را بجهت حسنی و جمالی که دارد بر من جلوه دهد قبولش نکنم
و گویم تا دو شاهد عدل بر صدق و درستی تو گواهی ندهند هرگز قبول نکنم و آن دو
گواه کدام ست کتاب الله و سنت رسول الله و بالجمله دین یکی ست دوئی نشود بیان
این سخن دور و دراز ست اینقدر اشارت بدان بس بود سخن صواب اینست هر که
غیر این بیند اشتباه خطا کند و الله تعالی اعلم بالصواب

الرسالة الرابعة عشر تذكير اولى الالباب بان لذات الدنيا كلها آلام ورفع التعب والعنا بالجمع بين الفقر والغنا

لا اله الا الله محمد رسول الله

عاقبت بخیر باد آغاز سخن بدعا وطی مراسم تکلف از دعا ازان آمد که هر چند
گرد اقسام سخن گردید و مسالک و اطوار ارباب سخن در نوردید مدعای بالاتر و
بکار آینده تر از دعا نیافت خصوصا این دعا که خلاصه دعوات و نقاوه تمام
مرعیات ست عاقبت بخیر باد آمین آمین اگر مدح و ثنا ست احثوا التراب فی
وجوه المداحین خاک بر سر روزگار مادحان میکند و اگر بیان شوق و اشتیاق
کنند در دعوی بالاتر ازان نباشد که طائفه که مسکن حال و موطن طبیعت ایشان

انزوا و مشق جنون و سرمایه وقت وحشت و نسیان ماسوی ست دم از شوق صحبت
یکدگر زنند و هوای موانست و مخالطت اغیار در سر دارند محبت دوستان باقی ست
ولیکن فرصت ملاقات و فراغ وقت تا بصحبت یکدیگر دل آسایند و نفسی بکام خاطر
در تنگنای دنیا دست نمیدهد فردا اگر نصیبت و نزول در یک منزل اتفاق افتاد
در فراغستان اذهب عنا الحزن و باغستان اخوانا علی سرر متقابلین صحبتی
میتوان داشت انشاء الله تعالی و هو علی کل شئ قدیر تخم محبت امروز در زمین دل
بنشانند فردا به بینند که چه گلها از ان بشگفد و چه برها دهد ؎ تخم دولت در
زمین میکاشتم + سخره و بیکار می پنداشتم + آن نه بد بیکار کشتی بود چیست +
هر یکی دانه که کشتم صد برست + درین دنیا بوستان بهشت اگر جویند یا دوستان
که از تصور آن دلها باغ گردد تا بدیدن و چیدن چه نماید بهشتی دیگر بالاتر ازین
نهاده اند زمان درکشاده شدن آن بهشت و روزیدن نسیم انس از انجانب
پایان شب ست که آنرا وقت سحر گویند و اگر نه شب درایند آن خود بخلوت
نزدیکتر و از مزاحمت شرکا دورتر باشد گلهای آن باغ و میوه های آن بهشت
انوار توجه و مناجات و شهود وجه باقی و نفحات انس و آثار ذوق و حضور پیدا
دلی و آرام وقت و اطمینان قلب نورانیت ذکرست مشایخ گفته اند قدس الله
اسرارهم که درین عالم انچه از لذتهای بهشت منونه گذاشته اند ذوق تملق
و مناجات وقت سحرست و طعامهای شهی و لباسهای بهی و گلزارهای طرفی و
منزلهای گزین و صور تهای خوب و آوازهای خوش را نیز اگرچه از منونهای
بهشت داشته اند ولیکن بهشت همه آرام و راحت بود اینجا خود سراسر محنت
و الم ست لذات دنیا همه آلام ست بیش ازان نبود که المی بالاتر و سخت تر
از الم دیگر آفریده اند چون این الم کمتر دفع الم قوی تر کند در مزاج نفس و بدن

طبیعت چنان در آید که گویا لذتی یافت مثلا گرسنگی المی ست و خوردن طعام
بآن مشقتها و حرکتها که در تهیه اسباب و آلات آن کنند المی دیگر یک الم چه باشد
صد الم بالای یکدیگر نهاده و بصرف همت بدفع الم جوع و نشاندن آتش گرسنگی
ارتکاب آنها آسان نموده و چون الم گرسنگی دفع گردد و تف و تاب آن آتش
فرو نشیند و طبیعت آرام یابد آنرا لذت نام نهند و در نظر حقیقت جز دفع المی
بالمی دیگر نباشد دلیلش آنکه اگر سیری را یا تشنه را تکلیف خوردن و آشامیدن
بمرتبه لایطاق کنند عذابی بالاتر ازان نبود حالتهای دیگر را که آنرا بعرف
عام لذت نام نهاده اند همچنین گو نه قیاس باید کرد خوشا عاقلی و خنک مردانه
وی که اشیا را بحقیقت فهمیده و حقارت متاع دنیا و فنائی آنرا بذوق دریافته
پای از چیز طبعی و شهوات جسمانی برآورد و نظر دانش را عتبار بر دریافت لذت
روحانی برگماشت و حصول این نسبت بدو وجه باشد از فقر الصبر و بر بستن
پای حرص و شکستن دندان طمع و قطع نظر از التفات بزخارف دنیا تا بپایه کمال
رسیده مظهر اسم الصبور شوند و از اغنیا لشکر و برکشادن دست جود و قوی
داشتن بازوی همت و ثبات قدم در طلب مرضیات حق تا طلسم گنج اسم الشکور
گردند پیشک این فقیر بی التفاتی و نا نیازمندی و دست بحطام دنیا نفرسائی
نقش باشد و آن یعنی بهمت روائی و کیسه پرداری و بی تعلقی و مجرد روی و درویش پرستی
فقیر بود و کمال جامعیت اینست باقی همه هباء و هدر ست ازینجا گفته اند که صبر و شکر
و ضمن یکدیگر اند و رهین یکدیگر اند بحکایتی که ما برخواندیم خود فقر و غنا عین یکدیگر اند و علما را
اختلاف ست در آنکه مرتبه فقیر صابر بالاتر ست یا درجه غنی شاکر آنها که فقر را
افضل نهند گویند که سلامت و عصمت در اینجاست که ان من العصمة ان لا تقدر
بزرگی گفته ست که مبادا آدمی زاد را ناخن دست دراز گردد تا خواهد که شکم

برادر مسلمان را بدرد و هرگز از شکم گرسنه دعوی سیری و سرکشی نباید فروتنیت
و مزدویت در سرش بیفته نکنند دیگران گویند که از غنی کارها آید و بر بستگیها
گشاید که فقیر را بدان راه نبود و نیجان مرده وی ازان آگاه نه ذلک فضل الله یؤتیه
من یشاء اینچکایت پیشینیان ست و من گویم که هیچ یکی ازین دو قضیه کلیه نیست
تا کشاد کار هر کس و صلاح و مقتضای شاکله وی چه باشد قل کل یعمل علی شاکلته
فربکم اعلم بمن هو اهدی سبیلا آنرا که سوزش فقر در سازد و غناش از دایره بیرون
اندازد فقرش مبارکباد و آنرا که غنا براه اعتدال برد و باعروس توفیق هم آغوش
دهد غناش گوارا باد شیخ ذکره بالخیر از شیخ خود نقل میکرد که تا اعتقاد قلبی با ضمیمه
اقرار لسانی بافضیلت فقر از ما نگرفت زبان قبول نکشاد و دست انابت و
ارادت از ما نگرفت ما نیز باین عقیده ایم ولیکن تواضع و انکسار در انست که
غنی باید که فقیر را از خود بهتر داند و فقیر نیز خطبه فضل غنا بلند تر از پایه حال خود خواند
تا در جانبین عجب و تکبر راه نیابد و اگر براه انصاف بروند حق همین ست عاقبت
حال هر کس مبهم و حقیقت سری که با پروردگار خود دارد مستور دیگر سخن چیست
همه بضاعت خود عرضه میدهند آنجا + قبول حضرت او تا کدام خواهد بود + در میان
امید و بیم راهی نهاده اند جز حیرت کاری نیست و جز تسلیم چاره نه اعلموا ان الله
شدید العقاب و ان الله غفور الرحیم ختم سخن بر رحمت آمد آخر کار بر رحمت باد و السلام

الرسالة الخامسة عشر رفع صوت النحیب بالمام ضعف الشیب

لا اله الا الله محمد رسول الله

الله الذی خلقکم من ضعف ثم جعل من بعد ضعف قوة ثم جعل من بعد قوة ضعفا
و شیبة یخلق ما یشاء و هو العلیم القدیر آدمی زاد را بعد از طی ادوار و اطوار خلق
نطفگی و جنینی از ابتدا بروز و ظهور صورت عنصری وی در عالم کون و فساد

سه درجه ست خوردی وجوانی وپیری درجه اول در کمال ضعف ونقصان که تحصیل لذات
وکسب کمالات حسبی ودرجی دران از قبیل محالات عادیست خوبی که درینمرتبه نهاده اند
همین ست که باری از کشاکش عقل آزاد واز کن ومکن شریعت فارغست وبجهت قرب
عهد وجودی از مبداء ومناسبت بعالم عدم فراغی وجمعیتی درصورت طبیعت وغفلت
دارد که عقلا آنرا نزد وقوع در مهلکه حیرت وحیطه محنت نستایند وحال گذشته را یاد آرند
وآرزو کنند ای کاش همدران مرتبه ان حالیکه داشتیم میبودیم چنانچه گفته ~ پیشتر ازمرتبه
عاقلی ۞ غافلی بود خوش آن غافلی + راحت دوست داشته ست وفراغ طلبی همه زاد
والا طلب غافلی نه از عاقلی ست درجه دوم جوانی ست خلاصه عمر ونقاوه اوقات آدمی
اوست که قوای جسمانیش در اعتدال ونائره ادراک در اشتعال ست واستعداد تحصیل کمال
در اشتداد وقابلیت تکمیل نفس قریب بفعل وآفتاب عمر برسمت الراس آمده ودر نصف
النهار کامرانی باستوار رسیده ست اینجا اگر توفیق رفیق سعادت گردد کاری میتوان
کرد وباری میتوان برد اگر توفیق کار یافت وعروس مراد در کنار گرفت حصل المقصود
والا امیدیکه واملی که درین نشانهاده اند تسلی ده خاطر وذوق بخش متخیله نقد وقت است
~ مرا امید وصال تو زنده میدارد + وگرنه صدر هم از هجر لست بیم هلاک آما درین
درجه نیز غفلتی طاری شود درصورت تغافل وجهلی درمعنی تجاهل تا فریب روزگار ومکر
لیل ونهار چنان پرده غفلت بردیده وگوش عبرت وهوش نهد که مجال دید وشنید
تنگ آید وفرصت تدبر وتامل نایافت شود از خواب مستی وغرور سر برنداشته باشد
که ناگاه سواد شب شباب به بیاض صبح شیب تبدیل یافته بود چنان نماید که تمام عمر
خبر یک نفس نبود ~ بسا لها شب وصلے گر اتفاق افتد + شفق فرو نشده صبح دم کند
آغاز + اکنون بپیری رسید در بید وار سید خمیر مایه صد ضعف وناتوانی رسید این
ضعف بصورت اگرچه بضعف درجه اول ماند ولیکن فرقی قوی درمیان ست آنجا

ضعف روی در انحطاط داشت و قوت روز افزون بود و روی نشاط تازه و انجا قوت
روی در عدم دارد و وجود ضعف در قوت و پشت امید شکسته و پای طلب بسته است
ع آنرا که بند عشق اسیری کردند * در عهد شباب دستگیری کردند * صد علت بیعلاج
و بی تابی و ضعف * در هم بسرشتند نام پیری کردند * نعوذ باللہ من سوء الکبر و ازل العمر
غرض از تمهید این مقدمات انشاء حسرت نامه حال خود بود که روزی عجبی پیش آمده و حیرانی
غریبی داده نمیداند چه کند و کجا رود طفلی رفت و جوانی گذشت و مراد یکه داشت
بدست نداد و گرسه که در دل بود نکشاد واویلا واحسرتا این چه بود و چه نمود عمر بود
یا سراب خیالی بود یا خواب ع جوانی شد و زندگانی نماند * جهان کو همان چون
جوانی نماند * جوانی بود خوبی آدمی * چو خوبی رود کی بود خرمی * مرا خود حاصل عمر
دو درجه بود خوردی یا پیری جوانی بمثابه زمان حال نمود که در نظر تحقیق بودی ندارد
و جز دو طرفش را که ماضی و استقبال هست وجودی نه و تمامه عمر بریاضت و مجاهده و غم
و محنت و ناکامی گذشت ع من ندانم که زندگانی چیست * کامرانی چه و جوانی چیست
روزگاری خوشی کرا گویند * دل خوش در جهان کجا جویند * وصل با کام دل چه میباشد *
کامیاب از جهان که باشد * آنکه او دید چهره مقصود * کیست در عالم و که خواهد بود
آنکه مقصود یافت در عالم * که بود در بنا به اعلم * خوشا ایام جوانی اگرچند تو فیق کار
نداشت امیدهای دراز و آرزوهای باطل و خیال های محال و وعده های دروغ بنقد
و ماغ و قت را تر و تازه و سرگرم میداشت اکنون بچه چیز دل بنهد و بچه حیله تسلی
خاطر دهد برا هی که رفت و بمقامیکه ایستاده روی مقصود ندید و وصل محبوب در نیافت
اگر محبوب در منزل پیش ست پای رفتن کجاست و همت سفر کو تا بآن منزل برسد
همدرین منزل در اثنار راه از پای افتاده و دل بر هلاک و حرمان نهاده می نالد اینجا
یکه مطلوب خود برسد و حال و رماندهٔ خود را دریابد و باز پرسد یا همین جا منزل گیرد

که اوست یا اورا بردارد و بمقامی برد که خود ست انه علی کل شئ قدیر ست هی الشمس مسکنها
فی السمار + فغر الفواد اعزار جمیلا + فلن یستطیع الیها الصعود ا + ولن یستطیع الیک الرقیا
ست او آفتاب و منزل او بر سمار قدس + صبری کن ایدل ار بتوانی وصول یافت +
نی تو بسوے دوست توانی عروج کرد + نی دوست جانب تو تواند نزول یافت + اینجا
امید با نا امیدی آمیخته گردد و خاطر بتمنا ر مراد آویخته شود هنوز کشاکش طلب در میان ست
و وسواس محبت در قلبجان تا لفظه اخیر از حیات بلکه تا تمامی دوره قیامت کوتاهی
کردم تا ابد الاباد الی مالا نهایته له در وطلب و امید مطلوب در امتداد ست و شوق
جمال و آرزوی وصال در اشتداد درد ما ازلی ست و ابدی پیر شد سکین حسامی
در فراق روی دوست + تا قیامت چشم دار دکان جوان خواهد رسید + خداوند
کے خواهد رسید و چگونه خواهد رسید کاشکے برسد هر گاه که برسد و هر چگونه که برسد الله اعلم

الرسالة السادسة عشر لتقسیم الانام علی اربعة اقسام

لا اله الا الله محمد رسول الله

تمامه او میان ازین چهار قسم بیرون نیفتند ملوک دنیا و آخرت و فقرار دنیا و آخرت
و ملوک دنیا و فقرار آخرت و فقرار دنیا و ملوک آخرت ملوک دنیا و آخرت آنانند که هیچنا
در دنیا خوشی و کامرانی کردند و داد سلطنت و فرمانروائی دادند برای حیات آخرت
نیز ذخیره اعمال صالحات نهاده و گنج سعادت با خود همراه بردند و بپاداش عمل منعمت
بهشت و دولت دیدار فایز گشتند و فقرار دنیا و ملوک آخرت آنانکه اگرچه بتمتعات
اینجهانی و قضار شهوات فانی محظوظ نیامدند بقسطے اوفی از سعادات و برکات ملکات
مخصوص و مشرف شدند اقسام دیگر نیز بقیاس مذکور معلوم توان کرد ما مذانیم که داخل
کدام یکی ازین اقسام خواهیم بود این دو قسم که مذکور شد درجات و مراتب بسیار دارد
باری در هر مراتبه از مراتب که داخل باشیم غنیمت ست انه علی کل شئ قدیر این سخن

بتقریب بر زبان آمد سیاق کلام در شکر گذاری انعام و احسان ایشان بود که بنسبت
فقرا و عزبا ظهوری یابد جزاکم الله خیرا و چون تمامه نعمتهاے ظاهر و باطن راجع بجناب
عزت ست تعالے شانه انتهار سلسله جز بعجز و سکوت نخواهد بود و حقیقت شکر از بنده
صورت پذیر نخواهد گشت حضرت مسبب الاسباب جل شانه بحکمت بالغه خود جماعه از
ناتوانان و نادرسایان را دست از کار و بار برسته و پای تردد و طلب شکسته بر در فضل
و کرم خود نشانده و دیده امید شان بر جمال شاهد مقصود کشاده ست و طائفه دیگر را
بنیل سعادت قبول و به تشریف کرامت توفیق مخصوص ساخته بتعمیر اوقات و تفقد
احوال ایشان برگماشته تا باعث جمعیت خاطر و فراغ بال ایشان گشته در ثواب عمل
و دلالت خیر شریک غالب آمدند ذلک فضل الله یوتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم
باین ترتیب سلسله نظام عالم برپاست و طوایف عالم محتاج فضل و کرم الهی بوده
همه و معاون یکدیگر آمدند از ینجاست که گفته اند فقر و احتیاج فقیر آئینه جود و غناء
اغنیاست ؎ جود محتاج گدایان ضعاف * همچو خوبان کاینه جویند صاف *
اینجا گاهی اغنیا را بر فقرا فضل نهند و گاهی فقرا را بر اغنیا منت اثبات کنند اینهمه
اعتبارات ست منت مر خدائراست اغنیا و فقرا همه ریزه چین خوان احسان او
و رهین نعمت و امتنان او پیند تعالے شانه و اعظم سلطانه عاقبت بخیر باد

الرسالة السابعة عشر تنبیه الغافلین بغبار الدنیا و آرابها و اغترار الجاهلین بزخارفها و اسبابها

لا اله الا الله محمد رسول الله

سبحان الملک الحی الذی لا یموت و لا یفوت عباده بمحنت و کدورتے که از ینجا این واقعه عظیمه و واهیه شدیده بر صفحات خواطر خلایق نشسته و حیرتے و وحشتے که از یکایک واقع شدن ایجاد شدروی داده از حیطه تقریر و تحریر بیرون ست چه توان کرد سنت الهی

برین جاری ست تا بود چنین بود چه شاه و چه گدا همه اینین راه ست ؛ شعر
هر که آمد بجهان اهل فنا خواهد بود ؛ وآنکه پاینده و باقیست خدا خواهد بود ؛ حق
جل وعلی بدولت وشوکت این بادشاه گردون شکوه قوی دولت جوان بخت ابدالله
جلاله وخلد فی مراضیه ملکه واقباله تمامه برایا را از خاص وعام خصوصا زمره اهل اسلام
در کنف امن وامان وسایه عدل واحسان از جمیع آفات ومکروهات محفوظ ومصئون
دارد اللهم اصلح الامام والامة والراعی والرعیة والف قلوبهم فی الخیرات این دعا از
عظام مشایخ قدس الله اسرارهم مرویست وادامت بران مثمر سعادت دنیا وآخرت
وباعث امن وامان ظاهر وباطن ست دیگر این دعا اللهم اصلح امة محمد اللهم ارحم
امة محمد اللهم اغفر لامة محمد گفته اند که هر که بران دوام نماید در مرتبه بپایه ابدال رسید
والله الموفق اکنون از فنای دنیا وبی ثباتی آن چگوید وچه نویسد قال بعض الحکما
الدنیا کشبه شئ لظل الغمام ولنوم الاحلام میگوید دنیا مانند سایه ابرست که روان
میگذرد یا مثل خواب شیطانی ست که مرد بالغ می بیند در تشبیه اول فنا وبی ثباتی
دنیا را ادا نمود ودر ثانی حقارت وقلت متاع آنرا بیان کرد ؛ گفت یا خواب است
یا باد است یا افسانه ؛ مثل مرگ حادثه در میان که بیشک وشبه رسیدنیست وآدمی زاد
ازان غافل نشسته ودیده عبرت وحیرت فرو گرفته وبر بستر غفلت افتاده پروا ندارد
که چه کاری سخت ومهمی صعب درپیش دارد ومیگویند که یقین مشکوک کدام ست یعنی
چیزیکه آدمی بیقین داند وباوجود یقین دران شک دارد گویا میدانند آن چیزیست
گفته اند که آن مرگ ست بیقین میدانند که رسیدنی ست اما چنان زندگانی میکنند
وبرنهجی میروند که گویا میدانند تبارک الله این چه قدرتست واین چه پرده که بر روی
آدمی زاد فرو هشته اند واین چه غفلت وفریبست که وی میخورد همان مثل شیر
ومرد گریزنده ازپیش است حکایت می آرند که شیرے در بیابانی بدنبال مردی

افتاده بود وی از پیش شیر گریخته میرفت چون مجال گریز تنگ آمد بحکم اضطرار خود را در
خرابه چاهی زد و هم در اثنای راه بشاخها و بیخهای گیاه که دران چاه بود دست زد
و معلق ماند در پایان چاه نگاه میکند اژدهائی می بیند دهان باز کرده نشسته که اگر
بیفتد هم در نفس فرو برد شیر که در دنبال بود آمده بر روی چاه ایستاده که اگر برآید
هم در ساعت کارش تمام کند ساعتی لطیف متعلق بآن چشیش دمی زده و نفسی راست
کرده بود که موشی چند رسیدند و رشتهای گیاه را که مثال رشته عمر آدمی ست و بدان
متعلق ست بریدن گرفتند بیچاره حیران ماند که چه کند اگر بپایان افتد اژدها نشست
و اگر بالا رود شیر ایستاده تن به بلا در داد و منتظر هلاک نشست ناگاه نظرش بر لانه
نحلی افتاد که در کنج دیوار چاه شهدی قی کرده مرد آن همه را فراموش کرد هم از شیر
و هم اژدها و موش چشم بر لبست و انگشتی بآن شهد زد و بان مزاحمت نگران
و نیش زنبوران شهد لیسیدن گرفت دو سه انگشت شهد نه لیسیده بود که رشته عمر
گسسته شد و در چاه محنت واندوه بکام اژدهای مرگ فرو رفت اکنون ما شهد
لیسان آن چاهیم که شیر قضا در قفاء ماست و امروز فردا ست که در چاه بلا
که دنیا ست بکام اژدهای مرگ فرو رفته ایم کاشکی مدت حیات معین بودی و امتداد
این مسافت معلوم کشتی که چندست تا موافق آن راه و روشی بخود قرار دادندی
و قطع این مسافت بتانی و تدریج کردندی و یک قسم فراغتی و قراری یافتندی
و نفسی چند براحت زدندی هیچ معلوم نه که مدت عمر چندست و بعد این مسافت چه قدر
در هر گام و در هر نفس خطرست و احتمال آنکه همین نفس آخر باشد روز و هفته و ماه و اخود
که داند و اگر فرضا معلوم بودی و دراز بودی هم چه بودی چون رفتنی ست و گذشتنی
چه معلوم و چه نامعلوم چه دراز و چه کوتاه ۵ چون قامت ما برای غرق ست * کوتاه
و دراز را چه فرق ست * اگر صد سال مانی و ور یکی روز * بباید رفت زین کاخ دل افروز

درین صندل سرائے آبنوسی * کہی ماتم بود گاہی عروسی * چو بہر شادی وغم جای دربند
بجای سر بجالے پائے کوبند * دنیا اگر دایم بودی در اسباب دنیا دایم وعیش و فراغ
خاطر و آسایش وقت متصل ایگاہ اگر یکے بہ محبت مولے و شوق آنعالم ازان صبر کردے
و بزخارف آن التفات نمودی کاری بود الکنون کہ فانی ست و سراسر وحشت و کدورت
و محنت و مشقت و صد بلا بر بالای ہم افتادہ ترک آن چہ مقدار کار ست کہ بدان نپردازند
و بر فوت آن حسرت خورند اگر یکے بقدرے ازان دست بدارد و کامی چند فراتر نہد تمام
خود ممکن نیست صرفہ روزگار خود کردہ باشد و منتی بر جان وقت خود نہادہ اما خاصیت
این شراب چنین افتادہ ہر جرعۂ کہ ازان بخورند و ہر قطرہ کہ ازان بنوشند بحرص زیادت
کند و تشنہ تر سازد تا مستی آرد و بیخود و بیخبر گرداند اگاہ نصیحت را بگوش او راہ نباشد
و اندیشہ عاقبت را در سر او جای نہ مستے و غرور دنیا و حکمرانی بجائی کشد کہ دعوی
خدائی و پیغمبری کنند دیگر چہ تو ان گفت فرعون بان سر حد زمین مصر کہ ملک او بود
و دہ سورہ را پیش نبود دعوی خدائی کرد دیگران را چہ گوید آن از خدا بیخبر نمیدانست
کہ خدا آفریدگار آسمان و زمین باشد تو خود کلوخی یا مگسی در عالم پیدا نکردہ دیگر این
دعوی چیست دیوانہ ہم نبود تا اینہا از سر دیوانگی گفتہ باشد اگر دیوانہ بودی موسی
پیغمبر را علیہ السلام بدعوت وی چرا میفرستادند دعوت انبیا صلوات اللہ وسلامہ
علیہم عقلا را بود نہ مجانین را این نبود مگر غرور و مستی دنیا و ملک و سلطنت کہ او را مدین
ہذیانات میداشت در سرشت بعضے غرور و حماقت خمیر کردہ اند کہ فہم و تمیز را ازیشان
بر میگیرند و با وجود عقل عزیزی کار دیوانہا میکنند و سخن دیوانہا میگویند دیوانہ
نیستند اما دیوانہ صفت اند یکی دیگر برمی خیزد و دعوی پیغمبری میکند و ہیچ نمیداند
کہ معنی پیغمبری چیست پیغمبری میانجی شدن ست میان خدا و خلق از خدا فیض
میگیرد و بخلق میرساند و پیغمبر از اول عمر تا آخر از گناہان معصوم بود و بعالم قدس

وملکوت متصل و فرشته بروی بیاید و پیام حق بگذارد و معجزات بنماید و در زمین و آسمان
تصرف کند و قرص ماه را با شاره انگشت دو پاره سازد و چشمها از انگشتان روان
گرداند و درختان او را سجده برند و سنگ و گیاه بروی سلام کنند و بادی کتابی
باشد که اگر جن و انس همه جمع شوند مانند سوره ازان نتوانند آورد و اگر تمامه علما و عقلای
عالم او را تفسیر کنند بپایان نتوانند آورد و پیغمبر شریعتی بنهد و عالم را بنور علم و ایمان
منور گرداند کافران را از کفر و جاهلان را از جهل بیرون آرد و دوران را نزدیک گرداند
و گمراهان را براه راست برد و در تمامه خوبیهای ظاهر و باطن و صورت و سیرت از
همه کس افزون تر و بالاتر باشد و هیچکس در هیچ خوبی مانند وی نبود و پیغامبر را امت
بود بصلاح و فلاح آراسته و بجلیه محبت و اعتقاد پیراسته نزدیکان وی در علم و
عمل و زهد و تقوی و نورانیت از همه بیشتر و بیشتر و بمتابعت وی جامع کمالات
و مظهر خوارق و کرامات گشته پیغمبری نه مجرد دعوی و غلبه سلطنت و شوکت ست
اینها همه روشن ست اما با مت چه توان گفت نعوذ باللہ من الغباوة والغوایة
در آدمی سه چیز ست نفس و قلب و روح جبلت نفس هم ازین عالم کون و فساد ست
و همین لذات جسمانی و مستلذات حسی کمال اوست و نفس زمینی ست و ظلمانی
و از اجزای بدن ست غایت آنکه نسبت باجزای دیگر اینقدر لطافت و نورانیت پیدا
کرده که چیزی از محسوسات تواند دریافت و مادهٔ سمع و بصر و شم و ذوق و لمس گشت
و نفس از لذات عقلی و روحانی خبر ندارد و همین نفس ست که آدمی را گرفتار این عالم
ساخته ست و روح لطیف ست و نورانی محض و از عالم بالاست و توجه او همیشه بعالم
قدس و لذت وی بعلم و معرفت ست و محبت مولی تعالی شانه و شناخت ذات
و صفات وی تعالی و تقدس نصیب اوست ولیکن بعلت تعلقی که او را ببدن داده اند
و از اختلاطی و از دواجی که او را بالنفس واقع شده گرفتار عشق و محبت نفس گشته و سر

گم کرده ست وتعلق روح را بالنفس بعینه مثل تعلق مرد بازن گفته اند که ازازدواج اینها
لطیفه قلبیه پیداشده وقلب متقلب بود میان روح ونفس اگر بریکے احکام روحانی
غالب آید ونفس وقلب تابع اوشوند واین بسی نادر افتد ازینجا همه خیر وصلاح آید واگر
نفس غالب آید وروح وقلب تابع افتاد همه شر وفساد خیزد این سخن مشهور ست درمحل خود
مشرح تر ازین بیان یافته ست مقصود اینجا بیان تذبذب ودرکشاکش افتادن
آدمی زاد ست که از یکطرف عقلش بجانبی میخواند واز طرف دیگر هوا بجانب دیگر
می برد وبصد محنت وشدت گرفتار ست باز این محن وشداید این عالم ست که بر
آدمی زاد افتاده ست واگر احوال آخرت وشداید آن عالم بتفصیل بیند کشف وتصفو
کند از خود رود واز هم پاشد ودر حدیث آمده ست لو تعلمون ما اعلم لضحکتم قلیلا ولبکیتم
کثیرا فرمود اگر بدانید انچه من دانم از احوال مبدا ومعاد وآخرت که چها رفته ست
وچها پیش آمدنی ست کم بخندید وبسیار بگریید ولیکن چون حکمت ابتلای وقضای
الهی اقتضا آن کرده که این عالم را از نظرها پوشیده ودر پرده غیب داشته ست
وانچه می بینید ومی یابند عین عالم ظاهر ست ازینجا فریبی خورند وسرشته گم کرده که
یعلمون ظاهرا من الحیوة الدنیا وهم عن الاخرة هم غافلون مخبران صادق که حضرات
انبیا اند صلوات الله وسلامه علیهم اجمعین خبر آن عالم میرسانند وانوار علم وهدایت
مینمایند اما مردم چنان در ظلمات نفس وطبیعت افتاده اند که قطعا گوش بمی نهند و
قدم نمی زنند حقیقت حال بعد از مردن منکشف گردد که چیست ﴿ باش تا پرده
برانداز دجهان از روی کار * انچه شب کرده فرداش گردد آشکار * الناس نیام
فاذا ماتوا انتبهوا فرمود مردم در خواب غفلت اند چون بمیرند بیدار شوند وآگاه گردند
﴿ خلق تا در جهان اسباب اند * همه در کشتی اند در خواب اند * لا اله الا الله محمد
رسول الله اکنون اگر گویند پس چه کار باید کرد وکجا باید رفت سخن به نقیض آمد ترک

دنیا میفرمایند و بتجرید از خلق و خلاف طبیعت و مخالفت نفس میخوانند و وجود ایشان
محال و از دست آمدن اینکار مشکل آدمی زاد تا در قید حیات ست و در دنیاست از
اسباب دنیا و معیشت با بنی نوع و آسایش طبع و قید نفس چاره ندارد و مدار حیات دنیا
و انتظام کار عالم برین ست جوابش بدانکه تا سخن را نیک نفهمند و بکنه آن در نروند
دل نشین نگردد و جز حیرت و سرگردانی نیاید و مقصود از انکه گویند ترک دنیا باید داد و از خلق
برکرانه باید بود و براه مخالفت نفس و طبیعت رفت آنست که خلاف حق نکنند و از جاده
بیرون نروند و راه و روشی که در دین و شریعت قرار داده اند از دست ندهند باین نفع
اگر بظاهر با خلق باشند در باطن با حق اند و اگر بصورت در دنیا باشند بمعنی تارک دنیا اند
چه در بصورت اگر موافق نفس عمل نمایند در حقیقت مخالف آن کرده باشند محققان گفته اند
که مقصود اصلی موافقت حق ست نه مخالفت نفس یعنی سالکان که بر خلاف نفس روند
و بر ضد وی کار کنند برای آن کنند که نفس موافق حق گردد و براه راست رود
و اگر او خود براه راست رود مخالفت او معنی ندارد فقرا اند و اغنیا امرا اند و رعایا
مالکانند و مملوک خادمانند و مخدوم و علی هذا القیاس فقرا را صبر باید و اغنیا را شکر
امرا را عدل رعایا را انقیاد مالکان را رحم و مملوکان را خدمت خادمان را ادب
و مخدومان را عنایت هر کدام از هر طائفه که براه و روش خود روند و طریقه بندگی
و انصاف از دست ندهند و اهل و مقرب و مقبول درگاه باشند از ینجا گفته اند که سلوک
هر طائفه حرفت اوست یعنی هر کسی بر هر حرفتی و کاری که باشد اگر بر منهاج قاعده
و ادب رود سالک ست و عبودیت شریعت غرا همین ست سرور کائنات و سید
رسل صلوات الله و سلامه علیه همچنین از هر حرفتی که داشت بیرون نیاورد مزارعان را
در کار زراعت گذاشت و تاجران را در تجارت و متاهلان را با اهل و عیال و مجردان را
در ترک و تجرید و اغنیا را با مال و منال و فقرا را با فقر و فاقه و لیکن هر طائفه را قاعده و دستور

الحلے مقرر داشت تا بران عمل نمایند واز جادہ بیرون نروند بیرون کہ آورد از کفر و معاصی
بیرون آورد و دیگر ہمہ اندرون دایرہ گذاشت سر سعادتہا انقیاد شریعت و اعتقاد
مسلمانی ست ویقین داشتن بر آنکہ ہر عمل را اجری ست و ہر گروہ را جزائی و عاقبت
عمل نیک نیک و عمل بد بد من یعمل مثقال ذرۃ خیرا یرہ ومن یعمل مثقال ذرۃ شرا یرہ
غایت آنکہ فرقہ جزائی خیر را ہم در دنیا طلبند واز آخرت غافل باشند وجماعہ دیگر را
مطمح نظر جز ار آخرت ست وکار دنیا سہل انگارند وہر کس ہر کاری مشروع کہ
برای خدا کند او را ہم دنیا شود وہم آخرت فعند اللہ ثواب الدنیا والاخرۃ عاقبت بخیر باد

الرسالۃ الثامنۃ عشر سلوک اقرب السبل بالتوجہ الی سید الرسل صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

اللہم کما انعمت فزد وکما زدت فادم وکما ادمت فبارک چون امر عالی بران
رفتہ بود کہ این حقیر گاہ گاہی بار سال عریضہ خود را بپایہ حاضران مجلس سامی
میدادہ باشد از واجبات وقت نمود امتثال امر کردن ودر پی اشارہ عالی رفتن
کہ علیکم بالسمع والطاعۃ وچون در ہیچ مقام آمد و بایستاد مقاصد ومعانی ستزاحم ومتہاجم
آمدند بعضے مشوب بتکلف کہ ارتکاب آن موافق وقت فقرا نیفتد وبعضے دیگر در غایت
بی تکلفی کہ اظہار آن مناسب حال مساکین نہ بحکم تردد وحیرت کہ لازم حال تشاکس
وتعارض ست از ہر دو جانب قطع نظر نمودہ بخلاصہ مدعیات ونقاوہ مطالب کہ
دعا بخیر آن ذات ستودہ صفات ست پرداخت دیگر از دست فقرا چہ آید وچون
تصور مقصود بکنہ کرد وبحقیقت حال نیک در رفت از جنس دعا انچہ اقرب طرق
وحصول مدعا یافت ہمین ستدعا مزید تعطش وطلب واستمداد توفیق وسداد
از واہب خیر ورشاد بود کہ مفتاح جمیع ابواب خیرات ومقدمہ حصول تمامہ مرادات ست

وحقیقت طلب گفته اند آنست که شوق مطلوب و جذب طلب در باطن طالب چنان مستولی
یابد که اگر تمامه عقلای عالم یکجا بتعب افتند و باجماع حکم برمستحاله و تعذر حصول آن مطلوب
کنند اصلا معقول وقت طالب نیفتد و بگفتگوی ایشان قدم صدق از طریق جستجوی
برندارد و این طلب با وصول مقصد توامان ست و با حصول مقصود دست و گریبان
ست این طلب کاری مبارک جنبشی ست + این طلب در راه حق مانع کشفی
ست + این نشان دولت و آیات تست + این طلب مفتاح مطلوبات تست +
این طلب همچون خروسی در صباح + میزند نعره که مے آید صباح +
ولیکن انبعاث اینحالت بحکم عادت پس عزیز و نادر افتد لاجرم بحکم مالا یدرک کله لا یترک
کله باختیار قدم در راه اجتهاد باید نهاد و کاری باید کرد که اهل و عمده درین راه
کار ست بیکار نشستن و چشم تمنا در راه مطلوب داشتن محض خیال و مجرد هوس است
ذاهن سرد که فتن ست و اگر اینکار در سایه مردی و صحبت صاحب دردی کنند
آنرا خاصیتی دیگر و تاثیری دیگر بود که کار صد ساله که از پیش خود برگیرند آن اثر نیارد
و یکساعت صحبت که بنعت الفت و محبت جانبین اتفاق افتد سرمایه عمر بلکه توشه راه آید گردد
از تاثیر صحبت خود چگوید که آن امری متفق علیه ست و بتجربه و امتحان عقلا پیوسته
و بتاثیر صحبت نور ایمان و صورت یقین در دل هم از راه درون در آید و بوجهی مستحکم
و متنقش گردد که محو و زوال آن متعذر و محال بود و حکم علوم بدیهه اولیه گیرد و آنچه
بواسطه عمل و قوت اجتهاد بوجود آید آن چیزیست که از بیرون بدرون آید تواند
که نزد فتور و تقصیر نهد و ازان راه که در آمده بود هم بدان راه بدر رود و اگر کار
با صحبت یکی شود و ظاهر و باطن موافق افتد آن خود درون و بیرون را در گیرد و مجال
زوال و انحلال بر وی تنگ آید و عروض و طریان فتور و نقصان بر وی محال گردد
چنانکه گوید ؎ از درونم نمیروی بیرون + ور گرفتی درون و بیرون را + اکنون

سخن در مرد شناسی و ولی یابی افتاد که آنرا بچه وجه توان شناخت و بکدام ضابطه تمیز
نمود و فوائد ذلک امر عظیم و انه لیسر علی من یسره الله فرقه فقهاء و زمره متکلمین رحمهم الله که
براه سلامت رفته اند گویند الولی هو العارف بالله علی قدر الطاقة البشریة مواظبا
علی الطاعات غیر منهمک فی الشهوات اینجا اگر قید معرفت بالله نمی بود شناخت ولی
در غایت آسانی بودی ولیکن قدر معرفت و اندازه این نسبت معنوی از راه صورت
چگونه توان شناخت و معنی را از دعوی جدا کرد اینجا طالب خون در جگر ست میگوید
که همین مواظبت بر طاعات و اجتناب از شهوات بنعت حضور و استقامت علامت
معرفت و معیار شناخت ست بدین مسلمانی که اگر بدیده انصاف نگرند و براه تعسف
نروند سخن اینست اکنون طریق استفاده این نسبت و اقتباس این نور چیست
مجرد شناخت اگر کفایت کردی جحد و ابهاء و استیقنتها انفسهم نفرمودی طریق استفاده
منحصرست در آنکه ترا با یکی از دوستان خود آشنائی دهد و الفت بخشد و دل ترا
با قلب وی که مستقر نور الهی ست مقابل و محاذی سازد تا فروغی از آن نور در اینجا
افتد و هر چند که این مقابله و محاذات دوام و استمرار یابد و بموافقت و اتباع گشد
این ترقی و مزید بود نور علی نور یهدی الله لنوره من یشاء بی محاذات مذکور
انعکاس اشعه انوار صورت نه بندد و این مسئله خود از فروع حکمت نظری ست
که ایشان در اینجا شناساتر و ماهرترند شناسائی اولیای خدا را باخدا گذارند که وی
عز اسمه دوستان خود را بهتر می شناسد خواهش اینست که ما را با یکی از ایشان دلالت
کند و راه نماید پیر ما و پیر عالمیان حضرت غوث الثقلین شیخ محی الدین ابو محمد عبد القادر
جیلانی رضی الله عنه میفرماید که نیمشب برخیز و ضو تازه بساز و دو رکعت نماز بگذار
و بسجده رو و الحاح کن و فریاد بدرگاه مولی تعالی برآر و این دعا بر خوان و باید که عامه
دعای تو در تمامه اوقات تو همین باشد یارب یارب اعنی علی عبد من عبادک المقربین

یدلنی علیک ویعلمنی طریق الوصول الیک اگر این دعا باین صفت که فرموده اند دوام
واستمرار یابد شاید که گوهر مقصود بدست آید ونقاب حجاب از چهره مراد بکشاید وبدرستی
درستی که اجابت این دعا باتجربه انضمام پذیرفته وبتحقیق پیوسته است والحمد لله علی ذلک
هر دعا که در امور اخروی بصدق توجه ولغت اضطرار بر روی کار آید بی شائبه توقف
باجابت وقبول مقرون ست اگر توقف کونه در اجابت بعضے از فضول دنیویه وقوع
یابد دور نیست شاید که صلاح طالب همدرین باشد ولیکن در امور دینیه اجابت
باد عا تواما ن ست وعطا باسوال مقرون اما صاحب همتی کو که بنعت صدق وابتهال
بزبان وقت وحال انقطاع از ماسوای حق درخواست کند وباموا طات قلب وصمیم باطن
این مطلب عالی را استدعا نماید اینجا پای همت می لرزد الا من اجتباه الله لقربه وخصه
بمزید فضله من لدیه والتوفیق من الله العزیز الحکیم حق سبحانه تعالی لنعمت دنیاوی را
وسیله بتحصیل سعادت آخرت گردانا د وتوفیق احراز سعادت دارین دایم وباقی
دارا د انه علی کل شئ قدیر ازین بالاتر وراست تر راهی دیگر ست که بعضے متاخرین
مشایخ شاذلیه قدس الله اسرارهم طالبان را بدان دلالت کرده اند متاخرین
مشایخ چه باشند که بحقیقت اولین وآخرین را همین راه ست راهی دیگر نیست واگر
هست موصل بمقصود نه وآن صدق توجه ودوام التجاست بحضرت سید کائنات
ومنبع تمامه کمالات صلے الله علیه وآله وسلم اقتباس انوار هدایت واستفاده اسرار
حقیقت ازان جناب بی توسط وسایل وتعدد وسایط وگویند که امام وقبله
ایشان درسلوک اینطریق امام المسلمین حسن ابن علی ست سلام الله علیهما که اول
اقطاب وسید سادات این امت ست ایشان گویند که اب از سرچشمه گرفتن
روشن وپاکیزه ترست که از پایان وباچندین اختلافات وکثرت مذاهب که در علمای
امت ست یک کس را درین مسئله خلافی نیست که آن حضرت صلے الله علیه وآله وسلم

بحقیقت حیات بی شائبه مجاز و توهم تاویل دایم و باقی ست و بر اعمال امت حاظر
و ناظر و مرطالبان حقیقت را و متوجهان آنحضرت را مفیض و مربی ست و افضل اعمال و
اقرب وسایل در سلوک این طریق خاص بعد از توبه و تطهیر کثرت اتحاف تحف صلوات است
با ضمیمه تکرار و استمرار کلمه توحید که اصل مقصود و حقیقت مطلوب ست ازین مقوله مگر
در مجلس سامی ایشان توان دم زد که عنایت ازلی باین سعادت کبری ایشان را
از سایر اقران ممتاز و مخصوص داشته ست و الا جماعه را بینم که در عین ذوق سخن
و سرگرمی صحبت چون بسیاق کلام در بنمقام افتد بخار حیرت مذموم و غبار ظلمت
نامعلوم از باطن حال ایشان بدماغ وقت چنان متصاعد گردد که حضور وقت
و صفاء حال گوینده و شنونده را تاثیر بمیرد سبحان الله با وجود تواتر و توالی چندین
شواهد و دلایل و ظهور انوار و بروز اسرار که درین مدت هزار سال و کسری بر صدق
ایشان و رفعت این شان بشاهده و اخبار معلوم و مبرهن گشته اگر کسی هنوز
از مضیق تقلید نه برآمده و در ربقه تردد و انکار گرفتار مانده باشد این بدان ماند
که بر یکی تا هزار سال سخنی عرض کرده باشند و حرفی گفته و وی هنوز آنرا نفهمیده
و یاد نگرفته باشد هیچ مرتبه در عبادت و بلاهت ازین بالاتر باشد لا و الله فنعوذ
بالله من الغباوة و الغوایة بحضور عرض کرده شده بود که شرعا و عقلا و عرفا اختیار
این کار و سلوک این طریق فرض عین و عین مصلحت ست و توقف و تردد دران
دور از کار ثبتنا الله و ایاکم علی هذه الطریقة المستقیمة و الملة القویمة انشاء الله رب
العالمین سخن در جائی دیگر بود و من بجائی دیگر افتادم معذور خواهند داشت که
عنان اختیار بدست نیست ذوق تصور مجلس عالی برین داشت اگر جای دیگر
مکاتیب نصف مشاهده ست انشاء الله تعالی اینجا تمام مشاهده عین حضور باد
انوار سعادت و کرامت و توفیق و استقامت و ابهت و جلالت متواتر و متوالی

بالنبی وآله الامجاد والاطهار

الرسالة التاسعة عشر صدق لتعطش والدوام فی طلب المقصد والمرام

لا اله الا الله محمد رسول الله

وفوق کل ذی علم علیم از مجمل آن مجموعه لطیفه شریفه که نخبه و نقاوه رسائل حکمیه و کلمات حقیقیات بعد از تحریر طبیعت از تلون انواع معانی وضیق وقت قوت ذوقیه از تناول اقسام مبانیش که لازم تعدد الوان و تکثر اکوان ست انچه اقتباس و استفاده آن در حوزهٔ اتساع دائره وقت گنجید بتحقیق انجامید یعنی بود که بعین الیقین معلوم شد که قوت امداد و اعانت حضرت واهب البرکات در حق بعضے از بندگان سعادتمند بجائی میرسد که با وجود اقتدار و تمکین براستیفاء اقسام لذات حسیه جسمانیه بمرتبه که از حد حصر و حصابرون ست روی همت و وجه طلب ازان صرف نموده لذت ادراک روحانیات و شوق وصول بمجردات را غالب و راجح می آرد و ذلک فضل الله یوتیه من یشاء ازین گذشتیم که آن باقتضای طبع سلیم و جبر فطرت پاک حکم میل طبیعی دارد اینجا دقیقه دیگرست که در غالب از نتایج مطالعه علوم عقلیه و تعمق در دقائق فلسفیه که بعرف اهل زمان آنرا حکمت خوانند آن غرور و استبداد می آید که نظر و التفات باطن از ظواهر عقائد ملیه و مذاهب سمعیه اسقاط نموده بعالم دیگر می آرد و اگر بالفرض یکی را عصمت فطری کارگر افتد و از دائره اعتدال بیرون نیندازد ازین خود نمی گذرد و این ادنی مراتب تأثیر تمویه کلمات ست که بیهانه قصد تطبیق و توفیق شریعت را تابع حکمت ساخته روی اعتقاد بجانب تاویلات آرند و بادای حق صورت نپرداخته نظر بر صرف معانی مقصور گردانند الا من عصمه الله و ذلک نادر گدایان این کوی را احتیاج نیست که بر در دیگران بدریوزه روند فردا بینند که صدا ارسطو و بوعلی بدریوزه برین در بیایند و بار نیابند اکنون بمشاهده حال سعادت مآل ایشان برهان ساطع بر قوت

وغلبهٔ تاثیر و کارگری هدایت الٰهی و توفیق نامتناهی روی عزو علا روی نماید که باوجود حصول
چندین کمالات حسی و عقلی و وصول بذروهٔ اعلای فطنت و فضیلت میل و محبت بزهره فقرا
و غربا و خاموشان و بی زبانان که از معرفت سخن دانی و دانش اندوزی و حکمت نوشی
حرفی نیاموخته اند افتاده در وادی طلب و تفحص قدم صدق نهاده اند مردم عالم باید که
بدانند که البته کمالی و یگر ورای انچه متعارف عقلای ست درین پرده هست که هر کس را
بسوی آن راه نمی نمایند و نشان نمیدهند یقین ست که این طلب عاقبت کار آنرا
خواهد آورد و دعا همین ست اللهم ارنا الحق حقا وارزقنا اتباعه وارنا الباطل باطلا و
ارزقنا اجتنابه انچه بضمیمه این فقیر ازان مجموعه افتاد و فقره چند ست در مناجات که در خطبه
رساله بارقه الٰهیه مسطور و دیباچه شهابیه مقتولیه مذکور شده هست بسیار مناسب وقت و
حال آمد و بعضی رسایل افضلیه حاشیه که در رصانت الفاظ و متانت معانی طرز نوی جدید
و نمط بدیع دارد و نیز خطی برده شد الحق این طریقه نیز قسمی از مدارج کمال معرفت و حال است
که مردم را باید رستخانه روحانیات برساند و از فروغ ذوات مجردات منور گردند و اهل
دانش را بطریقه فضل امتیاز متجلی سازد و انظاری و گذری شیخ ذکره بهد بالخیر میفرمود که از سخنان
مردم محروم نباید شد و از هر وادی که سخن رانند بشنوند و دریابند که چه میگویند اگرچه سخن
جاهل باشد تمام باید شنید بعد ازان اگر قدرت بر ابطال آن باشد بهتر والا تغافل زود
گذشت و عقد قلب باید که بطریق معهود محکم شده باشد و از تذبذب و تردد محفوظ و
مصون گشته و بحصول این حالت توسیع نظر در مطالعه سخنان بیگانگان حرامست
خوف و خطر بسیار دارد و شرط دیگر آنکه در مشکلات و مبهمات و موهمات قوم در نیفتد چون
سخن بدینجا رسد ورق بگردانند و نظر بر ورق و صفحات و متعلقات برگمارند حفظ و سلامت
درینصورت هست باقی محل خطاء خطرست و ذلک اصل عظیم انتهی هر کس بیافت خود سخنی
گفته است سیگفته باشد دیگری چرا در پی آن رود و هیولای حقیقت قابل صورته هر سخن

افتاده ست و هر سخن اعتباری و وجهی دارد اما این معامله باطن ست خارج از عالم قیل و قال
و شنیدن کی بما تعلم و قل اکتفا نتوان کرد کمال جامعیت و حفظ مراتب در عبودیت ست و الا هیچ
هوا و هوسی غرض عرض نداشت و نیست لیکن سخن بخاصیت خود ولی اختیار بجای دیگر افتاده و دور
کشید وگرنه من کجا و این سخن کدام معذور خواهند داشت فهذا لاوان الرجوع و الانابة
الی الله و لاحول و لا قوة الا بالله و صلی الله علی سید الرسل و آله و جمیع عباد الله الصلحاء
الله و هداة طریق الحق و المبین لا الله الا الله محمد رسول الله عاقبت بخیر باد و السلام

الرسالة العشرون بتثبیت القدم علی الاصطبار بترک صحبة الاضداد و الاغیار

لا اله الا الله محمد رسول الله

ایام ربیع ست طبایع روی بانتعاش نهاده و هوا طبیعی بجوش در آمده و مردم را هوای
باغ و سیر صحرا در سر افتاده و بواعث و محرکات صحبت و عشرت از هر سو رسیده گوارا باد
و مهنا باد این عیش و این صحبت مرعیش مندان را و صحبت طلبان را ﴿ هنیئا
لارباب النعیم نعیمهم ✦ و للعاشق المسکین ما یتجرع ✦ قومی دیگر ایم و هوا و هوس عزت
افتاده و روی بدیوار غم آورده و به تنهائی صحبت داشته و با وحشت انس گرفته
و اگر بعضی آنرا وطن مالوف خوانند و مسکن مالوس نام کنند چه تفاوت نظر عارف بحقیقت
ست نه بر صورت که حقیقت آن یاش که لذت و سعادت همانست که فرقه اول دانند
و حال بیطائفه دیگر جز نکبت و حسرت نزاید چکند بادل دیوانه پس نتوان آمد اگر
یکی لذت خواری و خون آشامی یافته باشد داند که حال چیست ﴿ بتو داغ جگر را
چه شناسی که نبودست ✦ خبر از می گلرنگ بدامان تو داغی ✦ اگرچه این نفس بیکیش
بخاصیت خود از حرمان مراتع شهوات و فقدان مواقع لذات الهی و حسرتی داشته
باشد اینجا صبر میتوان کرد اما این درد بی درمان را چه علاج که با وجود امکان وصول
بمقام اصلی و لذت حقیقی از حصول آن محروم ست و مدت وصول آن نیز معلوم تا حوصله

معرفت وسعت نپذیرد و وجهه شهود جمال مطلق نگردد خلاص از تشویش وقت فرصت
خال ممکن نیست خداداند که این حالت کی خواهد رو نمود لا اله الا الله هر چند خواهد
که زیاده از قدر حاجت دم نزند و زبان قلم از فضول کلام نگاهدارد صورت نبندد که
کاغذ تازه کمتر ازین بدست می افتاد که جز حرف دعا گو نیش نمیدانست ایشان همین حرف را
منظور دارند باقی همه بهانه و هذیان است یکحرف دیگر نماند تا گفته که بالاتر ازین سخن مے باید
گفت قلم سهو کرد و دل پریشان بود بهم نرسید و آن اینست که از شدت طریق و صعوبت
اینکار آنقدر غم نیست که از فقدان رفیق و نایافت یار است یکچکس را ببینم و نیابم که
بدانجانب خواند و حرف آشنا گوید و همتی بخشد و دلداری دهد اینجا نفس گوید که تو راه
گم کرده و در کار خود غلط خورده راه همان ست که عامه خلایق بدان سو میروند کار
همان کنند که ایشان میکنند اینجا حیرتے و توقفے بلکه تذبذبی و تردد می راه یابد و قدم
هست از انتظاری که دامن او باز ماند و بر روش اهل عالم نگران گردد و نزدیک است
که عنان اختیار خود را بگذارد و بهمان راه رود که دیگران میروند باز ندای از غیب در رسد
یا هم از باطن سالک پیدا شود و الله اعلم که همان حکایت نفس مشئوم و فریب دیو از راه
مرد و باز نگردد که منزل نزدیک ست کامی چند که عبارت از انفاس معدوده عمر ست
بیش نیست از صعوبت این راه مترس که بسیاران باین راه رفته اند و بمنزل مقصود
رسیده ؎ کس بانوز یان نکرد من هم نکنم ۔ باز همتے دست دهد و قدمے
پیشتر نهد و در هر قدم این کشاکش در پیش ست تا غالب کدام آید غالب همان ست
که هست و الله غالب علی امره و لکن اکثر الناس لا یعلمون همتی در کار دارند و باخدا
باشند و نظر از ماسوای حق بردارند که اصل مقامات اینست عاقبت بخیر باد

الرسالة الحادیة والعشرون تجدید الذکر فی بیان حقیقة الشکر

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

باید دانست کہ شکر نعمت بر از نعمت ست بدو وجہ یکی آنکہ سبب بقای نعمت و مزید آنست لئن شکرتم لازیدنکم و صید نعمت را جز بدام شکر قید نتوان کرد دوم آنکہ شکر کہ حقیقت آن عرفان منعم و دانستن نعمت از دست منتج صفت علم و شمر نسبت معرفت ست تا این وجود و عطا کہ از مقولہ اخلاق و اعمال ست با ضمیمہ این علم و معرفت شامل بکمال علمی و عملی گشتہ جوہر ذات را بجلیہ کمال جامعیت محلی گرداند والا صورت عمل بمعنی علم و معرفت قالب بے روح را ماند و سلسلہ شکر اگرچہ بی نہایت رود آخر منتہی بہمین معرفت گردد کہ بدانند ہمہ از دست لا الہ الا اللہ و لا خالق سوی اللہ و لا فاعل فی الحقیقۃ غیر اللہ در خبر آمدہ ست کہ داؤد پیغمبر علی نبینا و علیہ الصلوۃ والسلام بدرگاہ عزت فریاد بر آورد کہ یارب شکر نعمتہای تو چگونہ گویم و منتہای این سلسلہ چگونہ دریچہ باشد فرمان آمد یا داؤد اذا عرفت ان ما بک من نعمۃ فمنی فقد شکرتنی فرمود حقیقت شکر و انتہاے این سلسلہ بہمین قدر بود کہ خود را درمیان نہ بینی و ہمہ از من دانی بنا بر این کار بر نفی ہستی و ترک وجود نہادہ اند نفی ہستے و ترک وجود چہ باشد کدام ہستی و وجود تا نفی آن نمایند و ترک ہند مراد از نفی ہستی و ترک وجود یافت نیستی دادہ اگر عدم خواہد بود چون ذات و صفات و مال و منال و تمامہ اوصاف و احوال از حق باشد دیگر آدمی را در بیخا مدخلی نماند آدمی باری کیست کہ او را نام وجود نہند این معنی از کتب این طائفہ بتفصیل و تحقیق معلوم توان کرد و اگر از زبان مردیکہ آشنای این راہ باشد بشنوند آنرا تاثیرے دیگر و نورانیتی دیگر باشد و کارگر دلنشین تر گردد باز اگر سعادتمندی را بحکم فطرت در جوہر ذات وی این معنے ابداع نمودہ باشند تا بی سابقہ تکلف در باطن خود بذوق دریابد این پایہ از ہمہ بالاتر و بحصول مقصود نزدیک تر باشد اصل ہمین ست

آنرا کہ استعداد قبول حق در اصل فطرت نہادہ اند ہر چہ گویند بر عکس افتد و ضد مقصود
اثر آرد و نعوذ باللہ من ذلک صاحب فطرت را سخن شنیدن و با نیکان صحبت داشتن
این فائدہ دہد کہ آنچہ در استعداد وی نہادہ و در فطرت وی ابداع نمودہ اند از قوت
بفعل آرد عجب و موانع کہ سد راہ مقصود اند از پیش بردارد مشکل آنکہ با وجود قابلیت
و استعداد و مدار کار بر طلب و تعطش نہادہ اند کہ آرزوی مقصود بی کسب و طلب مجرد ہوس
و خیال بود اما وجود حقیقت طلب کہ شغف و استغراق مطلوب ست بحیثیتے کہ چندان
بوی مشغول شود کہ ماسوای آن مہجور و مذہول گردد عزیز و نادر افتد بلکہ معدوم و نایاب
بود پس چہ باید کرد بی دغدغہ بودن و آسودہ نشستن نیز گنجایش ندارد ؎ بودن
بتو مشکل و جدائی مشکل ۔ لاجرم بحکم مالا یدرک کلہ لا یترک کلہ روی بقبلہ مقصود باید آورد
و کوشش کرد دست و پای زد تا بود کہ دمی مصادف وقت برآید و قدمی بر جادہ
صدق نہد قال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم ان لربکم فی الایام و ہر کم نفحات
الا فتعرضوا لہا حاصل مضمون این حدیث بشارت مشحون بان باز گردد کہ در حدیث
دیگر آمدہ ست کہ حضرت واہب البرکات تعالے و تقدس در ہر روز و ہر شب ساعتی
آفریدہ ست کہ بحکم جود و کرم حقیقی خود در وی آن خاصیت نہادہ ست کہ ہر چہ در آن
ساعت بخواہند بیابند صدق یا رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم و ہو الصادق
المصدوق جنبش و طلب از ہمین جانب ست آنجا ہمہ مہیا ست و بالفعل آنچہ در دائرہ
وقت می آید و تجربہ بار یافتگان حضرت موافق آن رفتہ ست کہ اگر یکے در دل شب
در گوشہ خالی با حضور دل و حلاوت وقت و یقین باطن سر نیاز بر درگاہ عزت نہد
و دست سوال بزبان حال یا قال بردارد و عجب کہ در بارگاہ قبول بار نیابد چنگ
در دامن مقصود نزند خلاصہ دعا راسلک منک ست باقی ہمہ فرع اوست و
باللہ التوفیق اصل مدعا عرض دعا بود سخن بخاصیت وقت بجائی دیگر افتاد

معذور خواهند داشت ومقصودی دیگر دارد وآن عرض اینمعنی ست که چون حق تعالی
از آنحضرت بر ذمه وقت فقرا ثابت شده ست شکرگذاری آنرا بعد از ملازمت دعای خیر
چنان خیال کرده شده ست که در ضمن بعضی عرائض که بخدمت ارسال میدارد گاهی
سخنی که متضمن معنی خیراندیشی وخیرطلبی بود مینوشته باشد وذوق همزبانی ولذت صحبت
روحانی بحاضران مجلس گرامی بگیرد ونیز بحکم عادت واراوت چنان نشسته که گاه گاهی
این خس ریزه را که آنرا قلم نامند بردست این حقیر جریان میدهند واز انچه لایق درگاه
اصحاب وموافق حال این حقیر بود حرفی سرمیزند اگر در اثنای آن حرف آشنای سرزند
زهی سعادت وقبول اما بشرط ستر وکتمان تا سخن در پرده بماند وقدم از جاده طلب
بیرون نیفتد اول بجهة آنکه این حقیر را چه مرتبه آنکه در ملازمان نصیحت بکشاید وحقیقت
گوئی بنیاد نهد دیگر بسبب آنکه وطبیعت قلم طغیانی نهاده اند تا از کجا سر برزند و
شنونده ازان چه فهمد ودرچه وادی افتد درین روزگار که مایم خود نزد فقرا ایراد این
وقت سخن احکام اسلام وشریعت گفتن حکم حقایق واسرار توحید گرفته ست بلکه مشکلتر
ازان ست فرقه ملامتیه در زمان ما اهل شریعت اند نعوذ باللہ من الجهل والطغیان
ونسال اللہ العافیة دیگر چه گوید ؛

الرسالة الثانیة والعشرون اتحاف الاجبة ببیان حدیث المحبة ؛

لا اله الا اللہ محمد رسول اللہ

اللهم انی اسالک حبک وحب من یحبک وحب عمل یقربنی الیک اوسیاد الدارین
ومحبوب محبوبان که مصدر جوامع کلم ومنبع تمامه اسرار وحکم ست صلے اللہ علیه وآله وسلم
باین کلمه جامعه اشارتی بمقصود حقیقی وطریق وصول بدان کرده ست فقره اول
خود عین مقصود ست وما نمی مراد محبت ذاتی ست که مطلق ست از قیود وصفات
وافعال وانجذاب خاص ست باحدیت ذات والا محبت منعم طبیعی ست محبت الطالب

وسوال چیست وفقره ثانی اشارت ست باقرب طرق تحصیل آن مطلوب چه محبت
مردان خدا ہی کہ بکلیت از خود وہی شدہ واز قید ہستی برآمدہ وبحق باقی گشتہ اند ظاہر
وباطن ایشان بنور الٰہی پرشدہ ومشکوۃ مصباح ذات گشتہ تا عین محبت اوست یا مستلزم
آن پیر دین راہ میگوید سعی کن کہ این چنین مزدی را کہ صفتیش وانیست در دل تو جای
باشد یا خود را در باطن او جای کن اگر او در دل تو جائی باشد نور انیت وی در دل
ترا نورانی گرداند ونور حق کہ اوست یا با اوست ظلمت زدای آئینہ دل تو گردد اگر ترا
در باطن وی جائی بود باطن وی محل نزول رحمت ست ہر روز وہر لحظہ نظرات رحمت از حضرت
عزت در آن جا می افتد چون ترا در آنجا یابد لابد بر تو نظری بر تو نیز فتد برانداز نسبت
محبت ویگانگی کہ باوی داری واگر محبت این مرد را نیز بر محبت ذاتی حمل کنند دور نباشد
چہ باشد البتہ چنین باید اگرچہ عنوان وساطت ووسیلگی در بادی النظر در توہم خلاف
آن افکند ولاحظہ صفت اطلاق وقید فرقی درمیان نہد ولیکن در حقیقت عینیت
واتحاد ست ہمین محبت ست کہ با آنجا برمیگردد تا اینجا محبت ذاتی آموختہ نگردد ہمینی
نسبت باصل حصول نہ پیوندد وگفتہ اند سخت کوتہ نظری کہ در خدمت مردی رود وبچ مطمح نظر
وے آن باشد کہ تحصیل کمال برای نفس خود کند سخت باریک ست این سخن بفہم
عاشقان صفات ندر آید یافت ہمینی جز در مرتبہ عشق مفرطہ کہ مستلزم فنای کلی ست
ممکن نباشد کمال حقیقی ہمین ست وکمالات دیگر کہ ناظر در جانب وجود وہستی ست در
جنب آن محو ست واگر باشد تابع آن خواہد بود واگر نباشد نیز غم نیست مصراع گوہر
چو دستد او بدریا چہ حاجت ست ۔ بیان چیست من بحیث انیت حب عمل یقر بہنی الیک
اینمقام سلوک وتوسل ست وعمل شامل عمل ظاہر وباطن ست عمل باطن ہمان محبت ست
ومراد از ان محبت ذاتی ست پس حال این کلمہ نیز بمضمون دو کلمہ اولے راجع آید غائش
تنزل کردہ خود وانا الیہ محبت وی نمایند یعنی اگر ترا نتوانیم یافت وبدست داشت باری

بحب محبت تو گرفتار شیم و فرق در عبارت و ادای معنی بیش نیست والا محبت محبوب
و حب محبت وی نظر بحال معنی یکی آید و اگر بحقیقت رسند و بذوق در افتند آنچه پیدا است
و بدان نشان توان داد همین محبت است و محبوب در پرده غیب است و محب خود در هیچ جا
نخانچه میفرمایند اینجا ذوق یافت است نه یافت پس اگر حبی خواهد بود هم متعلق بمحبت
خواهد بود این سخن عالی است و قابل دار و رجوع بوجدان باید کرد که ادراک عقل بفهم آن
بتمام و کمال نمیرسد اینست بیان حب عمل یقربنی الیک اینجا فائده دیگر بجا طریق سیده
که در سلسله علیه نقشبندیه بنای کار بر سه طریق قرار داده اند اول طریق توجه مراقبه
معنی بیچون و بیچگون را که از اسم مبارک الله مفهوم میگردد بی توسط عبارت عربی و فارسی
و غیرهما ملاحظه نمایند و بجمیع مدارک و قوی بدان متوجه شوند تا آنکه تکلف از میان برخیزد
و دوام آگاهی دست دهد و به فنای فنا کشد دوم طریق رابطه و آن توجه بصورت شیخ است
که فانی فی الله و باقی بالله شده چنانکه غیبت و بیخودی روی نماید و صورت آن
برزخ دانا که جهت اسفل او ست از نظر ساقط گردد و در بحر شهود ذات و حضور حق که
جانب علو او ست بمیگذند سیوم طریقه ذکر لا اله الا الله بطریق خفیه که جامع معنی نفی و
اثبات ست طریق اول اعلی طرق ست و حصول آن پیش از تصرف جذبه در وجود
سالک تعذر می دارد دوم که طریق رابطه ست اقرب طرق و منشا ظهور عجایب و
غرایب ست و بحقیقت رابطه همان رابطه محبت ست و حفظ صورت از لوازم آن و
لیکن در ضمن وی اسراری مشکوف ست بطریق سیوم احکم و اساس کار وی محکم است
و درین حدیث اشارتی برین سه طریق میتوان یافت اسالک حبک اشارت بطریق
اول ست که طریق توجه و مراقبه ست و حبب من یحبک بطریق رابطه و حب عمل
یقربنی الیک بطریق ذکر و محبت در همه جا معتبر آمد پس اصل همه محبت باشد اللهم انی
اسالک حبک و حب من یحبک و حب عمل یقربنی الیک تمه حدیث اینست و اجعل حبک

احب الی من نفسی واہلی ومالی ومن الماء البارد والی العطشان اللہم ارزقنا علم شریف
محیط خواہد بود بآنکہ جریان سنت الٰہی بر آنست کہ وصول بمنزل مقصود بی دلالت مرشد
کامل از محالات عادیست وجود مرشد کامل لاسیما در آخر زمان اعز من الکبریت
الاحمر داشتہ اند واحق چنین ست کہ گفتہ اند الا آنکہ پروردگار تعالی بر ہمہ چیز قادر ست
آخر زمان واول آن در انجا برابر ست وفیض حق را انقطاع نیست ونور پیغمبر اصلے اللہ
علیہ وآلہ وسلم انطفا نہ نا امید نہ باید بود کہ حقیقت محمدی را دور اتست مثل دور ات
فلکے ونہایت ہر دورہ ما نا کہ بر سر صد سال ست کہ ان اللہ یبعث لہذہ الامۃ علے
راس کل مائۃ سنۃ من یجدد امر دینہا ہر کرا کاری از دست بر آید کہ سبب تقویۃ
وتجدید وترویج این امر گردد از ہر وادی کہ باشد داخل این بشارت ست وعلما
ومشایخ وامرا وحکام وغیرہم ہمہ مصدوق این عنوان اند واعظم امور در ینباب
ارشاد وہدایت ست وتجدید وترویج احکام سنت بالاتر ازین کاری کہ مثمر
سعادت ابدی ودولت سرمدی گردد نیست قل ہذہ سبیلی ادعوا الی اللہ علی بصیرۃ
انا ومن اتبعنی وسبحان اللہ وما انا من المشرکین عجب تر آنکہ بعد از وجود وظہور ایشان
ذالک کم کسے باشد کہ قدر این نعمت شناسد وشکر آن بجا آرد وتحمل بہ کثیر او بہدی
کثیر است جملہ عالم زین سبب گمراہ شدہ کم کسے زاہدال حق آگاہ شد وفروتر پایہ
در ینباب تسلیم واذعان وقبول ست واگر این نیز نباشد خوف خسارت دنیا وآخرت
ووخامت عاقبت وسوء خاتمت ست عجب از مرد عاقل طالب خود چہ گویم کہ بعد
از تحقیق این خبر وظہور اثر داعیہ در یافت این سعادت وباعثہ عشق ومحبت از باطنش
سر بر نزند وقدم صدق در راہ طلب ننہد دلی کہ عاشق وصابر بود مگر سنگ
ست وعشق تا صبور نہی ہزار فرسنگ ست در ین زمان کہ مائۃ حادی
عشر ست نور ہی جدید از مشرق ولاح وہدایت میتابد بی شک ینجا سری از

اسرار الٰہی مضمر ست کہ توقف و انکار را در انجا مجال تنگ ست و دلائل حقانیت و ظہور نورانیت لایح و بایح ست و جمعی از طالبان کہ در ظل تربیت و حوزہ تصرف و عنایت این مظہر حق مشغول اند و کشف حقیقت حال و استغراق و استہتار ایشان در ذکر الٰہی و ظہور انوار و اسرار شگرف از حیطہ تعبیر و تقریر بیرون ست امروز مثل این حلقہ و اجتماع اہل ذکر در زیر طاس فلک نباشد و اگر باشد کمتر باشد آنہا کہ داخل اینکار و محرم خلوت اسرار اند بقدر استعداد و معرفت خود چیزے دریافتہ باشند اما بیرونیان در حیرت و تعجب اند کہ این چیست و از کجاست تعجب و تحیر چیست چرا درون ندرایند و نگزیند عبارات و اشارات قوم از مقصود و نشانہا میدادو از مردان راہ و مقربان درگاہ خبرہا می شنیدند ہمہ را برای العین دیدند و زیادہ از ان دیدند کہ می شنیدند تا آخر ایشان را خدا سازد کمال روز افزون چیست و اللہ اعلم و علمہ اتم و احکم دعا باید کرد کہ حق سبحانہ و تعالی نقاب حجاب از چہرہ مقصود بردارد و موانع دریافت سعادت کہ عمدہ آن راجع بمحبت دنیا و قید نفس ست سد راہ وصول نگرداند این نظر بعموم خلق و سائر ناس ست و صاحب فطرت سلیمہ خود مجبول ست بر قبول طریق حق و سلوک منہج انصاف و لعمرے ان ذلک امر عظیم و انہ لیسیر علے من یسرہ اللہ و اللہ علے کل شئی قدیر خلاصہ مدعا دعاست و نقاوہ ہر دعا اینست کہ عاقبت بخیر باد ❊

الرسالۃ الثالثۃ والعشرون ترک الاختلاط والمجانبۃ عن صحبۃ الاخلاط

لا الٰہ الا اللہ محمد رسول اللہ

الم یان الذین آمنوا ان تخشع قلوبہم لذکر اللہ و ما نزل من الحق الآن وقت آنست کہ عنان عزیمت بصوب عزیمتخانہ کہ آنرا بعرف وطن مالوف خوانند بگردانند و خاطر از اوہام و خیالات فارغ سازند و توہم مضار شہر را بفضل و بالله منہا و توقع منافع اخیار را بتقدیر و ارادت پروردگار عزاسمہ بگذارند کہ ہر چہ وے سبحانہ و عظم شانہ

خواستہ ست خواہد شد و اعلم ان الامۃ لو اجتمعت علی ان ینفعوک الحدیث چند گاہ در گوشۂ
غربت بودن و از صحبت فقرا محظوظ شدن و ببرکات صحبت ایشان اندوختن نیز حالے
دارد قال اللہ تعالیٰ ذرہم فی خوضہم یلعبون آخر ازین اختلاط و صحبت اغبار جز تیرگی آئینہ
استعداد و دور افتادن از جناب قبول حاصل چیست و بغیر محنت و شدت دنیٰ عزتی و
خواری منفعت چہ اگر حالت اضطرار دامنگیر شود آید و خداتان ازان نگاہدار بران
تقدیر ہر چہ کند مباح خواہد بود آخر تقسیم عالم کہ حکیم مطلق قرار دادہ بر نمیتوان انداخت بعضی
امرا و بعضے فقرا و بعضے جہال و بعضے علماء و بعضے چنین و بعضے چنان و علی ہذا القیاس
تمیز میان این اقسام بحسن و قبح و نقص و کمال نیز بر عاقل خبیر مخفی نخواہد بود اکنون
بنگر کہ تو از کدام قسمی در ہر قسم کہ دارندت بتقدیر حکیم قدیر راضی و تسلیم باش اگر در
قسم اعلات میدارد خود شکر کن و خوش باش کاری کنید کہ از روی خدا دوستان
شرمندہ نہ شوید و اصل در بیناب آنست کہ معقولیت این حکایت یعنی ترک صحبت
اغیار گرفتن و بگوشۂ غربت و انزوا نشستن و طریقہ صبر و قناعت گزیدن و
بکار آخرت مشغول گشتن دو قسم ست حسن آن بفہم ظاہر بر ہر کہ ادنیٰ مرتبہ
عقل و ایمان دارد ظاہر ست آنچہ معتبر ست در بیناب آنست کہ این حرف دل نشین گردد
و حال شود و بمرتبہ یقین برسد و لما یدخل الایمان فی قلوبکم اشارت بدانست و این
حصول مصادف و ملازم توفیق الٰہی ست اینجا اگر عالمی سخن کنند در یقین خود فتوری
نیابد چہ جای آنکہ ترغیب نمایند و نصیحت در حقیقت و ہر چنین کسی کار گر افتد و فائدہ
دہد انما تنذر من اتبع الذکر و خشی الرحمٰن بالغیب و آن شخص دیگر نہایت تاثیر نصیحت و
اندرز دروے جز حصول حیرت و توقف و حصول قدرے از سکون از حرکات
عادی کہ در مطالب خود دارد نتواند بود دوے نیز اگر این مقدمات را تکرار کند
و دایم در نظر دارد دیگر یان عادت الٰہی کہ در تقریر مکررات دارد کارے

میتواند کرد موقوف بر وقت است که میگوید در نیصورت است الهی این وقت همه طالبا
در رسد و زود تر رسد برادر من خود را مطلق از جلبه اسلام عاری نمی توانی ساخت و از
دائره احکام آن بیرون نمی توانی شد و بر دین ابنای روزگار موافقت نمی توانی کرد
دیگر این تذبذب جهت و پریشانی چه عصبیت اسلام چه شد و حمیت دین رفت
چه بلا شد خیال کردی که مگر آدمیان و برخورداران از عمر همین دنیاداران بوده اند
و بس حاشا و کلا ذوقی و فراغتی که فقرا دارند و دنیاداران در حسرت آنند حریم
گوشه فقر آنقدر صفا دارد که پادشاه جهان رشک برگرد او برد فراغ و آسایش
دنیا را میگویم ذوق و نعیم آخرت را خود چه گویند اما این همه فرع ایمان و اطمینان باطن
است قوت و تازگی و سیرابی ایمان هم در سلوک این طریقه و التزام صحبت صلحا ست
و ایمان در صحبت اخیار هر روز سبز تر و افسرده تر و بد بدتر میگردد و آن را علاج چه
خواهی کرد پیغمبر فرمود صلی الله علیه وآله وسلم جددوا ایمانکم بقول لا اله الا الله از تجدید
معلوم شود که ایمان نوی دیگر دارد صدق رسول الله و هو الصادق المصدوق
و هذا مشهود بالعیان و ایمان در هر ساعت و اوقات یومی ست چه جای این عظایم و
مخاطر و مهالک که مردم روزگار در انند دریاب دریاب تا آئینه تمام زنگ نگرفته است
دریاب کلا بل ران علی قلوبهم ما کانوا یکسبون زیاده چه گوید عاقبت بخیر باشد
و فرخنده عزیز نور دیده نور الحق نور الله قلبه بنور العرفان و الایقان از دالد حنیف
خود دعا خواند و درین نصیحت شریک باشد و الله الموفق ؛

الرسالة الرابعة والعشرون لتسبیب الخیر لدفع الضیر ودوام اللجاء بالخوف والزجار

لا اله الا الله محمد رسول الله

واما ما ینفع الناس فیمکث فی الارض این آیه کریمه اشارت میکند بانکه وجود نفع رساننده

خلق و بکلد آینده ایشان را پاینده و دیر بالبود و توجه دلهای بندگان خود را که مظاهر
لطف اویند پاسبان و قوت او سازد کننده خداست ولیکن هر چیز را سببیت اولتر
مسبب الاسباب بست نیکی و احسان بخلق را سبب پایندگی و دیرپائی ساخت پینک
آنرا کم براه راست بر دو کردار نیک بخشد عاقبت کار او در هر دو جهان به نیکی بود خاصه
آنکه بصفتی نیک کردارے پسندیده زیادتی بر دیگران کند و در رفتار از همراهان
گرم تر رود و بعنایتی خاص از پیشگاه مخصوص گردد زود بمنزل مقصود رسد تجربه بینیاز
تمام ست هرگز برعکس نیفتد و دلالت عقل نیز همبرین ست نیکی و بدی ضد اند هرگز نیکی
هرگز بدی نه بیند ۵ کافرم من گر زیان کردست کس در ره ایمان و طاعت یک نفس
حیاتی دیگر اگر بکه کار نیک کند اگر نیز بناگاه در کار بد افتد در نور انیت نیکی ظلمت بدی
محو گردد ما صدمت سیلاب بدی بنائے خانه نیکے را نبیند از دامن محض کرم امید بحکم عقل آزاد نتوان یافت
طغرا این نشان ست پناه بخدا مگر آن نیکی که اصل و ستون همه نیکی هاست
و آنرا ایمان نام ست از پائے در افتد این هنگام از نیکے هائے دیگر چه نامی نبود و مختصر
کردار بے آن تن بیجان و صورت بیمعنے باشد کردار بی ایمان اثری نیارد و اگر آرد چندان
بکار نیاید و اگر نیز آید نظر اعتبار بخاصیت نیکے باید برگماشت که چون بی آن اصل اثری
آرد با آن چگونه خواهد بود و با ایمان گناه هر چند بزرگ بود امید عفوی هست در عقاید نامه
مسلمانی چنین نوشته اند که ایمان بعیل وجود پذیر نبود ولیکن بصفت نقصان و نقصان
طی راز حقیقتش بیرون نبرد الا آنکه از درجه کمالش برآرد اصل ایمان تصدیق دل
راست گو دانستن پیغمبر ست صلے الله علیه وآله وسلم دیگر همه آثار و ثمرات اوست خواگر
این نسبت بحقیقت حاصل ست مشکل که خیال معصیت کرد سر بر ده دل گردد و اگر گردد
زود برگردد و در هر دلی که حقیقت ایمان در آید هرگز بیرون نیاید و هر که برگشت هم از
بیرون در برگشت بنار الفانی لا یرد الی ما صافه که صوفیه گویند قدس الله سرارهم

همه‌رین ست رنگ ایمان اصلی ست نه عارضی صد کوه گناه در جنب ایمان بمحمد صلی الله علیه
وآله وسلم پر کاهی نیرزد مشکل تا اینجاست که این نسبت درست نشده ست وبعد از
درستی نسبت هیچ مشکل نیست غم ایمان باید خورد و دیگر غم نیست سفیان ثوری رحمة الله علیه
شب همه شب در گریه وزاری گذشت وبآه و واویلا رفت گفتند خوش باش که
بار گناه بر گردنت نیست گفت گناه اگر کوهی ست پر کاهی نیرزد گریه از انست که
ایمان سلامت بریم یا نه بیت ایمان چو سلامت بلب گور بریم + احسنت زهی چیستی
وچالاکی ما + این وزیدن باد رحمت وهبوب صبای رجا بود که غنچه سر بسته دل را
بشگفاند وگل امید را تازه دارد در جایکی از دو بازوی شاهباز ایمان دست وبازوی
دیگر خوف ست که صرصر نکبات آن نهال عیش را خشک و پژمرده گرداند یحیی ممیت ویعز و
یذل و دیگر صفات متضاده باریتعالی مشار و مصدر این دو صفت اند که بنده را از حالی
بحالی میگردانند واز جای بجای می برند حاصل المعنی شاعر در صوت مجاز فرو آورده است
وگفته بیت گه بلطفم مینوازد گه بنازم میکشد + زنده میسازد مرا آن شوخ وبازم میکشد
راه ایمان میان خوف ورجا رود و بعضے رجا را مقدم دارند وترجیح نمایند که مشعر بانس
ومحبت بود ومستلزم بذیل رحمت دارد و دیگران بعکس آن روند که سالک بسبب تازیانه
بیم تیز تر رود و کار پیشتر کند وگویند که مدت حیات خوف غالب باید وچون دم آخر
رسد رجا روی نماید علامت سعادت اینست بالجمله هر دو باید تا کار کشاید
آنهاکه خواص درگهه تکریم اند + دهشت زدگان عالم التسلیم اند + نومید مشو که رحمت
حق عام ست + مغرور مشو که خاصگان در بیم اند + پروردگار تعالی عاقبت بخیر
گرداناد و در دنیا و آخرت از نصیبه عافیت محروم نگذارد که اصل همه نعمتها عافیت ست
وعافیت بزبان عرف نام صحت وتندرستی بود وحقیقت آن سلامت وده حالی از
تمام آفتها وگزندها باشد چه درین جهان وچه دران عالم پیغمبر فرمود صلی الله علیه وآله وسلم

احب تا لیسأل اللہ العافیت دوست ترین وبہترین چیزہا کہ از درگاہ حق طلبند عافیت ست
وگفت مر عباس بن عبد المطلب را ای عم من بخواہ از خدا عافیت کہ بہترین چیزہاست کہ
آنرا بخواہند واین عبارت در زبان مشایخ در وردہا متعارف ست اگر دوام بران میسر آید
بسی خوب ست اللہم انا نسألک العفو والعافیت والمعافاۃ الدایمۃ فی الدنیا والآخرۃ
راند سخن بمقصودی دیگر بود بجای دیگر کشید از طغیان قلم خود برنجم کہ براہ راست نتواند
رفت وبیجوش نتواند دم زد کج رفت اما بد نرفت مقصود عرض دعا بود وشکرانہ وجود
شریف وصحت وسلامت ذات بابرکات از عارضہ ضعف کہ بر عنصر لطیف طاری
شدہ بود الحمد للہ کہ بطالع فقرا ودعا در دلیشان وتوجہ مہمان کدورت غبار حشمت
از چہرہ مقصود زود بصفا مبدل شد وجود شریف ایشان غنیمت ست وبقا ذات
بابرکات محض حکمت وعین مصلحت شعر حکمت محض ست اگر لطف جہان آفرین
خاص کند بندہ مصلحت عام را ہمہ نیکیہا وجملہ کمالات منحصر درین دو کلمہ ست التعظیم
لامر اللہ والشفقۃ علی خلق اللہ اللہم زد ولا تنقص والعاقبت بالخیر

الرسالۃ الخامسۃ والعشرون کشف استتار الظلم عن ذات الحال والقال والقلم

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

آدمی را سہ زبان ست زبان حال وزبان قال وزبان قلم نطق زبان حال احیط
شوب رسم وتکلف بیرون ست ودلالت او بر مکنون ضمیر در حکم عیان الا آنکہ چون فہم آن
در بعض احوال باریک وپوشیدہ آید باعتبار آن در حکم مکموم ساقط آید وزبان قال گو
در عرف عام جز آن را زبان نخوانند ترجمان ضمیر خاطر وعنوان صحیفہ دل ست ہر چہ
گوید وانچہ نماید از وے گوید واز وے نماید بیشک مصراع ہر چہ در دون دل ست
آن بزبان میرود الا فرق آنست کہ آنچہ بر ملکوت دل از عالم نفس الامر کہ حق وثابت است

و در حقیقت سایه و پرتوی از صفت حقانیت واجب قدیم ست آمده اگر آنرا در عالم حرف و
عبارت آرد صادق بود اگر بتسویل نفس و وسواس خناس وهم که شیطان عالم انفس ست
چیزے ازا کاذیب بدان ممزوج و مشوب گرداند کاذب باشد اگرچه صورتی ازان در
دعار علم که ذهن ست افتاده و درون دل نشسته ست و انچه درون دل ست بر زبان
آمده ست چه تغییر بی تصور صورت پذیر نبود اما آن از خلوت درون دل نیست حکایتی
ست ازا راجیف بیرونی افتاده و زبان زد آلت لسان گشته علم باری سبحانه بهمه
حق ست و لوح علم او از تغییر و تحریف محفوظ نورانیات در روحانیات نشا و ملکوت بجهت
تقدس و تجرد از غشاوه جسمانیات بمجاذات و مقابلت معنوی بنورانیت نور علم حق
روشن اند و آدمی ست که بعلت اجتماع روح و نفس و امتزاج نور و ظلمت گرفتار کثافت
و حجاب و تخیل و استتار ست اگرچه اصل فطرت روحانیتش بر صدق و سلامت ست اما
بمغشیتے نفس و شیطان خللی در انتظام کارخانه فطرتش افگنده و من یکن الشیطان له
قرینا فساء قرینا فانوا و یهودانه او نیصرانه او مجسانه اشارت بدانست اما زبان قلم
بعلوذ باللہ از بی ثباتی و طغیان این زبان و بی احتیاطی دهبتان آن اگرچه جنبشے
در دست اختیار کاتب ست اما چنانستے که گویا عنان اختیار از دست وی می رباید
در وهمهاے راست مانند و راستیهاے دروغ پیوندد و پیچش این زبان بسیار ست و
کار و بار این دفتر راجع و آیل بدل ست بظاهر اگرچه حرکتش قطری جمادی ست اما نزد
متحدی بصیرت قوی تر از حرکت نموتی ارادی مثل همان نور علم و جنبش ارادت قلبی که
از دماغ مجاری اعصاب و عضلات برگشت بازار و زبان می افتد ازین ای پاره نیز ظهور
میکند بقلم اصلاف این که گفته اند نسبت ذات مزبان و قلم بسیار ست و نعوذ باللہ
من الآفات این سخنان از چه تقریب بر زبان آمد و تدلیه چه بود و مقصود چه شد
این نیز از آثار طغیان قلم و جنبش جولان بلوط ظاهر المقصود آن بود که بگوید و بهر نگونه

در تقصیر ارسال عرایض وانماید که صعب ترین حالتی که بر کاتب حروف رود در وقت تطبق
زبان قلم ست لاسیما نزد املا و انشای مکاتیب خصوصاً وقتی که مکتوب الیه در غایت عزت
و رفعت درجه و کاتب در نهایت ناکسی و خواری افتد اینجا قلم زن سراسیمه و حیران بود
و قلم از وی سراسیمه تر و حیران تر در حفظ مراسم مدح و تعظیم و بیان شوق و محبت بر حاشیه
وسط و اعتدال ایستادن و از دائره احتیاط و نفس الامر بیرون نیفتادن در غایت دشواری
ست اگر براه مبالغه در مدح و ثنا نرود نامه از حلیه عرف و عادت عاطل بود و اگر برود عزت
دین و صولت یقین باطل شود ای کاش این رسم و عادت در عالم نبودی بحمد الله
درین حضرت که مائیم نظر محبت و قبول این جناب عالی مطلقا بر مدح مادحان و وصف
واصفان نمی افتد و بحسن ذاتی و کرم فطری که لازم اصالت جوهر و صمالت نفس ست از
تکلف ثنا و سپاس منزه و مستغنی ست خصوصاً ازین طائفه درویشان که جز دعای کم
بلسان حال یا زبان قال نکنند چیزی مامول و مطلوب نیست و رابطه خدمت و ثنا گستری
اصلا منظور نه و چون منظور دعاست بحکم دعا الغایب اسرع الاجابة غائبان از خاطران
محفوظ تر و بنظر عنایت و قبول ملحوظ تر خواهند بود اکنون بحکم انجار کلام بذکر دعا و وجود
تقریب آن مداعی مضمون این ورقه منحصر در ذکر دعا و بیان آداب آن مناسب آمد بدانکه
دعا جامع تر و شامل ترین ازین دعا که منطوق قرآن عظیم بدان ترغیب نموده ست
نبود و اگر بود در معنی آیل و راجع بهمین خواهد بود ربنا اتنا فی الدنیا حسنة و فی الآخرة حسنة
و قنا عذاب النار هرچه تصور کنند از خوبی و کمال از غایت اوج مقام کمالات روحانی
تا نهایت حضیض منزل لذات و شهوات جسمانی در حیطه بیان اجمالی این کریمه داخل ست
طالب اگر در وقت حضور و تعلق مناجات هر کدام از افراد حسنه را جدا جدا که نظر طلب و
امید بران افتد تصور کند و سوال و تضرع نماید داند که چه ذوق و لذت در کار وی کنند
دیگر حاجت نیست و باید دانست که مراد بحسنه دنیا آن بود که وسیله آخرت گردد و موجب

آمادگی کار عقبی و سلامت دین بود و آنکه نه انچنین باشد داخل حسنه نیست و خلاصه و مختصر
ازین دعا استدعائی تمام عافیت و طلب حسن عاقبت ست اگر فرضاً در دنیا مدت حیات
سختی پیش آید یا مکروهی روئی نماید چون سرانجام نیک و عاقبت بخیر بود همه آسان بود
مقصود هر مقصود و خلاصه هر خلاصه اسالک منک ست از تو ترا میخواهم که غایت هر دعا
و مقصود حقیقی تو ئی اما این مقام تجریدست و چنان بلند که پای همت از تصور آنجا و آن
در نیمقام میلرزد مگر صاحب همت عالی که بحکم فطرت سلیم باعثه محبت وی از آلودگی
غرض پاک و از وسوسه هوا و هوس خالیست اللهم ارزقنا و بالجمله دائره عمل تنگ ست
تلافی و تدارک آن بدعا و استغفار و طلب خیر و سلامت لازم وقت باید داشت انه غفور
رحیم خدای مهربان بخشاینده تمامه حسنات دنیا و آخرت و لطایف عافیت و حسن عاقبت
مقرون بطلب رضا و محبت خود نثار وقت گرامی کناد و چون از مراسم طریقه مرا سلیت
مکاتیب آن بود که بعد از عرض دعا تعرض بعرض حال نمایند ازین باب چیزی که
قابل گفتن و نوشتن بوده باشد نیافت الا بیان حسرت و ندامت عمر و حکایت دوری
و مهجوری از منزل مقصود و پیش ازین بعمرے بمرافقت همت و مساعدت توفیق
بال و پرے افشانده و سفری کرده و حظی از عمر و زندگانی گرفته و نتمتعے از اوقات حضور
یافته بود چون جوانی بود و توفیق رفیق شده و زاد و راحله شوق بهم رسیده بود لاجرم
برفت و بذوق ماند و بسلامت آمد و بحضور نشست اکنون می بینم باز آن سودا علیه مے آرد
و باعثه محبت آن مقامات جوش میزند که یا اله العالمین اگر یکبار دیگر مددی کنی و بمقام
قربت برسانی چه شود هیچ وقت بی این اندیشه و خالی ازین خیال نیست تا در پرده غیب
چیست و ارادت ازلی هر چه رفته ست الا آنکه دران بار اول از قید تدبیر و مصلحت
نیندیشے و عاقبت کار اندیشی مطلق برآمده بود و چیزے از انچه نافع عزیمت و موجب
توقف گردد و گرد سراپرده خیال نمی گشت الان محبتی و خواهشی دارد و صلاح وقت خود

دران می اندیشد و مصلحت حال دران می بیند که اگر بقیه عمر صرف خدمت آن آستانه
گردد از پریشانیهای این دیار و بیگانگیهای اهل این روزگار برآمده در مقام جمعیت
آشنائی جایابد زهی سعادت اگر آن شوق و آن همت در کار شد جامی هیچ تدبیر
و مشاورت نخواهد بود مانع همین ست و بالجمله اگر اختیار این سفر بمصلحت و تدبیر ست
وداع مجلس عالی بیشک مقدم خواهد آمد بر سفر و الاشمار ایجذا سپردیم زیاده اطالت
از مقام ادب دور ست والسلام والعاقبت بالخیر آمین ٭

الرساله السادسته والعشرون سلوک طرق الفجاج بالاجتناب عن الانحراف والاعوجاج ٭

لا اله الا الله محمد رسول الله

علم شریف محیط خواهد بود بانکه شکر سبب مزید نعمت و بقاء دولت ست و استیفاء شکر
بحساب عقل چنانچه مشهور ست صورت نه بندد و سلسله وی انتهانه پذیرد و ان تعدوا
نعمة الله لا تحصوها اول نعمتها نعمت وجود ست و سایر نعم بعد از وی مشهود و نعمت
وجود دایم و دوام نعمت را دوام شکر لازم پس از عهده شکر وی که برآید تا بشکر نعمتهای
دیگر زبان کشاید ولیکن شارع تعالے و تقدس برحمت عامه خود در شکر انه نعمتها
بر بندگان خود افاضه کرده ست خدمتی چند بر ایشان واجب گردانیده و امر فرموده
و نهی کرده ست و بهمین قدر از بندگان راضی شده و کفایت نموده بر قیاس انچه گفته اند
بیت سر بسجده شکر خواهد سجده ٭ پای بخشد شکر خواهد قعده ٭ این نماز و روزه
و زکوة و حج شکر وجود مال و منال و قوت و قدرت ست که بندگان را داده و منتی بر جان
ایشان نهاده ست خصوصا نماز که متضمن شکر نعمتهای ظاهر و باطن ست تمامه اعضا
و حواس و قوای ظاهر و باطن و ذرایر وجود ادمی در وی بعبادت و خدمت مشغول اند
و هر که وظائف این عبادات مذکوره را بر وجهی که فرموده اند بجای آرد بیشک از جمله شاکران

باشد ولیکن ادای اینها چنانچه باید وقبول جناب ربوبیت را شاید کم کسی کند از بیجا فرمود
وقلیل من عبادی الشکور زیاده برین تکلیف نمی کنند وحصول اصل نجات وقبول درگاه
ووصول رحمت حضرت الٰہ بعد از ادای مقدار فرض بر چیزے دیگر موقوف نمیدانند
واگر باستقصاء واستیعاب وقت بتکثیر نوافل وزیادتیهای این عبادات توفیق
یابند موجب زیادت درجات قرب ومنزلت ومراتب رضا ومحبت الٰہی ومزید نعم غیر متناهی
وی که لاتعد ولاتحصی ست گردد ومراتب واقسام نوافل عبادات بی نهایت ست و
تفاوت درجات سالکان ومراتب ومقامات مقربان بتفاوت درجات عبادت ست
وراه راست که بمنزل مقصود که قرب وصول بدرگاه مولے تعالے ست برساند
عبادتست در قرآن مجید میفرماید ان الله ربی وربکم فاعبدوه هذا صراط مستقیم یعنے عبادت
پروردگار تعالی را که راه راست اینست دیگر راه نیست واگر هست ناراست ست و
ودر راه ناراست آفت بسیار ست ومیباشد ورسیدن بمنزل مقصود در خوف وخطر
بود یا زود هلاک شود یا چندان دور تر افتد که رجوع براه راست متعذر گردد واگر قدمے
چند رود از راه ناراست برگشت وبراه راست رجوع آورد ورو بمنزل مقصود کرد سلامت
ماند واگر خود را بهان راه ناراست سرداد برفت سرگشته شد وعاقبت بهلاک انجامید
کسانی که زین راه برگشته اند برفتند بسیار سرگشته اند وراه راست یکی ست
ودوی نزدیکترین راهها ست وبر هر دو جانب وی شعبها وراهها وخم وپیچها بسیار
پیدا آمده که هر یک بمقدار خم وپیچی که دارد از منزل مقصود دور افتاده وکسیکه دایم براه
راست مستقیم رود وهرگز میل بیمین وشمال نکند ودر خم وپیچ نیفتد کیست وآنکه بناگاه
در خم وپیچ افتد وقدمے چند بزند وزود براه راست آید از اهل سابقه سعادت ست وقیمتش
بخیر هرچند درین میان خللے وفتورے در کارخانه استقامت راه یافت بحمد الله
از آنکه هرگز روی براه راست نیارد وهم در وادی خذلان گمراه شود وهلاک گردد یا

رجوعش براه راست دور تر افتد والله اعلم دیگر براه راست باز نیاید سبیل سالک راه سلامت
وقاصد طریق احتیاط آنکه در هر دم و هر قدم هشیار رود و نگران راه باشد و نظر بر قدم
دارد تا کجا افتد و بکدام جانب رود از اینجاست که سالکان این راه هر نفس به توبه و استغفار
و اعتذار مشغول باشند معنی توبه رجوع ست از معصیت بطاعت و از اعراض باقبال و از
غفلت بهشیاری و استغفار یعنی طلب ستر و پوشیدن بود یعنی تا نور لطف و رحمت
ظلمتی را که از ارتکاب معصیت طاری شده و نقطه سیاهی که ازان بر دل نشسته بپوشد
و اثر آثار ازایل گرداند و اعتذار عذرخواهی آنکه براه کج رفت و تا براه راست باز آمدن
وقفه در سلوک طریق استقامت افتاد سالک این راه باید که همیشه ازین خیال و ازین عذر
فارغ نباشد و از رفتار خود باخبر بود و از قرب و بُعد منزل مقصود آگاه تا نفس بغفلت
خونگیرد و دلیر نگردد و از دائره زجر و سیاست بیرون نرود و ایمن ننشیند و بناگاه
بجای نرود و بجائی نیفتد که بیرون آمدن ازان و رسیدن براه راست دشوار گردد
در حدیث آمده ست که اگر یکی باشد که در گناهی افتد و ازان استغفار کند و بناگاه باز
دران گناه افتد باز استغفار کند فرضًا در هر روزی هفتاد بار چنین کند و کمن و منع
زجر نفس رود بهتر بود از آنکس که گناهی کند و همچنان مصر بود و قطعًا باستغفار روی
نیارد و تا رفته رفته بمعصیت خوگیرد و سیاهی دل سختی پذیرد و بدوری مهجوری تسلی یابد
و محبت مبدل بعداوت گردد و دیگر علاج پذیر نیست ختم و طبع و رین که در باب فاسقان
و آلوده دلان از کافران ورود یافته ست نام این مرتبه ست نعوذ بالله من ذلک
و بحقیقت با نفس و شیطان بجنگ و جدل بس نمیتوان آمد و خلاص از شر ایشان نتوان یافت
سبیل در دفع شر ایشان صدق توجه و دوام التجا بجناب ربوبیت و تضرع و زاری
بدرگاه فضل و رحمت اوست شیطان خود بذکر حق مندفع گردد و استیلا و سلطان او
از ذاکران مرتفع بود اما این نفس بلائیست که هم از ذکر حظ و نصیب خود گیرد و کار خود کند

وی مخذول و شکستہ نگردد مگر بالتجا بحق و استعانت و استمداد از جناب عزت و کبریای او
تعالے و تقدس شانہ واللہ الموفق ۞

الرسالۃ السابعۃ والعشرون کشف الاستار عن تحقیق معنی الکسب والاختیار

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

لاحول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم سالکان طریق تحقیق و واقفان سر حقیقت ہر کارے و ہر عملی کہ کنند از حول و قوۃ خود متبری باشند و از رویت عمل و اختیار خود خالی و فانی و تدبیری و اختیاری کہ مولے تعالے برائے ایشان کردہ و موضع نمودہ است از وظایف عبادات و اقسام طاعات و توزیع اوقات بجا آرند و نظر بر سببیت عمل و ترتیب جزا و استحقاق ثواب نگمارند و در نظر ایشان جز فضل حق و توفیق و قدرت وی سبحانہ نماند جمع بین الشریعۃ والحقیقۃ کہ گویند این باشد و آنکہ در کون و مکن عمل و زجر و منع نفس بر حول و قوت خود ایستادہ بود و تدبیر و اختیار خود گرفتار و بسببیت عمل ناظر و خواہد کہ بسعی قدرت و زور بازوی عمل براہ رود و بمنزل مقصود رسد و حق را بجزای عمل خود بر حکم وعدہ او مطالبہ کند این نیز اگرچہ در حساب ظاہر ایمان و معاملہ شریعت صورتے دارد ای کاش کسی کاری کند و بہر حال باعثہ عمل پیدا کند تا اینجا برسد پس ازان بگذرد اما از جلیہ ادب طریقت و مشاہدہ سر توحید حقیقت عاطل و غافل بود و از وصول مقام فقر و فنا محروم باشد بزرگے گفتہ است کن فی الابتدا کانک قدری و فی الانتہا کانک جبری میگوید کہ در ابتدا رحال بقوت باعثہ عمل وجد دران چنان باش کہ گویا قدری مذہبی و در انتہا بہ مشاہدہ سر حقیقت آنچنان شو کہ گویا مشرب جبریہ دارد علی ہذا آن طائفہ اند کہ عمل را از خود دانند و بندہ را خالق افعال خود گویند و جبریہ آنانکہ خود را مجبور محض شمارند و اصلا اسناد فعل و اختیار بخود نکنند و حرکات آدمیان را مثل حرکات

سنگ و کلوخ گویند نزد اہل حق این ہر دو مذہب باطل بود چنانچہ گفتہ اند لا جبر ولا قدر
ولکن امر بین امرین ولی میگوید مبتدی را برای تقویۃ باعثہ عمل شوب مذہب قدر نافع
بود و مذہب صواب و راہ راست آن باشد کہ عمل کند و آنرا نسبتے بخود نیز اثبات کند
و با وجود ان بداند کہ آن اثر و عمل کہ بوجود آمدہ ہمہ بخلق و توفیق پروردگار ست بندہ
عامل و کاسب بود نہ خالق و قادر و عمل سبب چنو ست کہ آنرا حق جل و علا ساختہ ست
نہ علت آن کہ بذات خود دران موثر باشد و این را سبب عادی گویند و ہر چیز کہ چنان
بود کہ چون پیدا شود اثری بر وے مترتب گردد و اگر نباشد آن اثر نباشد آنرا سبب عادی
خوانند و اسباب عالم ہمہ عادی بود یعنی عادت الٰہی و سنت وی بران جاری شدہ کہ چنین
ساختہ ست و اگر خواہد نسازد مثلاً آتش سبب گرمے و سوختن ست یعنے پروردگار تعالے
آتش را چنین آفریدہ و چنین ساختہ ست ولیکن سوزندہ در حقیقت اوست تعالی و اگر
صد آتش کنی تا وی نخواہد نسوزد نہ آنکہ خواہی نخواہی آتش علت سوختن ست و طبیعت
وی چنین ست این اعتقاد فلسفیان و دہریان ست و مذہب حق و اعتقاد مسلمانی
اینست کہ سوزندہ حق ست ولیکن وی کہ می سوزد بآتش میسوزد و آتش را در سوختن
دخلے دادہ ست و اگر خواہد بے آتش نیز سوزد و اگر نخواہد با آتش ہم نسوزد و فرق میان
سبب و علت ہمچنین ست پس پیدا کنندہ آفریدگار تعالی و تقدس بر دو نوع ست یکے
باسباب و آنرا عادت خوانند و دیگر بے اسباب کہ آنرا خارق عادت گویند عادت برین ست
کہ تا نخورند سیر نشوند و آنکہ نباخورد سیر شوند خارق عادتست و عادت آنست کہ تا راہ
نروند و گام نزنند بمنزل نرسند و اگر بے راہ رفتن و گام زدن برسند خارق عادت
ست غالب افعال از قبیل اول ست و ثانی نیز وقوع دارد و معجزات انبیا و کرامات اولیا
دلیل اینست و اعمال و افعال بندگان ہمہ بخلق و قدرت الٰہی تعالی ست و اگر بدرک
عقل در رسند ہمچنین یابند چہ ہر چہ صفت و اثرے از ذات خود ش بود ذات وی نیز

خود بخود بود و چون ذات از دیگرے بود صفات نیز از آن دیگرے بود ذات از دیگرے بود
صفات و آثار از خود صورت نه بندد ثبت الجدار ثم انقش پس چون ذوات آدمیان از حق
بود صفات و افعال ایشان نیز بحقیقت از وی بود الا آنکه ذوات ایشان را در آنجا مدخلی
باشد بران وجه که در بیان معنے سبب عادی تقریر کردیم پس عمل سبب جزا است تا عمل
نکنند جزا نیابند بعمل به بهشت در نروند یعنے عادت الله عز و جل بران جاریست که
تا عمل از بنده بوجود نیاید جزایش ندهد و به بهشت در نیارد و اگر خواهد بی آن نیز در آرد
و اگر خواهد با وجود عمل نیز در آرد اما سنت و عادت وی بران جاری شده که هرگز این
چنین نمیکنند بعمل به بهشت نمی برد و با عمل بد دوزخ نمی فرستد باز اینجا تفاوتی و فرقی
دیگر پیدا شده که وی سبحانه کریم ست اول را گاهی میکند نه ثانی را مقتضای کرم وی
اینست نه آنکه خلاف را نتواند کرد میتواند کرد اما از کرم خود در وعید خلاف کند نه در وعده
الا کفر را که هرگز نه بخشد و کافر را به بهشت نبرد اینجا حکم اوست و عقل را در اینجا مدخلی نه و مسئله
قضا و قدر و اختیار بنده از غوامض اسرار ست اینجا ایمان باید آورد دوم تردد در حقیقت
بحث و گفتگو در اینجا لاطایل بود و هیچ عملی و هیچ حقیقتے موقوف بر کشف این اسرار نبود
عمل باید کرد و کوشش نمود و التجا بجناب حق آورد تا نور یقین و طمانینت و سکینه
در باطن پیدا آرد که از وساوس و خلجانات صاف سازد ترا آنچه فرموده اند عمل کردن
بامر و نهی ست نه دریافت این سر و حقیقت آن و بحث در آن قد حدیث آمده است که
پروردگار تعالی بندگان را روز قیامت از امر و نهی خواهد پرسید نه از ذات و
صفات خود ایمان بجوبان اسما و صفات که در شرع آمده باید آورد و آنچه ازان
صفات بادراک عقل در آید فهما و آنچه متشابه بود و فهم بدان نرسد ایمان آورد و از حقیقت
آن باز ایستاد بعد از حصول این قدر از ایمان عمل باید کرد بدانچه فرموده ست تا هم
بنور ایمان و صفای عمل یقینی و اطمینانی در دل افتد و خلجانی نماند این شبه و خلجان بتجا

ست که اطمینان قلب و نورانیت وی بنور ایمان دست نداده چون ایمان آوردی یقین
دانستی که در شریعتی هست و امر و نهی واقع شده و در تو چیزے نهاده اند که معنی امر و نهی
بدان می فهمی و در خود صفتے و حالیکه فعل و ترک بدان بوجود آید و آنرا اختیار گویند
میابی وجود این حالت و صفت در آدمی ظاهر ست چنانچه سمع و بصر و باقی صفات
چون این همه یقینیات بی شبه معلوم ست در شک و شبه افتادن چیست و طلب تحقیق
معنی اختیار و جبر و حیله سازی و بهانه جوئی برای چه و اگر هنوز عقد ایمان درست نشده
و استحکام نه پذیرفته و نور یقین در دل در آمده فکرے به ازین باید کرد و غم ایمان باید
خورد و بعد از حصول ایمان اشکالی نیست و ایمان موهبتی ست از حق سبحانه و سببی که از
جانب بنده در بیخا دخل داشته باشد فکر و نظر در دلایل ست اما دلایل و آیات اسلامیه
نه شکوک و شبهات کلامیه که لغایت راه پر خوف و خطر ست در آمدن نور یقین در دل
بسبب اینها بسی دور ست خصوصًا با معارضه شبهات مخالفان و مذاهب باطل
اهم و نافع ترین چیزها درین باب صحبت صالحان و خداوندان ایمان کامل و نفوس
مطمئنه و قلوب متنوره ست و این نیز بسے نادر و کمیاب افتد و اقرب طرق التجا بجناب
رحمت الٰهی تضرع و زاری بدرگاه عزت او و صدق توجه طلب و دوام ترقب و انتظار
مطلوب و دست تمسک بدامان متابعت پیغامبر صلے الله علیه وسلم در زدن و خدمت
و ملازمت علوم دینیه که اصل و عمده آن علم شریف حدیث ست نمودن و به سخنان
ارباب تصوف که صاحب صراط مستقیم باشند اشتغال نمودن و نواعث و دواعی طریقه
اتباع را تقویت نمودن و از موانع و اضداد آن اجتناب کردن ست والله الموفق
ومنه الامداد و هو الهادی لطریق السداد والرشاد وصلے الله علی محمد و آله وصحبه اجمعین

الرسالة الثامنة والعشرون ترک الاختیار والتدبیر بالاکتفار بتدبیر العلیم الخبیر

لا اله الا الله محمد رسول الله

آدمیان در طلب و سوال مطالب و حاجات از درگاه فایض البرکات دو قسم اند عادت عامه آنست که بحکم جبلت بشری هرچه بر زبان وقت ایشان آید از مرادات و شهوات بفکر و اندیشه طلب نمایند و نظر همت بر رضا و خشنودی مولی تعالی نه گمارند و مقید و مشروط بدان ندانند اما مذهب ارباب خصوص از اهل معرفت آنست که از تعین مدعا و طلب مراد معین زبان ادب بسته و پای طلب شکسته دارند و خواهش ایشان جز رضای حق و خیر مطلق نباشد و هرگز بطلب مدعای مخصوص در درگاه کبریا الحاح و تحکم ننمایند و جز بطلب خیر محض زبان نگشایند و عبارت دعای ایشان بلسان حال و مقال اینست که پروردگارا آنچه رضای تست و در آنچه خیر ماست پیدا آر و ما را بما مگذار خداوندا مرا آن ده که آن به و اگر انصاف ورزند و بدیده تحقیق نگرند راه راست همین ست که بنده را مرادی نباشد و خواستی نبود و زبان ادب از سوال و طلب بر بندد و بر بساط عبودیت انبساط ننماید که بندگی با خواست جمع نشود خواست خواست مولی ست تعالی بنده را با خواست چه کار و اگر چنانکه بحکم جبلت بشری و عجلت طبعی صبر نتواند کرد یا بقصد امتثال امر بوبیت که فرموده ادعونی زبان بدعا بگشاید باید که او را مدعای مخصوص نباشد بلکه مطلق خیر و آنچه بهبود او در آنست طلب دارد و اگر نیز اتفاق افتد و حاجتی مخصوص پیش آید آنرا بشرط رضای مولی و خشنودی وی تعالی مقرون دارد و آنچه خیر و صلاح در رضای حق در آنست بخواهد یعنی آنچه نزد وی سبحانه در نفس الامر خیر ست نه آنچه وی بشهوت نفس و شر طبیعت خیر انگاشته و نظر همت و طلب بر آن مقتصر داشته ست پس بنده باید که از تدبیر و تصرف خود مطلق برآید و صلاح کار خود را بدست اختیار و تدبیر مولی بگذارد قال بعض العارفین لا تدبر و ان کان لا بد من التدبیر فدبر و ابان لا تدبر و ا کار خود را بخدا باز گذارید که ما نمی بینیم ازین بهتر کار و اصل در اینجا سه مقام ست اول و اعلی آنکه این ترک خواست و اسقاط تدبیر که شرط راه بندگی ست نظر بوجود همت

وشهود عظمت وهیبت بارگاه کبریای الهی تعالی شانه باشد واین مقام عارفان ست
بحیثیت غلبه قهریان هیبت وسلطان عزت دم نتوانند زد وسر بالا کرد بر مثال مقربان ملوک
وسلاطین دربارگاه سطوت وسلطنت که گوش هوش بر فرمان ایشان نهاده بآن
وقت از گفتگو وسوال وطلب بسته دارند وقصد وهمت جز بر امتثال امر واطاعت حکم نگمارند
دوم مقام مومنان ازارباب یقین ست که نظر بر حسن ظن بمولی کریم تعالی وتقدس وصفت
ربوبیت وی عز وعلا داشته ولطف وکرم اورا وکیل حال خود ساخته تمامه کارهای خود را
بتدبیر واختیار وی سبحانه گذاشته فارغ البال ومرفه الحال بر بستر فراغ واستراحت
افتاده اند یعنی آن خدائیکه بی سابقه طلب وسوال چندین ابواب نعمت بر روی مراد
گشاده وخزاین رحمت نثار وقت ما کرده ست آخر عادت کرم وامتنان وصفت جود
واحسان باز نخواهد داشت وآن داده را باز نخواهد ستاند واگرچه نظر بر قدرت و
بی نیازی درگاه الوهیت ولا ابالی بارگاه عزت که قوتی الملک من تشاء وتنزع الملک
ممن تشاء صفت اوست خوفی وهراسی نیز راه یابد ولیکن این حسن ظن لازم حال
ایشان شده بحکم انا عند ظن عبدی بی از بیم تغیر وزوال محفوظ ومامون میدارد سیوم
مرتبه در ترک تدبیر لدفع تردد وپریشانی والتزام صبر وسکون مشاهده عجز وناتوانی
ست که چون دریافتند ودیدند که هرچه شد نیست میشود از امور حوادث وهر واحکام قضا
وقدر جای گریز نیست واز قبول کردن آن وتن در دادن بدان چاره وگزیر نه
از صبر وسکون چاره ندیدند واز کوی ثبات واستقامت آواره نگشتند که فائده ندارد
ودر حصول این مرتبه تجربه عقل صافی کافیست وکمال معرفت ومزید ایقان ایمانی
شرط نه بر هر تقدیر ترک تصرف وتدبیر لازم حال عبودیت آمد وشرط راه بندگی افتاد
ست بندگی نبود بجز افگندی * راست ناید خواجگی با بندگی * وصل اینجا نکته ایست
تنبیه بران ضروری وعلم بدان واجب تا توهم نکنند وگمان نه برند که چون ترک تدبیر

واختیار شرط راه آمد پس باید که التزام وظائف عبادات وسعی وطلب وجد وجهد در سلوک
طریق طاعات ومبرات نیز منافی طریق بندگی وعبودیت باشد چه این نیز داخل تدبیر
واختیار ست که از ترک و اسقاط آن ناچار ست پس باید که از جمیع کارهای دین و دنیا فارغ
نشینند و براه سعی وطلب وجد وجهد اصلا قدم نزنند جوابش آنست که آنچه ما را ازان منع
کرده اند تدبیر واختیاری ست که ما از پیش خود برای نفس خود بر انگیزیم والا این تدبیرات
واختیارات که شارع تعالے وتقدس بلطف ورافت خود برای بندگان خود پرداخته
ومصالح دین ودنیا ایشان را بدان منوط ساخته ست تمسک بدان وکوشش کردن
دران منافی طریقه عبودیت وبندگی نیست بندگی خود همین ست که هرچه فرماید آن کنی
وتدبیری که ساخته ست وروی براه کرده ست در پی آن روی واز پیش خود تدبیری
وحیله برنه انگیزی وبراهے دیگر نه روی وراهی دیگر نیندیشی بنده را خواستی نباید
دارد والا خواستی که موافق خواست شارع ست آن نه خواست بنده ست او خواسته که بنده
این را بخواهد اینجا البته بنده را ان باید خواست که او خواست اگر خواست آن نکند بنده
نباشد ومامور ومحکوم نبود وهرگاه که بنده چنان باشد که اگر مولے بفرماید بخواهد بخواهد واگر
گوید مخواه نخواهد واگر امر کند که بکن بکند واگر نهی کند که مکن نکند بحقیقت رسیده
رسیده باشد اینجا خواست ناخواست ست وناخواست عین خواست سخنی مشهور ست
که چون سلطان العارفین بایزید بسطامی را قدس سره فرمان شد که چه خواهی گفت آن خواهم که
هیچ نخواهم اینجا میگویند که چون بایزید خواست که هیچ نخواهد این خواست ناخواست نیز خواستی
حقیقت ناخواست آنست که هیچ نخواهد نه خواست ونه ناخواست شیخ ابن عطاء الله
اسکندری در کتاب التنویر فی اسقاط التدبیر گوید که این اعتراض بر سلطان العارفین
سخن کسی ست که معرفت ندارد زیرا که خواست بایزید بسطامی این ناخواست را از آن
روا ست که مولی تعالی ازوی میخواهد که نخواهد پس این خواست وی ناخواست خواست

وی نباشد این خواست در حقیقت خواست مولی ست تعالی چون وی تعالی از وی خواست
که ناخواست را بخواهد او را البته این ناخواست باید خواست خواست ناخواست چه باشد
اگر خواست خواست کند نیز باید خواست پس گویا مولی تعالی از بندگان خود میخواهد که
ایشان را از پیش خود خواستی نباشد و تدبیری نبود خواست ایشان همان باشد که من خواسته ام
و تدبیر همان که من کرده ام و من خواسته ام و ساخته ام برای ایشان از تدبیرات و ترتیبات
آنچه میباید ساخت و وضع کرده ام شرایع و احکام و تعین نموده ام وظایف طاعات و عبادات
که اگر بدان عمل کنند و استقامت ورزند بسعادت دنیا و آخرت برسند پس ایشان را
باید که از تدبیرات و اختیارات نفس خود فارغ نشینند و تدبیر من که پروردگار ایشانم و
داناتر و مهربان ترم بر ایشان از ایشان اکتفا کنند و از پیش خود تدبیری برنه انگیزند و بعضی
گویند که این سخن از سلطان بایزید در ابتدا رحال ست که هنوز از تنگنای خواست و حیطه
آرزو بتمام بر نیامده ست و خواستی دارد اما خواست وی اینست که او را خواستی نباشد و مطلق
از خواست برخیزد و این خواست بنا خواست مبدل گردد و آرزوی نیمقام دارد تا حاصل
گردد و این توجیهی ست که برای خصوص قول سلطان بایزید گنجایش دارد ولیکن با قطع نظر
ازان قاعده عام و ضابطه کلیه درین باب همان ست که ممنوع خواستی و تدبیری ست که بنده
از پیش خود برای نفس خود بکند اما تدبیرات شرع و اختیارات وی خواست آن منافی عبودیت
نبود و اگر خواستی بود ازین رو بود که خدای تعالی این خواست از وی میخواهد و در حقیقت
خواست وی نبود و منافی شرط عبودیت نیفتد قطب الوقت شیخ ابوالحسن شاذلی قدس سره
میفرماید وکل مختارات الشرع و ترتیباته لیس لک منه شی انما هو تدبیر الله لک فاسمع واطع
یعنی ترتیباتی که شرع نهاده و اختیاراتی که وی تعالی کرده ست ترا دران جا دخلی نیست
آن تدبیر ایست که پروردگار تعالی و تقدس برای تو کرده آنرا بشنو و اطاعت کن و فرمانبردار
باش و ان اصلی عظیم ست و اساسی محکم که بنای کارخانه شرایع و احکام و حفظ و مرتبه عبودیت

ور بوبلیست برانست واین محل فقه ربانی وعلم لدنی سیت وهرکه نه اینچنین فهمد ونه باین روش
رود واز فرقه حشویه ومعطله بود وخروج ازین اصل موجب بیرون افتادن از جاده شریعت
ووقوع در مهاوی ضلالت وغوایت گردد وبرین اصل تمامه تدبیرات وترتیبات واوضاع
واحکام دین ودنیا ثابت ماند وبسباب وآلات که صانع حکیم تبارک وتعالی بندگان را
برای انتظام مصالح دوجهانی ووصول بکمالات حسی وروحانی وترقی درجات کمال علمی وعملی
خلق فرموده از تعطیل وابطال محفوظ ومصئون گردد پس بنده باید که خواست وارادت
وسعی وطلب جد در اقامت وظائف طاعات ورعایت حدود شریعت بجای آرد تا سالک
راه راست گردد ورو براست رود تا بمنزل برسد باصل چون پایه عمل وخواست و
تدبیر ثابت در برجا ماند کسے هرچه کند چه مساکین وفقرا وچه ملوک وامرا، وان گروه موافق
تدبیر وتقدیر واختیار الهی وامر ونهی شریعت آید بمقام قرب ورضا وخشنودی پروردگار
وکمال نفس رسد وترک مال ومنال وجاه وجلال وبیرون آمدن از دائره اسباب واختیار
فقر وتجرید حاجت نیفتد واگر فقیر ست اورا از صاحبان نویسند واگر غنی ست از شاکران
شمارند فقیر صابر وغنی شاکر هردو از باریافتگان حضرت ومقبولان درگاه قرب وعزت اند
نزد بعضے فقیر صابر که بر قدم تجرید ونیستی ثابت ودر راه بندگی وطاعت مستقیم ست مقرب
ونزد جماعه غنی شاکر که وظایف شکرگذاری نعمتهای باری بجا آرد وبر فرموده شریعت
رود وآنچه اورا داده اند از نعمت در مرضیات حق صرف کند فاضلتر وجمعی گویند فقیر شاکر که
بر نعمت فقر شکر گوید وجسم وروح خود را در راه خدمت ومحبت بذل نماید فاضلتر از هردو قاعده
راه برفرموده حق رفتن واتباع شریعت کردن واوامر ونواهی دین وملت بجا آوردن ست
چه غنی وچه فقیر اگر فقیر بر جاده استقامت نرود وبر سجاده طاعت مستقیم ومتمکن ننشیند کافر نعمت
باشد وداغ سواد الوجه فی الدارین سیمای حال وی گردد واگر غنی قدر نعمت نشناسد وطغیان
وتکبر وعتو واسراف ورزد ودر فسق وفجور وشهوات منهمک آید مردود ومطرود درگاه

قبول گردد نفوذ بالله من ذلک اگر توفیق رفیق حال وی شود و در سلوک طریق طلب رضای
مولی سبحانه و شکر گذاری نعمت پای همت استوار دارد بسعادت نشاتین فایز آید و
از ملوک دنیا و آخرت گردد ازین لفظ سخن آن بزرگ یاد آید که گفته ست تمامه آدمیان از
چهار قسم بیرون نروند ملوک دنیا و آخرت و فقرای دنیا و آخرت و ملوک دنیا و فقرای
آخرت و فقرای دنیا و ملوک آخرت ملوک دنیا و آخرت آنانند که همچنان که درین جهان
داد عیش و کامرانی و فرمان دهی و حکمروائی دادند در آنجهان نیز ذخیره از باقیات صالحات
و گنجی از اسباب خیرات و سعادات با خود برند و بجزای اعمال و بفضل الهی بنعیم بهشت و
ملک جاودانی تا ابدالآباد محظوظ و مسرور گشتند و فقرای دنیا و ملوک آخرت آنانند که اگرچه
بتمتعات ایجهانی و قضای شهوات فانی متمتع و محظوظ نیامدند بجزای صبر و عبادتی که
در دنیا کردند بمراتب علیا از سعادات و برکات ملک جاوید مخصوص و ممتاز شدند و قسم دیگر
نیز بقیاس مذکور بتصور توان نمود ما ندانیم که داخل کدام ازین اقسام خواهیم بود این دو قسم که
مذکور شد درجات و مراتب بسیار دارد و در هر مرتبه از مراتب که داخل باشیم غنیمت ست
تا عاقبت کار چیست ؎ حکم مستوری و مستی همه بر عاقبت ست * کس ندانست که آخر
بچه حالت گذرد و وصل سخن دراز آمد و دائره وسیع افتاد اما باید دریافت که حاصل
آن چیست حاصل آن آمد که دعا و سوال و خواست و تدبیر از بنده بوجهی حق و ثابت و محمود ست
و نفی و بطلان و مذمت آن بوجهی دیگر ست نفی ازان جهت ست که عنوان ظاهر آن
خلاف ادب عبودیت و منافی شهود سطوت و عزت ربوبیت ست و ثبوت باین جهت
که بنده مامور ست بدعا کردن و لطف و توفیق از حق درخواستن و تدبیرات و ترتیبات
علیم خبیر که برای اصلاح حال و وصول او بدرجه کمال وضع کرده و بدان تکلیف نموده است
اقامت نمودن و مطلق آنرا نفی کردن بجز و تعطیل کشد و اثبات آن علی الاطلاق تعدی
و اعتزال آرد هر دو باطل ست طریق جامع توسط است که از حیثیتی اثبات نمایند و از

حیثیتے دیگر نفی کنند و بسلوک این طریق و حفظ این قاعده تمامه اوضاع و احکام
و اسباب و تدبیرات عالم هم مثبت بود و هم منفی و هم محمود و هم مذموم و هر که بهر دو حیثیت
نظر نکرد و بر یکے وجه اقتصار نمود خطا کرد و از مرتبه جامعیت و جاده انصاف بیرون
افتاد و از اینجاست اکثر اختلافات مذاهب و اقوال و تفرق و تحزب اهل عالم از ارباب
هدایت و ضلال و نزد تامل و تحقق و بصیرت همه مبنی بر تعدد حیثیات و جهات است
تعدد حیثیات و جهات مرعی و منظور باید داشت تا قاعده کار ثابت ماند و بحقیقت نامتناهی
عالم و هستی وی هم ثابت ست و هم منفی لاجرم صفات و اصول وی نیز بهمین طریق و منوال بود
عالم از حیثیت ذات و ماهیته خود معدوم و منفی ست و باعتبار ظهور صفات حق در وی
و قیومیت ذات قدیم تعالے مراورا موجود و ثابت و هست نماست و مدار کار بر حیثیت
وجودست و وضع شرایع و احکام دین و ملت و نظام قوانین ملک و دولت و غیر ذلک
من الاحکام و الآثار بر این حیثیت ست و حصول کمالات وجودی و معرفت اسمار الهی کونی
بر این وجه مترتب یا وه گوتر از انوار و اسرار حقائق اشیار و مراتب و احکام وجود محروم
و بی نصیب تر از سوفسطائی دیگری نیست که حقیقت عالم را وهم و خیال گوید و در هر چیز
و هر حکم شک آرد حاشا و کلا بنای تمام کارها و حصول جمیع کمالات بر اعتقاد و یقین است
یقین می باید چون یقین نباشد هیچکار رنگ شاید و نتیجه ندهد و اثر نیارد و هر چه کنند بر باد
بر هوا رود و حکم هباء منثورا گیرد یقین سبب اتصال باطن ست بوجود حق ثابت در نفس الامر
و موجب ثبات و استقامت ست بر عمل و اعتقاد و سلوک طریق رشاد و سداد این همه
بی ثباتی و سرگردانی مردم در دنیا و دین از شک و بی یقینی ست و صاحب شک پریشان
و بی ثبات تر از صاحب انکار ست اگرچه صاحب انکار از طریق صواب دور تر و در درک اصل
حجاب فرو رفته تر ست و لیکن صاحب شک و تردد پریشان تر و سرگردان تر باشد
آری در کارخانه ذات الهی و صفات و شیونات نامتناهی دی حیرتیست نه شک

باز اشتباه نشود در معنی شک و حیرت زیرا که حیرت از معرفت خیزد و در دریافت کنه شی بود و شک از جهل و نکرت آید و حیرت در حضور بود و شک در غیبت ست چنانچه یکی در نظارهٔ محبوب حیران ست و جمال و کمال او را بی حجاب بدیده محبت می نگرد ولیکن بکنه کمال وی نمی رسد و ادراک آن نمی تواند کرد و این حال از مشاهدهٔ محبوب و ادراک کمال وی نهایتی حسن و جمال پدید آید ع یزید ک وجهه حسنا اذا ما زدته نظرا + هر چند نظر میکند حسن جلوه دیگر میکند و دقیقه دیگر در نظر می آرد و کرشمه دیگر میکند و غمزه دیگر می زند و ذوقی دیگر می بخشد بخلاف شاک که وی در وجود محبوب و صفات کمال و انوار جمال وی شک و تردد دارد و هر ساعت دور تر می افتد و محجوب تر میگردد و لهذا حیرت مرکب از علم و جهل ست اما علم موجود ست و جهل در کنه و هر دو ثابت ست و شک تردد و تذبذب ست در علم و جهل بر مطلق علم دارد و نه جهل میان این و آن پریشان و آواره میگردد و لهیت اشتباه و در معنی شک و حیرت گفته آنکه گفت حیرت دو قسم ست حیرت محمود و حیرت مذموم حیرت مذموم را راجع و آئل بمعنی شک داشت این سخن درست ست و لیکن حقیقت حال همان ست که من گفتم ع ای خوش آنم که تو در جلوه ناز آئی و من + چشم بر روی خوشت دوخته حیران باشم + **فصل** یکی از ان مواضع که یقین در انجا درست و ثابت باید اعتقاد جزا عمل و پاداش کردار درست کردار زشت بود یا نیک هر کس هر چه کند جزای آن در دنیا و آخرت بیابد غایت آنکه در دنیا لازم نیست محل جزا و ظهور حقایق اعمال و انکشاف بواطن و اسرار آخرت ست که حتما مقتضیا در ان موطن ظاهر شدنی ست در دنیا باشد و هم نباشد و استدراج و امهال را در هیچ راه هست که فرمود سنستدرجهم من حیث لا یعلمون در دنیا دار ابتلا و محل فتنه و بلاست و اصابت مصایب و مکروهات آن مخصوص نظر امان و بد کرداران نبود گاهی نیکان و راست رفتاران را نیز برسد و بار تعالی را در ان حکمتها درست و لطفهای نهانی و بهترین جزا که در دنیا صادقان راه و مقبولان درگاه

بدهند مزید توفیق عمل و تعطش طلب و ظهور نور صدق و یقین ست که بدان جد و قوت
بر مجاهده زیادت و همت بر سعی و طلب قوی و آتش شوق و محبت تیز تر گردد و تجربه و نظر
در احوال و اعمال سالکان این طریق و کارگذاران این معامله درین باب شاهد این حال
که کثرت عمل قوت مجاهده باز دهد توفیق تا چه مرتبه رسانیده و اند مثلا یکی باشد که دو رکعت
نماز گزاردن یا جزوی از کتاب الله خواندن بر طبیعت وقت وی دشوار باشد و تجرن و تعلم
و اضیاء هزار رکعت و ختم قرآن بلکه بیش ازان آسان گردد اینهمه جزای عمل و نتیجه صدق
نیت است و این مزید توفیق و کثرت عمل که جزا عمل ست در دنیا در حقیقت اعداد و تهیه
و تکمیل جزای آخرت ست لان الاجر علی قدر العمل و اعتقاد و یقین بجزای عمل را ایمان
باید و اعتقاد شریعت و گرویدن بقول خدا و رسول خدا و راست دانستن وعد و وعید
که مخبر صادق بدان خبر داده ست و اگر فرضا یکی را ماده ایمان سست افتاده و نور
یقین ضعیف ست کو عمل کند بداند ایمان آورده ست که همین کثرت عمل قوتی خواهد بخشید
ایمان او را چه انوار عمل و ایمان متلازم و متعاکس اند یعنی هر یکی لازم دیگر یست که بر تو
نورانیت هر یکی بر دیگری می افتد عمل بایمان قوت پذیرد و ایمان بعمل و هر دو معاون
و ممد یکدیگر باشند عمل را موقوف بر قوت ایمان و یقین نباید داشت و بهر قدر از ایمان
که حاصل ست اگرچه تقلیدی باشد در عمل باید کوشید که ازین عمل حالتی و نورانیتی در
دل پیدا خواهد شد که ایمان بدان قوتی خواهد پذیرفت و این قوت ایمان باز قوت در
عمل آرد و این عمل باز ایمان را قوت بخشد همچنین تا میرد و ایمان و عمل ممد و مقوی یکدیگر
باشند و ملازم و معاون یکدیگر پس آنکه گوید چون یقین حاصل شد و ایمان درست گردید
و سلسله محبت بدست آمد دیگر احتیاج بعمل نماند و تکلیف برخواست و اگر او را عمل باشد
عمل او همین تفکر و معرفت خواهد بود که فعل باطن ست نه عمل جوارح خطا میکند و براه الحاد
میرود و خلاف تجربه و حکم واقع و مخالف نص قرآن میگوید که میفرماید ثم تلین جلودهم و

قلوبهم الی ذکر الله قرار داد اهل طریقت ست که هرچند محبت بیشتر اتباع بیشتر و هرچند ایمان
کاملتر عمل قوی تر و وافر تر روزی نزد سید الطائفه جنید بغدادی قدس سره یکے
معرفتے گفت که ازان بوی اسقاط عمل آمد فرمود نزد من این سخن از زندیقی کردن و
زنا کردن بدتر ست و هرگز نشاید که عارف ترک عمل کند حاشا بالاتر از احوال انبیا
صلوات الله وسلامه علیهم در ایمان و محبت الٰهی کرا خواهد بود و با وجود آن تعب و شدت
که ایشان در طاعت و عبادت می کشیدند هیچکس را گر دحریم آن حال مجال عبور نبود صاحب
قرب قاب قوسین او ادنی علیه افضل الصلوات و اکملها چندان در نماز شب بایستاد
که پایهاے نازنین وی بیاماسید و چون او را صلے الله علیه وسلم ایخال باشد از دیگران
چه گویند قام رسول الله صلے الله علیه وسلم فی الصلوٰة اللیل حتی تورمت قدماه الحدیث
و آنکه گویند که فعل انبیا برای تشریع ست تا دیگران را بنمایند و بیاموزند گوییم چون تشریع
برای آنست که دیگران به بینند و اتباع کنند پس اگر این دیگران اتباع نکنند و در عمل
نیارند فائده تشریع باطل گردد پس لازم آمد عمل بمتابعت رسول الله صلے الله علیه وسلم کردن
و نیز کمال را مراتبے و درجات بسیار و بی نهایت ست و کدام مرتبه را اعتبار میکنند گویند این
سخن که میگوید که چون ایمان درست گردید و بکمال رسید احتیاج به عمل ندارد ایمان خود
به عمل کمال می پذیرد این سخن نامضبوط و نامربوط ست لاجرم این سخن علاحده ست
آنرا گوش نباید کرد نعوذ بالله من الکفر والالحاد و نعم در اصل وجود ایمان و مفهوم آن عمل
معتبر و ماخوذ نیست ایمان بیعمل باشد ولی ناقص و بعمل کامل تمام گردد و آنکه آمده است
که الایمان لایزید و لاینقص اشارت بهمین ست که عمل داخل در حقیقت ایمان نیست
و حقیقت او یکی ست که آنرا تصدیق قلبی گویند و اقرار کردن بزبان از برای اجراء
احکام ست در دنیا و عمل کردن بجوارح از برای تکمیل و تتمیم اوست تا درون و بیرون را
در گیرد پس ایمان زیادت و نقصان نپذیرد ولیکن بکمال نقصان موصوف بود و یا

در عدد و ذات شی بود و کمال در صفات باشد چنانچه یک کس کاملتر از ده کس بلکه صد کس و هزار کس بود همچنین تصدیق و یقین یکی کاملتر از یقین دیگری باشد در صفات و نتایج و ثمرات بر اندازه تفاوت قلوب در قوت و نورانیت مثلا ولی باشد مثل آفتاب روشن و تابان و ولی دیگر مثل ماه و ستاره و شمع و امثال آن تفاوت تصدیقات بر همین قیاس خواهد بود و این معنی روشن ست احتیاج بشرح و بیان ندارد و بالجمله تفاوت در ایمانها بقوت و ضعف و کمال و نقصان ثابت ست و قوت و کمال آن بعمل ست و ضعف و نقصان بترک عمل ؎ کار کن کار بگذر از گفتار + کاندرین راه کار دارد کار + الدنیا مزرعة الآخرة هر چه کاری بدروی بیت از مذاهب مذهب دهقان خوش ست ای مولوی + مذهب دهقان چه باشد هر چه کاری بدروی +

وصل در اعتقاد نامه مسلمانی نوشته اند که بنده بار تکاب معصیت کافر نگردد و عاصی را کافر نباید خواند اگر اعتقاد مسلمانی بر جاست و مادام که این اعتقاد بر جاست معصیت معصیت میداند و حرام را حرام میشمارد و در میان راه خوف و رجا میرود کافر نیست و اگر حرام را حلال داند و یا معصیت را سبک پندارد کافر گردد و مومن عاصی دایم در دوزخ نماند اگر قادر مختار خواهد چند گاه او را در شبکه عذاب گداخته و از آلایش و کدورت معصیت پاک گردانیده باز به بهشت در آرد و اگر خواهد بی سابقه این علاج بعفو و مغفرت خود یا شفاعت و در خواست حبیب خود صلے الله علیه وسلم از علت معصیت شفا بخشد هم از اول بحبت بفرستند و بزندان دوزخ سیاست نفرماید وی تعالی بر همه چیز قادر ست و علی الاطلاق حاکم یغفر لمن یشاء و یعذب من یشاء صفت اوست و یفعل الله ما یشاء و یحکم ما یرید شان او معنے خدائی و خداوندی است هر چه خواهد بکند و هر کرا خواهد ببخشد و هر کرا خواهد بگیرد و هیچکس را بروی حکم نیست و در حضرت کبریای او بی اذن وی مجال نطق و سوال نه و امر و نهی که فرموده حق ست و وعده

و وعیدی که کرده صدق و در وعده وی قطعا خلاف نبود و در وعید نیز همچنین ست و
باوجود آن اگر بمقتضای عفو و کرم درگذرد و نگیرد می سزد و امید شفاعت سیدکائنات
صلے اللہ علیہ وسلم گناہگارانرا برای عفو گناہ و نیکوکاران را برای رفع درجات واثق ست
و در حق بیچارگان و درماندگان که غیر فضل و کرم او پشت پناہی ندارند میفرماید شفاعتی
لاہل الکبائر من امتی و فرمود اگر من اہل بیت و قرابت خود را شفاعت نکنم دیگر کرا کنم
و نیز آمده ست که پروردگار تعالی حرام گردانید آتش دوزخ را بر فاطمه و ذریت وی
عجب آنکه جای دیگر میفرماید ای بنی هاشم نگاہدارید و برہانید نفسهای خود را از آتش
دوزخ من مالک نیستم شمارا از عذاب خدا چیزی را و این و امثال این بجهت بی نیازی
و لاابالی درگاه کبریاست که کسی را در اینجا مجال سوال و امکان اعتراض نبود و انچه بالا
رفت بمقتضای کرم و وعده لطف و عنایت ست و گفته اند که خواص بر مقتضای وعد کرم
و بشارت لطف در مقام امن اند ولی خوف لاابالی و غنای ذاتی حق حال ایشان شده
ازینجاست که تمامه مقربان و مخلصان حضرت عزت درمیان وادی خوف و رجا و انس و
هیبت حائر و دایر ماند و سر نمی توانند برداشت و بر هیچ چیز دل نمی توانند نهاد و بیا
کان کذا و صار کذا فریاد میزنند و عدم را بر وجود دوست میدارند و آرزوی عدم
که هرگز روی وجود نه بینند می برند و بالجمله هرچه هست ایمان ست غم ایمان باید خورد
باقی غم نیست ایمان دانی چیست لا اله الا الله محمد الرسول الله بصدق دل اعتقاد
کردن و بی شک و شبه بدان گرویدن بلکه همین محمد رسول الله ست اگرچه جزو
اول عظیمتر و بزرگتر ست ولیکن جزو ثانی شامل تر و جامع تر ست چه اعتقاد
رسالت محمد صلے اللہ علیہ وسلم کردن و گرویدن بهرچه وی آورده و بضرورت و
یقین معلوم شده که وی آورده اقدم و اسبق از همه در اینجا اعتقاد بالوہیت حضرتے
خواهد بود اگرچه اعتقاد بالوہیت و صفات او که یکی از ان ارسال و بعث ذات شریف

اوست از برای ہدایت خلق نیز مستلزم اعتقاد رسالت ست اما اول ظاہر تر و صریح
ازین ست و منطوق کلام ست اگر یکے صد سال لا الہ الا اللہ گوید تا یکبار نگوید محمد
رسول اللہ بحکم شرع مسلمان نگردد یعنی میگوید من خود الہ و پروردگار ہمہ شما ام در
اعتقاد و گرویدن این چہ سخن ست و چہ مجال توقف و آنرا کہ من برگزینم و برافرازم
بوی ایمان آرید و بگروید کہ امتحان بندگی و صدق عبودیت درین ست برقیاس
امر ملایکہ بسجود آدم یعنے مرا کہ می پرستید و تسبیح و تقدیس میکنید من خود پروردگار
شما ام و سزاوار آنم امتحان بندگی شما دران ست کہ ہیکلے از خاک بسازم و فیض
روح خود را دران بدمم و او را بر شما گزینم و آمر کنم تا ہمہ سر بر خاک مذلت بنہید
و او را سجدہ کنید تا پیدا شود کہ بندہ کیست و بندگے چیست سبحانہ و تعالیٰ
کہ در آخر زمان کہ وجود مرشد کامل نادر و کمیاب ست اشتغال بصلوۃ بر سید کائنات
علیہ افضل الصلوات و اکمل التحیات با مشغولی ذکر موصل و مقرب ست بی احتیاج
توسل بمرشد بلکہ بعضے گفتہ اند کہ سالک را از حیثیت توسل و تقرب اشتغال بصلوۃ
اولی و اقرب بود اگرچہ ذکر الٰہی اجلی و اعظم ست و گفتہ اند کہ برای روشنی راہ ہدایت
و فتحاب رحمت بالاتر از اشتغال بصلوۃ بر نبی صلے اللہ علیہ وسلم چیزی نیست و بعد از
فرایض عبادات ہیچ عبادتی بالاتر ازان نیست و برای ہر مشکل و دشواری و تمامہ
حاجات دینی و دنیاوی مثل وی نیست و نبود **وصل** بسط و تطویل درین سخن بسیار
افتاد و بحقیقت بار تہمت این جریمہ بر سر وقت طغیان این جنس پارہ ست کہ آنرا قلم
نامند و از دست تصرف و اختیار کاتب بیرون ست و ہرگز براہ سکون و سلامت
ہموار و رمیدہ نتواند رفت و بجوش و خروش دم نتواند زد ہمیشہ ازوی در شکایتم
و بارہا عہد کردہ ام کہ او را رفیق حال خود نگیرم و راز دل با وی درمیان ننہم و
ہمزبانی نکنم اما چہ کنم کہ از صحبت وی صبر نتوانم کرد و در گوشہ سلامت نشست

که شگرف مونس و نادر ندیم شیرین سخن ست الحمد لله که عصمت ذاتی و حفظ خداوندی
لازم حال اوست و با وجود که چندین منطیق و نکتارست و پرسخن و دراز نفس ست هرگز
حشو و بیهوده بر زبان وی نرود و از شارع عام امر و نهی بیرون نیفتد و پای سلامت
وی درین راه نه لغزد و از شریعت غرا بار ملامت نکشد و بیم سیاست ندارد و هرچه
گوید شرح و بیان کتاب مبین کند و داد الدین النصیحة دهد و الله اعلم نسأل الله سلوک
طریق السداد و الرشاد فی المبدا و المعاد انه ولی التوفیق و الهادی الی سواء الطریق
و صلی الله و سلم علی السید الانام الداعی الی طریق الحق و الیقین محمد و آله و صحابه و اتباعه
اجمعین هداة طریق الحق و محیی علوم الدین ؛

الرسالة التاسعة و العشرون تحقیق الیاس عن قبول ایمان الیاس

لا اله الا الله محمد رسول الله

اللهم ارنا الحق حقا و ارزقنا اتباعه بدانکه علماء ملت و ائمه دین و شریعت برآنند که
ایمان الیاس غیر مقبول یاس در لغت بمعنی شدت و عذاب آید و مراد اینجا سکرات
موت و معاینهٔ احوال آخرت ست که در وقت حضور موت روی نماید و در بعضی اخبار
آمده ست که هر یک از مومن و کافر در وقت موت جای خود را می بیند مومن در بهشت
و کافر در دوزخ پس چون کافر در بیخالت ایمان آرد این ایمان معتبر نباشد چه ایمان باید
که بغیب بود و باختیار بنده و قصد امتثال امر الهی طاعت و فرمان برداری وی تعالی
باشد و ایمان در بیخالت ایمان بغیب نبود و ضطراری باشد چنانکه روز قیامت تمامه
کافران فریاد برآرند که ربنا ابصرنا و سمعنا فارجعنا نعمل صالحا انا موقنون خداوندا
دیده ما بینا شد و گوش ما شنوا گشت و بیقین دانستیم که آنچه پیغمبران تو خبر داده بودند
و کتاب تو بدان ناطق بود حق ست ما را بدنیا باز بفرست تا ایمان آریم و عمل صالح کنیم
و مستحق ثواب شویم این ایمان و اقرار و اعتراف بحق دران وقت فائده ندارد و در حدیث

احوال آخرت و قت احتضار روی نماید

آمده که ان الله یقبل توبة العبد مالم یغرغر غرغره کنایت ست از حالت موت وشدت
سکرات ورسیدن جان درحلقوم ودر قران مجید میفرماید فلم یک ینفعهم ایمانهم لما رأوا
باسنا یعنی ایمان درهنگام دیدن باس وعذاب الٰهی نفع نکند وجای دیگر میفرماید
ولیست التوبة للذین یعملون السیئات حتی اذا حضر احدهم الموت قال انی تبت الآن
وشاید که استدلال باین آیت صحیح تر وصریح تر افتد چه احتمال دارد که مراد بروئیت باس
در آیت سابقه مشاهده علامات قیامت وطلوع الشمس از مغرب باشد چنانچه بعضی مفسرین
این کریمه را بدان تفسیر کرده اند واین آیت اخیر که ما برخواندیم بصریح ندا میکند
بعدم قبول توبه وایمان در وقت حضور موت کما لایخفی وبدانکه از دلیل ونصوص
که ذکر کردیم ظاهر شد که توبه از معاصی نیز در حالت باس مقبول نباشد ودر اینجا بعضی
علما را خلافی هست ولیکن ایمان باس وتوبه از کفر باتفاق واجماع مقبول نیست
اکنون لازم آمد که باجماع هست ایمان فرعون که در وقت ادراک غرق آورد مقبول
نباشد چه زمان ادراک غرق ودریافت این حالت زمان باس ویاس از حیات
ووقت اضطرار ست نه محل اختیار وهمین ست اختیار ومعتقد تمامه علمای مجتهدین
ومشایخ ومقتدایان امت واز هیچکس از ایشان خلافی در ان ظاهر نیست ولهذا وی
در زبان شرع وعرف اسلام همه جا مذموم ومقبوح وضرب المثل کفر واستکبار وعناد
آمده وچندین آیات قرآنی ظاهر بلکه نص در تکفیر وتقبیح وسوء حال ودخامت مبدا
ومال اوست چنانکه فرمود فاخذه الله نکال الآخرة والاولی وميفرماید فعصی
فرعون الرسول فاخذناه اخذا وبیلا وجای دیگر میفرماید واستکبر هو وجنوده فی
الارض بغیر الحق وظنوا انهم الینا لا یرجعون استکبار کرد فرعون ولشکر او
در زمین بناحق وگمان برداو ولشکر او که نمی آیند وبازگشت ایشان بما که قهار
ذوالبطش الشدید یم نخواهد بود چنانچه حال کافران ومنکران ست فاخذناه و

وجنوده فنبذناهم فی الیم پس بگرفتیم او را و لشکر او را و انداختیم و غرق کردیم
ایشان در دریا فانظر کیف کان عاقبت الظالمین پس ببین که عاقبت کار ظالمان
و متکبران و کافران که با خدا و پیغمبر خدا تکبر کردند و بجزای آن در دنیا و آخرت گرفتار
آمدند و رسوا شدند چگونه بست وجعلناهم ائمة یدعون الی النار و گردانیدیم ایشان را
یعنی فرعون را و جنود او را امامان و پیشوایان گمراهان و کافران و دوزخیان که
دیگران را بکفر و معاصی و آتش دوزخ دعوت کنند و یوم القیمة لا ینصرون و در
روز قیامت یاری و نصرت داده نشود ایشان را و دفع کرده نشود عذاب از ایشان
بلکه مخذول و مردود و ابدی العذاب باشند واتبعناهم فی هذه الدنیا لعنة در دنیا
بر وی و جنود وی لعنت کردیم و یوم القیمة هم من المقبوحین و در روز آخرت او و جنود او
از مذمومان و مقبوحان و مردودان باشند حالش اینست که دیدی و صفتش اینک
شنیدی دیگر با ایمان رفتن او کجاست و حسن عاقبت کدام اگر وی مسلمان و طاهر
و مطهر از دنیا رفته باشد هرگز او را بچنین یاد نکردندی اگر او صاف دیگر از علو و
اسراف و ظلم و استکبار را بر احوال گذشته که در حالت حیات و شت عمل کنند
صورتی دارد اما اینجا میفرماید و یوم القیمة هم من المقبوحین و هیچ ذی انصاف
در عربیت نه پسندد که این ضمایر و کنایات را در این آیت مخصوص بجنود دانند
با وجود آنکه هر دو مذکور باشند صریحا و قصدا و بالجمله هرگز معقول نیفتد که وی نزد
خدا مسلمان پاک و مومن صادق باشد و هیچ جا مدح او نگوید و بیان حسن خاتمت و
خیریت عاقبت او نکند و خبر ندهد که ما را بنده بود که در مدت عمر کفر و طغیان ورزید
و در آخر فضل و رحمت ما دستگیری حال وی کرد و بسلامت رفت بلکه همه جا مذمت
و ملامت او کند و تشنیع و تقبیح وی نماید و وی هیچ جا بصفت ایمان و عنوان
اسلام مذکور نشده الا درین آیة که میفرماید حتی اذا ادرکه الغرق قال امنت انه

لا اله الا الذی امنت به بنو اسرائیل و انا من المسلمین سباق و سیاق این آیه دلالت
که چگونه نیست ظاهر ادای سخن در آنست که آن ظالم تمام عمر خود تکبر و اسراف و علو و علو
و کفر و طغیان ورزید و موسی و هارون علیهما السلام در حق وی و قوم وی دعا بهلاک
و عذاب الهی کردند تا دم آخر که از حیات مایوس شد و مشاهده عذاب الهی کرد بزبان
داد اسلام داد فرمان شد که اکنون اظهار ایمان و اسلام چه فائده کند که عنان اختیار
از دست رفت و چاره نماند آن همه کفر و فساد تو کجا رفت و تکبر و طغیان تو چه شد
امروز ترا در دنیا فضیحت و رسوا کنیم و مرده ترا از تابوت بیابر آریم و تماشاه و عبرت عالمیان سازیم
تا بدانند و عبرت گیرند که عاقبت کفر و طغیان و تکبر با خدا و رسول خدا فضیحت و رسوائی است
در دنیا و آخرت چنانکه فرمود فاخذه الله نکال الآخرة و الاولی ان فی ذلک لعبرة لمن
یخشی و آنکه اسراره فرعون گفت قرة عین لی و لک لا تقتلوه الآیه مجرد ظن و حسبان بود و
بر مورد کار تعالی در وی آن بود که موسی علیه السلام باین گمان و حسبان از دست آن ظالم
خلاص گردد و بهلاک نرود چنانکه اطفال دیگر با این حیله و فریب بود از آسیه
رضی الله عنها در استخلاص موسی علیه السلام از دست آن ظالم باطلاع دادن
حق تعالی آسیه را بر عاقبت حال وی علیه السلام بفراست یا الهام عاقبت
حال و غایت کار التقاط وی خود نیست که فرمود فالتقطه آل فرعون لیکون لهم
عدوا و حزنا ظاهر آنست که مراد حقیقت عداوت بود که در نفس الامر و عاقبت حال
باشد و هیچ پیغمبری با مسلمانان دشمن نبود اگر گویند مقصود و عداوتی ست که
در حالت حیات داشت گوییم پس قرة عین بودن نیز درین حالت تواند بود آنچه
مفهوم قرآن مینماید آنست و الله اعلم باقی وقوع مذمت وی در احادیث و
اقوال صحابه و تابعین و علماء مشایخ متقدمین و متاخرین بحال خود ست اگر
مفهوم قرآن و اشارت احادیث و مقتضای آثار سلف ایمان و اسلام و حسن خاتمت

وی بودی اینهمه مشهور و ضرب المثل کفر و طغیان نشدی روایت ست که چون ابوجهل
لعین در غزوه بدر کشته شد آنحضرت فرموده صلے الله علیه وسلم مات فرعون هذه الامت
اگر فرعون مومن و طاهر و مطهر از عالم رفتی تشبیه ابوجهل لعین که بالقطع از اهل جهنم و
ارباب شقاوت و سوی خاتمت ست باوی درست نبودی اگر گویند تشبیه باعتبار
عتو و استکبار وی ست که در حالت حیات داشت گوئیم هیچ جا در زبان شریعت
و عرف دین نیامده ست که یکی را بعد از صحت توبه و حسن اسلام باعتبار حالت
سابق که در کفر و عصیان داشت مثل سازند و شبه به گردانند لان الایمان
یجب ما قبله چندین از رؤسای قریش که مدت عمر در کفر و عداوت آنحضرت صلے الله
علیه وسلم بسر بردند و در آخر ایمان آوردند و با ایمان رفتند هرگز در شرع باعتبار
حال سابق مذمت و تشنیع ایشان مذکور نشده خصوص در قرآن مجید با این کثرت
و اشتهار و تغلیظ و تشنیع که در مادهٔ فرعون واقع شده ست و هیچ یکی از مشایخ
طریقت نسبت ایمان و اسلام بفرعون نکرده مگر شیخ محی الدین ابن عربی در کتاب
فصوص و این قول یا مبنی ست بر قبول ایمان یاس و معلوم شد که این خلاف اجماع
ست یا نفی یاس از فرعون و یقین ست که حالت ادراک غرق حالت یاس و ملول
مولست بخلاف مبادی غرق که آنرا ادراک غرق نتوان گفت الا بمجاز و فی القاموس
ادرکه کعلمه و بحوق غرق در حالت غرق و اتصال آن بوی بود و بعضے از مفسران
گفته اند که این کلمه در دل خود گفت بعد از غرق شدن و شیخ نیز در فتوحات مکیه غایت
تشنیع و اشد تکفیر او را کرده و گفته که دوزخ را درکات ست بعضها اشد من بعض و درکه
از درکات وی ست که برای اهل عتو و استکبار بر رب العزت که اشد و اغلظ انواع
کفرست آفریده اند مثل نمرود و فرعون و اشیاع ایشان اما درین کتاب یعنی فصوص
برخلاف آن گفته ست میگوید که مقصود ایشان اینجا بیان محتمل آیه قرآنی است

حتی اذا ادرکه الغرق قال امنت الآیة تحقیق مذهب و مذهب معتقد ایشان همان ست
که در فتوحات بیان کرده اند و الله اعلم و بر تقدیری که مذهب و اعتقاد ایشان ایمان
فرعون بود دیگری را چگونه عقد قلب بدان صورت بندد و باوجود مخالفت تمامهٔ علمای
و مشایخ اینجا محل حیرت ست غایت کار تغافل و اغماض ست و تکلف در توجیه و تطبیق
قول ایشان بآن نه آنکه قول ایشان را معارض و معارض اقوال تمامهٔ اهل دین و ملت
دارند و همین را مذهب گیرند و اعتقاد کنند و از همه جانب چشم پوشند آخر عصمت
در غیر انبیا نیست اگر در یکجا خطائی رود چه نقصان دارد و چندین ائمه مذاهب که
مقتدایان دین و متبوعان اهل عالم اند چندین جا خطا در اجتهاد کرده اند اگر در یک
مسئله از ایشان نیز خطا رود چه شود هیچ منافی کمال نیست و اگر تقلید و اتباع ست اتباع
اهل فتوی و حل و عقد ملت در امثال این امور بهتر ست و باحتیاط نزدیکتر اگر گویند که
ایشان از ارباب کشف و یقین اند و هر چه گفته اند از روی کشف گفته اند و چندان
حقایق و دقایق در معارف و مواجید از ایشان بظهور آمده که باوجود آن تطرق
خطا امکان ندارد و هر چه شیخ درین کتاب گفته ست بی تفاوت و زیاده و نقصان
از حضرت رسالت ست صلی الله علیه وسلم این حکایت دیگر ست اینجا دم نتوان زد
و الله اعلم بکنه معنی هذا الکلام حقایق و احوال و مواجید ایشان بحال خود ست و سخن اینجا
در دلیل شرعی میرود و این قدر معلوم ست که انسان از سهو و نسیان خالی نبود
و عصمت خاصهٔ انبیاست آخر شیخ در فتوحات میگوید هیچ آیتی بخلود عذاب در دنیا نیافته
و وصول نار مستلزم عذاب نیست و حال آنکه در مواضع متعدده از قرآن واقع شده
ست در سوره مائده آمده و فی العذاب هم خالدون و در سوره فرقان فرموده
و یخلد فیه مهانا های کنایت در فیه راجع بعذاب ست و در سوره الم تنزیل السجده
و ذوقوا عذاب الخلد و در سوره زخرف ان المجرمین فی عذاب جهنم خالدون و اگر

انچه ایشان گفته اند همه از روی کشف و یقین ست پس در فتوحات حکم بکفر فرعون اشد کفر
چه معنی دارد و اللہ اعلم و بالجمله نصیحت انست که در معتقدات و احکام کفر و ایمان از سواد
اعظم بیرون نباید رفت و تابع ایمه مجتهدین باید بود و در آداب و اخلاق تابع مشایخ
حسن ظن و اعتقاد برین طایفه داشته توجیه و تطبیق اقوال ایشان یا کلام علما و
مجتهدین باید نمود و اللہ الموفق و ملهم الصواب و شیخ ابن حجر مکی هیثمی در کتاب زواجر
ذکر کرده ست که علما را امت و مجتهدین دین ازین آیت فلم یک ینفعهم ایمانهم لما رأوا
باسنا اجماع کرده اند بر کفر فرعون و بر تقدیر تنزل شک نیست در انعقاد اجماع
بر آنکه ایمان باللہ باعدم ایمان برسول وی صحیح و معتبر نباشد پس بر تقدیر تسلیم صحت
ایمان فرعون باللہ تعالے ایمان وی بموسی علیه السلام وجود نیافته و درین آیات
بدان تعرض نکرده پس این ایمان وی نفع نکند اگر کافری هزار بار بگوید اشهد ان
لا اله الا اللہ الذی امنت به المسلمون مومن نگردد تا نگوید و ان محمدا الرسول اللہ
و اگر گویند که سحره فرعون نیز تعرض بایمان موسی علیه السلام نکردند و با وجود آن
ایمان ایشان مقبول افتاد جوابش آنست که ممنوع ست که سحره بدان تعرض نکردند
هرگاه که گفتند رب العالمین رب موسی و هارون در ضمن اضافت رب موسی و
هارون ایمان بموسی نیز وجود یافت بخلاف قول فرعون که گفت الذی امنت به
بنو اسرائیل باآنکه ایمان سحره ایمان بعد از معجزه موسی بود ایمان بمعجزه رسول حین ایمان
برسول ست پس ایشان صریحا ایمان بموسی آوردند بخلاف فرعون که در کلام وی
اصلا ایمان بموسی مذکور نشده نه بصریح و نه باشاره بلکه ذکر بنی اسرائیل نه موسی
با وجود آن که رسول اوست اشارة میکند باآنکه هنوز بموسی کافرست و در مقام
عناد و استکبارست و اگر گویند که از بعضے صوفیه نقل کرده اند که ایمان نزد معاینه
عذاب نافع ست پس ادعای اجماع بر کفر فرعون جایز نباشد چه مبنای تکفیر وی همین

مسامحت است پس چون در انجا خلاف ست اینجا نیز باشد جوابش آنکه بر تقدیر صحت اصل
این سخن از صوفیه اهل اجتهاد که بر قول ایشان تعویل و اعتماد باشد و مخالفت ایشان
منع انعقاد اجماع کند بر ما و آورد نشود و در قول ما بانعقاد اجماع است بر کفر فرعون ضرر
نکند زیرا که میگوئیم که حکم ما بکفر فرعون نه تنها از جهة عدم اعتبار ایمان باس ست
بلکه از جهة عدم اعتبار ایمان ست بالله تعالی بجهة عدم ایمان برسول وی موسی علیه السلام
و اگر گویند که ابن عربی بصحت ایمان اضطراری قایل شده و بایمان فرعون رفته است
جوابش آنکه این سخن از ابن عربی مسلم و مقرر نیست و عصمت از خطا مخصوص انبیاست
و آیة قرآن و حدیث صحیح صریح اند در بطلان ایمان باس و بعد از وجود آیت و حدیث
النفات بتاویل کسی نتوان کرد و تفسیر ائمه از صحابه و تابعین و مجتهدین که بعد از ایشان
باموافقت حدیث و اجماع کفایت میکند در مقصود و چون ثابت و واضح گشت که ایمان
باس صحیح نیست ثابت شد که ایمان فرعون نیز ثابت نیست باوجود آنکه اگر تسلیم کنم
که ایمان باس صحیح ست عدم صحت ایمان فرعون باقی ست از جهة عدم ایمان او
بموسی و هارون این ترجمه کلام شیخ ابن حجرست در کتاب زواجر والله اعلم بالصواب
والسرایر والصلوات والسلام علی سید الرسل الصادق المصدوق محمد و آله و صحابه و اتباعه اجمعین

الرسالة الثلثون وجود الفنائی احدیة الذات بالغیبة عن جمیع الجهات

لا اله الا الله محمد رسول الله

روزگاری دراز شد که جلوه محبوب ازل با بندگان بلطفهای نهانی و معامله بنانه
و عتاب شکست و برهم ریخت بنای کارخانه وجود میرود و سطوت و عزت محبوبی
اقتضای ابتلا و امتحان میکند خاصه درین سال نازد که ستمگر ست بر نگ دیگر ست
و ظهور قدرت و سطوت غلبه دیگر دارد و دست تقدیر پنجه امکان بسته بیت از جهان برهم
پیچید و بر زمین بسی رو خواری افگنده ست که از هیبت و لرزه آن تاب نشستن و مجال

ایستادن وبحال سکون وآرام آمدن تنگ و تیره گشته وفراهم آمدن حال وجمعیت
بال از محالات عادی شده بار خدایا آخر اینها عاد و ثمود نیند که بصرصر قهر وصیحه غضب
شان هلاک کنی واستیصال نمائی امت مرحومه محمدیه اند به فضل ورحمت خو کرده و
بالیشان وعده بکرم وفضل وآسانی رفته ست اینهمه سختی وتنگ گرفتن چیست
نی نی غلطم اینهمه کرشمهاے محبوبی ست ومعامله محبت ومقدمات تربیت بصورت
اگرچه بسختی رود در معنی همه آسانی ست مقصود تعرف وتربیت ست یعنی تا مدانند
وشناسا شوند که قدرتی دیگر وعالمی دیگر هست که در آنجا جز عجز وحیرانی وشکستگی
وناتوانی صورت نه بندد واز حول وقوت خود برایند واز هستی وصفات آن عاری
شوند شرح این سخن بسطی طلبد کشاده تر ازین بگوئیم بدانکه پروردگار تعالے وتقدس
دو صفت دارد جمال وجلال ولطف وقهر هریکے نیز ازین آشکارا بود وپنهانی گاهے
لطف آشکارا کند ونعمت وراحت بخشد ودرضمن آن قهر پنهان سازد حال عامه
خلایق این بود لاسیما اهل کفر وعصیان وگاهی قهر آشکارا نماید وبلا ومحنت
فرستد ولطفهاے پنهانی در وی پیدا بود غالب حال اهل خصوص وطالبان قرب و
دوستی وشناسائی اینست معامله اینکارخانه همچنین رفته ست دم زدن که چرا چنین
رفته وچون شده گنج ندارد ومطلوب جناب اقدس از بندگان بحکم فاحببت ان اعرف
شناسائی اوست باسما وصفاتی که او راست شناسائی وی بسجانه حاصل نگردد
مگر بشناسا گردانیدن او بندگان را بخود وشناسا گردانیدن او بخود ببسط
وبث آیات وشواهد بود در انفس وآفاق ومقصود اینجا ذکر معرفت انفس است و
حصول آن بنظر وتامل بود در انچه بفرستد وی تعالے بر آدمی زاد از نوازل قدرت
وایراد کند از احکام ارادیه واین دو قسم بود انچه موافق شهوت وهواے بندگان
افتد آنرا بحکم عرف ونظر ظاهر عطا خوانند وانچه مخالف هواے نفس ایشان بود

منع گویند و در عطا صفات لطفیه از جود و کرم و فضل و احسان و منت و عطف مشهود
گردانند و در منع صفات قهریه از جبر و عزت و کبریا و جلال و استغنا و عظمت و سطوت
بنماید اصل مطلوب که معرفت ست در هر دو صورت حاصل ست بلکه در صورت قهر
اتم و اکمل که بقهرمان عزت و عظمت بنده از هستی و صفات خود محو و مضمحل گردد و در لطف
بخود مشغول و متر سل و آنرا که شهود منعم و محبت وی فانی ست در هر دو حال بیک منوال بود

ع عاشقم بر لطف و بر قهرش بجد * ای عجب من عاشق این هر دو ضد *

اما پاسبانی فقر و نگاهداشت وی و فنای بشریت و ضبط نفس قوی تر بود از دریچه
این سخن نظری بار حجیت فقر می افتد و اگر تمام باینجانب رویم این سخن که در وی
افتادیم از ربط برافتد سخن اینجاست که لطف باری عز شانه گاهی آشکارا بود
و گاهی نهانی و لطف نهانی چنانکه دانی در طور محبت خالص تر و بخلوت حقیقی
با محبوب نزدیکتر بود که وجود بیگانه را بوی راه نبود و جز حقیقت لطف را احتمال
ندارد و لطف ظاهر بر بیگانه نیز افتد و در حقیقت از باب لطف نبود شاید مکر و استدراج
بود و چون هر چه از محبوب رسد نعمت و عطاست در هر دو صورت یعنی در قهر
و لطف شکر نعمت واجب بود و چون این مرتبه بالاست و دست همت بشریت
ازان کوتاه باری کم ازان نبود که صبر کند و خاموش نشیند و دم از بخطر نزند و بداند که
وی جل جلاله دایم اللطف ست بر تمامه مخلوقات نه که گاهی لطف او منقطع بود
و قهر محض بوجود آید پناه بخدا اگر قهر محض متوجه گردد یک جانور بر زمین نجنبد
و یک ستاره بر آسمان نمدرخشد و یک قطره در دریا نجوشد و یک برگ بر درختان
نلرزد و یک سنگ ریزه بر کوهها بر پا نبود جلوه لطف اوست که هستی عالم بدان
بر پاست اگرچه کرشمه قهر در جانب نیستی و برکندن بنیاد این خانه ست و نظر بحقیقت
گاهی قهر نیز سبب بقا و انتظام کارخانه حکمت افتد و ماده فساد را از محل صلاح جدا

گرداند و درخت وجود از شاخهای بی بر اصلاح بخشد تا اثر اراده لطفی که بصالح دارد بظهور
رسد باین معنی تمامی کارخانه ربوبیت وعبودیت بر امتزاج لطف وقهر است وهر دو دائم
ولازم وتمامه بندگان بلکه سایر موجودات را عام وشامل از اینجا گفت آن مرد عارف
که دوزخیان در دوزخ ملطوف باشند اگرچه مرحوم شان نتوان گفت یعنی اگر بعذابی
عظیمتر از انچه کرده تعذیب کردی توانستی لطف اوست که بکمتر ازان کرد باین
گفتار فرقی میان لطف ورحمت پیدا آمد صاحب فن لغت داند که معنی لفظ لطف
از ماده وی واز مقابلت معنی ضدوی متعین گردد ماده لطف مبنی از رفق ونرمی بود
وضدوی از قهر ودرشتی وسختی وضد رحمت غضب آمد ومتعلق رحمت محل محبت ورضا
آمد وچون رضا آمد آزار برخاست اینجا عذاب کجا بود ۵ وعین الرضا من کل عیب
کلیله ۵ قول وی سبحانه قل فلم یعذبکم بذنوبکم دلیل آنست ولطف را رضا لازم نبود گاه
باوجود بی رضائی نرمی نیز کنند وهنوز ماده غضب باقی ست ورحمت در دنیا
عام بود در آخرت مخصوص باهل آن خانه که بهشت نام اوست فحی رحمة الله هم
فیها خالدون واز اینجا گریخت آن مرد که دوزخی را مرحوم گوید الله لطیف لعباده عباد
در اینجا شامل مومن وکافرست زیرا که فرمود ویرزق من یشاء ورحمت جز نسبت
بمومنان یاد نکرد وآنکه گفت ورحمتی وسعت کل شئ مراد رحمت وجودی وافاضه
توابع ولوازم آنست بدلیل عذابی اصیب به من اشاء آخر این سخن راجع بنزاع لفظی
نقش گردد ومقصود آنست که پروردگار عالم را با بندگان خود لطفی هست ظاهر یا خفی
وسر رشته مصلحت در دست قدرت وحکمت اوست تعالی شانه وعظم برهانه سخن
درین لطف خفی بود که درین روزگار خوان نعمت آن پنهان کشیده ونکمتر کسی را ازان
محروم گذاشته اند تا هر کسی بقدر استعداد حال وحوصله فهم عن الله نصیبه از نعمت معرفت
بردارد ودر عموم این بلا وشیوع این ابتلا ورای آن حکمتی دیگر نیز روی مینماید که

ان نیز جانب لطف می پرورد یعنی اگر این همه بلا بر جماعه مخصوص افتادی بسی سخت
بودی و در زیر بار آن پست شدندی قسمت کرد و شایع ساخت تا بار یکتر شود و
بهر کدام اندکے ازان برسد این نیز لطف خفی بود و هو ظاهر و اگر نیز بر بعضے گران افتاد
و بهلاک انجامید دران نیز مثل این حکمت و مزید اجر گذشتگان و زیادت عمر باقی ماندگان
تواند بود ۵ صد هزاران طفل سر ببریده شد ۵ تا کلیم الله صاحب دیده شد و چون
ازین نعمت بی کران این گدای ریزه چین خوان کرم را نیز نوالہ نصیب شده بود بحکم اما
بنعمة ربک فحدث ازان نیز سخن رانم بدانکه صولت صرصر قهر و ابتلا چنان پای صبر
و سکون را از جای در آورده و بر بستر هلاک افکنده بود که اگر وثیقه اجل معلوم بضمانت
مهلت نمی ایستاد بر خواستن ازان بحیات و حرکت ارادی از مقوله محالات عادی
می نمود و اگر قوت الطاف الهی دستگیری نمی کرد و قوت نمی بخشید از هم پاشیده و
از دست رفته بود و اگر ورود انوار متوالی نمی شد و کشف ظلمات طبیعت نمی نمود بجانب
از وقوع در مهاوی بعد و غفلت امکان نداشت بحمد الله که در ابتدا رحال با مداد
نورانیت جمال محمدی صلی الله علیه وسلم غذای روحانی از رواح الوان نعمت ابیت
عند ربی در مشام جان رسانیدند که قوای جسمانی را تازه ساخت و ماده قوت و قوت
ایام فقر و فاقه شد و در آخر بسطوت سلطان قدرت چنان شد که تمام از خود غایب
ساختند و چیزے از آثار هستی فرو نگذاشتند و نقوش کائنات انفسی و آفاقی از لوح
ادراک تمام بزدودند و بمجالتی مشرف ساختند که بزبان نطق و تعبیر بیان آنحال
محال باشد و بجای بردند که هرگز آنجا را باین کیفیت ندیده و بدان نرسیده بود
چه گوید که آنجا چه بود هیچ نبود بجز احدیت حق و هستی مطلق اگر گوئی هستی مطلق مدرک
نشود و در یافته نگردد و هر چه مدرک گردد و در یافته شود حادث بود و صورتے بود
حاصل در ذهن و محاط آن از جمله عالم بود گوییم که این سخن حق صرف ست بیمزج شک

وریب چه مدرک جز صفت نباشد و ذات مدرک نگردد یعنی ذات همان که مدرک نگردد و صفت
بر ذات پرده بود و هرگز این پرده ها بنهایت نرسد اگر یک پرده از شهود برافتد پرده
دیگر بنشیند اینجا پرده نشستن و پرده برداشتن یکی ست ولیکن من نگفتم که درین
حال ادراک بود و دریافت بلکه گفتم احدیت حق بود و بس و هیچ نسبت درمیان نه
هو و او و هست و مانند این الفاظ مطابقتی بان معنی دارند و اشارتی بدان تواند
نه اشارتی که تعدد و مشیر و مشار الیه در انجا بود و اگر شهود یافت و وجود اثبات کنند
اما نه بمعنی نسبت بین الاثنین گنجایش دارد آخر ذات حق علم دارد و علم غیر ذات نه
و تعددی درمیان نه اگر علم و حضور خود بخودش باشد چرا نباشد مضمون این بیت
مگر اشارتی باین معنی تواند بود ؎ در راه خدا اول زخودم بیخود کن ۔ وانگه بیخود زخود
بخود در راهم ده ۔ بالجمله وجدانی بود لذیذ که ذوق و وجدان از بیان چون و چگونگی آن
عاجز ست و انچه در وجدان در آمده نه بچون و چگونه عرف من ذاق و من لم یذق لم یعرف
زیاده برین چه تعبیر کنم اینهمه گفت و گو نه در انحالتست اکنون آنرا بیاد می آرم و ازان
حکایت میکنم مثل خواب خوشی دیده یا لذت شکری چشیده بیاد آرد و ازان تعبیر کند
انحالت را تصور میکنم و گرد آن خیال می بینم و میگویم و هر چند گویم و شرح دهم مبهم تر و پوشیده تر
گردد سخن دیگر گویم که مبهم تر و بیان آن بروش زبان علم نزدیکتر ست تو سوال کن من
جواب آن بگویم سوال درویشان شهود ذات و تجلی ذاتی و محبت ذاتی و امثال این
کلمات میگویند معنی آن چه باشد و مقصود ازان چه بود و اشارت به چیست و تو خود
نفی شهود و دریافت و سائر نسب و اعتبارات کردی جواب انچه ما گفتیم نیز سخن درویشان
و قرار داد ایشان ست تو جمع و توفیق میان این دو سخن بطلب تا بگویم در بیان وی
انچه توانم گفت بشنو مقرر عرفای محققین ست که دریافت ذات بچون و بچگونه حق و
ادراک کنه ذات مطلق وی عز شانه حاصل نبود بلکه ممکن نه و صحت این حکم از عنوان

محکوم حلیه ظاهرست چه هرچه اندیشه کنند و ادراک نمایند صورت و مثال بود و صورت
و مثال هیچون و هیچگونه نبود و مشایخ گفته اند قدس الله تعالی اسرارهم هرچه خلق بافهام
و اوهام ادراک نمایند و علوم و عقول بدان احاطه کنند و هر حقیقتی که مکشوف شود و هر معنی
که مشهود گردد و بهر کمالیکه مدرک بود و هر نوریکه تجلی کند و بهرچه تعبیر کند و خبر دهد و اشارت
نماید و هرچه علم و معرفت بدان منتهی گردد و عقل حصر نماید و وهم برسد و هرچه برخلق عالم
و مکشوف شده و تواند و امکان دارد که ظاهر شود همه شواهد و وجود ظهور حق و انوار ذات
و صفات حق اند نه حقیقت حق و عین ذات او تعالی و تقدس و ذات حق در ورای ان
همه هست و منزه از ادراک عقول و متعالی از احاطه افهام کل ما خطر ببالک او یتخیل فی
فی خیالک فالله وراء ذلک ۵ هرچه اندیشی پدیرای فناست + انچه در اندیشه ناید
آن خداست + و ازین سخن لازم نیاید نفی انچه اثبات کنند از شهود ذات و تجلی ذات
و محبت ذات حاشا هم در اینجا اثبات ست و هم نفی نفی انچه نیست و اثبات انچه هست
و بحقیقت سخن راست آن بود که هست را هست نماید و نیست را نیست یعنی حق را حق
داند و باطل را باطل گرداند معرفت شناختن ست هر چیز را چنانکه هست شناخت
کنه ذات حق و هیچگونگی وی بدانست که نشناسد که ویرا نتوان شناخت ۵
العجز عن درک الادراک ادراک والبحث عن سر ذات الله اشراک اینجا شناسائی
اگر هست باسماء و صفات و افعال ست و آن نیز نه کنه هیچ چیز معلوم نیست
اسماء و صفات حق چه باشد ولیکن شهود را گاهی اضافه بذات کنند و تجلی را نیز
بوی نسبت دهند و شهود ذات آن بود که وجه همت و قبله محبت و مرمی بصیرت
و نظر باطن متعلق قلب و آرامگاه سر ذات حق گردد و کثرت و تعدد صفات از نظر
توجه و تعلق وی برافتد و این مستلزم ادراک و احاطه و دریافت ذات نبود الا جمع
ذکر باطن وی الله بود معرا از وضع عربی و فارسی و جز ان و اگر در ملاحظه این معنی نظر بر مفهوم

مقید بصفت معبودیت چنانچه اهل ماده اشتقاق اوست یا بجامعیت صفات کمال
چنانکه لازم مفهوم اوست افتد بالاتر ازان کلمه هوست که مشار الیه بدان جز ذات بحت
وهویت صرف نگردد و با هیچ صفتی و مفهومی دیگر تلبس ندارد و اگر نظر صاحب این مقام
بناگاه در مرات صفتی از صفات افتد مطمح نظر شهودش جز ذات نبود و مرات از نظر
ساقط مثلاً قادر چیست ذاتیکه صفت قدرت دارد و عالم ذاتی که مراو را علم بود و هکذا
باشد که تعلق علم و نظر یافتش بهمین صفات و لغیر دان بود واز شهود وحدت ذات
زاهل الاتحاد اجمالاً و اگرنه سابقه علم بدان میبود که اینها صفات یکذات اند در باد
نظرش چنان درآمدی که اینجا ذوات نیز متعدد باشند و دیگری باشد که مطمح نظر و متعلق
توجه او جز آن ذات واحد نبود و لغیر صفات و مراتب شان از نظر بصیرتش ساقط
و در تمامه عدد اسماء حسنی مشهود بصیرت و ملحوظ نظر وی واحد شهود ذات این بود اگرچه
درینصورت نیز صفت پرده ذات اوست و این پرده درمیان ست ولیکن ذات را
در پرده می بیند یعنی توجه و تعلق وی بان ذات ست که در پرده ست و فرق ست
میان آنکه پرده بیند یا در پرده بیند لوکشف الغطاء ما ازدت یقیناً مگر اشارت
باینمعنی ست یعنی پرده حاجب و مانع از شهود ذات نیست و مطلقاً از نظر بصیرت ساقط
مثلاً یکی را محبوب در پرده ست تعلق قلب و قبله توجه او همان محجوبست که در پرده ست
نه پرده که او در وست و این هر دو حالت در آئینه محسوس که صورت دران نگرند
موجود بود شهود ذات در آئینه بصفت همچنین قیاس کن و تجلی ذاتی نیز همین بود الا
آنکه شهود در انسبت به بنده کنند و در وی ظهور عظمت و کبریا و محبت بود و تجلی
منسوب بحق افتد و در اینجا نورانیت و انکشاف و جمال محبوب پیدا بود چنانچه در مثال
محسوس شاهد آئینه بیننده را گویند و تجلی آنرا که در آئینه مینماید اینجا هر دو سخن موافق آمد
ادراک و احاطه و دریافت منتفی شد و توجه و تعلق و حضور ثابت نگفتم که متوجه ذات

ادراک و احاطه کنه ذات کند و ذات را بی پرده بیند این نعمتم که قبله توجه و تعلق و مرجع
و ملحوظ بصیرت وی ذات مجرد ست که در لباس صفات مشهود ست این سخن با سخن نخستین
نقیض نیفتد و اگر گوئی پس چون ادراک ذات حق محال و توجه مشهود جز به بصیرت نه و حد
دیدار بچشم سر که در آخرت ست چیست و چگونه ست جوابش آنکه قیاس کار دنیا بر احوال
آخرت راست نیاید اینجا حواصل بصیرت تنگ و پرده های ظلمانی و نورانی بر هم نشسته
و مدرکه در مضیق جهات محبوس و محصور گشته تا آنجا که فسحت و نورانیت و انکشاف دیگر است
تفاوت بسیار ست آنرا بر این قیاس نتوان کرد خود کدام چیز دنیا با آخرت می ماند آن وسعت
و بسطت که بهشت را ست و آن توت و احاطه که اهل بهشت را ست کجا و در حوصله
ادراک و قیاس این عالم میگنجد و اذا رایت ثم رایت نعیما و ملکا کبیرا و هم از تنگنای دنیا ست
که جزای بندگان دران عالم نهاده اند که اینجا عالم گنجایش آن ندارد دیگر آنچه در سنت
واقع شده همین قدر ست که خدا را عز و جل در آخرت به بینند آنجا این تدقیق تجرد ذات
و اطلاق هستی مذکور نیست مبنای آن بر عرف ست و در عرف هر که ذات را با صفات
بیند بیشک گوید او را دید پرده بودن صفات و احتجاب ذات در سطوت انوار عظمت
و جلال آنجا ملحوظ نیست تو اگر جسمی را بینی سیاه یا سفید دراز یا کوتاه نشسته یا ایستاده مثلا
با چندین صفات متعدد و متکثر که دارد بگوئی که او را دیدم و در یافتم و آنچه فلسفی گوید
مرئی اعراض ست و علم بجسم بمستدلال عقل ست یا ده بیست نظر بعرف و آنکه عرفای
صوفیه میگویند که ذات بحیث مدرک نگردد و در حیطه خیال نه در آید حقیقتی ست که بیان
کرده شد برای اظهار عجز از معرفت ذات حق و علو و تنزه و تقدس او از احاطه ادراک
خلق بوی این بوعده دیدار آخرت بران وجهی که مذکور شد منافات ندارد تا اینجا
این آمد که ذات حق جل و علا در آخرت ببصیرت توان دید خواه بجهت خاصیت
ان نشاره یا بنا بر عرف و آنکه بدین ببصر خبر داده اند بجهت آنست که آنجا بصر را

صفت بصیرت بخشند و طاهر را بر نگ باطن برآرند و شرایط و خواص که در رویت بصری
واقع ست ساقط پذیرد و مکان و جهت و مقابله و قرب و بعد حکم عدم گیرد و بعضے از عرفا
گفته اند که ما بیقین میدانیم که دیدن و دریافتن حق به بصیر حسست و چون شارع
خبر داد که بصر را در آنجا مدخلی خواهد بود امنّا و صدّقنا اگر میگفت که چنین شمارا یا فقار سد
رگوش و دوش شمارا دخل خواهد بود نیز قبول میکردیم و ایمان می آوردیم یعنی صفت
بصیرت را در هر عضو که پیدا کند تواند چه سببیّت بصر و بصیرت همه عادی ست و جعلے
و ابصار بخلق قادر مطلق ست تعالی شانه بهر چه نماید توان دید و الله اعلم و صل
هان ای قلم ساعتے بالیست و چندین تیز مرو و نفس راست کن و عنان گرد آر و روش
خود را نگذار و بی تحاشی جولان مکن که مجال سخن تنگ ست اینهمه حقیقت گوئی چیست
بر سر قصه خود رو و بگو که حال چیست حال نیکوست و الحمد لله علی کل حال آخر تو خود فیا
کن که چگونه بود حال درمانده حیران اسباب سفر اماده نساخته و توشه راه بر نداشته
که یکبارگی آواز طبل رحیل بشنود و در روادار سفر افتد و بی قوت پای رو براه نهد الحمد لله
که زاد امید در کمر بسته بر راحله توکل نشسته رو براه وطن اصلی و شوق دیدار دوستان
حقیقے دارد و بالجمله قصه اینست که یکبار بهیبت و صلابت تمام آواز کوس رحیل شنیده
و بعد از نشستن دمبدم آواز این کوس آوازهای بلند تر از ان مثل آواز طبل غازی
مانند چیزی نیز شنیده منتهی سفر گشته برد و پای نشسته نیست تا چه فرمان رسد الآن
یکپاره زمان میگذرد که آن آواز ما را فرو نشسته می بینم و ندای و صدای ازان نمی شنوم
تا واقع چیست ایا غفلتے بحال طبّال که رو نیست طریان آن بردی راه یافت یا کدام
اطناب و برداشتن خیام و سواری سفریان و برخواستن راهیان منتظر مانده یا توقفی
از حضرت سلطان در حکم سفر و مهلت روزی چند واقع شده کیفیت حال تردد و حیرا
تا چه حکم شود اگر حکم سفر در رسید بسم الله اخترت الرفیق الاعلی و اگر چند روز مهلت ست

الحمد لله علی نعمة الله و بر تقدیر مهلت و توقف سفر خیر است که یا رب این چند روز کم
مفت بدست آمده را چه کند و این غنیمت بیرنج بهادر رسیده را کجا نهد وای اگر
اینهمه تنبیهات و تحذیرات را دیده و شنیده باز بر بستر غفلت افتد و هم آغوش نفس
و طبیعت گردد و براه خلاف رود انا لله و انا الیه راجعون باز می نهیم نفس و
طبیعت را که بر سر کار خود میروند و در خیر خود می نشینند و این خیال گذشته را کان
لم یکن و نسیا منسیا انکارند مگر سرشت آدمی زاد چنین افتاده و طبیعت وی چنین
سرشته اند بزبان دیگر بگوییم تقدیر الهی چنین رفته و قضای وی چنین نشسته
تبدل و تغیر تقدیر ممکن نبود و حکم قضا دیگرگون نگردد جف القلم بما هو کائن الحمد لله
علی کل حال و اعوذ بالله من حال اهل النار عاقبت بخیر ست انشاء الله تعالی
و آخر دعوهم ان الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی سید المصطفی الامین المبین
و آله و صحابه و اتباعه اجمعین ۞

الرسالة الحادثة و المسمون سلوک طریق التعلیم ببیان حقیقة الرضا و التسلیم

لا اله الا الله محمد رسول الله

نعمتهای الهی که بر بندگان خود افاضه نموده ست غیر متناهی ست حصر و احصای
اجناس و انواع آن از احاطه عقل و حیطه وهم و خیال بیرون ست چه جای افراد و اشخاص
آن و اگر فرضاً جزوی از نعمتهای حسی را چنانچه اکل و شرب مثلاً تصور کنند و در اسباب
و آلات و اطوار و احوال آن تامل و تدقیق نظر نمایند مشکل که سر از ان برآرند و استیفا
و استقصای آن توانند نمود و محبوب و مرغوب ترین نعمتها بعد از ایمان و یاد داشت
پروردگار تعالی عافیت ست و عافیت اگر بمعنی امن و سلامت از جمیع آفات
و مکروهات ظاهر و باطن اراده نمایند خود شامل تمامه نعمتهای دنیا و آخرت افتد و لیکن
معنی ظاهر و متعارف وی که تندرستی و صحت بدن ست نیز نعمتی هنیی و دولتی گوارا ست

ومنشاء ومدار استقامت احوال و باعث و موجب صدور افعال و اعمال اوست چنانکه
گفته اند دین درست و تندرست و گفته است ؎ یا الٰهی تو تندرستی ده * کز همه چیز
تندرستی به * و هر چه هست از عیش و کامرانی دنیا و افعال و اعمال دین مبنی بر وجود عافیت
و تندرستی است لعم اینجا طائفه هستند که بلا و نعمت و مرض و صحت و رنج و راحت و نیست
نزد ایشان یکسان شده و معنی عافیت نزد ایشان سکون قلب مع الله است در هر چه
دل با خدا آرام گیرد و برقرار بود عافیت ست چه بلا و چه نعمت اگر دیگران را قرار و آرام
منحصر در نعمت و راحت ست ایشانرا در رنج و بلا همین حال ست ؎ راحت و صلت
برای خود پرستان ده که ما * با بلا و محنت هجران تو خو کرده ایم * و غالبا معنی
یکسان بودن بقای نسبت و شهود منت ست یعنی آن نسبتی که با خدا دارند و
یقینی که بفضل و اراده اوست باقیست در راحت و نعمت مشاهده لطف و انعام
او می نمایند و در بلا و محنت نظر بر قهر و جلال او دارند اما آنکه تشویش در وقت و تغیر
در حال پیدا نشود و خلل در کارخانه وجود نیفتد و هر دو حال تمام مساوی بود معقول
حال ما نمی افتد اینقدر هست ؎ هر جا که باشم خدا دانمت * هر گوشه کافتم ثنا
خوانمت * گر پیش تو ام ذوق وصالت دارم * ور مهجورم یاد جمالت دارم * در ناخوشی و خوشی بهر حال که هست * فارغ ز تو نیستم خیالت دارم * مدار بر تفاوت احوال و
سختی و نرمی محنت و ابتلاست تا بلا چه قدر بود و حال هر کس چه مقدار باشد والله اعلم
بحقیقة الحال **وصل** صبر بر بلا و رضا بقضا دو مقام اند که سلمانا نزا لاسیما اهل خصوص
و قرب ایستادن درین دو مقام واجب ست و فرق در صبر و رضا آنست که در صبر
تلخی و کراهتی هست که طالب بتکلف خود را بر تحمل شدائد و مکاره و برداشت ثقل بلا
قادر میدهد و بزور بران میدارد و چون بصبر خو کرد و عادت شد ترقی کند و پای در مقام
رضا نهد ؎ صبر تلخست و لیکن بر شیرین دارد * آنچه دارد نه چو صبر کس دارد

نوز بہ غیبت و وجود فرح ست در دنیا و آخرت نیز شیرین ست و در رضا سکون و
آرام ست ... کہ تکلف را بدان راہ نبود و بعضے گویند بلکہ حلاوت یابد و بلا را لذید
شمارد و مقام رضا بسی مقام عالی ست و بالاتر ازان مقامی در مقامات سلوک نیست
چنانکہ در احوال بالاتر از حال محبت حالی نہ و در رضا ہم از محبت خیزد و ہر چند محبت غالب
رضا قوی تر از اینجا گفت آنکہ گفت الرضا وجدان الحلاوۃ فی البلاء اما اینجا نکتہ لطیف است
کہ بعضے محققین گفتہ اند کہ رضا از مقامات قلب ست یعنی اگر قلب برقرار بود و از تقلبی کہ
صفت اوست محفوظ گردد رضا حاصل ست اگرچہ نفس و طبیعت بخاصیت خود اضطراب
گونہ داشتہ باشند و الم یابند مادام کہ در سکون و آرام دل تشویش و اضطراب راہ
نیابد و ازان حیثیت کہ فعل محبوب ست مرضی و محبوب و لذیذ یابد مثلاً محبوب اگر بشمشیر
زند لابد ادراک الم نزد طبیعت بخاصیت مکروہ و ناملایم خواہد بود اما چون از دست
محبوب ست و باعث التفات و عنایت اوست لذیذ و محبوب نماید کل شئ من الملیح ملیح
در طور محبت مجازی در جور و جفای محبوب شواہد بر وجود این معنی توان یافت و
استعمال داروی تلخ با امید شفا نیز مثال آنست زیرا کہ حکم طبیعت اختیاری نیست
و بنا بر این مقامات بر اختیار ست یارب مگر شعور نماند و تمیز برخیزد و این حالت سکر
و استغراق ست کہ مستان و مجذوبان را بود و صبر و رضا و امثال آن مقام
ہوشیاران و بیداران ست کہ ایشان را اہل صحو و تمکین خوانند و مجاذیب و مجانین را
ازین کمالات نصیبے نبود و لہذا عقلا بر مجانین فضیلت نہند قال غوث الثقلین
الشیخ محی الدین عبد القادر الجیلانی قدس اللہ روحہ و اوصل الینا برکاتہ و فتوحہ
للہ عباد عقلاء و مجانین و العقلاء افضل مگر چنان افتد کہ سطوت سلطان محبت بر
تمامہ قوی و جوارح غلبہ آرد و در تمامہ لطایف و مشاعر سرایت کند و ہمہ بر امتثال
حکم سلطان محبت متفق و متحد شوند چہ روح و قلب و چہ نفس و طبیعت چنانکہ در حدیث

سید عارفان و کاملترین کاملان علیه من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها
اشارتی بدان واقع ست که اللهم اجعل حبک احب الی من نفسی و اهلی و مالی و من
الماء البارد الی العطشان فرمود خداوندا بکردان محبت ترا نزد من محبوب تر از نفس
من و اهل من و مال من و محبوب تر و شیرین تر از آب سرد نزد تشنه ازینجا معلوم گردد
که غلبه محبت تا آنجا رسد که در طبیعت نیز سرایت کند و از دوستی و لذت آب سرد و
شیرین که جبلت آدمی زاد نزد تشنگی بر آنست و قطعاً اختیار را در آنجا مدخلی نیست
غالب تر آید و در اینجا نکته دیگر ست بار یکتر و بلند تر از اول که این غلبه محبت و سرایت
در تمامه قوی و لطایف گاهی بجهت مزج و خلط این لطایف و عدم تمیز احکام و آثار
آنها اتفاق افتد و این نیز در مجاذیب اهل سکر بود که در کشور وجود ایشان بضبطی
و ربطی ست و احکام و آثار قلب و نفس بطور قلب طبیعت بی تفصیل و تمیز درهم
و برهم گشته گاهی این بران غالب آید و گاهی آن بر این گاهی نفس بطور قلب
و گاهی قلب بر نگ نفس بر آید و از امتزاج و اختلاط آنها احوال غریب و رنگهای
بدیع نامضبوط نامشخص پیدا آید که بتحقیق حکم نتوان کرد که ناشی از کجاست و مصدر
آن چیست بخلاف ارباب صحو و تمکین که کارخانه وجود ایشان منتسق و منتظم بود
و هر چیز ایشان بجای خود باشد سر در مقام تجرد و انفراد بوحدانیت ذات حق
متصل و روح در مقام شوق و وداد بمحبت مولی سبحانه متعلق و قلب در معرفت
اسماء و صفات وی تعالی و تقدس از انچه تعلق بعلویات دارد ثابت و نفس
طبیعت در ادای حقوق و وفای حظوظ و احکام و آثار سفلیات مشغول آنها
مانع ازین و نه اینها شاغل ازان نه مزج و خلط را در صفای وقت ایشان
راهی و نه هیچ حال و غلبه را سلطانی و احکام و آثار و احوال و افعال همه این لطایف
جدا جدا بر وجه استقامت و اعتدال موافق حق و مطابق حکمت بوجود آیند و همه

درکارهای خود مستقل و مستبد و معتدل باشند و هیچ یکی از دایره حقانیت و استقامت
و اعتدال بیرون نیفتند این کمالی خاص و جامعیتی مخصوص ست که بروجه اتم و اکمل
جزو در جوهر ذات بابرکات سید السادات صلے اللہ علیہ وسلم که اتم مظاہر و انور مشارق
و ابہر و اکمل خلایق ست موجود نباشد و در غیر ذات شریف وی در بعضے از کمل اولیا
از ارباب تمکین بتفاوت استعداد و متابعت و استمداد از مقام محمدی پرتو این نور
واسع و محیط نیز افتاده و اللہ اعلم و ہو بکل شئ علیم سخن بجای دیگر افتاد مقصود بیان
حال ضعف و ناتوانی و وحشت و حیرانی خود بود که با وجود ضعف پیری که در دبی دوا
و مرض بیعلاج ست بیماریهای غریب و ضعفهای شگرف استیلا یافته و ملازم وقت
و حال این شکسته بال گشته نزدیکست که از سطوت آن قوت حرکت بدن و
سکون قلب و فراغ وقت و سلامت حال وی بعدم آرد بنیه این حقیر در اصل ضعیف
افتاده تمام عمر بمشقت و ریاضت گذشته و الان پیریها دریافته و بیماری علاوه
آن شده دیگر چه حال باشد الحمد علی کل حال بجز صبر چاره نیست و از رضا و تسلیم
گزیر نه آواز کوس رحیل بگوش میرسد و جای تغافل نمانده اگر بحکم جبلت غفلتے طاری
گردد آن دیگرست و بحقیقت مثال اہل عالم در غفلت و ہوشیاری بدینسان ست
که مثلا جمعے در لشکرگاہی افتاده از بارگاہ سلطان آواز کوس رحیل می شنوند
و استعداد سفر میکنند و دل از اقامت گاه برمیدارند ناگاه زمانی آواز کوس
فرو نشست غافل شدند و بخواب غفلت رفتند و گمان بردند که مگر حکم سلطان
باقامت شد باز آواز کوس آمد باز سر برداشتند و متنبه گشتند باز فرو نشست باز غافل
شدند همچنین عمر درین غفلت و ہوشیاری میرود و میگذرد روزی باشد که حکم
رحیل واجب و محتم گردد و بر بستن بار سفر ضرورت افتد استعداد آن نه یا ناخواسته
باید رفت و خواهی نخواهی دل ازین سرا چه فانی برداشت تا آنجا که میروند چه روی

نماید انجا همه بقا در بقا و عیش در عیش و ذوق در ذوق و سرور در سرور ست انشاء الله تعالی
لا اله الا الله محمد رسول الله عاقبت بخیر باد ؛

الرسالة الثانیة والثلثون مشاهدة الابرار بین التجلی والاستتار

لا اله الا الله محمد رسول الله

نافعترین کارها درین زمانه مطالعه کتب قوم ست که در باب نصایح و تهذیب نفس نوشته اند طالبان خیر و قابلان کار را که در نفوس ایشان استعداد قبول نصیحت نهاده اند بسی مؤثر و مفید افتد و آنچه در قوت و استعداد ایشان کامن ست بفعل آرد و باعثه عمل قوی گرداند و عقد ایمانی را که بمباشرت اسباب و ملابست اغیار کهنه و فسرده شده باشد تازگی نو بخشد که ایمان را کهنگی و نوی و تازگی و فسردگی میباشد و دایم بر یک حال و بیک منوال بودن محال ست جدد وا ایمانکم بقول لا اله الا الله شان آنست صحابه رضوان الله علیهم باهم دگر میگفتند که بیائید ساعتی بنشینیم و بذکر لا اله الا الله ایمان نو گردانیم اگرچه ایمان در دل یکبه در آمده دایم و ثابت و برجای خود ست وچون در دل جای گرفت هرگز بدر نرود ولیکن بذکر حق و تذکر توحید نورانیت آن زیادت گیرد و از درون بر بیرون افتد و پرده از جمال یقین برافگند و آتش شوق را تیز گرداند چنانکه آتش در زیر خاکستر پوشیده بود چون بکاوند تاب و گرمی آن پیدا آید زیاده بران چنانکه آئینه زنگ خورده بود چون صیقل کنند روشن گردد این قوم را اختلاف ست که عارف را شهود حق دایم باشد یا نباشد جمعی گویند باشد و بسیاری برآنند که نباشد اشاره با ین معنی کرده ست ؎ حافظ دوام وصل میسر نمی شود ؛ شاها بکم التفات بحال گدا کنند ؛ مشاهدة الابرار بین التجلی والاستتار که گویند اینست حق آنست که عقد ایمان و ربط قلب و اتصال سر بعد از انکه بمرتبه یقین رسیده و بحقیقت تحقق و حصول یافته دایم برقرار خود ست ولیکن لمعه نور و شعله ادراک انکشاف تجلی گاه گاه

لی مع اللہ وقت بر قول کسی کہ انرا بر گاہ گاہ حمل کند وگوید الوقت سیف قاطع و
برق لامع شاہد ایخیال ست اما احوال عموم عارفان اینچنین خواہد بود وقیاس حال حضرت
وی صلے اللہ علیہ وسلم بران درست نیاید رحمت باد بران کہ گفت مراد بوقت اینجا ذاتی
ست ای لی مع اللہ وقت دایم مستمر یعنی قیاس حال و اندازہ وقت من بدیگران
نکنید کہ گاہی باشد وگاہی نباشد اینجا تحول و تغیر و غالبیت و مغلوبیت و بلند و پست
وزیر و بالا نبود کہ شاہد حقیقت کہ حقیقت جامعہ اوست صلے اللہ علیہ وسلم در مقام عالی
وسط و اعتدال متمکن و ثابت و مرآت شہود کہ قلب شریف اوست در غایت تدویر
وصقالت و نورانیت و مشہود کہ ذات حق ست لایزال محاذی و مقابل آن افتادہ
و تجلی نمودہ چنانکہ ہست ہست تغیر و تبدیل از کجا باشد انوار صفات کہ درہم و برہم
سازد و در بیرون ست اما در درون جز ذات نہ و در ذات تحول و تفاوت نبود اما
اینجا نیز میگویند کہ اگر لکاوند و تائق نمایند دوام وقت بالتصال لطیفہ سر بلکہ خفی باشد
و لطایف دیگر کہ نفس و قلب و روح ست بتجلیات صفاتی محفوظ و معمور باشد قیاس کامل
بمقتضای اصطلاحی و قاعدہ کہ قوم نہادہ اند و در یافتہ اینست اما حقیقت آنست کہ حال شریف
آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم از ہمہ جداست و کیفیتہ آن بکنہ ادراک نتوان کرد و ہر کہ از آن
بقیاس حال خود خبری گوید و بیان کند گویا بگمان خود تاویل متشابہات کردہ باشد
و ما یعلم تاویلہ الا اللہ ہیچکس او را چنانکہ اوست جز خدا نشناسد چنانکہ خدا را جز وی
کسے نشناخت در خلوتیکہ او با خداست ہمہ بیرون در اند خدا ست و بندہ طالب
و مطلوب محب ست و محبوب شاہد ست و مشہود قاصد ست و مقصود آن یکے
خداست و دیگرے او در ان یکوجہ خلافی نتوان کرد کہ خدا خداست و او بندہ اما در
عنوانات دیگر کہ طالب و مطلوب و محب و محبوب ست بیقین حکم نتوان کرد کہ طالب
کیست و مطلوب کہ و محب کیست و محبوب کدام ہر دو ہم طالبند و ہم مطلوب و ہم محب اند

ربم محبوب بوجهی او طالب واین مطلوب و در مرتبه دیگر او مطلوب واین طالب دوئی بلکه
که حقیقت یکیست من یطع الرسول فقد اطاع الله ید الله فوق ایدیهم زیاده برین
چه گویم کفرهای حقیقی در سینه در ینباب مضمر ست که اگر آنرا بیرون افگنم صد ایمان مجازی
ازان برشک آید اسرار در پرده بهتر و ناگفته به و اگر گویند چیزی بگویند که تعلق بکار دارد
کار همین ست که جمال محمدی را قبله محبت و وجه وجود بسازند و بظاهر و باطن متوجه
بدان باشند چنان وجهنا که در نور وی محو و فانی شوند و جزوی مطلوب و مقصود نماند
و منظور و مشهود نبود و براه متابعت وی روند باطن بعلوم و اعتقادات که وی تعلیم کرده
مملو و ظاهر باعمال و طاعات که حکم فرموده مشغول دارند و از هر که غیر ذات وی و هر چه
جز دین وی ست فارغ و مبری باشند حق و صدق همان دینی که وی آورده و راست
و درست همان راهی که وی نموده و فرضاً اگر در عمل تقصیری رود باید که در اعتقاد قصوری
نبود و اگر در کوشش سستی پیدا آید در کشش درستی باید و اگر عمل و اعتقاد و کشش و کوشش
هر دو جمع گردد کار تمام بود دیگر چیزی نمی باید اینجا راهی ست بسی نزدیک و روشن و آن
مراقبه حسن و جمال و تصور حلیه باکمال اوست صلے الله علیه وسلم تصور آن در جمیع احوال
محبت و اجلال نصب العین بصیرت ساختن و متخیله را بوی بربستن و دایم بدیده خیال
برابطه محبت در وی نگریستن و در خلوت احضار آن نموده بوظیفه صلوة بنعت توجه و حضور
مشغول شدن و بزبان دعا و مناجات تضرع و تملق نمودن و بلسان حال شکستهای
خرابیهای خود عرض کردن و امداد و اعانت از حضرت وی خواستن و عاشقی ها و نیازمندیها
که در وقت حضور محبوب دست میدهد و زبان تعبیر از کشف و بیان آن قاصر ست بکار روی
کار آوردن نزدیکتر و روشن تر ازین راهی نیست و آنها که رسیده اند باین راه
رسیده اند و ازین راه بواسطه در فیض از جناب رسالت کشاده گردد و باطن بنور تقیید
منور شود و جمال حال بحلیه محبت آراسته آید و حفظ و عصمت الهی از جمیع مخاوف و مکاره

مراقبه جمال حضرت صلے الله علیه وسلم

نگاہبان وقت گردد صدق میباید وطلب بعد از وجود این دو صفت وصول بسر منزل
مقصود آسانست اما صدق طلب کو وطالب کجا کسے ہست کہ بیشا بہ غرض و تکلف از
جناب عزت فقدان ماسوا در خواہد واز ہر چہ ماسوائے او و در رضائے اوست مبری گردد و ہیچ چیز
و ہیچکس او را ازین مطلب مانع نیاید و قطع تعلق از ہمہ کند و پای بند ہیچ چیز نماند آدمی
ہمیشہ گرفتار نفس و طالب ماسوی ست نہایت ترقی وی در ہمیں مقام طلب کمال نفس و
ظہور آثار اوست وچون آن نیز بی شائبہ وجود و ہستی نیست از حقیقت صدق و اخلاص
کہ ترک اغراض دنیا و اعواض آخرت ست محروم باشد ما آلودگان چند دروغ زن کہ
باچندین آلودگیہای طبیعت و خواہشہائے نفس دعوی طلب این راہ و محبت حضرت
الٰہی میکنیم چہ گوئیم مشکل آنکہ باوجود نا اہلیت و بی استعدادی ترک این ہوس نیز نمی توان کرد
وازین راہ بازبس نمیتوان آمد ؎ بودن بتو مشکل و جدائی مشکل ۔ سخت گرہی در کار
افتادہ ست مگر خدا بکشاید و اگر با وجود این ناقصیہا و آلودگیہا فضل و رحمت حق
کار خود کند و بجلالتے کہ خاصگان درگاہ خود را عطا فرمودہ مخصوص گرداند قادر
و فعال او را علتے نیست ہمین قدرت ست کہ در امید و بیم دارد نا امید ہم نمیتوان شد
و ایمن نیز نتوان بود الایمان بین الخوف والرجا راہی باریک ست امارو شن ست
؎ بس کار غریب ست بسے مشکل و آسان ۔ چون جسر صراط ست بسے روشن و باریک
بہر حال شکر ست الحمد للہ علی کل حال و اعوذ باللہ من حال اہل النار لا الہ الا اللہ محمد
الرسول اللہ والعاقبۃ بالخیر

الرسالۃ الثالثۃ والثلثون التعظیم لامر اللہ والشفقۃ علی خلق اللہ

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

التعظیم لامر اللہ والشفقۃ علی خلق اللہ دو شہپر بازوے دین مسلمانی ست کہ جز بقوت
آن بندہ را بمقام قرب رضائے مولی تعالے رسیدن محال ست و تفاوت

سالکان این طریق در سرعت سیر و قوت سلوک و قرب و مان و صول بجناب حق براندازه
قوت این دو بازو ست هر کرا زور این دو بازو بیشتر و قویتر رسیدن او بمقام قرب آسان تر
وزود تر و ما تعبیر ازان بقوت بازو کردیم اشارت بآنکه قوت سلوک و سرعت وصول بمقصد
این دو صفت بعد از مساعدت عنایت و توفیق بجای رسد که سیر و رفتار بعضے سرعت
بمثابه طیران افتد که در طرفة العین مسافتهای بعید بدان قطع کنند و در یک ساعت
و یک لمحه بجای رسند که دیگران بمدت عمر با شدت مجاهده و قوت عمل نتوانند رسید
مردان حق بپال محبت چو برپرند * اول قدم بکنگرهٔ عرش جا کنند * باز صفت
اول ازین دو صفت که التعظیم لامر الله ست رعایت آن اهم و اقدم ست و سببیت آن
در حصول قرب اتم و اکمل گویا بمثابه بازوی راست از جانور و دست راست از آدمی ست
و قدرت بر عمل و قوت در سلوک بدان سخت تر و استوار تر بود الشفقة علی خلق الله اگرچه
در تحصیل نسبت الفت و محبت و استجلاب فیض و رحمت و رعایت علاقه جنسیت و
سلوک طریقه انصاف و شکرگذاری مولی تعالی و تقدس مقامی عالی و مرتبه رفیع دارد
و دلیل ست بر سلامت فطرت و علو همت و ذکا طبیعت و موجب ثواب جزیل و
ذکر جمیل در دنیا و آخرت و باعث قرب و رضا خداوند ست تعالی اما مقام التعظیم لامر الله
عالی تر و شان و مرتبه وی در اعلاء کلمه اسلام و تشیید و تائید امر دین و ملت بالاتر
از انست و بحقیقت هیچ صفتے و هیچ کاری که باعث قبول و سفیدروی مرد در بارگاه عزت
و درگاه نبوت تواند شد بالاتر ازان نیست که در تقویت دین و ملت و ترویج و تائید سنت
کوشد و دران بذل مجهود نماید و در سواد آن لشکر اگرچه تن تنها باشد بفزاید و تعظیم امر الله
بامتثال اوامر و نواهی شریعت باشد که آنچه فرموده اند که بکن بکند و از آنچه بازداشته اند
که بکن باز ماند پس بنا اسلام را دو رکن آمد امتثال اوامر و اجتناب از نواهی باز این احتیاج به
نواهی اهم و ادخل ست در سلوک طریق حق و وصول بمقام قرب از امتثال اوامر بر مثال

پرهیز مریمار را که اگر انرا نکند هرچند هزار ادویه شافیه بخورد فائده ندارد و شفا نیابد اما اگر
در پرهیز احتیاط کند و در رعایت آن مبالغه نماید امید داری صحت تمام ست اگرچند شاید
که دیر تر افتد ولی پرهیز استعمال ادویه و استقصا دران سود مند بود و اگر هر دو جمع شود لابد
کار تمام تر بود و حصول شفا زود تر دست دهد مشایخ طریقت قدس الله تعالی اسرارهم گفته اند
که مبالغه و استقصا در تقوی و اجتناب از محرمات و مکروهات و مشتبهات اهم و ادخل ست
در حصول مقام قرب و وصول مر اگر در باب امتثال بر فرایض و واجبات و سنن رواتب
اقتصار نمایند و در احراز و تکثیر نوافل و عبادات نکوشند در حصول مقصود کافی ست
اما تکثیر نوافل و مستحبات با ارتکاب محرمات و منهیات چیزی نیست و ترک فرایض مبالغه
دران با تقید بنوافل و مبالغه و استقصا دران از غرور نفس و فریب شیطان شمرده اند
و بالجمله تعظیم امر الهی بامتثال اوامر و نواهی ست یعنی کار کردن بانچه امر فرموده اند
از انچه نهی کرده اما مخفی نماند که در تعبیر بتعظیم امر الله اشارتی کرده که میباید فهمید یعنی با وجود
عمل و تقوی بر حسب طاقت آن قدر که تواند تعظیم امر الهی و بزرگ داشتن آن و بعزت نظر کردن
در اصول و قواعد شریعت و هیبت و عظمت و اعزاز و احترام اهل دین که منتسبان
و مقبولان حضرت نبوت اند و خوار داشتن و پس افگندن و التفات نمودن و اعتبار
نکردن اهل بدعت و ضلالت و الحاد و اباحت را که دوران و مردودان این درگاه اند
مهم تر و ضرور تر ازان ست اشارة التعظیم لامر الله بدین ست ائمه دین رضوان الله
علیهم گفته اند که قتل ملاحده و زنادقه حکم زنده گردانیدن پیغامبران دارد که دین
و شریعت نهاده ایشان ست و هر کو یکی از ینها را خوار داشت و فانی ساخت گویا
پیغمبر را عزت داشت و باقی گردانید و این خود ظاهر ست که هر که مخالف راه و روش
و طریقه کسی باشد عزت داشت و تعظیم کردن او آن کس را خوار داشت و تحقیر نمود و هر که موافق
حال و تابع طریقه یکی را تعظیم داشت گویی او را تعظیم داشت چنانکه گفته اند دوست

دوست مردست مردشمن دوست دشمن مسلمانی اینست باقی دعوی بیدلیل ست
و در باب محرمات و نامشروعات نیت دخل ندارد که گویند نیت کسی معلوم نیست که
چیست و نیت نیک میباید عمل اعتبار ندارد و لغم اصل نیت نیک ست امانیت نیک
آن بود که بدان کار نیک بکنند نیت نیک و کار بد یعنی چه و باید دانست که نیکی و
بدی بحکم شرع ست هرچه فرموده شرع ست نیک و هرچه نافرموده او بد در عقاید دین
نوشته اند الحسن ماحسنه الشرع والقبیح ماقبحه الشرع یعنی فعل نیک همان که شارع گفت
که بکن و بد همان که گفت مکن و بی کن مکن شارع فعل حسنی و قبحی نبود و عقل را در اینجا
دخلی نیست و حکمی نه که بگوید این کار نیک ست و این بد اگر گویند که این بخن خلاف
معقول ست و مصادم نفس الامر چه هرحس داند که علم و عدل وجود و تواضع مثلا نیک
ست و جهل و ظلم و بخل و تکبر بد یعنی را بیشک بحکم عقل میتوان دانست و حکم وی بی شبه
در اینجا صحیح ست بی توقف بر شرع فرضا اگر شریعت نبودی این حکم عقل بجای خود
بودی جوابش آنست که اولا باید دانست که معنی نیکی و بدی در اینجا چیست تا روشن
گردد که آن بحکم شرع ست نه بحکم عقل نیکی و بدی دو معنی دارد یکی آنکه صفتی و کاری
در حد ذات موجب کمال بود و مردم آنرا بستایند و متعلق مدح گردد و یا موجب نقصان
بود و خلق آنرا نکوهش کنند و متعلق ذم گردد یعنی بحکم عقل و عقلا میتوان دانست اما
مراد نیکی و بدی در اینجا آنست که در آخرت موجب ثواب و عقاب گردد یعنی جز بحکم شرع
نتوان دانست و عقل را در اینجا دخلی نیست اگر کاری بود که مردم آنرا بستایند و کمال
دانند و شرع ازان نهی کرده موجب عقاب آخرت گردد و اگر ایشان ناپسندیده دانند
و شارع بدان امر کرده موجب ثواب آید عقل را در دریافت آن دخلی نبود عسی ان تکرهوا
شیئا وهو خیر لکم وعسی ان تحبوا شیئا وهو شر لکم شامل این حکم نیز تواند بود و ترتب
ثواب بر صفات مذکوره از حلم و عدل و جود که گفته شد بنا بر آنست که شارع تعالی و

وتقدس بدان امر فرموده است وعقاب بر اضداد آن صفات بجهت نهی اوست
واگر نه آن بودی تحسین وتقبیح عقل ثواب وعقاب بدان باز نگشتی عقل چه در یابد که
اگر در روز بست ونهم رمضان بخورند عاصی شوند واگر فردای آن روز که روز عید باشد
نخورند آثم گردند حکم شرع ست چیزی دیگر نیست ۵ اتبع رياح القضا وسر حيث
سارت * وسلم لسلمى ودر حيث دارت * واینجا نکته دیگرست که واجب ست بران
تنبیه کردن وآن اینست که باید دانست که مبنا ومدار تمامه کمالات وحاوی وشامل
سائر حسنات این دو چیزست نیت صحیح وعمل صحیح اگر این هر دو جمع گردد وبسی نادر
افتد که جمع گردد کار بتمام بود ودین مسلمانی کمال پذیرد نیت صحیح همان بود که کاری
که کنند برای خدا کنند وبقصد تقرب وطلب رضا وبامید ثواب آخرت کنند واین
در اکثر خلق از فرق درویشان واقسام وطوائف ایشان پیدا میشود حتی که ملنگان و
آتش افروزان که هم در دنیا بعذاب آتش گرفتار اند وبرهنگان که بحکم حدیث نبوی
لعن الله الناظر والمنظور محل طرد ولعن الهی اند وغیر ایشان همه بزعم خود واعتقاد
فاسد خویش نیت صادق دارند وسلوک طریق قرب حق مینمایند وتقرب حق میجویند
اما عمل صحیح کو تا بمقصد برسند وروی مقصود به بینند وعمل صحیح آن بود که مرضی
حق وموافق طریقه دین وشریعت وفرموده شارع باشد ریاضتها ومجاهدها باید که
موافق طریق حق ومرضیات الهی باشد تا اثری آرد واعتبار را شاید یعنی مجاهده
وریاضت چیست یعنی نفس را بزور ومشقت موافق حق ساختن ومنقاد ومطیع شریعت
گردانیدن وهمچنانکه نیت صحیح بیعمل صحیح صورت نمی بندد بسا که یکی را عمل صحیح دست دهد
وموافق فرموده در ظاهر کاری میکند اما نیت صحیح ندارد وبریاء وسمعه میکند این شخص نیز
از ثواب آخرت در صناح حق محروم باشد که انما الاعمال بالنیات پس نیت صحیح وعمل صحیح
هر دو باید تا کار کشاید وبالله التوفیق ومقصود از آنکه گفتیم مجاهده وریاضت بجهت

حق اثری بسیار دیگر اثری که باعث زیادة نور ایمان وحصول رضای حق وسفید روئی
در روز جزا ونجات از عذاب وسبب اجر وثواب گردد والا باشد که بعضے ریاضتها ومشغولیها
که جوگیه واهل کهانت را میباشد واز بعضے بی ریاضت نیز بکرة واستدراجی الهی ظاهر میگردد
واثری در کشف بعضے عوالم وظهور چیزے از جنس خوارق عادات وتسخیر بعضے ارواح
خبیثه از جن وانس که ایمان وعمل صالح دران شرط نباشد پیدا کند چنانکه در آب روی نماید
ودر بول نیز باوجود آن پاک ست واین پلید واز نیجاست اصرار واتهماک این خطا
کاران در کفر وگمراهی خود واعتقاد وانقیاد بعضے نادانان وساده لوحان وناستوار
قدمان در اعتقاد مسلمانی بایشان ازین همه گذشتیم تقوی وصلاح موقوف باری
ایمان واعتقاد خود باید وگرویدن ومیل بمخالفان دین کردن واغراز ایشان نمودن
بمساهله وتغافل از ملاحظه دین صورت معقولیت نمی بندد وهر که مسلمانست وتلفظ
بکلمه شهادت دارد ودر زمی اسلام بود وبر طریقه مسلمانی میرود ازوی اگر صد عیب بیند
بپوشند وعزت اسلام وحرمت ایمان وی از دست ندهند که اهل لا اله الا الله همه
اهل عزت اند هرچند اسیر شهوت نفس باشند ودر قید معصیت گرفتار آیند غایت آنکه
اجرای احکام شریعت واقامت حدود دین برایشان بکنند وخود اگر این نسبت
ایمان درست باشد هرگز نخواهد گذاشت که آلوده معصیت گرداند واگر نیز گردد آخر
نور ایمان غالب خواهد آمد وظلمت معصیت زود بعفو ومغفرت الهی وشفاعت و
درخواست حضرت رسالت پناهی پاک خواهد گشت آشنائی ودوستی با آنجناب باید کرد
کریمان هرگز رعایت دوستی وآشنائی از دست ندهند تو گمان مبر که با ان شه
یار نیست ۞ با کریمان کارها دشوار نیست ۞ وایمان بسی عظیم ست آنرا حقیر نتوان شمرد
قطب الوقت شیخ ابو الحسن شاذلی قدس الله روحه میفرماید اگر کشف کرده شود دندان
مومن عاصی بپوشد وبر کند آسمان وزمین را چه جای مومن مطیع وفرمود اکرام کن مومنان را

اگرچه عاصی باشند و امر کن ایشان را بمعروف و نهی کن از منکر و ترک ده صحبت فاسقان را
نه بطریق تعذر و تکبر انتهی اصل ایمان ست و باقی همه فروع آن عدم ایمان باید خورد و اگرچه
ایمان و بقای آن آسان مینماید ولیکن بسیار مشکل ست و جز بفضل الهی آنرا سببی نیست
ازین جهة گفت ؎ ایمان چو سلامت بلب گور بریم + احسنت زهی چستی و چالاکی ما
و اگر نور ایمان بانوار طاعت جمع گردد فهو نور علی نور یهدی الله لنوره من یشاء ویضرب
الله الامثال للناس والله بکل شئ علیم سخن دور و دراز میرود و انقدر بس ست ؎ بس کنم
مرزیرکانرا این بس ست + بانگ دوکردم اگر ده درکس ست + حق سبحانه عاقبت تمام
کارهای دنیا و آخرت را بخیر گرداند و از دنیا گره از دل ناکشوده و جمال مقصود نانموده
نبرداند علی کل شئ قدیر و باجابة دعاء العابدین جدیر وصلی الله علی محمد وآله وصحبه وسلم

الرسالة الرابعة والثلثون هدایة الانام الی التمسک بالشرایع والاحکام

لا اله الا الله محمد رسول الله

والله یقول الحق وهو یهدی السبیل وصول بمقصد را دو چیز باید اول راه شناختن دوم
راه رفتن و روش راه رفتن و طریق سلوک آن دانستن داخل شناخت راه ست
چه هر که راه نمود و روش راه رفتن را نیز بیان کرده و طریق سلوک آنرا تعلیم نموده است
و راه راست باید تا بیقین بمقصد رساند و زود و آسان رساند که آفت در راه راست
بسیار باشد و راه راست بحکم نص قرآن مجید عبادت ست قال الله تعالی ان الله ربی
وربکم فاعبدوه هذا صراط مستقیم و اقسام عبادات بیشمار ست و هر یکی ازان راهیست
بجناب قرب حق الطرق الی الله بعدد انفاس الخلایق که گفته اند آمینی دارد اگر یکی
غیر این اندیشد خطا کند و در ورطه ضلالت و الحاد افتد و راه نماینده و روش آنرا
بیان کننده پیغمبر ست صد هزاران درود بر جان پاک او و بر اهل بیت مطهر و یاران
عالیقدر او باد دیگر همه پیروان او بیند هر که پیروی او کرد و برفرموده او رفت بمنزل مقصود

رسید باقی همه ضلالت و محل خوف و خطرست ۵ کسانیکه بزین راه برگشته اند و رفتند
و بسیار سرگشته اند و آفت سالکان در زمان ما ناشناختن راه ست که بر طریق
اصل و براه اتباع نروند و طریقهای مستحدث و راه های مبتدع که بعضے بحکم جهل و میل طبع
و بعضے بجهت اشتباه و التباس و بعضے بغلبه حال و طفح سکر و بعضے بقصد علاج مرضی که
مخصوص وقت و حال ایشان بود پیدا کرده اند تابع شده و اعتقاد کرده که طریقهای
موصل و مورث قرب اینهاست و طاعات و عبادات و احکام شرایع شغلهای ظاهر
و عادات ارباب ظاهر ست و شغولیهای درویشان دیگرست بلکه گویند که اینها برای هدایت
عامه ست طریق خواص جز این ست و گویند که نماز و روزه کار بیوه زنان ست و کار
مردان دیگرست و خطا و غفلت این نادانان در اینجاست که نمی فهمند که این شغلها و کارها
بیان کرده و نهاده کیست و فوائد و نتایج اینها چیست و نمیدانند که بعثت انبیا خصوصا
سید رسل صلوات الله و سلامه علیه و علیهم که مبعوث از برای تتمیم مکارم اخلاق و تکمیل محاسن
افعال ست از برای هدایت خلق و تکمیل عباد و تقریب ایشان ست براه رشاد و سداد
اگر افعال و اعمال که ایشان فرموده و طرق و سبل که نموده اند مقرب و موصل نباشد دیگر
چه خواهد بود اما کیست که آن افعال و اعمال را چنانکه شرط ست نکند و بغیت شهود و مراقبه
که معنے احسان ست که الاحسان ان تعبد ربک کانک تراه فان لم تکن تراه فانه یراک بجای
آرد و این راه را چنانچه نموده اند سلوک نماید از اینجاست که اعتقادی اهل بطالت
باحکام شریعت که آنرا لبشر الیطه و آداب چنانکه باید ادا نکردند و نتایج و ثمرات آن را
در نیافتند پس براه تردد و انکار رفتند و در ورطه حرمان و خسران ابد درماندند این
کوتاه نظر انرا باید که اگر از تقصیر و کوتاه اند لیشی خود از دریافت اسرار و انوار ان
درین نشئه محجوب و محروم نشستند باری اعتقاد ایمان نگاهدارند و سر رشته از دست
ندهند و بدانند که آن آورده کیست و در نشاء دیگر جزای آن چیست و نتیجه آن چه فلا

نفس ما اخفی لهم من قرة اعین میفرماید که هیچکس نمیداند که چه پنهان کرده شده و نهاده شده ست مر شب خیزان و پهلو از بستر راحت دور دارندگان و از نعمتهائی که پروردگار تعالی بایشان داده ست و عطا نموده اتفاق کنندگان را از انچه سبب قرار و آرام و لذت و سروری چشم ایشان گردد و در روز آخرت از نعیم بهشت و دیدار مولے که اینهمه افضل و کرم مولے تعالے اثر و نتیجه عمل بندگان داشته ست چنانکه فرموده جزاءً بما کانوا یعملون عزیز من اصل ایمان و عمل ست که درین جهان در پس پرده قضا دل را روشن گرداند و متعبد را بلذات و نعمتهای بهشت و شهود مولے تعالے بصیرت در ذوق و شوق داشته ظلمت کفر و حجاب ابزواید همین نور در ان عالم تمام تر و فراخ تر و لطیف تر گشته چنان شود که آن ملک بے پایان را فراگیرد و محیط گردد و عیانا نعیم جنت را بدست آورده خدای همثیل و مانند را ابصر نماید و یکسر حجاب از میان برخیزد و قطعا پرده نماند و خطای دیگر که این خطا کاران کرده اند آنست که شروع عمل را موقوف ایمان کامل داشته اند و هم از اول یقین میطلبند و میگویند تا یقین نشود که حقیقت کار چیست عمل نکنیم باین راهزنی دیو جهل بیکار گشته و در گو ظلمت و بطالت افتاده میگذارند در ینصورت نه عمل بود نه ایمان خسر الدنیا والآخرة ذلک هو الخسران مبین و ندانند که نورانیت ایمان بعمل قوت پذیرد چنانکه توفیق عمل بایمان زیاده تر گردد و نور هر دو متعاکس و متلازم افتد و در حقیقت یک نور ست که در دل تصدیق ست و چون بر زبان آید اقرار گردد و هر گاه در اعضاء و جوارح سرایت کند اعمال خیزد نور علے نور یهدی الله لنوره من یشاء در اول بهمین ایمان اجمالی تقلیدی شروع در عمل باید کرد و پای بر رشته توفیق نهاد تا وجود همه نورانی شود و ظلمت تقلید بنور تحقیق مبدل گردد و صور تفصیلیه ایمانیه از پرده اجمال جلوه گر گردد آن مجذوبان و محبوبانند که ایشان را در اول فطرت بنور شهود منور

وبدولت قرب وحضور مخصوص آفریده اند اما آن نیز نور وجدانی بسیط وجذب مبهم اجمالی
ست که بعد از نزول ورود بمقام سلوک تفاصیل احوال ومقامات کمال دریافته
برسند قرب وصول مستقر ومتمکن می نشانند سخن از ضبط بیرون رفت مقصود آن بود
که هادی ومعلم شارع ست چیزی چند از علم راه دین حق تعلیم کرده وتلقین نموده ست آنرا
باید وانست وبدان کار کرد وهر که جز اوست اگر همان گوید که وی گفته یا چیزی گوید شرح
وبیان آن کند وباعث تقویت وترویج وفزونی جمال آن گردد مبارک ست باقی همه هیچ
وهدر ووبال ست حدیثی از حضرت وی صلے الله علیه وسلم بیاد آمده که مشتمل بیان بعضے
اعمال خیر ست ایراد وی در اینجا مناسب می افتد تا بدانند وآگاه شوند که آن از کدام مقام
قرب ونور وتجلے وانکشاف وارد ست وچه عظیم خواهد بود قدر ومرتبه انچه از مثل این مقامات
بالهی نازل شده وهمه احکام واوضاع که از جناب رسالت آمده ازین قبیل ست ومرم
آنرا اهل انگاشته وآسان گرفته ومنصب اهل ظاهر ووظیفه عوام پنداشته اند نعوذ بالله
من الجهل والغوایه حدیث اینست که احمد وترمذی از معاذ بن جبل آورده اند که گفت
دیر کشید روزی برآمدن پیغمبر صلے الله علیه وسلم برای نماز بامداد تا نزدیک شد که طلوع کند
آفتاب پس شتابان از خانه برآمد تکبیر برآورد ونماز بگذارد وسبک بگذارد بعد از
سلام صحابه را بآواز بلند بخواند وفرمود تا همه بر جای خود نشسته باشند وبرخیزند پس فرمود
آگاه باشید میگویم شما را که چه باز داشت مرا امروز از زود برآمدن برای نماز بامداد شب
برخواستم ووضو کردم وگذاردم از نماز انچه خدا خواسته بود ناگاه دیدم پروردگار خود را
در نیکوترصورتی اگر این بیان صفت حق ست مراد بصورت صفت وشان ست
که در تجلی لطف وکرم بود وصوره بمعنے صفت بسیار آید چنانکه گویند صورت مسئله
وصورت حال انچنین واگر حال خود را بیان میکند که من در آنوقت در صورت نیک
حال شریف بودم خود چون نباشد که وقت شهود خاص وتجلی تام فاضله انعام عام

خلاصه اشکال پس ندا آمد که یا محمد گفتم لبیک پروردگار من گفت میدانی که کدام اعمال ست
که ملاء اعلی که ساکنان حظایر قدس ملکوتند خصومت میکنند دران اعمال یعنی در شرف
و فضیلت آن بیکدیگر نزاع و بحث دارند و در برداشتن آن بصعد قبول و ثبت بنمودن
در دیوان اعمال مسابقت مینمایند و برآدمیان بدان اعمال رشک میبرند گفتم پارب
نمیدانم تو دانا تری بدان سه بار این ندا آمد و همچنین جواب گفتم پس دیدم من پروردگار را
تعالی و تقدس که نهاد هر دو دست قدرة والغام خود را درمیان دو شانه من تا یافتم
برد یقین را از انامل وی در سینه خود پس معلوم گشت و منکشف شد برمن هرچه در زمین
و آسمان بود و شناختم و دانستم آن اعمال مذکوره را که پرسید پروردگار من ازمن باز ندا
آمد که یا محمد گفتم لبیک پروردگار من گفت در چه چیز خصومت میکنند ملاء اعلی این بار
گفتم بلی یارب خصومت میکنند در کفارات یعنی عملهائی که هر چه از گناهان صادر گردد
بدان بخشند و از مواخذه کردن بران بگذرند پس گفت پروردگار کدام ست کفارات
گفتم برپا رفتن برای دریافتن نماز بجماعت و نشستن در مسجد بعد از نماز گذاردن
بانتظار دریافت وقت نماز آینده و وضوی کامل سیراب برآوردن هنگام ناخوش
داشتن طبیعت آب را چنانکه در حال ضعف و بیماری و سختی سرما و مانند آن باز ندای
دیگر آمد یا محمد میدانی که در چه چیز خصومت میکنند ملائکه گفتم درجات یعنی عملهائی که
بدان مراتب و درجات بندگان در درگاه عزت بلند گردد ندا آمد که درجات کدام ست
گفتم اطعام الطعام طعام بمسکینان و گرسنگان دادن یعنی انعام و احسان برایشان
کردن تا از قوت عیشت خود گرسنه نمانند و بازبان نرم گفتن و بازیردستان و شیخ نمودن و در بعضی روایات بجای
لین الکلام افشاء السلام آمده یعنی آشکار اسلام دادن به بیگانه و آشنا و الصلوة باللیل والناس نیام
و نماز گذاردن در دل شب هنگامیکه مردم در خواب باشند اشارت باستجماع صفت
جود و تواضع و عبادت ست که موجب رفع درجات و علو مراتب ست شعر

شرف مرد بجود دست کرامت بسجود ۴ هر که این هر دو ندارد عدمش به ز وجود ۴ بعد ازان
فرمان آمد که بخواه هر چه بخواهی پس ما کردم و در روایتی آمده که تعیین دعا هم از درگاه آمد
که چون نماز کنی این دعا بر خوان اللهم انی اسالک فعل الخیرات خداوندا سوال میکنم ترا
توفیق کردن کارهای نیک را و ترک المنکرات و ناکردن و گذاشتن کارهای بد و حب
المساکین و دوستی مسکینان که ایشان را دوست دارم زیرا که دوستی ایشان نشان
دوستی ایمان و ترک وجود و هستی ست یا دوست داشتن ایشان مر آمال هر دو معنی یکی
چون ایشان او را دوست داشتند لابد وی نیز ایشان را دوست خواهد داشت
چه دوستدار خود را هر کس دوست دارد و محبت یک نسبت ست که در هر دو طرف
افتاده و پر تو انداخته ست و ان تغفر لی و ترحمنی و سوال میکنم ترا ای پروردگار
که بیامرزی گناهان مرا و رحمت کنی بفضل خود بر من اصل این ست و اگر مغفرت و رحمت
پروردگار نباشد خلاص و نجات ممکن نیست آدمی سراسر گناه و تقصیرات ست
کدام عمل و کدام کار که شایسته درگاه قبول باشد آدم صفی که اول و اصل تمامه آدمیانست
گفت و گویا از جانب تمامه ذریات خود گفت ربنا ظلمنا انفسنا وان لم تغفر لنا و ترحمنا
لنکونن من الخاسرین و اذا اردت فتنة فی قوم فتوفنی غیر مفتون و سوال میکنم ترا
که چون اراده کنی در قومی فتنه و ابتلا را یعنی بلای گمراهی دینی که بدان ترس زوال
ایمان باشد بردار ما را پیش ازانکه گرفتار فتنه شوم و دین و ایمان از دست دهم
اول خود طلب سلامت و عافیت باید کرد و چون دائره تنگ گردد و سلامت از میان
برخیزد جز رفتن ازین عالم پر فتنه و آشوب راهی نیست حیات بسلامت یا امید سلامت
خوبست چون این راه بسته گردد حمات محبوب ترا ز حیات بود و اسالک حبک و سوال
میکنم از تو محبت ترا از همه چیز و همه کس از مال و منال و زن و فرزند و هر چه با سوای
تست ترا دوست تر دارم یا مراد محبت حق ست عز اسمه مر بنده را بتوفیق طاعات

وفعل قربات وحب من بجناب رسول اکرم دوستی کسی را کہ دوست میدارد ترا بہر دو معنی
کہ آن نیز نتیجہ کمال دوستی تست وحب عمل یقرینی الیک وسوال میکنم دوستی عملی کہ نزدیک
گرداند مرا بجناب قدس تو بعد ازان فرمود حضرت صلے اللہ علیہ وسلم این قصہ کہ دیدیم
حق ست آنرا یاد گیرید وپس ازیاد گرفتن تعلیم کنید دیگران الحمد للہ کہ در ضمن این شرح
وبیان کہ متضمن تعلیم این قصہ شد عمل باین حدیث وامتثال این امر وقوع یافت وباید دانست
کہ جلیلترین اعمال در اجر وثواب نزدیک سازندہ ترین بندہ را بجناب حضرت کریم وہاب
نماز ست وصحیح تر وصادق ترین احوال حالی ست کہ در نماز دست دہد ونماز قرۃ العین
مصطفے ست صلے اللہ علیہ وسلم وآنحضرت را در نماز شہودی خاص وحالی مخصوص بود کہ
غیر آن نبود لی مع اللہ وقت کہ فرمود در نماز بود اگرچہ وی صلوات اللہ وسلامہ علیہ دایم
الوصال وہمیشہ در قرب حضرت ذوالجلال بود اما اینجا خلوتی دیگر ومحرمیتی دیگر بود حال
رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم اقرب ما یکون العبد من ربہ وہو ساجد فرمود بندہ را یعنی
ذات شریف او را در سجدہ قربتے ست کہ در اتحاد ویگانگی بالاتر ازان حالتی نیست شائل
بر معراج نسبت بسایر اوقات وہر کس بمقدار معرفت وصفاے وقت وعلم وحال از
اسرار وانوار نماز نصیبہ ست واز مشایخ ہر کسے موافق حال ومقام خود لفظ را شرح کردہ
کاتب حروف را نیز در ابتداء کتابت این مکتوب خالی دست دادہ ونیتی فرا رسید بود
کہ چیزہی ازان چہ یافتہ ست بنویسد چون مکتوب باخر رسید آن ذوق نماند ونیت
از دست رفت انشاء اللہ الحق در مکتوبی دیگر اگر وقت مساعدت کرد وتوفیق یاری
داد چیزی بظہور رسد الامور مرہونہ باوقاتہا اینقدر بس ست وصلے اللہ علی سیدنا
والنبی الکریم المجد محمد وآلہ وصحبہ اجمعین وسایر من التبع الہدے وایای الدین الحق
المبین والعاقبت بالخیر

الرسالۃ الخامستہ ویشتمل تنبیہ اولی الالباب بالمواظبۃ علی الآداب والاحزاب

لا اله الا الله محمد رسول الله

فیلسوف روزگار خواجه نصیر طوسی بجانب شیخ عالم عارف صدر الدین قونیوی قدس الله
تعالی سره العزیز نامه بنوشت و درخواست کرد تا چیزی از راه وصول بحق بنویسد و او
نمائی کند خواجه پنداشت که مگر شیخ سخنان از حقایق و معارف متعلق بوجود و طریقه توحید
و تحقیق مبداء و معاد و مانند آن چیزی خواهد نوشت تا ویرا نیز در انجا بقوت علم و فکرت
مجال گفتگو فراخ خواهد آمد و هنگامه حرف زبانی گرم خواهد شد شیخ دعائی چند از ادعیه
ماثوره انتخاب نمود و بفرستاد تا آنها را ورد خود سازد و بران مداومت نماید تا راه کشوده
گردد و روشن شود و بعد ازان هر چه مصلحت افتد کرده خواهد شد نصیر طوسی را ازین شیخ
ناخوش آمد و گفت اینها را ابتدیان و نودرآیندگان راه بنویسند و بمثل من که در علوم
و معارف دعوی شگافی کنم و در تحقیق مطالب علمی به پایه بلند رسیده ام چه مناسبت دارد
شیخ فرمود اصل همین هاست و هر یکی ازان گنجینه ایست از گنجهای الهی که رسول وی تعالی
صلے الله علیه وسلم کلید گنجینه دار اوست بحکم وی در مصالح بندگان وی خرج میکند مبتدی
و منتهی چه باشد همه یزه خواران این خوان اند بمجرد علم و عقل منتهی نتوان شد و عمل شرعی
باید تا کار برآید ۔ بعمل کار برآید نه بسخن دانی نیست ۔ مقصود از توطیه و تمهید سخن باین
حکایت آنست که دعای چند بود که بمصلحت وقت تثبت بآنها در دفع شر اشرار و تحصیل جمعیت
و قوت واجبات وقت ایشان نمود و تذکیر و اعلام بدان از مقتضیات محبت و خیر خواهی
بود حق تعالی ما را متابعت و محبت مشایخ مشرف دارد و از پیروی اغیار محفوظ آمین و نصیر
امری الی الله ان الله بصیر بالعباد در رعایت نفس از شر اعداد حساد حکم اکسیر دارد
و هم در منطوق قرآن مجید این خاصیت را بدان منوط و مربوط ساخته میفرماید فوقیه الله
سیئات ما مکروا و حاق بآل فرعون سوء العذاب اصل این قصه در سوره مومن آل
فرعون ست که قبطیان در هلاک و استیصال وی سعی داشتند و ببرکت این تعویذ لطف

لطف وحمایت حق اورا از شر اشرار وقایت نمود وعدد معین در ایجا معتبر نیست اگر بصد تیسیر توفیق هر روز قرار یابد باید که کمتر از ده نباشد وزیاده بر صد حاجت نیست لا اله الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین کیمیای دیگرست از گنجینه کلام آفریدگار عالم تعالی وتقدس که در خاصیت آن فرمود فنجیناه من الغم وکذلک ننجی المومنین اصل آن قصه یونس علیه السلام ست که در شکم ماهی افتاد وبپروردگار عزوعلا ببرکت این تسبیح نجاتش داد وفرمود فلولا انه کان من المسبحین للبث فی بطنه الی یوم یبعثون مشاهده سر توحید وعظمت الوهیت در کلمه لا اله الا انت وشهود عجز وعبودیت در انی کنت من الظالمین ذوقی عظیم دارد که دریافت مقصود از احاطه آن بیرون نتوان شد وبعضے از اهل این شان گفته اند که ادمات واتمام عدد صد هزار درین ورد بیشک بمنزل مقصود رساند صد قوا ودرین طریقه که مائیم رعایت هیچ عدد معین درکار نیست ذوق حضور درکارست وفی الحقیقه چون سر وعا در عدد ست تا از جناب شارع عددی معین نگردد وقطع بدان نتوان کرد وحکم بدان اجتهادی نیست والله اعلم

الرسالة السادسة والثلثون استیناس انوار القدس فی شرح دعاء انس

لا اله الا الله محمد رسول الله

بسم الله علی نفسی ودینی بسم الله علی اهلی ومالی وولدی بسم الله علی ما اعطانی الله الله ربی لا اشرک به شیئا الله اکبر الله اکبر الله اکبر واعز واجل واعظم مما اخاف واحذر عز جارک وجل ثناءک ولا الٰه غیرک اللهم انی اعوذ بک من شر نفسی ومن شر کل شیطان مرید ومن شر کل جبار عنید فان تولوا فقل حسبی الله لا الٰه الا هو علیه توکلت وهو رب العرش العظیم ان ولی الله الذی نزل الکتاب وهو یتولی الصالحین این دعا انس بن مالک رضی الله عنه که خادم رسول الله بود صلے الله علیه وسلم وده سال خدمت آنحضرت کرد وآنحضرت اورا با التماس مادرش بدعا

خیر در دنیا و آخرت مشرف و مخصوص ساخته و حق سبحانه و تعالی بدعای آنحضرت در عمر و مال و
اولاد وی برکت عظیم داده و عمرش از صد سال متجاوز شده و اولاد صلبی اش بصد تن رسیده
هفتاد و سه تن از ذکور و باقی اناث و باغ و بستان وی در یک روز بار میوه میداد این
برکات دنیاست برکات آخرت را خود چه توان گفت شیخ جلال الدین سیوطی که از اعاظم
علماء حدیث ست در کتاب جمع الجوامع می آرد که ابو الشیخ در کتاب ثواب این عساکر در تاریخ
آورده اند که روزی انس رضی الله عنه نزد حجاج بن یوسف ثقفی نشسته بود حجاج حکم کرد
تا چهار صد اسپ از اجناس مختلفه در نظر وی در آوردند پس با انس گفت هرگز دیدی که
صاحب تر از یعنی محمد رسول الله را مثل این اسپان و دیگر اسباب دولت و مکنت بود
فرمود بخدا سوگند بتحقیق دیدم من نزد آنحضرت صلے الله علیه وسلم چیزها بهتر ازین و شنیدم من
رسول خدا صلے الله علیه وسلم که فرموده ست اسپ که مرد نگاهدارد سه قسم ست یکی اسپ
نگاهدارد تا در راه خدا جهاد کند و با دشمنان دین داد غزا دهد بول و سرگین و گوشت و پوست
و خون آن روز قیامت همه در میزان اعمال وی باشد و دیگری اسپ نگاهدارد تا در حاجات
خود سوار شود و دفع بیادگی کند و یکے دیگر اسپان نگاهدارد برای نام و آوازه تا مردم به
بینند و بگویند که فلان چنین و چندان اسپ دارد جای او در آتش دوزخ بود و اسپان تو
اے حجاج ازین قبیل ست حجاج بشنیدن این حدیث بهم برآشفت و نائره غضب وی
تیز شد و گفت اگر ملاحظه خدمت تو ای انس که پیغمبر را کرده صلے الله علیه وسلم و کتاب امیر المومنین
یعنے عبد الملک بن مروان که در سفارش و رعایت احوال تو بمن نوشته ست نمی بودی میکردم
با تو امروز آنچه میکردم انس گفت لا والله هرگز نتوانی کرد و بچشم بد بجانب من دید بدرستی
شنیدم من از پیغمبر خدا صلے الله علیه وسلم کلماتی که همیشه در پناه آن کلمات تم و نترسم بان کلمات
از سطوت هیچ سلطانی و شر هیچ شیطانی حجاج از هیبت این کلام از خود رفت و بعد از ساعتے
سر برآورد و گفت بیا موزان مرا یا با حمزه آن کلمات را گفت هرگز نیاموزم ترا بخدا

سوگند کہ تو نہ اہل آنی تا چون وقت حلت انس رضی اللہ عنہ در رسید آبان کہ خادم وی بود
بر سرش آمد و فریادش زد انس گفت چہ خواہی گفت آن کلمات را کہ حجاج از تو طلبید تو بگو
ندادی و او را نیا موختی گفت بلی بیا موزم ترا آن کلمات او تو از اہل آنی خدمت کردہ
من رسولخدا را صلے اللہ علیہ وسلم دہ سال پس در گذشت وی از دنیا در حالیکہ راضی بود از
و تو نیز ای آبان خدمت کردی مرا دہ سال و در میگذرم من از دنیا در حالیکہ راضی ام از تو
بگو و بامداد و شام این کلمات را نگاہدار و ترا خدائتعالے از ہمہ آفات بسم اللہ علے
نفسے و دینے حرز میکنم و پناہ میسازم بنام خدا بر نفس خود و دین خود و تواند کہ مراد بہ بسم اللہ
مجموع بسم اللہ الرحمن الرحیم باشد کہ بخبر راویش اکتفا نمودہ چنانچہ گویند چہ میخوانی بگوید
الحمد للہ میخوانم یا الم میخوانم و مراد تمام سورہ ست و تخصیص کرد حرز را بنفس و دین زیرا کہ
بنا بر تحصیل ہر کمال و اصل در مبدار و مآل نفس و دین ست باز تقدیم کرد نفس را از جہت بودن
وی موقوف علیہ تحصیل کمال دینی و دنیاوی و لہذا ابقای او در تہلکہ حرام ست و ابقای او
حتے الامکان واجب و در مسائل شرعیہ می آرند کہ اگر یکے را لقمہ در گلو بند شود دوم آبی کہ
بوی آن لقمہ بند شدہ را فرو برد بہم نرسد شراب خوردن کہ باجماع در شرع حرام ست
در بیخالت او را حلال گردد بلکہ واجب بود تا باعث ابقای نفس و حیات فانی کہ سبب حصول
حیات حقیقے جاودانی ست گردد و اجرار کلمہ کفر بر زبان با اطمینان قلب بایمان در حالت
جبر و اکراہ نیز ہم ازین قبیل ست و از برای نگاہداشت جان اگر ناشایستگے بگویند
دل برقرار خود بود رخصت ست بجہت ابقای نفس و دین و اگر صبر کنند و عمل بعزیمت نمایند
آن خود اعلے و ارفع ست این مسئلہ در کتب فقہ بتفصیل مذکور ست از انجا باید طلبید و گشت
بسم اللہ علے اہلے و مالی و ولدی بعد از حفظ و احراز نفس و دین اہل و مال و ولد را یاد کرد
کہ اسباب ابقای نفس و دین و مدد و معاون آنند و جد البسم اللہ بر سر آنہا آورد و بہمان لفظ
بسم اللہ کہ در اول آورد بسند کے نکرد و نگفت بسم اللہ علی نفسی و دینی و اہلی و مالی و ولدی

وسلوک این طریقه در عبارت نزد ارباب معانی اشارت کند بر آنکه هر دو قسم یعنی هر چه اول
مذکور شده و آنچه در آخر ذکر یافته مقصود ست و اعتنا و اهتمام بهر دو علی السویه ست و اهل
و آل هر دو بیک معنی ست گاهی بمعنی تابعان و پیران استعمال یابند و گاهی بمعنی اولاد و اینجا
چون اولاد در آخر ذکر یافته معنی اول مناسب تر ست و مال و منال چون در مقام مدح و
استحسان مذکور گردد مراد بدان مال حلال افتد که وسیله آخرت گردد و حفظ و احراز ان مهم
سعادت و مثمر کمال ست باقی همه مایه وبال و نکال و ولد بمعنی اولاد بود خواه ذکور و خواه
اناث زیرا که وجود اولاد نیز از اسباب قوت و معاضدت بازوی دین و دولت ست و فرزند
اگر رشید بود و صالح موجب سعادت دنیا و آخرت ست در حدیث آمده ست که سه چیز ست
که از آدمی زاد بعد از رفتن وی از دنیا باقی می ماند یکی علم دین که با اهل آن آموخته باشد
و این سلسله را که منتهی بجناب رسالت ست صلی الله علیه وسلم برپا دارد و دیگر خیر جاری
که در اینجا منفعت بندگان خدا بود و بعد از وی بجا ماند و خوش آنکس که ماند پس از وی
بجای پل و مسجد و چاه و مهمان سرای و دیگر فرزند صالح که بعد از مردنش بدعا ایمان یاد آرد
تا موجب آمرزیدن گناهان و باعث بر رفع درجات پدر گردد و در حدیث بهمین ترتیب واقع
ست و ذکر شان بدین ترتیب اشارت ست بفضل علم و مال بر ولد در اینباب از انکه
وجود ولد صالح خصوصاً در آخر زمان نادر ست و در بعضی روایات ذکر ولد بر ذکر مال
تقدیم یافته و بیشک ولد از مال محبوب تر و عزیز تر باشد و حفظ و احراز وی مطلوب تر و مقدم
بود و بسم الله علی ما اعطانی الله حمد میکنم بنام خدا بر هر نعمتی که داد مرا خدا چون ذکر
کرد چند نعمت مخصوص را که اصل و عمده نعمتهای دنیا و آخرت ست بعد از ان لفظ عام
آورد تا همه نعمتهای اصل و فرع و جزئی و کلی را شامل باشد و بحقیقت حصر نعمتهای وی تعالی
بیرون دائره امکان ست وان تعدوا نعمة الله لا تحصوها ان الانسان لظلوم کفار
آدمی دائم بر نفس خود ظلم کند و کفران ورزد ازین جهت فرمود ان الانسان لظلوم کفار

بصیغه مبالغه رجای دیگر میفرماید وان تعدوا نعمة الله لا تحصوها ان الله لغفور رحیم
یعنی اگر نه مغفرت و رحمت وی تعالی بودی کار بر آدمی زاد بدین کافر نعمتی و ناسپاسی که
دارد تنگ بودی مغفرت و رحمت وی تعالی نیز از نعمتهای اوست اصل اینست باقی همه
هیچ در حدیث آمده است در نیابد هیچ یکی بهشت را بعملش الا به فضل خدا و رحمت وی تعالی
شکر این نعمت باید گذارد و بیکار نشست سید العالمین صلے الله علیه وسلم چندان در نماز
ایستادی که پایهای مبارکش بیاماسید و خون از انها روان شدی گفتند یا رسول الله
آخر نه گناهان اول و آخر ترا آمرزیده اند قوله تعالی لیغفر لک الله ما تقدم من ذنبک وما تاخر
دیگر اینهمه تعب و مشقت چیست فرمود وی تعالی مرا بخشید و بخشیدن وی نعمتی ست
عظیم اگر شکر این نعمت نکنم بنده شاکر نباشم سید اولین و آخرین که عالم و عالمیان طفیل
اویند این همه تعب کشد و بندگی کند دیگران را خود چه گوید الله دلی لا اشرک به شیئا
خداست پروردگار من شریک نمیگردانم باوی هیچ چیز را فضل این کلمه و خاصیت وی در
دفع محنت و شدت و انچه پیش آید مردرا از حوادث و دواهی در احادیث بسیار واقع شده
و حقیقت معنی وی شهود توحید افعالی ست که هر چه پیش آید همه را از پیشگاه داند و دوام
شرک خفی نیفتد باحسن ظن به پروردگار خویش که چون در تربیت اوست هر چه کند صلاح کار
بنده همدران خواهد بود و لیکن این در حق کسی بود که دایم متوجه و ملتجی بجناب لطف و کرم
اوست تعالی شانه و تمامه امور خود را بوی تفویض نموده و پرتو از نور ولایت بر ناصیه حالش
تافته و پروردگار تعالی بلطف خاص متولی امور او شده والا مذهب آنست که اصلح بر بنده
واجب نبود و هر چه خواهد کند لا یسال عما یفعل وهم یسالون تنبیه مراد حقیقی بانکه در شرع
ورود یافته هر که این دعا بخواند جزایش اینست آن بود که متحقق بدان حال و متصف بمضمون
آن شود والا مجرد حرکت جوارح و جنبانیدن زبان چندان کفایت نکند مگر آنکه بنص
شارع معلوم شود که این خاصیت در مجرد لفظ و نفس حرف و صوت است آن زبان اثر

بخاصیت بران لفظ مترتب گردد وحاجت بدرک معنی نباشد و باوجود آن بیکار نباید
و عمل موقوف آن حال نباید داشت فضل خدا واسع ست و وی سبحانہ مجیب الدعوات بندگان
ست بہرحال کہ بکنند رعایت و شرایط و آداب حسابی ست ولیکن فضل و کرم وی تعالی بیرون
دائرہ حساب ست مالا یدرک کلہ لا یترک کلہ و باللہ التوفیق چنانچہ در باب اخلاص و ریا
در عمل از شیخ شیوخ زمان خود شہاب الملۃ والدین السہروردی پرسیدند کہ چہ کار باید کرد
چون عمل کنیم ریا راہ یابد و اگر نکنیم بیکار نشینیم فرمود عمل کنید و از ریا استغفار نمائید بیکار
نشستن مصلحت نیست آخر این عمل اگر دوام پذیرفت ہم بنورانیت عمل سر اخلاص در دل
پیدا شود انشاء اللہ تعالی اللہ اکبر اللہ اکبر اللہ اکبر و اعز و اجل و اعظم مما اخاف
و احذر خدای بزرگتر و غالب ترست از چیزیکہ میترسم من و بیم میدارم ازان چیز در بعضے روایات
و اعظم بعد از اجل نیز مذکورست کبریا و عزت و عظمت و جلال در معنے نزدیک ہم .....
آیند و اگر کبریا را باعتبار ذات و عزت را بافعال عظمت را باسماء و جلالت را بصفات
اعتبار نمایند دور نباشد و چون نفس بجبلیت و بی یقینی خود ترسے و ہراسے از اغیار دارد
خصوصا در جائیکہ معاملہ با غالب تر از خود بش افتد چنانچہ سلاطین و جباران در ین کلمہ
باستحضار عظمت و کبریای الٰہی کہ مستلزم اشتغال و انقداح نور یقین ست دلیرش ساخت
کہ ہان ای نفس مترس کہ پروردگار تو بزرگ تر و غالب تر از دشمن تست ؎ گر دشمنت
قویست نگہبان قوی ترست ؎ تو از مولے تعالے بترس تا ہمہ از تو بترسند من خاف
عن اللہ خاف عنہ کل شئ و درین کلمہ تنبیہ ست بران کہ در وقت معاملہ با غالب باطن را
مملو و معمور بکبریاے حق دارد تا ہیبت و عظمت بیگانہ را در دل جاے نماند و در سطوت
نور عظمت و جلال وی تعالے جباریت و قہاریت دیگران مضمحل و متواری گردد و عجائب
غالب ست ہمسایہ تو و پناہ آرندہ بتو چون احضار کبریای حق و شہود عظمت او کرد از عزت
بمقام حضور آمد و خطاب کرد و ہمسایگی حق بدوام توجہ والتجا بجناب لطف و تمسک بذیل

عزت اوست هر که بجناب عزت اوست هرگز مقهور و مغلوب نگردد عزیز تو خوار
نه بیند کس وجل ثناءك و بزرگ ست ثنا تو هیچکس بکنه صفات کمال تو و قدرت
لایزال تو نرسد ضعیف را قوت دهی و قوی را ضعیف گردانی تعز من تشاء و تذل من تشاء
صفت توست ولا اله غیرك و نیست هیچ معبود بحق جز تو اللهم انی اعوذ بك من شر
نفسی چون منبع تمامه شرور و قبایح و باعث بی یقینی و بی ثباتی نفس ست پناه جست بخدا
از شروی و هر چه از شر بآدمی زاد رسد همه از نفس اوست پیغمبر فرمود صلے الله علیه وسلم
رب لا تکلنی الی نفسی طرفة عین ولا اقل من ذلك پروردگارا مگذار مرا بنفس من یک چشم
زدن بلکه کمتر ازان مرا و ایم باخود دارد و در مشاهده عظمت خود بگذار تا یک چشم زدن
مجال تاثیر و تصرف و غلبه بر من نباشد و من شر کل شیطان عرید و من شر کل جبار
عنید و پناه میجوییم بتو از شر هر شیطان رانده شده و از شر هر سلطان متکبر مایل از راه راست
معاند حق معنے عناد از راه راست برآمدن و مخالف شدن مرحق را با وجود شناخت آن
چون تدبیر کار شر و سلطنت و ملک اغوا و ضلال بشیطان حواله کرده اند و برین قیاس
حال جباران و قهاران که مسلط بر خلایق اند استعاذه از شر ایشان از واجبات وقت
باشد و شیاطین دو قسم اند شیاطین جن ابلیس و جنود وی و شیاطین انس ظلمه و احوان
ایشان اول اشارت باول ست و ثانی بثانی و قوت وهمیه که در سرشت آدمی نهاده اند
او را شیطان عالم النفس گویند نمونه از شیطان عالم آفاق ست که هر عقل و جمیع قوی و مشاعر
سلطنتے دارد مگر بر عقل مصفا و منور بنور یقین که بحکم ان عبادی لیس لك علیهم سلطان
سلطنت وی ازان مقهور و منتفی ست و استعاذه از شر وی که معدوم را بصفت موجود
و باطل را در لباس حق نماید نیز واجب ست و زوال خوف از ماسوای حق جز بدفع و ازالهٔ
وهم صورت نبندد و در حقیقت استعاذه از شر نفس ست چنانچه در فقره اول مذکور شد
فان تولوا فقل حسبی الله لا اله الا هو علیه توکلت وهو رب العرش العظیم ۵

این ایتی ست از قرآن مجید کہ حضرت حق سبحانہ تعالیٰ بر رسول خود صلے اللہ علیہ وسلم امر کردہ
میفرماید پس اگر پشت دہند کافران در دی بجانب حق نیارند و از قبول آن اعراض نمایند
بگوای محمد ای محبوب من و ای محفوظ و معصوم من حسبی اللہ بس ست مرا خدا لا الہ الا ہو
نیست ہیچ معبودی بحق مگر وی علیہ توکلت بر وی گذاشتم کار و بار خود را و وکیل خود
گردانیدم اورا و ہو رب العرش العظیم و وی پروردگار عرش عظیم ست کہ عظیمتر و بالاتر
از وی خلقی در عالم اجسام پیدا نشدہ چون سوق کلام در دفع شر جباران و قہاران و
دفع بیم و ہراس ایشان بود و اصل و مادہ آن شہود قہر عظمت الٰہی تعالیٰ ست مقطع کلام
بر سخن مطلع آوردہ ختم سخن بر عظمت کردہ و اگر اصحاب حرز و ارباب دعوت مراقبہ احاطہ عرش
الٰہی با ملاحظہ این اضافت در ہیچ وقت ننمایند در حفظ و صیانت ادخل باشد چنانچہ قطب الوقت
شیخ ابو الحسن شاذلی رضی اللہ عنہ در حزب البحر کہ از حضرت خاتم الانبیا صلی اللہ علیہ وسلم
تلقین نمودہ ست و در باب جرز و حفظ تریاق اکبر ست فرمودہ ستر العرش مسبول علینا
و عین اللہ ناظرۃ الینا بحول اللہ لا یقدر احد علینا و اللہ من ورائہم محیط بردہ عرش بر ما فرو ہشتہ
و عین عنایت و عصمت الٰہی بجانب ما ناظر دیگر بقوت الٰہی ہیچکس را قدرت بر ما نباشد و قدرت
وی تعالیٰ ہمہ احیط ست کہ راہ بیرون آمدن از حیطہ قدرت او محال و ہو الکبیر المتعال

حزب البحر

فائدہ وصیت مشایخ شاذلیہ ست قدس اللہ اسرارہم مریدان را بخواندن این دعا
یعنی حسبی اللہ لا الہ الا ہو علیہ توکلت و ہو رب العرش العظیم گفتہ اند اگر یکی باشد کہ ویرا
ہیچ دردی نباشد الا ہمین ورد کفایت میکند او را از جمیع او راد و گفتہ اند کہ در خواندن
این دعا اگر فہم و حضور نباشد نیز موثر و مقبول ست و عدد خواندن آن دہ کرت ست
بعد از نماز صبح و بعد مغرب اگر ہفت بار بخوانند نیز کفایت ست بلکہ این بہ صحت روایت اقرب
ست و حاصل آن توحید و جہد بجانب حق و اخلاص مطلب است با شہود عظمت وی تعالیٰ
و تبری از ماسوی و ترک تدبیر و اختیار رزقنا اللہ و ثبتنا علے ہذہ الطریقۃ المستقیمۃ ان ولی

فضائل و دعائی مختصر از خواندن

الله الذی نزل الکتاب و هو یتولی الصالحین ۵ و بعضی روایات این کلمه نیز در اخر دعا مذکور
ست ترجمه بدرستی و راستی که دوست و متولی تمامه امور من خداست که فرو فرستاده ست
کتاب را که در وی تدبیر تمامه امور دنیا و آخرت کرده ست یعنی قرآن مجید را و وی سبحانه تعالی
دوست میدارد و تولیت امور میکند مر صالحان را اللهم اجعلنا من الصالحین و دعا قنوت
و التحیات را نیز در وقتی بتقریبی ترجمه و شرحی کرده شده بود آن نیز منقول و مسطور میگردد

الرسالة السابعة و الثلثون تجلیة القلوب بقدس الملکوت بشرح دعا القنوت

لا اله الا الله محمد رسول الله

قنوت بمعنی دعا و طاعت و سکوت و قیام و خشوع آمده و هر یکی ازین معانی باین دعا مناسبت
دارد و در تعیین مواضع و آداب درین دعا اختلاف گونه هست و مختار آنست که اگر همه جا بدو خوانند
درست ست و اگر در بعضی مواضع بی واو نیز خوانند روا بود آنچه مسموع و مشهور ست بر صفحه
نگاشته ایم اللهم انا نستعینک خداوندا ما یاری و مدد میطلبیم از تو در جمیع کارها و تمامه مهمات
دنیا و آخرت علی الخصوص در طاعت و عبادت که بی توفیق و اعانت که مخصوص بندگان
خاص تست و موجب قرب حضرت تست میسر نباشد اللهم یعنی یا الله آید از بعضی سلف
رحمة الله علیهم منقول ست که فرمودند چون خدا را باللهم یاد کردی گویا همه نامهایش
یاد کردی و بقولی اللهم اسم اعظم ست که دعا بوسیله آن با استجماع شرایط دیگر البته
مستجاب است و انا نستعینک بلفظ جمع آورد با آنکه داعی یکی ست اشارت ست با نکه
باید که در طلب خیر مسلمانان را با خود شریک گرداند و برخوان نعمت بیکران حق تنها خوری
نکند یا اشارة با نکه همه محتاج مدد و معونت حق اند جل و علا و اگر از اول تا آخر همه جمع آیند
از استعانت و استمداد جناب لایزال مستغنی نشوند یا اسقاط داعیست نفس را از
مرتبه استحقاق و حیز اعتبار تا باشد که در ضمن جماعت و طفیل مقبولان درگاه دعا او در سلک
اجابت و قبول منسلک گردد و نستغفرک و طلب آمرزش گناهان میکنیم از تو چون استعانت

وطلب توفیق طاعت کرد وطلب آمرزش گناهان نیز میکند تا بهر دو شق جلب نفع ودفع
ضرر که هر دو جناح ظفر ونجاح اند متمسک بذیل مقصود کرده باشد یا چون توفیق بر طاعت
طلبید هیچ طاعتی وعبادتی بی شوب نقصان نبود وچنانچه حق عبادت ست از دست بنهاد
استغفار میکند ازان نقصان وتقصیرات که در طاعات رود ومشایخ گفته اند رحمة الله علیهم
احتیاج بعفو ومغفرت کردگار تعالی در طاعات بیشتر ست از آنکه در معصیت چه تقصیر در
مقام قرب وبساط حضور سخت ترست از آنکه در بعد وغیبت واستغفار سبب ادرار بطاعت
فیض وجود ومفتاح خزاین امداد وانعام حضرت واجب الوجود ست جل جلاله وعم نواله
یرسل السماء علیکم مدرارا ویمددکم باموال وبنین الایة دلیل آنست سید العالمین صلی الله
علیه وسلم در یک مجلس هفتاد کرت وگاهی صد مرت می شمردند که تکرار استغفار میکردند
که مغز آن استغفار وباعث آن تکرار چه بود واز کجا بود سخن در بیناب بسیار کرده اند جمله
ازان در رساله مرج البحرین فی الجمع بین الطریقین که در جمع بین الشریعة والحقیقة و
تطبیق ظاهر وباطن صورت تالیف یافته ست آورده ایم آنچه مرا ازهمه خوشتر وبمقام
ادب نزدیکتر نماید آنست که این استغفار ازجهت همت وطلب آمرزش گناهان ایشان
بود واگرنه ایشانرا همه رحمت ومغفرت ست استغفار بر آنچه باشد والله علم واستغفار باید که
از سر توجه وحضور باشد والا چون گوید استغفر الله یعنی طلب آمرزش میکنم از خدا وباز
از استحضار این طلب بحضور حق غافل بود کذب لازم آید واین گناهی دیگرست که آن را
استغفاری دیگر باید ازینجا گفت رابعه عدویه رضی الله عنها که استغفارنا هذا یحتاج الی استغفار
کثیر فرمود استغفار یکه ما میکنیم گناهی ست که محتاج ست باستغفار کثیر کثرت استغفار کثیر ازجهت
لزوم تسلسل ومراتب ست یا ازجهت آنکه گناه در عین استغفار عظیمتر بود وبکثرت استغفار
محتاج تر وبعضی از علما بران رفتند که اگر استغفار بصیغه دعا باشد چنانچه گوید اللهم اغفرلی
بهتر از لزوم کذب دورتر بود اگرچه حضور در اجابت دعا نیز شرط ست ولیکن باوجود طریان

غفلت اگر مصاوف وقت افتد نیز امید قبول هست فائدہ وظیفہ در استغفار چنانچہ مشائخ
قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم فرمودہ اند آنست کہ ہر روز ہفتاد بار بگوید استغفر اللہ العظیم الذی
لا الہ الا ہو الحی القیوم واتوب الیہ واگر بصیغہ دعا گوید اللھم اغفرلی وتب علی انک انت التواب
الغفور نیز درست ست بلکہ بہتر باشد واگر در اول استغفر اللہ العظیم یا استغفر اللہ در ثانی
اللھم اغفرلی وتب علی یا اللھم اغفرلی گوید کفایت بود اینقدر خود آسان ست باللہ التوفیق
ونؤمن بک وایمان می آریم بتو کہ خدائی وبخشندہ گناہان مائی ایمان خود پیش ازین
آوردہ ہست واین دعا مومنان ست ما تا کہ مراد تجدید ایمان ست جدد وایمانکم بقول لا الہ
الا اللہ صحابہ رضوان اللہ علیہم با یکدیگر میگفتند بیائید بنشینیم وتجدید ایمان کنیم بذکر خدا وعلماء
آخرت ازینجا معلوم شود کہ ایمان کہنہ وپژمردہ گردد وبعد از کہنگی وپژمردگی نو وتازہ شود
کہنہ بطریان غفلت وتراکم ظلمات معصیت ونو باشتغال بنور ذکر وتقویت باعثہ محبت
چون صیغہ تفعل بعرف زبان عرب مفید استمرار تجددی وحصول فعل انا فانا بود ہر ساعت
ایمانی جدید بوجود آید وہر جدید را الذی پس تمامہ اوقات مومن صادق لذت در لذت
اللھم اذقنا حلاوۃ الایمان وارزقنا لذۃ النظر الی وجہک الکریم وعظم اسباب تجدید ایمان
وتازہ گردانیدن آن صحبت صالحین ونظر بجمال ایشانست خصوصاً انہائی کہ از خود فانی
وبحق باقی باشند خدای تعالیٰ شناسای قدر این نعمت روزی گرداند ومطالعہ کتب این
قوم نیز نافعترین اسباب ست در ینباب واللہ ولی التوفیق وملہم الصواب وتوکل علیہ
وتوکل میکنیم بر تو تمامہ کارہا را بتو میسپاریم توکل از فروع ایمان ولوازم آنست قولہ تعالیٰ
علی اللہ فتوکلوا ان کنتم مومنین وتوکل در ہمہ جا بود وغالب در متفاہیم عرف استعمالش در باب
رزق آید وحقیقت آن ثقہ واعتماد دست بر ضمانت باریتعالیٰ وتکفل او رزق بندگانرا
اگر این یقین حاصل شد توکل بدست آمد ترک اسباب عادی لازم این مقام نیست الا اسباب
دینی کہ مباشرۃ آن منافی توکل ست وترک اسباب عادی برای تحقیق وتصحیح مقام توکل و

واستحان حال نفس ست چنانچه شایخ طریقت در حال ابتدا کرده اند والا حقیقت توکل
بمان ثقه ویقین ست ونثنی علیک الخیر وثنا میگویم بر تو نیکی را یعنی حمد وثنای تو
میگویم وتمامه نیکیها را بتو اسناد میکنیم چون حق را وکیل خود گرفت ودر عادت وکیل چون
بمقتضای نصیحت عمل کند وبراه دوستی وخیر خواهی موکل رود متعلق رضای او گردد وعقد
دوستی استحکام گیرد واگر بخلاف این روش رود عقد محبت باختلال پذیرد ومحل سخط گردد ودفع
آن توهم میکند ومیگوید که ما بوکالت تو راضیم تراشاکر وحامدیم چنانچه گفت لئن شکرتم
ولا نکفرنک شکر میگوئیم ترا بر نعمتهای تو وکفران نعمت تو نمیکنیم ترا لاسیما نعمت وکالت را
که ما را از تشویش تدبیر وتردد واختیار ودار وگیر کار وبار خلاص کردی وفارغ البال
بر بستر فراغ وراحت نشاندی بالاتر ازین چه نعمت باشد وچون راضی شدیم
بوکالت تو که در وکیل وصفت باید دوستی وافر وعلم کامل واین هر دو صفت منحصر است
در تو واداء شکر بر یکایک جمل محال از محالات ست از جهت تواتر الای وتوارد نعم
وی بجا ومن جهت تنوع وتشعب آنها که در هر نفس وهر طور نوعی از نعمت بظهور آید که قسمی
خاص از شکر اقتضا کند وتتبع جمیع انواع نعم ومقابلت آن بخصوصیات انواع شکر
در حیز امکان وقدرت بشر نبود از جهت لزوم تسلسل چه شناسائی نعمت نعمتی ست
بهتر وبالاتر از نعمت وتوفیق شکر بر آن نعمتی دیگر وهمچنان شکر شکر الی ما لا نهایة له
واین محال دهشتی وحیرتی عظیم ست که اندیشه را سر از آن بیرون آوردن دشوار بود ولیکن
این استحاله واین دهشت کسی است که خواهد کرم حق وافضال او را بافعال خود مقابل
گرداند واین هرگز راست نیاید وشکر را از مراسم وواجب عقلیه داند واین مذهب اعتزال
است وباطل ست ونفس خود را بنسبتی در منت اثبات کند واین نقص ظاهر ست اما آنکه
متحقق ست بحقیقت وشکر را از رسوم شریعت شناسد این دهشت او را طاری
نشود چه شارع تعالی هر نوع از نعمت را شکری بزبان شریعت تعیین فرمود وچنانچه

نماز و روزه و حج و زکوة و امثال آن هر که اقامت آن کند بحکم شرع از شاکران باشد کذا
قال بعض المحققین و نخلع و نترک من یفجرک و بر میکشیم یعنی از باطن میگذاریم یعنی در ظاهر
کسی را که معصیت و رزد و بی فرمانی کند ترا خواه نفس باشد و خواه خلق قوله تعالی لا تجد قوما
یومنون بالله و الیوم الآخر یوادون من حاد الله و رسوله هر که ایمان بخدا و روز آخرت
آورد هرگز دوست ندارد آنرا که دشمن خدا و رسولخدا است و عید درین باب در آیات و
احادیث بسیار آمده و ایستادن درین مقام در غایت صعوبت و اشکال ایمان کامل آنکه
بدل و زبان و جوارح مخالف اغیار باشند و اگر اینقدر نباشد باری دل از محبت و موافقت
ایشان نگاهدارند و ذلک اضعف الایمان اللهم ایاک نعبد چون تبری از ماسوی کرد و خلع
و ترک اغیار نمود بر جاده اخلاص استقامت بر سجاده عبادت اقامت نموده میگوید
خداوندا ترا عبادت میکنیم نه غیر ترا و مطلوب و مقصود توئی نه اغراض دنیا و اعراض
آخرت و لک نصلی و نسجد و برای تو فرمان برداری امر تو و طلب رضای تو نماز میگذاریم
و سجده میکنیم عبادات بسیار است و چون نماز افضل عبادات و ارفع قربات بود از جهت
اشتمال او اقسام عبادات و قربات را و بالفعل مباشر او شد تخصیص کرد او را بذکر
باز چون سجده افضل ارکان نماز بود و اکمل احوال که بنده را با خدا قربت بخشد بعد از ذکر
نماز ذکر سجده کرد و در حدیث آمده است که چون بنده در نماز ایستد جواهر رحمت نثار وی
کنند و چون بر کوع رود بقایای رحمت تمام بروی نثار شود و چون سر بسجده برد گوئی در قعر
رحمان افتاد و هر دو دست بر اقدام وی نهاد بعد از تصور و ملاحظه این معنی مشکل که طالب
صادق سر از سجده بر ندارد تا مشاهده محبوب نکند و گوهر مقصود بدست نیارد و فضایل
نماز و اسرار و حقایق آنرا مشایخ بر قدر معرفت و مطابق مقام خود بیان کرده اند از انجا
طلب باید داشت برای تقویت باعثه را و شناخت قدر نماز را و هر که از اهل حضور و معرفت
است بقدر حال خود نصیبه ازان دارد و الله الموفق و الیک نسعی و نخفد و بسوی تو

نه بسوی غیر توسعی میکنیم و ترا خدمت میکنیم حقیقت بمعنی خدمت ست و حافد خادم را گویند
و محفود مخدوم و بمعنی سبکی در عمل و شتابی نیز آید درین فقره نیز بیان اخلاص و توحید
میکند و نرجو رحمتک و نخشی عذابک و بآنکه بقدر وسع و طاقت خدمتی میکنیم وسعی
در طریق تقرب می نمائیم ولیکن امیدواری برحمت تو داریم و از عذاب تو می ترسیم چه سبکی را
استحقاق بر تو نیست ثواب محض فضل تست و عقاب عدل تو بنا بر وعد و وعیدی
کرده و ثواب و عقاب را بطاعت و معصیت ربط و تعلق داده و سبب ساخته نزد صدور طاعت
امیدوار برحمت تو ایم و بارتکاب معصیت ترسکار از غضب تو ایمان بین الخوف و الرجا
بودن ست باوجود سبقت رحمت بر غضب لهذا امیدواری برحمت را مقدم آورد
بر ترسکاری از غضب ۵ آنها که خواص درگهه تکریمند ۵ دهشت زدگان عالم تسلیمند
نومید مشو که رحمت حق عام ست ۵ مغرور مشو که خاصگان در بیمند ۵ ان عذابک
بالکفار ملحق بدرستی و راستی که عذاب تو بکافران لاحق و پیوسته ست یا پیوسته
کرده شده ست ایراد این کلام بعد از نومن بک ناظر در جانب امیدواری ست و ملحق را
بکسر حا و فتح آن هر دو خوانده اند و معنی هر دو یکی ست فی القاموس لحقه ادرکه کالحقه
و هذا لازم و متعدان عذابک بالکفار لحق ای لاحق و الفتح احسن و الصواب انتهی کلامه
تکمله در بعضی کتب فقه حنفیه مسطور ست که اگر بعد از دعا مذکور این دعا را که ماثور
ست و قنوت مذهب شافعی ست حضرت صلی الله علیه وسلم آنرا بامام حسن سلام الله
علیه و علی آبائه الکرام تعلیم فرموده نیز بخواند بهتر و جامع تر باشد اللهم اهدنا فیمن
هدیت خداوندا راه راست نما ما را در ضمن آنجماعه که راه راست نموده ایشانرا و عافنا
فیمن عافیت و عافیت بخش ما را در انجماعه که عافیت بخشیده ایشانرا و تولنا
فیمن تولیت و دوست دار و متولی امور ما شو در آن جماعه که دوست داشته ایشانرا
و متولی امور ایشان شده و بارک لنا فیما اعطیت و برکت ده ما را در هر چیز یکه داده از

نعمت و قناد بنا شرما قضیت و نگاهدار ما ای پروردگار ما از شر آنچه قضا کرده انک
تقضی و لا یقضی علیک بدرستیکه تو حکم میکنی و حکم کرده نمیشود بر تو انه لا یذل من
والیت بدرستیکه شان اینست که خوار نمیشود کسیکه دوست میداری تو او را و لا یعز
من عادیت و عزیز نمی شود کسیکه دشمن میداری تو او را و المهتدی من هدیت
و راه راست یابنده کسی ست که راه راست نموده تو او را تبارکت ربنا و تعالیت بزرگی تو
ای پروردگار ما و بلند مرتبه که هیچ چیز بکنه کمال تو نرسد یا ذا الجلال و الاکرام ٥ الحمد اوند
صفات سلبیه و ثبوتیه اغفر و ارحم بیامرز و رحمت کن و تجاوز عما تعلم و بگذر از آنچه میدانی
از گناهان ما انک انت الاعز الاکرم بدرستیکه غالب تری تو و کریم تری از هر غالب
و از هر کریم و صلی الله علی محمد النبی الامی و آله و سلم

الرسالة الثامنة والثلثون بتحصیل البرکات به بیان معنی التحیات

لا اله الا الله محمد رسول الله

التحیات لله تمامه عبادات قولیه و الصلوات و تمامه عبادات فعلیه و الطیبات
و تمامه عبادات مالیه ثابت ست مر خدای تعالی و تقدس اینچنین تفسیر کرده اند این
کلمات را رسم ست که چون در حضرت ملوک در آیند اولا سلام کنند و ثنا خوانند ثانیا
خدمت کنند و عجز و نیاز نمایند ثالثا تحفه بگذرانند لایق حضرت تا مقبول درگاه و شایان
عنایات حضرت بادشاه شوند امام محی الدین نووی در شرح مسلم میگوید تحیت بمعنی سلام
و ملک و بقا و عظمت و حیات ابد و تحیات بر لفظ جمع آورد زیرا که بادشاهان عالم را از عرب
و عجم تحیتی مخصوص بود که اصحاب ایشان مر ایشان را بدان تعظیم و تکریم میکردند پس میگوید
تحیات همه ثابت ست مر بادشاه بادشاهان را که خالق عالم ست و اوست بحقیقت
مستحق آنها و بر دیگران جز عاریتی بیش نیست و کرمانی در شرح صحیح بخاری از خطابی نقل
می نماید که تحیات رعایا ملوک را که نزد ملاقات بدان تحیت میکردند کلمات مخصوص بودند

چنانچه در عرب انعم الله صباحًا و در عجم زی هزار سال و مانند آن میگفتند و امثال این الفاظ را
صلاحیت آنکه بان تحیت بر کردگار تعالے توان کرد و نبود پس خصوصیات الفاظ گذاشت
و معنی مطلق تعظیم استعمالش کردند گفت التحیات لله ای جمیع انواع التعظیم ثابت لله تعالی شأنه
و اوست مستحق آن نه غیر او و الصلوات یعنی نمازهای فرایض و نوافل برای اوست و صلوة را
بر معنی دعا نیز حمل کنند ای الدعوات کلها لله و بعضے رحمت نیز گویند یعنی رحمتها همه از و ست
و هو الرحمن الرحیم و الطیبات کلمات طیبه و اعمال صالحه نیز مراد دارند و تمامه ایمنی صحیح ست
و مناسب مقام السلام علیك ایها النبی و رحمة الله و برکاته سلام بر تو باد ای پیغمبر و رحمت
خدا و برکتهای او و حق سبحانه و تعالے امر فرمود در کتاب مجید مر مومنان را که صلوة و سلام
بفرستید بر پیغمبر صلے الله علیه وسلم کیفیت سلام اینست که در اینجا مذکور شد و کیفیت صلوات
در آخر تشهد معلوم شود اگر گویند که خطاب مر حاضر را بود و آنحضرت صلے الله علیه وسلم در مقام
نه حاضر ست پس توجیه این خطاب چه باشد جوابش آنست که چون ورود این کلمه در اصل
یعنی در شب معراج بصیغه خطاب بود دیگر تغیرش ندادند و بر همان اصل گذاشتند
و در شرح صحیح بخاری میگوید که صحابه در زمان آنحضرت صلے الله علیه وسلم سلام بصیغه خطاب
میگفتند و بعد از زمان حیاتش اینچنین میگفتند السلام علی النبی و رحمة الله و برکاته بلفظ
خطاب و بعضے عرفا از ارباب تحقیق گفته اند که آنحضرت باعتبار سریان حقیقت وی صلے الله
علیه وسلم در ذرایر موجودات و احاطه ذات با برکات وی بسایر ممکنات در ذات مصلی
حاضر و شاهد ست و ورود صیغه خطاب در حقیقت بملاحظه آن حضور و شهود ست صلی الله
علیك یا رسول الله وسلم **فائده** در احادیث صحیحه واقع ست که هر بنده مومن که
بر آنحضرت سلام میفرستد آنحضرت بنفس شریف خود جواب سلام او میگوید و در اینجا هیچ خلافی
نیست خلاف در آنست که این رد سلام از آنحضرت مخصوص است بزیارت قبر شریف
که در حضرت در آیند و بر طریقه داخلان مجلس سلام میگویند یا شامل ست مر مصلیان را

نیز کہ در تواہ تشہد بلفظے کہ مذکور شد سلام فرستند و اظہر ہو العموم و ہو القول الصحیح مگر
فرق آن باشد کہ سلام زایران بیواسطہ بسمع شریف میرسد و از دیگران بوساطت ملائکہ
سیاحین کہ حضرت عزت ایشان را بہ تبلیغ صلوٰۃ و سلام از امت بر آنحضرت صلے اللہ
علیہ وسلم برگماشتہ ست چنانچہ در احادیث واقع شدہ ست واللہ اعلم السلام علینا
وعلی عباد اللہ الصالحین ۝ سلام بر ما و بر بندگان خدا کہ صالح اند اگر گویند درود
این سلام چنانچہ مشہور ست از حضرت پروردگار تعالے ست بر رسول انام علیہ الصلوٰۃ
والسلام در شب معراج پس ظاہر درود سلام ست بر اللہ تعالے جوابش آنکہ سلام دعاست
بسلامت از آفات و مکروہات و وی تعالے و تقدس منزہ و مستغنی ست از انکہ بروے
دعا بسلامت کنند پس در بدل آن سلام بہ بندگان خاص وی فرستاد کہ مقربان درگاہ
و متعلق بذیل عزت اویند و در حدیث صحیح آمدہ کہ چون صحابہ خلف آنحضرت صلے اللہ علیہ
وسلم در نماز گفتند السلام علی اللہ من عبادہ و علی جبرئیل و میکائیل و علی فلان و فلان
آنحضرت بجانب صحابہ دید و گفت ان اللہ ہو السلام فاذا صلے احدکم فلیقل التحیات للہ
والصلوٰات والطیبات السلام علیک ایہا النبی و رحمۃ اللہ و برکاتہ السلام علینا و علی عباد اللہ
الصالحین فرمود خدا خود سلام ست یعنی خداوند سلامت و سلامت بخش دیگران
سلام بر وے معنے ندارد و سلام بر من فرستید و بر بندگان صالح وی تا بر ہمہ بندہ صالح کہ در
زمین و آسمان ست برسد جبرئیل و میکائیل و غیر ایشان ہمہ در ایجاد داخل اند اشہد ان
لا الہ الا اللہ و اشہد ان محمدا عبدہ و رسولہ اول شہادت ست بخدای خداوندی
بر رسالت محمد صلے اللہ علیہ وسلم و بہ تحقیق در بعضی روایات آمدہ ست زیادۃ وحدہ لا شریک لہ
و اگر این زیادہ را نیز بخوانند بی شبہ درست بود و لیکن روایت صحیح در مذہب حنفی ہمان
اول ست کہ مذکور شد و بعد از تشہد درود بخواند و آن سنت ست نزد حنفیہ و فرض
نزد شافعی و کیفیت آن در احادیث بصیغہای مختلف آمدہ و اگر باین صیغہ بخوانند

کفایت ست اللھم صل علی محمد وعلی آل محمد کما صلیت علی ابراہیم وعلی آل ابراہیم انک حمید مجید
وفی نسخۃ اللھم بارک علی محمد وعلی آل محمد وبارک وسلم کما بارکت علی ابراہیم وعلی آل ابراہیم
انک حمید مجید ودرین تشبیہ باعتبار لزوم قوت وجہ تشبیہ درمشبہ بہ سخن ست وازان
جوابہا گفتہ اند تمامہ آن در رسالہ جذب القلوب جدا مذکور شدہ ست واحسن اجوبہ آنکہ
تشبیہ اینجا در نفس صلوٰۃ ست چنانکہ در قول وی عز وعلا انا اوحینا الیک کما اوحینا
الی نوح وظہور وشہرۃ وجہ تشبیہ درمشبہ کفایت ست وبعد از تشہد وصلوٰۃ ازادعیہ
ہرچہ خوش آید بخواند واگر از ماثورات بخواند افضل ست واز انچہ ماثور ست یکی اینست کہ
آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم بصدیق اکبر بالتماس وی تعلیم فرمودہ رب انی ظلمت نفسی ظلما
کثیرا ولا یغفر الذنوب الا انت فاغفرلی مغفرۃ من عندک وارحمنی انک انت الغفور الرحیم
دیگر این دعا بخواند اللھم انی اعوذبک من فتنۃ عذاب القبر ومن فتنۃ عذاب النار
ومن فتنۃ المسیح الدجال ومن فتنۃ المغرم والمأثم ومن فتنۃ المحیا والممات واعوذبک
من الفتن ما ظہر منہا وما بطن اللھم اغفرلی ما قدمت وما اخرت وما اسررت وما اعلنت
وما اسرفت وما انت اعلم بہ منی وربنا آتنا فی الدنیا حسنۃ وفی الآخرۃ حسنۃ وقنا عذاب
النار نیز بخواند کہ جامع وشامل ست ؛

الرسالۃ التاسعۃ والثلثون تثبیت الفواد بتصور عظمۃ رب العباد ؛

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

اللھم صغر الدنیا باعیننا وعظم جلالک فی قلوبنا بر تو باد اے فرزند دلبند تصور عظمت
وکبریای حق کہ ہیچ چیز عظیم تر وکبیر تر از ذات وی تعالے نیست وہو العلی العظیم
آدمی چون نظر بر ماہیت امکانی خود بیندازد چندان احتیاج ونیستی خود دریابد کہ
در نظر ادراک متلاشی ومعدوم گردد وخود را ہیچ در نیابد ہیچی یابد کہ نشان ہیچی نہادن
بروی نیز تہمت وجود وہستی نہادن ست این حقیر را گاہی در ہنگام صفائی وقت

وبار یکی نظر چون نظر بر تعین وجودی خود افتد ساعتی نگذشته باشد و لحظه نرفته که از نظر
مثلاشی وفانی گردد بر مثال ابر پاره رقیق در آسمان نگاه کرده باشی که تا میرود در رقیق تر
وبار یک تر می افتد و رفته رفته متلاشی وفانی میگردد و گاهی که حدت نظر و صفای وقت
ازان کمتر ست مانند پوست پاره نحیف کهنه خراب رخته زده کرمخورده هیچ هیچ منظور گردد
وگاهی مثل تخمک بعضے میوها مثل سیب و شفتالو که بغایت سست و ضعیف ست و هنگامی
مثل خشخاش دانه یا ذره یا ازان نیز کمتر و گاهی که وقت نظر از غوغای تعلق بوجود امکانی
مجرد تر و صاف تر بر وجه اصل چنانچه نفس الامر ست باشد معدوم مطلق یا بدو هیچ اثر
هستی ونشان خود بینی نه اینجا در فضای نورانی که مشغولان نقشبندیه نور الله ارواحهم
در وقت توجه میابند افتد و میگویند که خود را در فضای نورانی یافتیم خود را چه یابند یعنی
نور ادراک چنان بسیط ولطیف شد که اینحالت روی نمود که زحمت تعین وجودی از میان
برطرف شد چون چیز کثیف از میان برافتد که سایه انداخته و مانع روشنائی آفتابی یا چراغی
شده باشد لاجرم فضای نورانی پیدا گردد و خود را یافتیم یعنی خود را که می یافتیم کم کردیم
سبحان الله کجا افتادم وچه روی نمود قطعاً در قصد بیان این سخن نبودم مقصود آن
بود که برای حفظ اوقات و معموری باطن و غنای قلب و استلذاذ وجود بنور حضور و صفای
حال و فراغ وقت بتصور عظمت وجود حق و غلبه قدرت و انبساط علم وی لازم گیرد
هیچ نمود ازین هستی خود و در یافت ذل و صغار و احتقار حال خود لازم اوست یا مقدمه
اوست شهود نیستی خود اگرچه اصل و نفس الامر ست اما هنوز گرفتاری بدان از پستی و
خود پرستی ست چرا نظر بلند نباید داشت و بجانب علو نباید رفت و نظر بر نور حق جوید
مطلق و عظمت و کبریای او نه گماشت که تمامه هستی های علوی و سفلی و عقلی و حسی
در جنب آن محو و متلاشی ست و کلمه الیست در او راه آمده اللهم انی اصبحت مرتهنا
بعملی و اصبح امری بید غیری فلا فقیر افقر منی این فقیر گاهی بعد ازین کلمه اینچنین میخواند

واقف اصبحا مری بیدک فلا غنی انی منی و بعد از تصور عظمت و جلال حق انبساط
نورانیت و کمال پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم ببین و مشاہدہ کن کہ چہ بادشاہی است
و چہ صاحب غریب نواز و ملک و نیاد دین بخش ست کہ ہر یکے از نوکران او و بندگان
درگاہ او زندہ گردانندہ دین اویند و فریادرس جن و انس و بادشاہ زمین و
آسمان و متصرف در ملک و ملکوت اند بعد ازان در انوار ولایت و سیادت
این خاصگان نظر کن و مستغنی از عوام الناس باش اینجا مقصود آمدم و در اول
مکتوب ملحوظ ہمین بود مقصود آن داشتم کہ ترا یا خود را دوئی نیست تو منی و من تو
بلکہ طالب جمعیت وقت و کشادہ سینہ را کہ اینجا نیز بجہت جامعہ ہمدردی و ہمکاری
و ہم پیشگی دوئی نیست نصیحت کنم تا از ابنار روزگار و ترس اغیار ہراسی و خلجانے
و وسواسی و نگرانی دل و تشویش وقت و فتور حال راہ نیابد دل چون خلوت
بعظمت حق و بعزت محمدی شد دیگر کجا جای وسواس و مداخلیت غیر خواہد ماند
و اگر از مقام شہود عظمت کبریا تنزل کنی و بعالم بشریت و خود خواہی در آئی و
مطالب و حصول مقاصد را امید وار باش کہ اینجا ہمہ مطالب حاصل ست
آخر ملک ملک خدا ست و متصرف و مدبر او ست و بہ نیابت و وکالت و
سفارت و رسالت او پیغمبر او و خاصگان درگاہ و حاضران گاہ و بیگاہ او را
دیگر کیست و للہ العزت و لرسولہ و للمومنین ولکن المنافقین لا یعلمون منافقان
آنہا کہ بزبان لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ میگویند و در دل ظلمت شرک و نظر
بر اغیار دارند بلاحظہ و با دب شریعت نزدیک تر گویم منافق نیستند ولکن
منافق صفتانند تاب اللہ علینا و علیہم شیخ ذکرہ اللہ بالخیر در اشتغال بصیغہ صلوٰۃ
اللہم صل علی محمد و آلہ و صحابہ مراقبہ تعلیم میکرد و میگفت ببین کہ در چہ دریا ہا غوطہ میزنی اللہم کہ گفتی و در دریاے
کمال جامع حق شناختی و چون علی محمد گفتی در دریاے فضل و محبت پیغمبر غوطہ خوردی و بآلہ و صحابہ در دریاے

کمالات ایشان عواصی کردی آخر بی نصیب افتادن و هیچ دست ازین بجملہ
صورت ندارد و بدان ای فرزند کہ اغنیاے وقت و ابنار روزگار ہم چند قسم اند
جماعہ از ایشان کہ فی الجملہ وردی دارند و از حلیہ اتصاف بتمامی عاری نیستند
وگاہ گاہی بر سبیل استوقد نارا تو معرفتی بر دل ایشان مے تابد و از غفلت
بہشیاری می آیند خاطر از جانب ایشان جمع دار بلکہ متوقع خیر و دوستی و اتصاف
باش یعنی دغدغہ خاطر از میان بردار نہ گرفتار صحبت و دوستی ایشان شو و بعضے
دیگر کہ اتصاف نورزند و مکابرہ نمایند اگر بحرف زبانی تشویش دہند و بد گویند
و بد یاد کنند چہ زیان حرف زبانی ہبا و منثور است ہیچ زیانی ازان نمیرسد
مگر گرفتار آن نفس شما کہ مدح و ثنائے خود خواہند و نزد ایشان عزت و سرفرازی جویند
فرمان حق است کہ واصبر علے مایقولون و اہجرہم ہجرا جمیلا و اگر زیان اندیشی
کنند و در مقام ایذای جانی بیایند سبیل ہجرت بحرم خدا و مدینہ پیغمبر است کہ
ہجرت سنت انبیا رست و ہو الحفیظ العلیم بارے وقت را غنیمت شمر و صحبت
از دست مدہ و فرصت غنیمت دان و خاطر جمع دار و امیدوار باش و این دعا
بخوان کہ سید عالم صلے اللہ علیہ وسلم بفرزند خود سید حسن بن علی رضی اللہ عنہما
کہ اول اقطاب این امت و منتہاے خلافت کبرای ست در معاملہ آموختہ
اللہم اقذف فی قلبی رجاءک واقطع رجائی عمن سواک حتی لا ارجو احدا
غیرک بے سابقہ اختیار این کلمات متصور گشت و بزبان قلم آمد شاید
کہ متضمن خیرے باشد و باللہ التوفیق والعاقبۃ بالخیر

الرسالۃ الاربعون دفع الکسل بالمواظبۃ علی العمل

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

نادان ای نفس چرا تقصیر و تکاسل میکنی و از کار کردن می نشینی بر خیر و نیکوکاری کوش

باعث ترک عمل تکاسل ست یا تسلسل خیال تکاسل خود یاوه ست توچه وجه چیزی
وجود تو از تو نیست و تو نه ازان توئی دیگرے ترا پیدا کرده و در تو قوتی نهاده
و ترا برای کاری آفریده و بدان امر کرده و توفیق کار بخشیده و اسباب آن مهیا
ساخته جنباننده او و گرداننده او میگرداند و میجنباند چنانکه میخواهد هرچه فرمود
بکن و چنانچه میجنباند بجنب تو درمیان میا و خود را مبین المالک تصرف
فی ملکه کیف یشاء این بدان ماند که یکی لعبتی از گل سازد و آنرا در دست بگیرد
و بجنباند و آن لعبت بر خود به پیچد و خواهد که نجنبد ازین گذشتیم این عبادت
که تو میکنی چه برین می نازی و چه اورا اعتبار میکنی و چه قدر می نهی که دران تکاسل
میکنی و بران همت نام می نهی و اگر همت برای خود میکنی بر که منت می نهی
بر خدا و رسول خدا یا خلق یمنون علیک ان اسلموا قل لا تمنوا علی اسلامکم بل اللہ
یمن علیکم ان ہداکم للایمان و خلق را از عمل تو چه فائده که برایشان می نازی
کسے برائے خود کارے کند و منت بر دیگرے نهد یاوه ست تو خود در عمر خود
یک کار برای خدا نکرده و همه برائے اجرت میکنی و در دنیا و آخرت ازان
امیدها داری و برائے نفس خود کمالے کسب میکنی و توشهٔ راه آخرت میسازی
پس برائے خدا چیست ان احسنتم احسنتم لانفسکم فما لله و عمل تو سراسر خواهش
و دعا و آرزو و طلب ست این بندگے نیست بندگے آنکه خالص برای خدا
کند و خود را فراموش چندین اهل دنیا کسبے و کاری برائے خود میکنند و در طلب
معیشت میدوند و جانے میکنند تو نیز برائے خود کارے کرده بلکه حرص
و طمع تو زیاده ازایشان ست که کار تو برائے صلاح دنیا و آخرت ست
و ایشان خود همین برائے دنیا میدوند و از آخرت فارغ نشسته کاهلی چیست
عارش بر که فرصت را غنیمت نمیدانی و از خدا نمی ترسی که بیکبار رشته عمر

باز گیرد و ترا بیکار نشاند و چون تاریکدلان محبت دنیا در باطن تو بریزد
و در طلب آن سرگردان سازد و ترا با تو گذارد و خیالات بیهوده و خاطر
پریشان بر تو بگمارد و در بطالت معصیت اندازد و خوار گرداند و نام ترا از دیوان
اهل سعادت محو کند آنزمان دانی که حال تو چیست دیگر پشیمانی خوری و سود نکند
نعمتهای خدا در خود بمنگر و شکر بمنکنی برخیز برخیز عمل کن و شکر گو که هم باعث
مزید توفیق عمل خواهد بود و هم سبب زیادة نعمت و اگر نیک نگرے و بفهم
سلیم کار فرمائی همین مزید توفیق عمل خواهد که همه در اینجاست و بهترین جزائے
عمل که عاملان طلبند همین زیادتی عمل است فردا بینی که چه چیزها با خود
ببرے و چه نورها از باطن تو سر برزند و چه چیزها بیرون آید حیران شوے
و گوئی ای کاش پیشتر و بهتر ازین کار میکردیم و یکساعت در دنیا بیکار نمی
نشستم حسرتے که فردا مردم را باشد همین باشد که چرا کار نکردند و اگر کردند
چرا بیشتر نکردند و نیاجاے کار و مزرع آخرتست هرچه اینجا کارند آنجا بدروند
و بدانکه در هر عمل نورے نهاده اند هر که عمل ترکیک کرد نوری از وی فوت شد خصوصاً
در فرایض و واجبات و سنت موکده که نور در اینجا اقوی و اتم و اکمل ست و
مهربانی و عنایت الهی تعالے نگر که بر بندگان دارد و گفت این عملها را
البته کنید و از دست ندهید و بتقصیر از خود در حق خود راضی نباشید و اگر
نکنید در محل عقاب و عتاب آئید زهی عنایت که بزور و تکلیف بنده را بمقام
قرب حضور میخواند عجب بک من قوم یقادون بالسلاسل الی الجنة چرا اے
نفس خود را بزور از نور بظلمت می بری و از بزم حضور بیرون در می اندازی
و تیشه بر پاے خود میزنے الله ولے الذین امنوا یخرجهم من الظلمات الی النور
برخیز و در بزم نور و حضور در آ و عمل کن و عمل برائے خدا کن و خود را از نظر

خود ساقط کن اگرچہ حصول این حالت در اختیار تو نیست و در طاقت تو
نہ این کار خدا ست و فعل او عمل کن و دعا کن و شکر گو و الحاح کن و بنال
این حال نیز عطا خواہد کرد بنقد عمل از دست مدہ کہ ہر چہ ہست از عمل است
سنت الٰہی برین جاری شدہ کہ ہر کرا بنواز د از راہ طاعت بنوازد و ہر کرا
براندازد از راہ معصیت براندازد ہمہ فضل اوست اما فضل خود را منوط
بعمل گرداند و عمل نیز فضل اوست ذلک فضل اللہ یوتیہ من یشاء واللہ
ذو الفضل العظیم و اگر باعث بر ترک عمل کسل ست ساعتے صبر کن و قدم
ثابت دار و سر بر بستر غفلت و کسالت منہ چندان نورانیت در باطن تو
بیند از ند گویا حیاتے تو در قالب وقت تو رنجیند علاج کسل صبر ست کہ
الشجاعت صبر ساعتہ و اگر بغلبہ کسل سر بر بستر خواب نہادے شیطان
ہم آغوش تو گردد و تا دم صبح ترا در خواب اندازد و درون ترا تاریک گرداند
اگر برخیزے و بخود آئی وبال و بر از گرد غفلت بفشانی و ذکر گوئی و وضو
کنے و متوجہ باشی و حاضر آئی لحظہ لحظہ نور بیفزاید تا وجود تمام نورانی گردد
و اگر باعث کسل امتلائے طعام ست در طعام بسیار خوردن سعادت تو
نیست و ترا برائے طعام خوردن نیافریدہ اند و اگر غلبہ خواب است خواب
در حکم مرگ است و تو خود از مرگ میگریزے بخواب چرا راضی شدی و خود را
در حکم اموات چرا انداختی و اگر موجب کسل ضعف ایمان و فتور اعتقاد و طریان
ظلمت و عروض غفلت ست ساعتے خوش مشغول باش کہ نور حضور
این ظلمات را پارہ کند و بجال خود بیائے و تازگے در ایمان و انشراحے
در سینہ و نورے در دل پیدا آید و بدانکہ ہیچ چیز موثر تر در حدوث
نور حضور از استقامت بر عمل و ادامت آن نیست لخست بہمین کسل بر خیز

وشروع درعمل کن خصوصاً نماز کہ فاضلترین علمہاست خصوصاً نماز شب
یک رکعت تمام نکردہ باشی کہ حال گشتہ وظلمت غفلت بدررفتہ و زنگ
کسالت برطرف شدہ وتازگے ونورے وذوقے پیدا شدہ باشد
وہر عملے کہ کنے خوب کن وبجدّ کن وبادب کن وارکان وشرایط
آنرا خوب بجا آر چہ دانی کہ شاید کہ ہمین آخر عمل تو باشد
وہمین ساعت آخر عمر تو بود ہشیار باش ودر
یاب کہ چہ گفتم دیگر تو دانی ؛ ؎
کار کن کار بگذر از گفتار
کاندرین راہ کار دارد کار

تمت کتابہ الرسایل الاربعین ومیتلوہا بازادعلیہا بعون رب
العالمین وفضل سید المرسلین صلے اللہ علیہ وسلم وعلے آلہ
واصحابہ واتباعہ ہداۃ طریق الحق ومحیی علوم الدین ؛

تمت

تکملہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

اعدادی کہ در اذکار و تسبیحات و مقادیر احکام و عبادات تعین یافتہ اسرار است کہ جز شارع کہ واضع آنست حکمت آنرا نداند و بکنہ آن نرسد و عدد اربعین را در کمال و تکمیل خاصیتے و اثرے خاص ست کہ در غیر آن نیست خمرت طینۃ آدم اربعین صباحًا و تمم میقات ربہ اربعین لیلۃ و بعثہ اللہ علی راس اربعین سنۃ از دلایل صدق آنست و من حفظ علی امتی اربعین حدیثًا و من ادرک صلوۃ الجماعۃ اربعین صباحًا از نتایج و ثمرات آن مانیز اگر در جمع این چہل رسالہ کہ حکم عمر چہل سالہ دارد تیمن و تبرک بدان جوئیم و در حصول کمال بدان فال زنیم از عالم رعایت و مناسبت دور نباشد بعد ازان ہر چہ بران افزاید جدا لو سیم اگر آن نیز بچہل رسید در علے نور و اگر نرسید تکملہ و تتمیم آن باشد و در رسم عنوان اختیار بدست کاتب ست یا اول و ثانی بنویسد یا حادی و اربعون و ثانی و اربعون بنگارد حاصل ہر دو لفظ یکے ست بالفعل اختیار بر لفظ دوم افتاد کہ بقیش اخیر ست فنقول و باللہ التوفیق ✤ ✤

الرسالۃ الحادیہ والاربعون تنویر القمر لیلۃ البدر فی تصویر معنی شرح الصدر

اللہ ورسولہ

افمن شرح اللہ صدرہ للاسلام فھو علی نور من ربہ باید دانست کہ شرح صدر از سنی مناصب و افخر مناقب و اجل نعم و اعظم مواہب الٰہی است کہ حضرت سید السادات و خلاصۂ کائنات را کہ حبیب خاص و مقرب مخصوص درگاہ اوست علیہ من الصلوات فضلہا و من التحیات اتمہا و اکملہا بدان تخصیص فرمودہ سورہ الم نشرح لک صدرک ابدای امتنان این نعمت عزو فرستاد و مراد بشرح صدر در اینجا توسیع و تفسیح صدر شریف اوست از برای جمع کردن مناجات حق و شہود و حدت و دعوت خلق و مباشرت کثرۃ با ابداع اسرار و حکم و انزال انوار معارف و علوم و ازالہ ظلمات جہل و ضیق و نکرت و تیسیر تلقی وحی و تحمل بار نبوت کہ از سختی و گرانی آن پشت طاقت بشریت او را مے شکست و قول او عزوجل و وضعنا عنک وزرک الذی انقض ظہرک اشارت بآنست تا حاضر و غایب و کاین و باین و جامع مرتبہ فرق و جمع گشتہ و بار مکارہ و شدائد اینکار بر داشتہ بارعایت اداب بساط قرب جمع نمود لہذا صوفی کاین باین کہ گویند پرتوے از نورانیت این حال و اثرے از سطوت اینمقام ست ؎

ہرگز وجود حاضر غایب شنیدۂ ٭ من درمیان جمع و دلم جای دیگر ست

در مسافت ز مسافت بیرون ٭ در اضافت ز اضافت بیرون قال اللہ تعالے افمن شرح اللہ صدرہ الاسلام فھو علی نور من ربہ میفرماید کہ کسیکہ بکشاید خدا سینہ او را برائے قبول دین اسلام و اتصاف بصفت استسلام پس آنکس مستولی و مستعلے بر نور لیست از پروردگار خود و اعظم اسباب شرح صدر

نوریست که باری تعالی در دل بنده می تاباند و آن نور توحید و ایمان ست که چون
در دل بنده افتاد فرح و سرور و گشاد در سینه و فراخی در دل او پیدا آید چون
آن نور مفقود گشت در تنگ دلی افتاد و بسختی و مشقت گرفتار شد قال النبی صلی الله
علیه وسلم اذا دخل النور فی القلب انفسح وانشرح چون در آید در دل نور ایمان
فراخ گردد و گشاده گردد دل صحابه گفتند یا رسول الله باعلامة فذلک النور چیست
نشان در دل در آمدن آن نور فرمود الانابة الی دار الخلود والتجافی عن دار
الغرور فرمود نشان در آمدن آن نور در دل روی آوردن و رجوع نمودن
بنده ست بدار آخرت که همیشه و پاینده ست و دور شدن و مقید و گرفتار
نابودن و دل برکندن ست از سرای دنیا که فریب دهنده و از راه برنده ست
و بظاهر خود را آراسته و پیراسته نماید و بمکر و عجز و دلایل دل از عاشقان خود
برباید چه بروشنائی نور ایمان بدیده بصیرت بعین یقین دریابد که بنای کار
دنیا ناستوار و ناپاینده ست و آخرت دایم و باقیست لاجرم روی از دار فنا
بگرداند و توجه باطن بدار بقا آرد و توشه حسنات برای سلوک راه سفر
باخود دارد و نصیب شخص از انشراح صدر و فراخی دل بر اندازه نصیب اوست
ازین نور و نور را در کشاد سینه و فراخی دل اثری تمام ست و از بیجهت آنست
که نور محسوس نیز در شرح صدر و فرح خاطر حظی وافر دارد و ظلمت محسوس بعکس آن
تا گفته اند که لقمن حکیم عاشق نور ست هر جا که پرتوی از نور دریابد روی
توجه بهمان جانب آرد و همان طرف بشتابد ۵ لبکه برخورشید تابان
جمالت عاشق ست ۵ کرمک شب تاب را هم دوست میدارد دلم ۵ واز مناجات
که در خانه روشن خواب کمتر آید که نفس بسبب توجه و اقبال بروشنائی از دروازه
بیرون افتد و چون تاریک شود بجانب درون رود و بظلمت آباد خواب در آید

ﷺ بیزم وصل تو ام دیده روی خواب ندید ۔ چراغ روی تو در پیش خواب را
چه مجال ۔ وبحقیقت نور خواه حسی بود یا عقلی پرتوے از نور وجود باریتعالی تقدس
ست ونور نام ذات پاک مقدس اوست که الله نور السموات والارض واین نور
بر ذرایر موجودات تافته وتمامه محسوسات ومعقولات را در گرفته هر جا بنوعی
وبرنگے دیگر ظهور یافته ست وچون مبدا وقیوم همه اشیا وجود حق ست که
نور الانوار وموجد ومظهر تمامه احکام وآثار ست لاجرم همه محب نور وطالب آن
ظهور باشند که هر کس منعم ومربے خود را دوست دارد ﷺ چو غلام آفتابم همه ز آفتاب
گویم ۔ نه شبم نه شب پرستم که حدیث خواب گویم ۔ وبالجمله ظهور نور از اسباب
فرح وسرور ونورانیت قلوب وانشراح صدور ست دیگر از اسباب شرح
صدر علم ست چه علم دل را چنان متسع ومنشرح سازد که هر گوشه ازان از آسمان
وزمین فراخ تر شود وهمه اشامل وبر همه محیط گردد وچندان که علم شخص زیاده تر
شود انشراح صدر او زیاده تر گردد ومراد ازان هر علمی نیست بلکه علمی ست که از
پیغمبر صلے الله علیه وسلم میراث مانده ست وخود از انبیا میراثی جز علم نمانده که
ان الانبیا لم یورثوا دینارا ولا درهما وانما ورثوا العلم اشارت بدان علم ست
وروزگاری دراز ست که موهومات وصناعات چند از ظلمت فلسفه درمیان آمده
فضاے دین اسلام را تاریک ساخته ست وطائفه را از راه برده ست اطلاق
جهل بران اولے واخرے ست از علم فانا لله وانا الیه راجعون ﷺ حکمت
یونانیان پیغام نفس است وهوا ۔ حکمت یمانیان فرمود پیغمبر ست ۔ اللهم انا نعوذ
من علم لا ینفع وقلب لا یخشع واز علم دین انابت ومحبت حق تولد کند ومحبت را
در شرح صدر مدخلے عظیم ست چندانکه محبت تمام تر شرح صدر زیاده تر وکامل تر
وبحقیقت علم اعم واوسع صفات حق جل وعلا ست که وسعت وفراخی وے تمامه

ماهیات را از موجودات و معدومات و ممکنات و ممتنعات و کلیات و جزئیات
در گرفته است چنانچه هیچ چیز از احاطه و تعلق این صفت بیرون نیفتد بخلاف
صفات دیگر از قدرت و ارادت و کلام و سمع و بصر که در متعلقات آنها نوعی از
تقیید و تخصیص ثابت است و سر در سببیت علم مخلوقات که پرتوی از علم غیر متناهی
الهی است در انشراح صدر و وسعت قلب و فراغ خاطر و کشادکار که فرح و سرور
لازم آنست این میتواند بود و محبت نیز چون سبب از خودرستن و از قید هستی
که مایه تمامه قیود و تعینات است گسستن است و بفضای شوق و هوای انس
پرواز نمودن و باعث بیقیدی و خلیع العذاری و گسسته مهار شدن است سبب
کشادسینه و فراخی دل باشد خصوصاً که متعلق محبت عالم لایتناهی له و محبوب ذات لم یزل
ولایزال حضرت ذوالجلال باشد و سبب اعظم و موجب اقوی مرضیق صدر و تنگ دلی
اعراض از حق و تعلق دل بغیر انجناب و دوستی ماسوای اوست و محبت دو است
یکی محبت است که بهشت ایجهان و عیش دنیا و سرور نفس و لذت دل و نعیم روح و دوای
همه اندوه ها است و این محبت حق سبحانه است بکلی دل و یکی محبت است که عذاب روح
و زندان دل و ضیق صدر و حمیر مایه همه اندوهها است و آن محبت غیر حق است
ای غم و درد تو سرمایه شادی و سرور ۵ شادی از غیر تو سرمایه چندین
غم و درد ۵ و از جمله اسباب شرح صدر دوام ذکر حق است در همه احوال که سبب
ظهور نور توحید و صفای وقت و منور لطیفه قلب و مورث دریافت حلاوت ایمان
و موجب صعود کلمه طیبه بجناب قدس است و نیز ذکر چون خالص شود و دایمی باشد
سبب فنای ذاکر در مذکور و بقای او بوی گردد تا آنجا که با تحاد کشد و با قی
و موجود در آن مرتبه نباشد جز وجود حق و محیط تر و واسع تر از وجود حق چه باشد
و بدان سینه که وی در وی گنجد فراخ تر از همه باشد ۵ موکب حسنت نگنجد در زمین

وآسمان عهد در زمین سینه چیزانم که چون جا کرده ۴ دیگر از اسباب شرح
صدر احسان بخلق خدای تعالی ست با نچه ممکن بود از مال و جاه وغیر آن باحسان
بمال خود ظاهر ست و هر کرا دست فراخ تر سینه کشاده تر و هر کرا دست کوتاه تر سینه
تنگ تر وجود سخاوت و احسان بخلق در حقیقی عظیم ست نزد خدا و خلق و در دنیا و آخرت
موجب عزت و رفعت قدر و اجر و ثواب ست و احسان بجاه چنانچه بی کسی را
در سایه عزت خود جایے دهد و دست ستمگاران از وی کوتاه گرداند و گام
و وسیله حصول مقصود و مطلوب کسی گردد وغیر آن از وجوه احسان بسیار ست
واتم و اکمل وجوه آن احسان نمودن ست بتعلیم علم دین و هدایت را الیقین تا باعث
بر تقویت و تائید دین گردد در حدیث آمده ست دو چیز ست که بران رشک
توان برد و غبطه و حسد نمود یا مالیکه آنرا در راه خدا به بندگان خدا صرف کنند
یا علمی که در دین حق بطالبان حق بیاموزانند ۵ هرگز حسد نبردم بر منصبے
نه مالے ۴ الا بر آنکه دارد با دل بر سے وصالے ۴ دیگر از اسباب شرح صدر
شجاعت ست و نزد انصاف هر که در راه حق جان دریغ ندارد کشاده سینه
و بی تعلق تر از وی که خواهد بود و شجاعت سر همه خوبیها و مصدر همه نیکیها ست
و هر نیکے و کار سخت که در راه دین توان کرد بزور مردانگے و قوت شجاعت
توان کرد و گفته اند که شجاع را در آن هنگام که همت بر جان بازی بر گمارد
و حمله کرد چیزی نماید و کاری کند که دیگران را بخلوات چهل سال نماند نکند
اما اگر برای خدا و در دین خدا باشد بی تکلف جان دادن بالاتر از همه کارهاست
لاجرم جزاے او این آمد که بل احیاء عند ربهم یرزقون فرحین بما اتیهم الله
بالاتر ازین مرتبه چه باشد ۵ نان دهی از بهر حق نانت دهند ۴ جان دهی
از بهر حق جانت دهند ۴ دیگر از اسباب شرح صدر پاک کردن دل ست از صفات

ذمیمہ از حسد و عجب و کبر و ریا و بغض و کینہ و حب دنیا و مال و جاہ کہ نہ برائے خدا باشد
چہ ظہور آثار اینہا سبب اثارت بخارات و دخانات ظلمانیہ کونیہ ست کہ از زمین
بشریت و نفسانیت برخواستہ دل را کدر و مظلم سازد و از انوار ایمان و توحید
و علم و محبت و ذکر حق کہ اسباب شرح صدر اند خالی کردہ ساحت سینہ را
تنگ و تیرہ گرداند ؎ تو کز سرائے طبیعت نمیروی بیرون ۔ کجا بکوے
حقیقت گذر توانی کرد ۔ و صدر و قلب در اصطلاح اہل معرفت دو عالم اند
یکی از دیگرے وسیع تر بر مثال خانہ کہ ویرا صحنے و فضائے باشد چنانچہ صورت
عنصرے حسی این دو عضو بران واقع ست و چون خانہ روشن بود لابد صحن
خانہ نیز روشن گردد و چون تارک بود و تاریک و ہر چہ بر قلب از عالم ملکوت
وارد گردد از انوار اسرار پر تو آن بر صدر بتابد و روشن و فراخ گرداند
و ایضاً در شرح فتوح الغیب زیادہ برین شرح یافتہ ست و از انچہ مذکور
شد معلوم گشت کہ اسباب شرح صدر نور توحید و ایمان و علم و محبت و ذکر
حق و احسان بخلق و شجاعت و طہارت قلب ست و در مجموع این صفات
اکمل و اتم و افضل خلق ذات با برکات حضرت سید کائنات ست
صلے اللہ علیہ وسلم و بعد از وے متابعان وی بر اندازہ متابعت و ہر کرا
قدم در راہ متابعت بیشتر نصیبہ وے از انشراح صدر و نورانیت قلب
بیشتر قل ان کنتم تحبون اللہ فاتبعونی و لابد ہر کہ پیروی یکی بکند و قدم بر قدم
وے رود بیشک انجا رسد کہ وے رسید اگرچہ مقام وے عالی تر و جائے
وے بلند تر از ہمہ ست دانجا کہ مقام اوست فرد و یگانہ ست و ہیچ یکے بادے
نہ کہ در سدرہ جبرئیل از و باز ماند ۔ اما دائرہ وسیع ست ۔ مقام حوالے
و حواشی دارد و ہر چند یکہ بروی می تابد و فیضے کہ میرسد بر تو و اثر آن بر

دیگران می افتد و میرسد و ما ارسلناک الا رحمۃ للعالمین خصوصاً بعلاقۂ محبت
کہ مستلزم معیت ست کہ المرء مع من احب فیض از راہ درون و برون میرسد
اگرچہ در بیرون جدائی ست ؎ آنجا کہ تو ئی کجا بود منزل ما ✤ در راہ طلب
شکست صد محمل ما ✤ لیکن شب و روز با تو یکجا بودیم ✤ ما بر در تو مقیم و تو در دل ما
وصلے اللہ علے سیدنا المصطفے الامین محمد وآلہ وصحبہ واتباعہ اجمعین ○
ہداۃ طریق الحق ومحیی علوم الدین ✤

الرسالۃ الثانیۃ والاربعون تدقیق البیان فی ایجاب الشکر المزید واستلزامہ بحصول المحبت والتوحید

اللہ ورسولہ

زبان قال و حال از شکر نعم حضرت ذو الجلال و امتنان و سپاس و سایل
قاصر و لال ست و چون شکر گفتن منعم سبب مزید نعمت و استجلاب رحمت ست
فائدہ آن راجع ہم بشاکر خواہد بود و ذات منعم از آن مستغنی و من یشکر فانما
یشکر لنفسہ و من کفر فان اللہ غنی حمید و ہم از کمال رحمت و رافت اوست
بر بندگان کہ ایشان را بشکر نعمت امر فرمود تا سبب مزیدان گردد و بسیوا سطہ
شکر نیز میتواند کرد ما رحمت بہانہ جوست ہمہ از وست چہ نعمت و شکر و چہ یارا تا
اما این انعام و اکرام دیگر ست کہ بندہ را وجود می بخشد و فعل اثبات میکند و فعل
او را اجزائے میدہد تا بتمام رہین تقصیر و غریق تشویر نباشد و با نعمتے ست
اشارت بعضے مردم کہ در تفسیر کریمہ لہم اجر غیر ممنون بعد از تفسیر آن بغیر مقطوع
گفتہ اند کہ ممنون از منت ست یعنے اجر بندگان چون جزائے کردار و مزد کار
ایشان ست بی منت ست این سخن اگرچہ راہی بمذہب اعتزال دارد در نظر
موحدان عمل و اجر ہمہ فضل مولی تعالے و موجب صد ہزار منت اوست

بر بندگان و بندہ بہر حال بین منت و ممنون کرم اوست غیر ممنون چہ معنی
دارد اما چون مولے بندہ را ہستی بخشیدہ فاعل مختار آفریدہ و علی بوی استاد کردہ
و مستحق جزاے آن گردانیدہ و گفتہ شکر از شمار و مزید از من و عمل از شما و جزا از من
این نوعی از تکریم و موجب سرفرازی و بندہ نوازی اوست و در حقیقت ہم
بقدرت اوست و مقصود اظہار کمال و جاہ و جلال خود ست کہ بندہ را از خاک
بردارد و کارخانہ قدرت بوی سپارد و بر مثال بادشاہان و للہ المثل الاعلے
کہ بندہ را بنوازند و بر روے کار آرند و مدعی و مستحق عنایت سازند و شریک
دولت گردانند بندہ اگر از خود دعوے ہستی و استحقاق کند و اجر عمل طلبد
مذموم و مردود بود اما فعل مولے تعالے و اسناد عمل بوی و اثبات جزا بر عمل وے
ممدوح و موجب تکریم و انعام او باشد از اینجا ست امر و نہی و کن فیکون و تعلیق
اجر و ثواب بدان منکشف گردد نازک ست این سخن و اگرچہ بنظر ظاہر از روے
مجاز ست ولیکن مجاز چون آخر کار حقیقت و علت غائی اوست حقیقت حقیقت
و سر سر است و مقصود و منتہاے کار ست از نیجا گفتہ ست آنکہ گفتہ ست ؎
ہر حقیقت کہ کنہ آن خواہے ۔ ظاہر اندر مجاز خواہد بود ۔ لا الہ الا اللہ این سخن
با شخص نامفہوم نزد عقل کہ جز ذوق و وجدان بکنہ آن نرسد از کجا آمد و برائے
چہ آمد مقصود بیان آن بود کہ سر و حکمت امر کردن بندہ بشکر و آنرا سبب
مزید نعمت ساختن چیست بارے ہر چہ بود گذشت اینجا سخن دیگر ست نزدیک
متفاہم اہل عرف کہ چون بندہ شکر نعمت حق میگوید دوے تعالے نیز شکر
میگوید چنانچہ فرمود و اللہ شاکر علیم و اللہ غفور شکور و شکور یکے از اسماء الٰہی
تعالے ست من کان للہ کان اللہ کہ بعد از تاویل روی بانکہ مراد توفیق شکر
و اعطاے جزا ے اوست اینجا رمزیست کہ چون شکر بندہ سبب مزید نعمت حق است

مر بندہ را شکر وی تعالے باید کہ سبب مزید محبت بندہ و طاعت گردد مروی تعالے را
تا سر بجہم و بجبونہ عیان گردد و مقرر ست کہ محبت تا بیگانگی نرسد نالستد محبت
با بیگانگے جنگ دارد پس شکر بہ محبت کشد و محبت بیگانگے انجامد و بیگانگی سر
توحید پدید آید ۵ بجہم و بجبونہ چہ گفتار ست ۰ ہزار پردہ مگر خویش را خرید ار
ست ۰ از بخارا روشن گشت کہ حاصل توحید غلبہ محبت و ظہور بیگانگے ست
کہ در نظر شہود جز محبوب را وجود نماند اگرچہ غیر باشد اما غیر نمانیست الفقر
اذا تم ہو اللہ این معنی دارد و بعضے عرفا را ارباب تمکین گفتہ اند التوحید
شہودی لا وجودی کو گفتہ اند کہ در روح انسانی این خاصیت نہادہ اند کہ
ہر چیز را کہ دوست دارد و دوستی آن چیز بروے غلبہ آرد عین وی گردد ہمین
معنے کہ غیر محبوب از نظر شہود وی ساقط گردد انا لیلے و لیلے انا در ہمین مقام
ست و آنکہ گویند وجود یکے ست و موجود یکے ست و موجود جز یکے نہ و غیرے
در میان نہ و گویند ۵ کجا غیر و کو غیر و کو نقش غیر ۰ سوی اللہ و اللہ باقی
الوجود ۰ حکایتی دیگر ست آنجا اطلاق اتحاد و بیگانگی نیز مجاز ست شاید کہ
حقیقت حال ہمین باشد اما طریقہ اول احوط و احفظ ست و اللہ اعلم سخن بجائے
رسید تا اینجا آمدن حاجت نبود و بدان کاری نداشت طغیان قلم
تا اینجا کشید و چون سخن باینجا کشید خاموشی بہ دوم نازدن بہتر اما نکتہ در سخن
نخستین بخاطر رسید اشارت بان ضرور ست و آن اینست کہ شکر سبب مزید
نعمت ست اما بندہ باید کہ در شکر گفتن ہیچ نعمتے در نظر ندارد کہ شکر گویم تا نعمت
زیادہ گردد اگرچہ در معاملہ ظاہر ایمان و شریعت رواست کہ کسے کاری کند
و بحکم وعدہ صادق نظر بر مزدی دارد و حسابی ست اما بر طریق اہل صفوت
و معرفت کوتاہ بینی ست و نقصے تمام دارد و این شخص عاشق نعمت ست

نه منعم بلکه بحقیقت عاشق نقش خود است ۵ آنها که کام دل طلبند از شکر لبان
شک نیست عاشق اند ولی عاشق خود اند و بانیطریق مشکل کی بسبب مرند نعمت
هم گردد و اگر گردد باندازه همت و عمل وی گردد شکر باید که بحبت ذات منعم بود بی ملاحظه
نعمت اگرچه بوجود نعمت است اما نعمت منظور نه این نعمت که در حال دارد چه جای
آن نعمت که در زمان آینده اند رسد و چشم طمع بران دوزد چون شکر برای
منعم شد و وی بدست آمد همه حاصل شد من له المولی فله الکل و آنکه ارباب ظاهر
تفسیر شکر کنند که هو تعظیم المنعم لکونه منعما از یجا نیز همین معنی باید فهمید ای لذات
المنعم لا الانعامه فافهم و چون عارف را این حال پیدا شد همیشه در شکر خواهد بود
و شخص اول گاهی باشد گاهی نباشد یارب مگر نظر بر نعمتهای باطن و الطاف خفی
برگمارد که آن دایمی است هرگز منقطع نگردد با وجود آن طالب نعمت دیگر است
و عاشق منعم دیگر اگرچه خوشی و شادی بنعمت از حیثیت اضافه و نسبت بمنعم بایه بلند
و مقامی عالی است اما درجه فرح و سرور بذات منعم عالی تر ازان است قل بفضل
الله و برحمته فبذلک فلیفرحوا بیان حال عموم طالبان و سالکان است اما
حال سرور محبان و سلطان محبوبان صلے الله علیه وسلم دیگر است و از یجهت فرمود
فلیفرحوا نگفت فلتفرح یعنے اگر خوشی دیگران بوجود نعمت و فضل و رحمت من باشد
شادی تو ای محب خاص ای محبوب مخصوص من باید که بمن باشد نه بنعمت من بمرکب
من منعم و نعمت من ازمن است نه من چون من ترا باشم همه نعمتها ترا باشد
و در نعمت عدد و شمار را دخل است اگرچه بیحد و بیشمار باشد اما اینجا که منعم عدد و شمار
را گنج نبود اما تعدد ها و شمار ها دران مندرج است خدای یکی بی مانند از شمار ها
پراگنده و کردار های پریشان جدا و یکتا سازد و بجلوت جمال وحدت
یکدل و یک وی گرداند ۵

نسخه جلوه

الرسالة الثالثة والاربعون بتحقيق الدعاء والاستمداد بلسان القال والحال والاعتقاد

الله ورسوله

دعای ذات آن گزیده صفات ازبرای حصول سعادات وبرکات درتمامه حالات
خصوص دعای فتح ونصرت ورجوع بدیار مالوف بخیر وبرکت که درین ایام مطمح نظر
ومرعی همت سست شامل اوقات واحوال سست وشرمندگی ازانست که چرا
زود باجابت نمی رسد سببش آن خواهد بود که پروردگار تعالی هرچیز را وقتی معین
نهاده وتقدیر فرموده سست تا درنرسد نوبت هرکار که هست سودی نکند یاری
هریار که هست وسحاب الخیر لا مطر فاذا جاء الابان بخی اینجا شاید که دروهنها برسد
که چون تقدیر سست باز دعا چیست اگر تقدیر رفته سست که اینکار شد نیست
خواهد شد دعا کنند یا نکنند جواب تقدیر رفته سست که اینکار شد نیست اگر دعا کنند
باز اگر گویند که اگر تقدیر بوجود دعا رفته سست بوجود خواهد آمد آدمی را دران چه دخل
سست جواب تقدیر بوجود دعا از آدمی رفته سست که خواهد کرد و دعا را اسباب اجابت
ساخته اند وتقدیر منافات بعالم اسباب ندارد وچندین اسباب که درعالم
بوجود می آید وسببات پیدا میگردد وهمه تقدیر الهی سست آتش که می سوزد
نه بی تقدیر ده می سوزد وروی تعالی آتش را سبب سوختن ساخته سست
تقدیر همه اشامل سست تحقیق این سخن باثبات اختیار مرنبده را وتطبیق آن بتقدیر
باز میگردد واین سخن دراز سست وآیل بحث وگفت گوست که حوصله ایمان را تنگ وتیره
گرداند جمله ازان دربعضی رسایل که دریناب نوشته شده گفته شده سست اما اینجا
میگویم که صاحب ایمان را باین سخنان چکار سست ایمان می باید آورد وبهرچه گفته اند
وخبر داده اند گروید واگر ایمان را برین موقوف میدارند که اگر بفهم ما درآید ومعقول ما
شود ایمان می آریم زهی بایمان وزهی عقل تو ایمان بیار همه معقول تو خواهد شد جانان

در دل خواهد نشست که هرگز بیرون نخواهد رفت ۵ از درونم نمی روی بیرون +
در گرفتی درون و بیرون را + ایمان خود تصدیق کردن ست و اقرار آوردن نه بحث
کردن و جدل نمودن اگر فرمایند که هرچه میشود بخلق ما و تقدیر ما میشود گوئیم امنا و صدقنا
و اگر گویند هرچه هست بفعل شماست و باختیار شماست گوئیم سلمنا همه از ماست بلی
اگر گویند نیکی از ماست و بدی از شماست گوئیم نعم همچنین ست الخیر کله بیدیک والشر
لیس الیک بندگی اینست و ایمان این باقی همه جهل و جنون ست ۵ مرزن چون
وچرا دم که بندهٔ مقبل + قبول کرد بجان هر سخن که جانان گفت + و اگر بفهمانند و بتحقیقت
این سر اطلاع بخشند آن فضلے دیگر ست و مرتبتے دیگر و خود گویند که این سر در بیچان
بر کسی نکشاید مگر در آنجهان که پرده از روی کار برافتد و عیان گردد که حقیقت کار چیست
۵ هست از پس پرده گفتگوئی من و تو + چون پرده برافتد نه تو مانی و نه من +
لمن الملک الیوم لله الواحد القهار در بیچان اینقدر فهم و عقل بس ست که فهم و عقل
اوامر و نواهی شرع تواند کرد بعد ازان کار کرد و خاموش نشست اکنون دعا باید کرد
و باجابت آن چشم داشت بقصد امتثال امر و امید وعده صادق چنانچه فرمود واسألوا الله
من فضله وادعونی استجب لکم ان الذین یستکبرون عن عبادتی سیدخلون جهنم داخرین
مراد بعبادت در اینجا دعاست ۵ از طالب مشغوف که مولی کریم منعم باین تاکید و مبالغه
گوید که بخواه و بطلب تا هرچه خواهی و بطلبی بدهم و وی صبر کند و نخواهد و نطلبد و زیاده بران
گفتگو و بحثی درمیان آرد گدایان ناخوانده بر در کریمان هجوم میکنند و غلومی آرند بعد از
خواندن و امر کردن خود چون صبر توانند کرد ۵ چیست ادعونی کدام ست اسئلونی
کرمی خواهد گدایان را غلو + آه و نالہ بردرش چند ان کنم + تا بخود آن غنچه را خندان
کنم + از دعا نبود مراد عاشقان + جز سخن گفتن بآن شیرین دهان + گر اجابت
کردشان فهو المراد + ورنه بادیدار نقد آیند شاد + ور کند رد لذت آن بیشتر +

بهر تقریب سخن بار دگر + و دعا کار تمامه اولیاء و انبیاء و ائمه هدی و پیروان ایشان
و سرور انبیاء در تمامه اوقات و احوال از خوردن و خفتن و نشستن و خاستن و در سفر
و حضر و غم و شادی دعا ها میکرد و در هر کاری دعای مخصوص داشت و همه شان که حافظ
اوضاع دین و ملت و ضابطان اقوال و افعال حضرت نبوت اند آنها را ضبط کرده فرهم
آورده و جمع نموده اند از انجا باید طلبید شت نعم اگر یکی را ذکر استیلا یابد و در غلبه ذکر
فرصت دعا کردن و در خواستن نماند آن حالتی دیگر ست و بحقیقت آن نیز قسمی از دعا
و سوال و طلب است و در حصول مقصود بالاتر از دعا و سوال اوست من شغله ذکری
عن مسئلتی اعطیته افضل ما اعطی السائلین فرمود هر که باز دارد ش ذکر کردن مرا از سوال
کردن از من بدهم او را زیاده تر از انچه بدهم سوال کنندگان را باز قرآن عظیم بالاتر از همه
است و فرمود هر که را قرآن از ذکر باز دارد بدهم او را بیشتر از انچه بدهم ذکر کنندگان را و خود
ذکر جزوی از قرآن و لمعه از انوار اوست و اختیار مشایخ مریدان را و امر کردن بذکر
واحد بجهت انست که وی سر توحید را که در دل آدمی کامن است می برانگیزد بر مثال
برانگیختن آهن آتش را از سنگ و لیکن چنانکه زود پیدا میگردد زود هم تواند که برود
شیخ شیوخ زمان خود شهاب الدین عمر سهروردی قدس الله روحه فرمود که نقش توحید
در دل از ذکر زود می آید و زود میرود و انچه از کثرت تلاوت می نشیند دیر بوجود اید
و دیر پا بود و غیطه میبرد و باز وقتی دیگر خاموشی زبان حال میگردد و ایستادن در حضرت
کریم و تاب عدم نوالہ و کثرت افضالہ بعجز و ناتوانی و اظهار فقر و نامرادی بالاتر از انست
که بزبان تقریر نماید چه معلوم ست که زبان شکسته بنده چه تقریر تواند کرد و چه قدر
درخواست کند و چه چیز در حوصله همت او گنجد و در صورت سکوت کار مفوض بعلم الهی
و جود نامتناهی اوست و علم الهی بکنه حال بنده محیط گشته و سعت جود و کرم او را در گرفته
بجائی رساند که بصد دعا نرسد بنده را چنین صفت ست فقر و ضعف و عجز و خواری

و پروردگار تعالی و تقدس را در برابر آن چهار صفت ست غنا و قوت و قدرت و
عزت و نزد اهل معرفت صفات بنده آئینه صفات حق اند یعنی چون بنده بصفات
خود متحقق و ثابت گردد انوار و آثار صفات الهی در وی پیدا آید پس چون بنده این
چهار آئینه را از چهار سوی حال خود گرفته محاذی جناب کبریا بایستد لابد انوار و
ظلال صفات حق در ان بتابد و تاریکی بروشنائی بدل گردد و تبدیل نه بمعنی
صفات حق بجای صفات بنده نشیند و بنده متصف بصفات حق گردد حاشا صفات
حق هرگز از ذات مقدس انتقال ننماید و در جای دیگر حلول نفرماید بلکه سایه آن و
پرتوی ازان در اینجا افتاده زنگ ظلمت زدای باطن وی گردد باز دعای دیگر
ست بزبان استعداد که خواهش و سوال بنده را بزبان قال بلکه بزبان حال نیز
در آنجا دخلی نیست و اگر این را دعا و سوال بزبان حال نیز اعتبار کنند درست ست
اما ما زبان حال آنرا داشتیم که بنده زبان سوال بسته بدرگاه جود و موهبت حال عجز
و فقیری خود را وا مینماید و بزبان حال آنچه بزبان قال می باید گفت میگوید و این
مناسب تر و ظاهر تر ست زیرا که استعداد بالاتر از حال ست و استعداد حال و صفت
بنده نیست و در اینجا سوال و طلب که متعلق باختیار بنده باشد قطعا نه همان استعداد
که بزبان حکمت عبارت از تهیو و قابلیت اوست و نزد اهل عرف عام آنرا لخت و
طالع گویند و در لسان شرع آنچه در نصیب و قسمت او نهاده اند اقتضای کمال
خاص و وصول بمقامی مخصوص کند و گویند که دعائی که مستجاب الاجابت ست همین دعا
بزبان استعداد ست زیرا که تقدیر الهی بران رفته ست که او را تا بانجا که نصیب او نهاده اند
برساند و کرم الهی تعالی بضمانت آن ایستاده طلبد یا نطلبد خواهد یا نخواهد و ما من دابة
فی الارض الا علی الله رزقها اکنون معلوم شد که حال آدمی همیشه در درگاه صمدیت
حق طلب و سوال ست نطلبد چه کار کند و کجا رود و از که طلبد و هو رب العالمین ۵

اما چه طلبد و چه چیز است که بهترین چیزها و دوست داشته ترین چیزها نزد خدا است که
باید طلبید در حدیث آمده است که سید رسل صلوات الله و سلامه علیه و علی آله بعم خود
عباس بن عبد المطلب گفت یا عباس یا عماه احب ما یسأل الله العافیة فرمود
محبوب ترین چیزها که باید سوال کرد از خدا عافیت است این سخن در نظر اهل عرف
مختصر نماید که از عافیت جز بمعنی تندرستی و برپا بودن قوت بنیه نفهمند ولیکن بعرف
خواص و اخص خواص مفهوم آن عظیم است و شامل تمامه نعمتهای ظاهر و باطن است
و بحقیقت این حدیث از جوامع الکلم و از خصایص کلام حضرت خاتمیه محمدیه است
علیه من الصلوات افضلها و من التحیات اتمها و اکملها و عافیت بعرف اهل خصوص
سلامت از تمامه آفات و نقایص دنیا و آخرت است بالاتر و تمام تر از این چه باشد
و نزد خص خواص عافیت عبارت از سکون القلب مع الله است در هر چه دل
با خدا آرام گیرد و جمع گردد عافیت است عامه آرام دل و جمعیت خاطر در تندرستی
و مال و منال و لذات و شهوات بود و دیگران پنداشتند که ایشان را در این اشیاء دور
اضداد آن حال بر یک منوال بود و در نسبتی که با خدا دارند فتور نپذیرد و از دایره
حقانیت بدر نروند و معنی یکسان بودن و بر یک منوال بودن حال در بعضی مسایل
که در بیان صبر و رضا نوشته شده بیان کرده شده است این نکته که گفته شده
که در نسبت فتور نپذیرد و حق از دست نرود بیان ان علی الاجمال میکند و بتفصیل
هنالک خدای مهربان بخشاینده در جمیع احوال و اوقات عافیت ظاهر و باطن
روزی کناد و نعمتهای حسی و عقلی بر مزید دارد و تمامه مشکلها را آسان گرداناد
و عاقبت جمع کارها بخیر باد آمین

الرسالة الرابعة والاربعون طی لسان القلم ببیان معنی قولهم لا راحة الا فی القدم او العدم
الا در سلوله

از احوال خود چه نویسد که بر جان این ضعیف غمی و اندوهی بر گماشته اند که راحت
و شادی گرد سراپرده آنخال محال عبور ندارد و میدانند که علاج آن چیست لیکن
علاج آن را نشناخته و نسخه ترکیب آن در دست دارد اما در کیفیت ساختن و آنرا
بکار بردن درمی ماند و بحقیقت آدمی را در دنیا باین همه محنت و گرفتاری
چه جای شادی و آزادی ست شادی و آزادی اگر خواهد بود در نیستی و نامرادی
خواهد بود که در انجا هیچ اراده و آرزو نباشد تا در بنده صفت اراده با قیست
گرفتار ست و سر سر اندوه و همیشه در آزار ست چه اراده متعلق بمراد خواهد بود و حصول
مراد محال تا گفته اند حقیقة او مبالغة الله اعلم که اراده و آرزوی قرب و وصال نیز نماند
مگر اراده نیستی و نامرادی که در معنی ترک و نفی مراد ست اُرید اَن لا اُرید که گفته است
ایمنعنی وارد و آنکه ایمنعنی نفهمید گفت اراده عدم اراده نیز اراده ست این سخن را
بیانی ست شافی که در رساله ترک تدبیر و اختیار بهتر ازین گفته شده است
که آنجا باید نگریست و با نجمله بنده بودن و بمراد دیگری زندگانی کردن و بتمام
از خود دستی شدن کاری سخت دشوار ست و گفته اند لا راحة الا فی القدم و العدم مراد
بعدم آنحالت ست که پیش از قدم نهادن بعرصه وجود داشت و بعد از درآمدن
در دائره وجود خود همیشه مقید بسلاسل وجود و احکام و آثار او خواهد بود چه درین دنیا
و چه دران عالم و هرگز بعد ازین روی عدم نخواهد دید و بوطن اصلی که عدم سابق ست
رجوع نخواهد نمود + بصحرای عدم خوش خفته بودم + مرا بانیستی خویش خوش بود
ازان خواب خوشم بیدار کردی + ندانم تا ترا زین چیست مقصود + عزیز من غلبه
احکام وجود و سطوت سلطان قدرت بحدیست که اعدام را نیز آرام نیست و همیشه
در جوش و خروش اند و منتظر وقت نشسته و گوش بر آواز کن فیکون نهاده که
کی حکم در رسد تا در حضرت وجود حاضر آیند این همه بلا بر سر امکان ست راحت

حقیقی و آرام تحقیقی خبر در مرتبه امتناع نیست و ممتنع الوجود آنست که هرگز آرزوی
وجود ندارد و آفت وجود را بدان راه نیست عدمی که هرگز روی وجود نه بیند اوست
و آنکه گفته است ارید عدما لا وجودا این عدم را خواسته است و گفته این آرزوی محال است
گفت هر کسی را آرزوی محال است مرا این آرزو هست آرزو داشتن عیب نمی باشد و بعد
از نومیدی ازین آرزو تنزل ازان مرتبه این آرزو مبارک است که گفته است ؎
خالقا تا این شکم در باطن است ۔ راه جانم سوی تو نا ایمن است + یا بحکم شرع در کارش
فگن + یا بکلی در نمکسارش فگن + اشارت بعدم و فنای کرده است که درویشان
بدان نشان میدهند و بحقیقت بنای تمامی این کار بر سه فانهاده اند فنا از خلق که
وجود عدم و مدح و ذم و منع و عطای ایشان همه مساوی کردد و فنا از هوای نفس که در
ظاهر و باطن تابع امر و نهی شریعت شود که لا یؤمن احدکم حتی تکون هواه تبعا لما جئت به
و فنا از اراده که هیچ آرزو و اراده در باطن جز شهود فعل حق و ارادة وی نماند و بالجمله فنا
عبارت از قتلے ..... احکام بشریت و انطفای نایره نفسانیت است و این را هم
در ابتدا سبب بحکم شرع در کار بودن است که تا تابع حکم شرع نشوند هوای نفس نمیرد و فنای
احکام بشریت وجود نه پذیرد و این حال با وجود آنکه ایمان داریم که جمیع را حاصل است
حیرانیم که چگونه حاصل میشود راه رسیدن بدان شناخته شده و کار یکه بدان حاصل گردد
و بقدری در رسیدن آن نیز کرده تمام شدن این نسبت از محالات عادی مینماید
و نا امیدی ازان غالب و با وجود آن نا امید نباید نشست شاید که فضل حق کار خود کند
و اگر امروز نکرد فردا کند ؎ هله نا امید نباشی گرت آن یار براند + گرت امروز
براند نگذارد بخواند + و اگر فردا نشد پس فردا شود مرا د بفردا روز قیامت است
و پس فردا ابد که منتهاے درجه امید ست بیدار آن هر دمیکه در حیات بزند پس از آن
دم آخر بعد ازان قیامت و حشر و نشر و در آمدن در بهشت و آخر آنرا نهایتی نیست

که ابد عبارت ازان ست پس طالب همیشه در امید واریست ناامیدی کجاست در دما
ازلی و ابدی است که گفته ست نیست دست در دامن امید باید زد و بیم آنکه مبادا از
دست رود باید داشت و جدی باید نمود و گریه و زاری کرد و آه و واویلا زد تا آخر چه
روے نماید و عاقبت چه پیدا آید عاقبت بخیر ست انشاء الله تعالے ؛ ؛

الرسالة الخامسة والاربعون اظهار الحسرة والاستبعاد بتقصير النفس في اصلاح المبدا والمعاد

الله و رسوله

حسرت نامه بنده مهجور مبعود که در عین نیستی و فنا گرفتار هستی و وجود مانده و در تفرقه
و تردد آثار آن در میانه راه ها یم و حایر افتاده ست نه قوت و یارای آنکه بیا مردے
همت بجانب علو پرد و از تنگنای عالم زود در گذشته در فضای عالم نور افتد
و یکسر از قید هستی رهائی یافته در خلوت وحدت و جمعیت آرام یابد و نه روی
رای آنکه بتمام در حضیض سفلیات افتاده و العیاذ بالله در مقام غفلت و تغافل
گذرانیده آسایشی یابد و از لذات این عالم تمتعے گیرد باری بنقدار غم و اندیشه و تدبیر
و تردد خلاص گردد ؛ نه با تو دست هوس در کمر توان کردن ؛ نه از تو روی تواز
دل بدر توان کردن ؛ عزیز من شکست کارخانه وجود و ضعف دماغ بشریت و تنگے
حوصله وقت بجاے رسیده ست که از تصور تعلق و اختلاط و صحبت نفس و خلق دم باز گیرد
و از هم میاشد و با وجود آن خواه بحکم بشریت و ناتمامی فنا نارسیدن بمقام تمکین یا
بزور و غلبه قهریان قضا و قدر از تعلقات گریز ندارد و نیم مرده در حکم لا یموت و لا یحیی
افتاده میباشد مشکلے بالاتر ازین نیست تا چگونه آسان گردد و بچه حال ازین کشاکش
بیرون آید ؛ زین گونه کز قضا و قدر در کشاکشم ؛ در حیرتم که کار من آخر کجا کشد
سابقه نهاده اند که خاتمه فرع نهست نظر بآن دارد که آن چیست اندوه ابد و شادی

ازینجا خیزد اگر بجانب اندوه روند هرگز روی شادی نه بینند و اگر بشادی آیند وفا نه بینند
ازینهمه اندوه ها برآیند الحال خود اندوه و شادی و بیم و امید بهم است تا آخر هرچه قرار یابد گویند
که نشان سعادت آنست که مدت حیات اندوه بیم همراه بود و چون دم آخر رسد شادی
و امیدواری روی نماید مشکلے دیگر در کارخانه نفس و طبیعت آدمی آنست که باوجود علم و
دانش و ایمان و ایقان چون نوبت بعمل رسد درماند و نزد شهوت نفس آن همه دانسته
نادانسته گردد و هرچه یاد بود فراموشی پذیرد ؎ چشم باز و گوش باز و این نه کاه
خیره ام در چشم بندی خدا ؛ ای عجب چون می نه بینند روی شاه ؛ عالمی پر ز آفتاب
چاشتگاه ؛ و اگر فرضاً عمل بوجود آید در تحقیق صدق و اخلاص درماند و بعد از وجود
اخلاص صد خطر دیگر در راه است که المخلصون علی خطر عظیم اینچنین راهی پر خطر در پیش
چگونه توان رفت و بسر برد و از صعوبت این راه است که بسیاقتے مینماید و شکایت
میکنند و میگویند ؎ ز راه میکده یاران عنان بگردانید ؛ چرا که حافظ ازین راه رفت و
منفعل شد ؛ و باوجود این صعوبت و اشکال اگر آسان گردانند اینهمه راه دور و دراز
بیک قدم میتوان طی کرد چنانچه گفته است ؎ یکقدم بر نفس خود نه وآن دگر در کوی
دوست ؛ سبیل آنست که از سختی و نرمی و دشواری و آسانی و رسیدن و نارسیدن
و دیدن و نادیدن همه باید چشم بر بست و کاری کرد و شبا شب رفت که تا چون صبح
بدمد ببینیم که این کشتی تا کجا رسیده باشد و اگر نه باین روش و رفتار و بپاے اختیار
قطع این راه و رسیدن بدرگاه سخت دشوار مینماید ؎ لیک بپای تو رود هر که
رود بکوی تو ؛ یعنے توفیق تو دستگیر و همت بخشی تو دستگیری تو بازمے بینم سخن بجاے
دیگر میکشد و عذر و رطه دیگر که کاوش معنے جبر و اختیار است می اندازد و اگر روی
افتم سخن دراز گردد چنانکه از ربط و ضبط بیرون رفته است بیشتر و دور تر میرود و در این
مسئله نیز مے باید تغافل زد و اعماض کرد و زبان بست و دست بدامان امر و نهی زد

وبنده بود و کار کرد و خود بیشک و شبه امر و نهی در دین آمده و در آدمی قوت فهم
خطاب ابداع یافته و حالتی دیگر که بدان کار تواند کرد و بکجانب فعل و ترک را ترجیح تواند
نمود در وی پیدا شده و دیگر توقف چیست و حجت چه هیچکاری بر کشف این حقیقت
موقوف نیست و خود گفته اند که در بن نشار انکشاف آن ممکن هم نیست و مصلحت
تا چون صبح نشور در دمد و جمال الهی بی پرده به بیند حقیقة هر چیز منکشف گردد و هر چه
هست در پرتو آن نور روشن شود ؎ آن مه چو نقاب از رخ خود بکشاید +
بی پرده ببام خانه بالا آید + هر سر که بتاریکی شب پنهان بود + در پرتو روی او
عیان بنماید + اگر مقصود کار ست راهی راست تر ازین نیست و اگر غرض حیله گری
و بهانه جوئی و حجت نهست آن دیگر ست الله ربی و ربکم فاعبدوه هذا صراط مستقیم
امروز خود پرده غفلت فرو هشته اند و اکثر آدمیان و اگر مبالغه کنند همه بنفس و دنیا و خلق
گرفتار آمده خبر ندارند هیچ نمی اندیشند که آخر کار چیست ؎ فسوف تری اذا انجلی
الغبار + افرس تحتک ام حمار + باش تا پرده برانداز و جهان از روی کار + آنچه
امشب کرده فردات گردد آشکار + بنای کارخانه سلوک بر سر فنا نهاده اند نخست
فنا از خلق که سود و زیان و ستایش و نکوهش بود و نابود ایشان همه یکبار گی از
نظر بیفتد دوم فنای نفس که در نهان و آشکار ابرو فرمان بردار امر حق گردد و در همه
چیزها کار بفرموده شریعت کند سیوم فنای آرزوها و خواهشهای که هیچ آرزوی و
خواهشی در درون نماند جز خواهش و آرزوی حق و طلب رضای او و شوق دیدار او
جل و علا و تعالی و تقدس تفصیل اینست که فرموده اند و مجمل و خلاصه آن همه فنای
نفس ست چون فنای نفس حاصل شد همه شد سلطان العارفین بایزید بسطامی
چون بدرگاه رسید در بر روی او بر بستند فریاد بر آورد که کیف الطریق الیک یا یار خدا
فرمان آمد دع نفسک و تعال بیرون بگذار نفس خود را و درون در آ گیت که نفس را

بگذارد بگذاریم اگر او بگذارد ۵ نفس را مقصد سر است و هر سری ۵ از فراز عرش تا
تحت الثری ۵ باید دانست که گذاشتن نفس بگذاشتن صفات اوست از عجب و ریا
و بغض و حسد و کینه و عداوت و ناز و نخوت که این همه تاریکیها ست چون تاریکی رفت
روشنی پدید آمد الله ولی الذین آمنوا یخرجهم من الظلمات الی النور الله نور السموت و الارض
نه چنانچه حشویه روزگار میگویند ما نیستیم همه اوست و این همه را توحید نام کنند و باین بهانه
از دائره امر و نهی بیرون آیند و هر چه خواهند بگویند و هر چه خواهند بکنند و خود را درویش و
صوفی نام نهند عبد نام کننده نکو نامی چند ۵ سخن وحدت انگیزه از عامی ۵ زان
چه خیزد بغیر بدنامی عیاذا بالله من ذلک و اگر فنای نفس دست ندهد بهیچ از ورا ضی
و خشنود نباشد که سر همه بدیها رضا و خشنودی از نفس ست و هیچ دانائی باین سودمند
نبود و هیچ نادانی بالاتر از آن نه الذین ضل سعیهم فی الحیوة الدنیا و هم یحسبون انهم
یحسنون صنعا امروز هر کس بخیالی و گمانی بفریب نفس از خود راضی و بخود مغرور ست علما
بعلم و عمل و امرا بمال و منال و درویشان بحقایق و معارف و زاهدان بزهد و ریاضت
و عابدان بطاعت و عبادت و اغنیا بجود و سخاوت و فقرا بصبر و قناعت این همه
نیک و پسندیده ست اگر از آلایش نفس و اوصاف او پاک شده باشند و بی آن همه
تیره و کدر ست و بآن آلایش و تیرگی مشکل که محل قبول و سبب وصول گردد اما با وجود
آن از عمل نیک دست نباید داشت و بیکار ننشست و ظلمت نفس را از نور امنیت عمل خالی
نباید داشت تا باری از مزج و خلط نور و ظلمت مانند ظل که نور ثانی ست حالتی متوسط
بین بین بوجود آید کار باید کرد و اگر عجب و ریائی راه یابد از آن استغفار باید کرد و در دفع
آن بنفس مجاهده نمود آخر بنور امنیت عمل و استقامت و استدامت مجاهده نفس صدق و اخلاص
در خواهد نمود و ظلمت بنور و غیبت بحضور بدل خواهد شد ۵ نفس را م ست هر گه نور
بالا بر تو تافت ۵ سایه زیر پا بود هر گه که برتارک خورد ست ۵ از شیخ شیوخ زمان خود

شهاب الدین عمر سهروردی قدس الله روحه پرسیدند که چه کاریم اگر عمل میکنیم ریا راه مییابد
واگر نمیکنم بیکاری می نشینیم فرمود اعملوا واستغفروا کار کنید واز ریا استغفار کنید خصوص
فرایض وواجبات که البته باید کرد اگرچه دران نفس دخل داشته باشد وعجب و ریا راه یابد
واینست معنی انچه گفته اند که ریا را در فرایض دخلی نیست ۰ کار کن کار و بگذر از
گفتار ۰ کاندرین راه کار دارد کار ۰ ۰ مزد او گرفت جان برادر که کار کرد ۰
آدمی را درین کارخانه برای کار آفریده اند جزا در خانهٔ دیگر خواهند داد هرچه اینجا کارند
آنجا بدروند الدنیا مزرعة الآخرة اینست ۰ از مذهب مذهب دهقان خوش است
اے مولوی ۰ مذهب دهقان چه باشد هرچه کاری بدروی ۰ وبحقیقت هر عمل را در دنیا نیز
جزاے هست وهرچه با آدمی زاد میرسد از نیک و بد واندوه وشادی وبستگی وگشادهمه
پاداش کردار اوست اما لازم نیست اینجا یابند وهم نیابند وبینند وهم نبینند وانجا البته
بیابند وببینند وبهترین جزائیکه در دنیا مطلوب صادقان است مزید توفیق عمل و
صدق طلب وانشراح صدر وفراخی وقت ونورانیت باطن وبیداری دل وزیادتی
شوق است حق جل علا ابواب حسنات ومرضیات چنانچه مفتوح داشته است دایم دارد
وتوفیق کارهای که سبب دوام دولت وسعادت دوجهانی وکمالات حسی وروحانی است
روز بروز افزون گرداناد بمنه وکرمه والعاقبت بالخیر ۰

الرسالة السادسة والاربعون حرقة الجنان بمبنی الکشف والعیان

الله ورسوله

بارها سینه جوش زند ودل خروش کند تا از احوال درون چیزی بیرون افگند
وکیفیت احوال که نتوان گفت بگوید ساعتے نگذرد که شغلے دیگر پیش آید وحال بگردد
وآن جوش وخروش فرو نشیند وبیشتر از انچه از احوال روی داده ومعانی که در دل
فرو آمده بود از یاد رود واگر نرود وآن ذوق ولذت که در آن وقت ودران حال داشت

نماند بی ذوق چه نویسد که رونق سخن در ذوق ست اگرچه ذوق در سخن نیابد اما
پرتوی ازان بر سخن افتد که سخن را چاشنی دهد و رنگین سازد و لذت بخشد و دلنشین
گرداند و وقتی دیگر قلم بعد اوست گیرد و خواهد که سخنی انشا کند روی ندهد و چند انکه سعی
کند بسر انجام نتواند داد به بیچارگی قلم از دست نهد و خاموش نشیند کاش همدران
وقت که ذوق روی نموده و جوش زده بود چیزے مینوشت عجب چون سخن آمد
نوشتن نتواند و چون نوشتن خواهد سخن نیاید و مانع قوی از ارسال عریضه اینست
وقتی حرفے چند از کیفیت حال بطریق ارتحال نوشته بود و بخدمت فرستاده
چنین گفتند که خوش آمده بود و بسی در محل قبول افتاده و مصادف وقت گشته بود
ازان باز هلاک آنست که بر منوال تجربه لک تجربه سخنی به ازان ارآید که زیور قبول
را شاید اما بمقتضای حکایتی که گفته شد صورت نه بست تا امروز که بار جنبشی در عرق
انجذاب می یابد اگرچه سست ست و خالی از اضطراب نه اما این قدر هست که در دست
قوتی بر گرفتن قلم دارد و میل حرکتی در هر طبیعت وی می یابد و طوبتی در زبان وی
احساس نماید شاید که چیزی ترشح کند اگرچه نه بدان قدر ست که بیرون افتد اما اگر
قطره چند از معانی در پی هم آید احتمال بیرون افتادن دارد و مالغی دیگر از نوشتن احوال
ان دارد که چنان از روه محبت ست که هر چه نویسد بی آلودگی شکایت نیابد اگرچه
سرتاپا غریق نعمت ست اما چشم تمنا بر یک حالی و صفتے دوخته ست و عنایتی خاص
از محبوب امید داشته که بی آن همه هیبا منثورا میداند و هیچ می پندارد هاتف انصاف
همیشه ندای خذ ما اتیتک و کن من الشاکرین درمیدهد اما نفس از بالیست محالی که
دارد باز لمنی ایستد آن بالیست اگرچه صریح نه از عالم ازلی ست اما از مانند همین عالم
شبهی و مثالی دارد نی نی اینجا کلمنی بجای ارنی نشسته ست هلاک یک کلمه شنیدن
و التفات کردن ست تا نوبت بدیدن و نمودن کے رسد ۵ من از سر زنده گردم

اگر تو با من یک سخن گوئی * تو میدانم نگوئی لیک من گفتار میگویم * بارها مینالد و
میخروشد که تا چند در پرده یومنون بالغیب محجوب و تنگدل دارند چه شود که اگر یکدرخشش
کذلک نری ابراهیم ملکوت السموت والارض بگذارند تا پروازی نماید و دلی بکشاید
باز می ترسد که این سخن دخل لولا کلمنا بعد او تا تینا آیة نگردد والعیاذ بالله نداند این
بابست این از باب ولکن لیطمئن قلبی وتطمئن قلوبنا ونکون علیها من الشاهدین
سهت حیرت در توقف اجابت این دعا وعدم حصول این مدعا دارد که سایلے محتاج
ملح از جواد کریم رحیم حاجتی میخواهد دیگر سبب توقف چیست ندا امد که نعم وهی این
صفتها دارد باوجود آن علیم وحکیم نیز هست عاقبت کارها میداند و در هر کار حکمتے
دارد شاید که در نا دادن و توقف در اجابت بودن حکمتے داشته باشد اگر گوئی
ای کاش همین قدر معلوم شود که حکمت در آن چیست تا این قلق واضطراب برود
جوابش آنکه وی قادر مختار است هر چه خواهد بکند و هر که را خواهد بدهد لایفعل الله ما یشاء
وبحکم ما یرید صفت اوست ویعطی من یشاء ومنع ما یشا رشان او اینجا جز صبر و تسلیم
چاره نیست این جبر و قهر است اینجا دم نتوان زد لمتکے بذیل کرم و رحمت نموده بود
چون نوبت بجباری و قهاری رسید چه گوید بار این گناه بر کردن زیان آمد ربنا
وندمنا ورجعنا عما قلنا ربنا ظلمنا انفسنا وان لم تغفر لنا وترحمنا لنکونن من الخاسرین
باری بر هر تقدیر چون قلم در دست گرفته است چیزے بنویسد و بجبر و قهر در حرکت
آرد اول شکرانه صحت ذوات بابرکات از عارضه ضعفے که در ایام خالیه عارض
بدن شریف شده بود الحمد لله که بخیر گذشت حق جل وعلا سایه عنایت و محبت
ایشانرا بر فقرائے این سلسله پاینده دارد که وسیله حل بسی از مشکلات و سبب
آسانی دشواریهاست قضیه شوق و محبت و مقتضائے عرف و عادت آن بود که
پیشینیان این حال بی تابانه مجلازمت میرسید که امروز دوستی برائے خود که خیر دنیا

وآخرت خواهد جز ذات شریف ایشان را امید اندر دل و جان فدای این محبت بلکه هر جان
که نثاری از محبت ست باد اما چون رضاء ایشان بخلاف این حال متعلق شده
ست جرات نتوانست نمود الاطاعة فوق الادب که گویند اینست ۵ قرب جانی
چو بود بُعد مکانی سهل ست + بعد ازان اشارتے بکشف بعضے احوال نماید که ضرورت
ست معذور خواهند داشت از احوال چه گوید که خراب ست وبسیار خراب ست
در ظاهر چنان آباد نماید که بیننده رشک برد که به ازین حال نمی باشد واما اگر بباطن
در روند بدانند که چه خراب وشکسته ست ۵ شکسته دل ترازان شیشه بلورینم
که در میانهٔ خار اکنی زدست رها + مشق انزوا که اوستاد طریقت تعلیم نموده دایمی
اما هنوز یکحرف درست از دست نه برآمده خدا داند که تا کے این سواد بسر آید عمر
گذشت وجای امید نماند دیگر بچه چیز دل نهد ۵ عمرم بغم تو سر بسر شد + چون شاد
که بر شود بدیوار + الٰهی عبدک ضافت به الاسباب وغلقت دونه الابواب و
انقضے عمره ولم یفتح له الباب نومید خود نیست وخود چون باشد اما بشارتی میخواهد
امید را تازه دارد وشوق را بلند آوازه گرداند ۵ وصلت که مراد دین ودنیا بخشد
صد روح بقالب متنی بخشد + نومید نیم لیک دلم میخواهد + یک مژده وصلے که کلے
بخشد + اینهمه سهلست در عالم محبت فراق ووصال وقرب وبعد وجور وجفا ولطف
ووفا برابرست ونظر به نعمتهاے الٰهی که غیر محدود ونامتناهی ست همه شکر ورضا
ست اما وسواس نفس وشیطان را چه کار کند که محبت میطلبند ومیگویند که تو آخر
سرد میکوبی وترا درین راه نصیبے نیست ومناسبتے باین کار نه برکرد که ترا بمنزل مقصود
راه نیست وبروکه در بزم وصال جائی نه تو راه گم کردهٔ واز شارع عام عرف وعادت
برآمده وبر خلاف راه ورسوم جمهور رفتهٔ هرچند دلایل اقامت کنند وسندها بیارد
ونشانها نماید ملزم نشوند واز انکار ووسوسه باز نیایند اینجا چه کار کند وچگونه این

این دو خصم ستیزه کار بد نژاد را الزام دهد خذلهما الله و ما النصر الا من عند الله العزیز
الحکیم اول و ابتدا را ایشان که از آنجناب پیام رسانیدند دل خفته را بیدار گردانیدند
این بود که حکم عالی حضرت در باب وی آنست که نجنبد و از زاویه انزوا پای بیرون ننهند
و از درویش و توانگر و خویش و بیگانه و مرده و زنده هیچکس را نه بیند و از جای بجای
نرود و مبالغه و تشدید در میناب بسیار رسید پس عرضداشت کرد که اگر انیس را
برین سر اطلاعی نبخشند که چیست و از کجاست در الزام نفس و التزام اینطریقه اقرب
و ادخل باشد فرمودند میخواهیم و دعا همیکنیم که او را بر حقیقت حال مطلع نگردانند
تا زمانیکه صاف و پاک نشود چون تاکید و مبالغه سخت شد طبع اضطراب نمود و بقصد
تحقیق این شان و انکشاف حال بملازمت رسید پس مشافهة نیز فرمودند که
همچنین ست و این امر ایجابی ست و از حابی ست و از شما غیر این صفت هیچ
نمیخواهند در نیمرتبه نیز نفس بصفت خود جنبید و در طلب حجت و برهان بایستاد
و دو سه روز درین قلق و اضطراب گذرانند ناگاه نور تصدیق و تسلیم بر دل بتابانید
که ظلمت ریب و ارتیاب را برداشت و حجت طلبی را در حکم کفر پنداشته در مقام
تسلیم ساکن و ساکت گشت و چون حکم باستعجال عود شد اینجا آمد و دل بر امید
وعده کرم و خیر صدق نهاده بنشست چون بار دیگر از تصور صعوبت این مرام
هر سهی راه یافت باز عرضداشت کرد که عاقبت این امر چیست و غایت اینکار چه
اعلام فرمایند تا جدی در کار پیدا آید و شوق بفزاید در جواب نوشتند همه خیرات
و خوب خواهد بود و نوشتند که عنایت حضرت غوث الاعظم بیشمار ست هیچ غم و اندیشه را
بخود راه ندهند و هذه الاشارة عندی اعظم من الدنیا بحذافیرها بل الدین و الدنیا
و ما فیهما و الحمد لله که خوب نشست و دغدغه تمامی و تذبذب نماند و نفوس عامه خلایق
از اهل شهر و غیرهم که بملامت برخواسته بودند در مقام سکوت و اعتراف آمدند و اگر

احیانا کسیکه دانسته یا نادانسته غیبتی کند و سخنی گوید زیانی ندارد زبان مردم بتوان
بست باوجود آن نفس محبت طلب نست بلکه قلب و روح نیز در هنگام وقوع معامله
در قلق و اضطراب آیند تا یک نوری خاص و حالتی مخصوص از استقامت و یقین
که از پرده غیب بقضای عیان بیرون افتد و نشانها از مطلوب نماید کرامت نفرمایند
ایهام و اشکال مطلق مرتفع نمی گردد و هرچند میداند که این راه بتانی و تدریج می رود
و کشایش کار موقوف بر وقت ست و در بیخبار روز و هفته و ماه و سال نشمرند و عقد
عبودیت ابدیست و هرچه ناصح مشفق فرماید و مخبر صادق خبر دهد حق ست و صبر
رضا و تسلیم از او کد شرایط کار و واجبات دین مسلمانیست و خواهش و آرزوی و استعجال
مانع وصول و منافی طریقه بندگیست و اعظه تر و ناصح صادق لهجه تر در بیان امنعی
و تاکید این وصیت از کتاب مستطاب فتوح الغیب که خواهد بود و چه خواهد بود اما با وجود
آن نفس ازین اندیشه نمی آرامد و دل قرار نمی گیرد و وحشت بیرون نمی رود و میگوید
که اگر همین قدر گویند که صبر کن مضطرب مشو یا گویند که نصیب تو همین مقدار است
زیاده طلبی مکن بلکه اگر گویند ترا بدرگاه قبول جائی نیست و بمنزل وصول راه نه
والعیاذ بالله من ذلک نیز راضی ست بارها بنفس بدکیش میگویم که ای مستعجل
صلاح کار نا فهم و ای نادان ناعاقبت اندیش چندین بر سر این شهوت نابایست
و شتابی در سوال مکن و کار در پرده دار و مبهم گذار مبادا چیزی گویند که پشیمان
شوی و گوئی چرا خواستیم کاش مبهم و مستور ماندی و پرده از روی حقیقت حال
بر نیفتادی یا ایها الذین آمنوا لا تسئلوا عن اشیاء ان تبد لکم تسؤکم اما هرگز این
گدا طمع گرسنه چشم از آرزوی که دارد باز نایستد و از شره و شهوتی که بسته
باز نیاید و گوید تا پرده نکشاید و جمال مقصود روی ننماید اطمینان نمی یابم و قرار
نمی گیرم چندانکه نزدیک بآن سخن رسد که لولا تکلمنا الله او تاتینا آیه نعوذ بالله

من ذلک آمنا باللہ و رضینا بقضائہ و بحقیقت ازان قبیل نیست و فرقی عظیم
درمیان ست ہمان فرق کہ در ارنی و حتی نرے اللہ ست و باجملہ اندوہ و تنگدلی
از حد گذشتہ و قت امداد و اعانت ست فریاد رسی میباید کرد و ورد ای اغاثہ کبری
کہ منتہی بجناب حضرت غوث الاعظم ست میباید پوشید و ذرع واوذی در بر کرد و در
قالب حقیقت اعظمی غوثیہ در آمد و تصرف کرد و توجہ بارواح مقدسہ مشایخ سلسلہ منودہ
و استمداد حال کرد و خیرے گرفت و اعلام نمود تا دل بمرکز قرار آید ؎ دل
می رود ز دستم صاحبدلان خدارا + دردا کہ راز پنہان خواہد شد آشکارا + اظہار
این اگرچہ بی ادبی ست ولیکن چہ کند کہ طاقت طاق ست کجا رود و بکہ گوید
؎ فریاد دل غم زدہ را گر نکنی گوش + پس پیش کہ از دست تو فریاد توان کرد

مضمون معلوم شد دیگر بس ست

الرسالۃ السابعۃ والاربعون طیب المذاق بوجدان الذوق فی مقام الاطلاق

اللہ و رسولہ

عذر تقصیر ملازمت چہ نماید این حالی کہ فقیر راست اقتضای ہمین میکند اگر آن را
بتفصیل گویم ستایش نفس لازم آید اگرچہ مشاغل این فقیر اکثر از جنس قیود ست اما
چہ کند کہ ازین قیود برآمدن دشوار ست ما درین دنیا زندانیانیم مقید نباشیم چہ صورت
دارد بحمد اللہ کہ در قید اویم و اگر گاہی در قید نفس نیز باشیم بدان راضی نیستیم و دران متمکن
و متہمک نہ سر تمامہ نقصانہا راضی بودن از نفس ست بعد از رضا از نفس کدام کمال
این قیدہا برای آن بر خود بستہ ایم تا ازین قید یعنی قید نفس برائیم خداوندے بریم
و چگونہ برایم بر سر ما حاکمی ست حکیم کہ راہی نموده و قاعدہ بربستہ و دستور العمل بر بستہ
نہادہ و ما را بقیود اوامر و نواہی مقید ساختہ و گفتہ کہ حقیقت این قیود بی قیدیست
اگر باین قیود مقید باشید و خود را بدان بربندید بعد ازان ہیچ قید نماند و از ہمہ قیدہا

برائید بجز قید بندگی او و همه بندها بگسلید جز بند محبت او و ایمان آوردیم که هرچه او گفت
حق ست و هرچه از جناب حق آورد راست و درست آورد و پس باین قبود مقید نباشیم
چه کنیم مقیدیم بامید دریافت بیقیدی و بیرنگی که آنجا اضداد را با یکدیگر اشتی ست
دل بوعده وی بربسته امید وار نشسته ایم تا چه کند محبوب اگر کاری فرماید و بران کار
جزائی وعده نکند باید کرد چه جای آن که با وعده مقرون گرداند و اینجا نیز عاشق که بدنبال
نفس خود برسد ذوق وعده برین میدارد بذوق سخن و لب جنبانیدن وی جان میدهد
چه جای وعده کردن و در مقام لطف و مرحمت آمدن یارب مگر وعده وصل و هدایتی مگر
از جمله دو گرفتار حصول موعود گردد اما محبت چون صاف گردد بمقام فنا کشد از
گرفتاری طلب وصل بلکه ذوق آن نیز برآید اما مطلق ذوق مبهم بسیط غیر متعین
نه متعلق بچیزی باقی ماند مراتب ذوق را پایان نیست ذوقی بالای ذوقی دیگر است
هر ذوق که روی نمود چون نظر بروی افتاد گرفتاری شد اسقاط این ذوق و قطع
نظر کردن ازوی و بالا رفتن ازان ذوقی دیگر آرد و نعم شوق تمام گردد که زاد راه سلوک
و بدرقه راه روان ست و از دریافت نقصان در نفس بباعث کسب کمال و تحصیل ذوق
و حال ناشی گردد و بهر ابهی هستی طلب قصد بالا کند اگر مطلوب رسد ازان ذوق
گیرد و اگر نرسد گرفتار شوق ماند و شوق را نیز چون مطلوب بی نهایت بود نهایت
نیست اما بدرجات میرود و باهستی و طلب خود میرود و نسبت طلب و تعین طالبی
مطلوبی باقی ست و سر ارباب شوق که طالبان کمالند در عالم ملک و ملکوت باشد
که مظاهر اسما و صفات و افعال اند و عالمهای وسیع و رنگهای گوناگون و نیرنگهای
بوقلمون دارند و ذوق در نیستی و فنا و گم شدن در خود از خود باشند و هرچند تعین
و نسبت و ساقط تر و محو تر ذوق بیشتر مجملا آنکه ذوق در وحدت ست و شوق در کثرت
و در هر دو نایافت ست و لیکن در ذوق نایافت وجود خود بایافت وجود محبوب

وعده میرود که از سیکند نیز اسے آنکه موعود را در یابد و بخط ۴

ذوقے

ودر شوق درک نایافت کمال و در دان نایافت وانبعاث باعثه ست بر تحصیل آن
ودر ذوق درک و انبعاث بنود شوق پایه کارکنان وراه روان و وصل طلبان وذوق
حال بیکاران واز پای افتادگان وخود را از دست دادگان ست در شوق اگر باشد
دریافت باشد ودر ذوق یافت دریافت دیگر ست و یافت دیگر دریافت آنکه دریافت
کوتاهی کردم و پایان افتادم مرتبه ذوق بالاتر از یافت ست واز اینجا گفت آن عارف
صاحب ذوق قدس الله سره الباقی که اینجا ذوق یافت ست نیافت انتهی ذوق
نام ذات محبوب است چون محبت ذات محبوب گردد و متحد بوی شود یعنی کثرت بدیرود
وفانی از قید گردد و یگانگی صرف ماند حقیقت ذوق ثابت گردد اگر گوئی چون یگانگی صرف
هیچ دوئی و هیچ نسبت نماند نسبت ذوق چون ماند دریاب چه گفتم ذوق ماند نه نسبت
ذوق نسبت از دوئی ست و ذات ذوق از یگانگی باز اینجا تحدق نظر باید کرد و دید که
ذوق هم در آن فنا و وحدت ست یا بعد از تنزل ازان الآن در ذوق چنین می در آید
که چون این حال آنی ست بلکه بزبان مبالغه ازان هم باریکتر لمحه لطیف که یک برق
صد یک جزو آن تواند بود ازان بیرون آمده ذوق حاصل میگردد و بجهت شدت قرب
والتصال این بآن چنان مینماید و باید که همدران آنست زبان تقصیر ازان کوتاه ست
وتعقل آن در ملکوت ذهن امکی کجا عرف من ذاق ومن لم یذق لم یعرف تعالی الله کجا
افتادم آغاز سخن در چه بود واز برای چه بود انجام بکجا کشید از طغیان قلم خود بر نجم که هر گز
راه بر این ست تواند رفت و بیجوش وخروش دم نزد گناه دیگر بروی آنکه او را از اسرار
کشف کردن وسخنان باریک گفتن منع کرده اند و فرموده که جز در آنچه بشریع و احکام
وکار کردن وراه نمودن متعلق باشد دم نزند وی نیز عهد کرده و باستشال این امر تسلیم
تصمیم نموده ست اما غلبهٔ وقت وسلطان حال او را در عهد شکنی دارد چه توان کرد از حکم
وقت بدر نتوان رفت والعهدة علیه ما نا منشا این جوش آغاز ایام ربیع ست که ماوه

که مادهٔ سودا را بجوش آرد و گرمی در دماغ صبر پیدا کند و در هذیان گوئی اندازد نی نی وقت
در زمان را نیز گناهی نیست اینهمه بباعث خیال مخاطب و اقتضای حال اوست که در ذهنی
درآمده و تصرف کرده در جوش آورده و بحقیقت حال مخاطب و اقتضای وی حاکم ست بر متکلم و
دران اختیاری نه یکی از بزرگان چون سخنی گفتی به سامعان فرمودی که من نیز هم چو شما
شنونده ام گوینده دیگر ست باری هر چه بود گذشت باز بحال خود بیایم که مقصود چه بود
مقصود عذر تقصیر ملازمت بود چنانکه در اول نامه این حرف نگاشته آمده آنرا چگونه بیان
کند مگر بزبان حال و لسان الحال ایمن من لسان القال شکر نعمت وجود و عزت انعام
شما را در شریعت انصاف واجب دانسته باید بملازمت رسید و فوائد اندوخت و محظوظ
اهل عرف را به ازین صحبتها کجا بهم میرسد ولیکن باغلبه حال بس نتوان آمد حال ایز
فقیر برین وجه نشسته ست تا عاقبت کار چیست و ورای آن بعضے وجه های معقول
نیز در توجیه آن توان گفت و چیزے دیگر هم ست والله اعلم بحقیقة الحال و حال این فقیر
در افتقار و نیازمندی بجای رسیده ست که اگر یکے از عوام الناس را ببیند که نظر عنایتی
و محبتی بر من می افگند سعادت خود میدانم چه جای اکابر و اهل فضل فقیر خود تمامه اهل
این روزگار را که حاکم و رئیس اند از حیثیت امن و امان شکر گذاری میکند اگرچه
با هیچکس کاری ندارد اصل همین ست که اگر با کسے کاری میداشت بر دل باری نیز
می نشست عارف هر ذره وجود را شکر گذاری کند که نعمت شهود حق ازان حاصل
ست باعتبار آنکه دلالت بر وجود حق و صفات وی دارد بالا تر ازین گوییم آئینه
وجود حق ست ازین بالا تر گوییم مظهر وجود اوست و مظهر اینجا بمفهوم ظاهر نیست که
جاے ظهور و محل بروز ست چنانچه آب و آئینه که در اینجا دوی ست ظاهر دیگر است
و مظهر دیگر مظهر اینجا بمعنے تمثیل وجود اوست که خود را باین مثال نموده و باینصورت
ظاهر کرده ست بالا تر ازین همه گوییم فرد وجود ست و وجود عین ذات حق و اگر

همه عبارتها را که مذکور شده بهمین معنی فرو آریم هم میشود معنی از عبارت همان بفهم آید و محقق و موافق حال سامع است همه عبارتهای مختلف که بیارند او همان فهمد که حال اوست و دلنشین او شده هر که در مقام توحید است هر عبارت که بیارند اگرچه ظاهر در دوئی و اثنینیت بود همان معنی توحید فهمد و در اینجا سه عبارت است که می آرند همه از دست و همه بدو دست بلکه همه اوست پدر میگفت رحمة الله علیه من از عبارت همه از دست معنی همه اوست را بفهم و میگفت اگر معنی همه اوست را بگاوند و مغز را از پوست برآرند عین معنی همه اوست را فهمند چه صدور کثرت از وحدت بی معنی توحید صورت نه بندد میسر نمود عبارت همچنین باید و فهم انچنان کن کما تعلم وقل کما ترے در هر عبارت اشارتی هست نظر بران دار تا عبارت توحید دست ندهد عبارت چگویم در شهود و توحید نیز دوئی است وحدت یگانگی است توحید یگانه گفتن و یگانه دانستن یا یگانه دیدن و یگانه یافتن اول توحید قولی و زبانی است ثانی توحید علمی ایمانی ثالث توحید حالی رابع توحید ذاتی باوجود آن تا نسبت توحید در میان است دوئی باقی است از اینجا گفته اند که توحید حق از غیر حق محال است و توحید حق مر حق را همان وحدت ذات اوست که نسبت را دران گنج نیست ؎ توحیده ایاه توحیده + ولغت من بنعته لاحد + شهود یگانه یافتن اگر صاف و برهنه شود چنانچه یافت و یابنده و یافته شده هیچ نماند بجز حرف یافت بی دریافت یافت توحید ذاتی صورت پذیر می نماید توحید ذاتی جز حرف یگانه نبود اینجا شهود و معرفت و یافت و تجلے و ظهور و اضداد اینها و هر نسبت و اعتبار که از ان تعبیر توان نمود و تصور توان کرد و نشان توان داد فانی و ساقط است الا یک چیز که ذات است اگر شعور است شعور خود بخودش و اگر شهود شهود خود بخود خواهد بود با وجود آن علم و شعور و شهود همه صفاتند و صفات اگرچه عین ذات اند در تحقیق و وجود اما مرتبه وحدت ذات بالاتر از صفات است آنجا که یکی است یکی نیست چه جای دو و آنجا که اوست او نیست چه جای دیگرے این یکی و او که نفی کردیم یکی است که نام یکی است و او که اشارت باوست

اینجا دوئی ست اما یکی که یکی ست واو که اوست ثابت ست کیفیت ذوق که در جوش اول
مذکور شد باز آمد اینجا گم شدن ست وگم شدن از گم شدن وگم شدن گم شدن بالاتر
از گم شدن از گم شدن ست در گم شدن از گم شدن نسبت بجانب بنده می افتد تا نسبت
باینجانب می افتد دوئی ست واشارت به بیرون می افتد و در گم شدن گم شدن در آمدن
رود وخود در خود گم شود ۵ تو در وگم شو که تجرید این بود ۴ گم شدن کم کن که تفرید این بود ۴
از کم کردن کم شدن کم شدن خواسته ست دائره نظم تنگ است والمعنی فی
بطن الشاعر مجملا دل بجای باید بست وخیال بجای برد که آنجا نه دل و نه جا و نه خیال و نه هیچ
چیز ست و هیچ چیز نیست هم نیست واینجا که هیچ نیست همه هست این کمالی ست که در
توحید بالاتر ازان کمالی نیست ونصیب روحانیت آدمی از ذات حق ورای این نه
خلاصه نسبت حضرات نقشبندیه ومشایخ دیگر که در مقام اند قدس الله ارواحهم
اینست باقی همه کمالات که مبتدیان آنرا جویند وسالکان بدان پویند ومنتهیان
بدان رسند وواصلان آنرا یابند ومحققان آنرا بیان کنند وعارفان بدان نازان
دهند کمالات وجودی ومعرفات هستی وانوار شهود واثار وجود وتنزلات قیود وکشف
صفات وکمالات وافعال وموارد احوال ست بس کنم الحمد لله که کاغذ پاره که در دست بود
نیز تمام شد ۵ قلم اینجا رسید وسر بشکست ٭ ٭ ٭ ٭ ٭

الرسالة الثامنة والاربعون حراسة الایمان عن مکاید النفس والشیطان

الله ورسوله

۵ اگر محول حال جهانیان نه قضاست ۴ چرا مجاری احوال برخلاف رضاست ۴
آرے ارے ۵ بزیر گنبد خضرا چنان توان بودن ۴ که اقتضای قضاها می گنبد
خضراست ۴ بیچاره آدمے که هدف سهام حوادث ومصایب وگوی چوگان قضا وقدر است
در عین علم وقدرت جاهل وعاجز ست ودر عین قوت وغنا ضعیف وفقیر کدام علم وقدرت

وچه قوت وچه غنا آنکه اول و آخر خود را داند که چه بود و کجا خواهد رفت و سر نوشت او چیست و عاقبت
کار او چیست چه دعوی علم کند آنکه سراسر محتاج و نیازمند بود و خسی نتواند پیدا کرد و مگسی
نتواند از خود راند چه لاف غنا و بی نیازی و قوت و قدرت و گردن فرازی زند ۵
خدائراست بزرگی و ملک بی انبازه + و گر بهر که بینی بعاریت داده ست + صورت
اختیاری در آدمی زاد نهاده اند که اگر بحقیقت معنی آن در رود سراسر جبر ست کسیکه
ذاتش دیگرے پیدا کرده و صفاتش دیگرے نهاده دعوی قدرت و اختیار در افعال
که فرع و اثر ذات و صفات ند چگونه درست آید ۵ چیزے که وجود او ز خود نیست + هستیش
نهادن از خود نیست + ثبت الجدار ثم النقش اینقدر ست که جوهر آدمی چنان آفریده شده
ست که بر و پرتوے از انوار صفات حق که زندگی و شنوائی و بینائی و دانائی و توانائی
و خواست و گویائیست تافته و بجلیت اینها از افراد کائنات ارضی امتیاز یافته ست
پروردگار تعالے را عالمهاست و در هر عالم آفرینشها و کارها درین عالم که عالم انسانست
آنچنین می آفریند که از درون وے باعثه و خواستے پیدا مے آرد و او را بر وے مے گمارد پس
کاری از وی بوجود مے آید ۵ باز از قضا همین قدر بنمایند + بیانه توئی باده منو پیمایند
زیاده برین اثبات قدرت و اختیار مر بنده را تکلف ست مبدا فعل اختیاری در آدمے
سه چیز ست ادراک و باعثه و خواست باید نگریست که وی درین سه چیز هیچ اختیار دارد
آدمی اگر چشم گشاده باشد بس صورتی در نظر وی بیاید میتواند که آنرا نه بیند می تواند
و بعد از دیدن اگر آن صورت ملایم و موافق طبع او ست میلی و شهوتے در نفس وی پیدا
شود که باعث حرکتش گردد و بجانب وی و بعد از پیدا گشتن باعثه دارادتی و خواستی
از ذات وی پیدا آید که بدان حرکت کند و باختیاری که بی اختیار از ذات وی پیدا
شده بجانب وی رود دیده و دانسته در بلا بیفتد العبد مختار فی فعله مجبور فی
اختیاره که گوید این صورت دارد ۵ ای کاش نمیدیدم آن زلف سمن سا را

تا دیده و دانسته در دام غم افتادم + کائنات دیگر نیز اگرچه همه بنده و مسخر و محکوم قدرت الهی اند
غرور علا اما این پریشانی و سرگردانی و حیرانی که آدمی دارد دیگرے ندارد جمادات و
نباتات خود چون نشاء حیات ندارد و مظهر علم و دانش نیفتاده آسوده اند و روی که
از حیثیت وجود با پروردگار خود دارند بدا نجانب آورده یکرو یه شده ایستاده اند و
حیوانات اگرچه حس و حرکت دارند و باین علت پرنج و الم جسمانی که از ریگذر خواهش
رسد گرفتار اند اما چون فکر و اندیشه که چه شد و چه خواهد شد و چون شد چرا شد ندارند
از عذاب روحانی که بگرفتاری عقل پیدا آید فارغ اند و ملائکه اگرچه علم و دانش در مرتبه
کمال دارند اما چون عقل مجرد اند متعلقات جسمانی نگرفتار اند و شهوة و غضب که برائے
جلب نفع و دفع ضرر ست در ایشان نهاده نشده از آلایشهای جسمانی و آفتهائے
حدثانی منزه و مبرا بریک حال و بریک منوال میباشند آدمی ست که بعلت ترکیب
عقل و شهوت و غضب و تعلقات جسمانی و کدورات هیولانی گرفتار لذات و آلام جسمی
و روحانی افتاده ست و بنم و هم و فکر و اندیشه و هوا و هوس و چون و چرا و آز و طمع
و آرزو و هوا با صد چندین محنت و بلا گرفتار ست سرشت آدمی زاد چنین افتاده
کجا رود و چه کار کند ؎ زهی بیچارگے آدمی زاد + که در چندین بلا و محنت افتاده
گهی از نفس و عقل اندر کشاکش + گهی از دست دل نعل اندر آتش + گهی از حاکم غفلت
گشته سرمست + متاع دین و دنیا داده از دست + گهی بگشاده چشم هوشیارے
پشیمان گشته با صد آه و زاری + گهی دانا گهے نادان نشسته + گهی غمگین
گهی شادان نشسته + گهه از ذوق طبیعت گشته خورسند + فتاده چون مگس در
شهد و در بند + گهی از اندیشه آغاز و انجام + به بے ذوقے نشسته زهر در کام +
ندارد کار دنیا اعتباری خوش آنکس کش بنا شد هیچکاری ؎ کار عالم که هیچ
در هیچ ست + نیک بنگر که هیچ در هیچ ست + مشکل تر آنکه از هیچ جانب در آدمے

هوا و هوس و میل شهوت آفریده اند و در اینجانب دنیا را بازیب و زینت در لباس
عشوه دهی و فریب کاری آراسته که بیک نگاه دل صد هزار آگاه بستاند و بیک
پیاله زاهد صد ساله را از هوش برد و بیهوش گرداند ؎ دعوی زهد تو آن روز
مسلم دارند * که روی بر سر آن کوچه و هو شیار آئی ؎ زنهار بکوی میفروشان
مگذر * کانجا سر و دستار گرو خواهی کرد * در حدیث آمده ست الدنیا خضرة و
حلوة فرمود دنیا سبز و شیرین ست سبز یعنی تر و تازه که دیدن آن خوش آید
و در دیدهٔ شهوت زیبا و رنگین نماید و شیرین که چشیدن آن لذت بخشد
و در مذاق طبیعت لذیذ افتد بنگر که باین دو صفت چگونه صبر و پرهیز از ان توان
کرد قرآن مجید میفرماید انا جعلنا ما علی الارض زینة لها لنبلوهم ایهم احسن عملا گفت
اینخانه را بصد نقش و نگار آراسته ایم و زیبا و رنگین ساخته ایم تا ببینیم که چشم ازان که
می خواباند و در تماشای آن درمی ماند ؎ همه اندر زمن بتو این ست * که تو طفلی و
خانه رنگین ست * سخن از عشوه گریهای دنیا و فریب خوردن نفس ازان دراز ست
عمر در گفتگوی آن بسر آید و این حکایت بسر نیاید آن به که عجز و بیچارگی خود را پیش آریم
و دست دعا بدرگاه کریم بنده نواز برداریم خدایا خداوندا ما را بما مگذار و ما را بر ما مگمار
و ما را از شر ما نگاهدار ما را بر ما یاری ده و عقل را بر نفس و دین را بر هوا مدد گاری بخش ای
توانا بر ناتوانی ما رحم آر و ای دانا ما را در ورطهٔ غفلت و نادانی فرو مگذار در وقت
معصیت و غفلت پیش ازان رحم کن که در حین طاعت و هشیاری کنی و در بعد
و ضلالت زیاده بران مدد ده که در قرب و هدایت دهی ؎ یا رب مدد کرمهای خود
بر هم * از بد برم و از بدی خود بر هم * در هستی خود مرا ز خود بیخود کن * تا از خودی و
بیخودی خود بر هم * اساس کار بر سه فنا نهاده اند نخست از خلق که وجود و عدم و
مدح و ذم و منع و عطای ایشان از نظر اعتبار ساقط گردد دوم از هوای نفس تا بجملگی

تابع حق گردد و بر فرموده خدا و رسول کار کند سیوم از ارادت و خواهش که هیچ خواست نفع
و ضرر و خیر و شر او را در دل نماند جز خواست حق و نه بیند جز فعل او و نه داند جز علم او
و نه یابد جز ارادت او ۵ تا در توز پندار توهستی باقیست + بیدل این یقین که بت پرستی باقیست
بالاتر ازین دیگر شنو که چه میگوید ۵ گفتی بت پندار شکستم رستم + این بت که تو پنداری
باقیست + استغفر الله و اتوب الی الله و لا حول و لا قوة الا بالله توجه کلام بجانب دیگر یافت
بی اختیار باین سو افتاد مقصود ذکر واقعه کشته شدن آن جوان سعادت مند برادر در
بود بیشک جوانی مقبول و نیکو سیرت و صورت و فقرا دوست بود رحمه الله و تجاوز عن
سیاته خوشا سعادتمندی و مردانه مردیکه بضرب تیغ مجاهده بموت اختیاری جان داد
و امانت حیات بخیانت بصاحبش سپرد ۵ جان بجانان داده دگر نه از تو بستاند اجل
خود بده انصاف کاخران نکو یا این نکو + بجد البته عظیم است این واقعه و نشستن گرد
ملالت بر چهره وقت شریف ایشان نزد دوستان و مخلصان عظیم تر از همه است
حق تعالی بهیچ وجه گرد ملالت و کدورت بر چهره دولت و اقبال آن سعادتمند نشاند و
مال نشاند و در مرضیات خود همیشه خوشوقت و خوشحال دارد صبر توان کرد جز صبر و تحمل
چاره نیست توجه بحضرت حق باید برگماشت و تمسک بحفظ و عصمت وی کرد و تفویض
امر بجناب عزت وی سبحانه نمود توجه دلهای غریبان دایم بسوی ایشان است ۵
سایه لطف تو ای سرو روان دایم باد + که گذاری بسر خاک نشینان داری ۵
آن مه که حسن و خوبی عالم بروی اوست + از هر کرانه دیده دلها بسوی اوست
والله یحفظکم و هو الحفیظ العلیم عزیز من در امثال این وقایع فهم فقرا بجانب دیگر میرود
که آدمی ذاد از دشمنان جانی که در کمین گاه هلاک اویند و قصد حیات فانی وی
دارند چه مقدار بیم و اندیشه دارد و چه قدر هشیار و نگاهبان وقت خود میباشد
اما از دشمنان ایمانی که شیطان و نفس و هوا و هوس و از شهوت و مضاجان

بداندیش و رفیقان بدسگال اندیشه نمیکند که چه دشمنان دیگر اند
و باچه اسباب و آلات و نیزه و شمشیر و تیر و کمان در قصد غارت این متاع گران مایه
و در پی هلاک این شاهد روحانی اند آنجا خود جز یکدیگر و دشمن و چندین محمد و معاون نخواهند بود
که مقاومت و مدافعت با ایشان میتوانند کرد و اما اینجا ایمان تنها در دیار غربت افتاده
الا ایمان بداغریبا و سنیعود غریبا کما بدأ با چندین دشمنان و معاندان درونی و بیرونی
بیرون از حد و اندازه چگونه جان بسلامت توان برد و بچه چیز پاسبانی و نگاهبانی او
توان کرد لا الله الا الله حصنی فمن دخل حصنی امن من عذابی هر که درین حصن درآمد
و بوی پناه آورد ایمان بسلامت برد و از بیم و هراس هر آفت و مخافت امین گشت و
فارغ نشست اما با وجود این شرط حزم و احتیاط آنست که پاسبان و سباب و آلات
قلعه داری و قلعه بندی باید مهیا داشت که دشمنان در صدد برآمدن و کشادن آن
قلعه اند در ملفوظات قدوة الاولیا شیخ صدر الدین بن شیخ الاسلام بهاء الدین ذکریا
قدس الله ارواحهم و اوصل الینا من برکاتهم و فتوحاتهم مینویسد که در بیان این حدیث
فرمود حصن سنت و حصار حصاران سنت که گرد برگرد بود اما گاه نگاه دارد و گاه ندارد
و حصن آنست که در گرد گیرد و نگاهدارد و در آمدن در حصن لا اله الا الله بر سه قوم است
ظاهر و باطن و حقیقت ظاهر آنکه خوف و رجا بجز از خدای عز و جل بزایل گرداند که اگر همه
عالم خصم شوند یا دوست بغیر حکم او هیچ نفع و ضرر و خیر و شر نتوانند رسانید قوله تعالی
وان یمسسک الله بضر فلا کاشف له الا هو وان یردک بخیر فلا راد لفضله و باطن آنکه
چون تحقیق کرد که هر چه پیش از مرگ بر زندگانی درین سرای فانی بر سد جاودانی نیست
و رقم قلم عدم بر وی رفته و ثباتی ندارد و قوله تعالی کل من علیها فان بنیستی و هستی آن
التفات ننماید چون این معنی حاصل گردد این کلمه در باطن درآمده باشد و حقیقت
آنست که آرزوی بهشت و خوف دوزخ در دل نیارد جز بحق قرار نگیرد و فی المقصد صدق

عند ملیک مقتدر چون اینجا رود بهشت خود تبع او گردد و دوزخ از وی گریزان باشد
انتهی کلام الشیخ رحمة الله علیه و شیخ شیخ ما عالم عارف علی متقی نور الله ضریحه و نفعنا ببرکاته
و برکات علومه در بعضے از رسایل خود مینویسد که محبت دین و دنیا و ترجیح یکی بر دیگری بر مراتب
است بعضے باشند که محبت دنیا بر ایشان چنان غالب آمده باشد که برای خاطر دنیا و ارباب
دنیا فرایض و واجبات دین را ترک کنند و جانب دنیا راجح دارند و آنهاکه از ایمان برایند خود
خارج مبحث اند سخن در مومنان میرود که تصدیق دارند و در اعمال تقصیر میکنند و کمتر از ان
آنست که فرایض و واجبات ترک نکنند ولیکن به ترک سنن و نوافل راضی باشند که اگر آنها را
بکنند دنیا و متاع آن از دست رود و بعضے دیگر چنان باشند که آداب و مستحبات دین را
بمحبت دنیا از دست دهند که اگر با اینها مقید باشند دنیا بدست نیاید و قومی دیگر واجبات
و سنن و آداب و مستحبات همه بجا آرند ولیکن نه بر وجه استقامت و ثبات اگر بناگهان
مهمی از مهمات دنیا عارض وقت ایشان گردد همان ساعت متغیر و متزلزل شوند
و از جای روند و در اینجا طائفه اند مانند کوه پای برجا و استوار که هر چه واقع شود و هر که فراهم
گردد از جا نروند و قطعا بجنبند و ذلک اعز من الکبریت الاحمر ؎ تا زنهار بادی بجنبی ز جای
بدامن کش چو کوه ✤ کادمی مشت غبار و عمر باد صرصر است ✤ مراتب ایمان و محبت دین
اینهاست اکنون ما را در خود فرو باید رفت که در کدام مرتبه ازین مراتب خلیم حال امروز است
تا جواب فردا چه خواهد بود ؎ باش تا پرده برافتد ز جهان از روی کار ✤ آنچه آب
کرده فردات گردد شرمسار ✤ عاقبت کارهای دنیا و دین بخیر باد ✤

الرسالة التاسعة والاربعون توصیته الاصحاب بالصبر فی جمیع الابواب

الله ورسوله

روزی این فقیر در نماز حاضر بود ناگاه کتاب صبر بر دل فرود آوردند و یکایک در باطن ریختند
و چون در غالب خاصیت وارد آنست که مجمل می آید و بعد از ورود و نزول بیان و تفصیل

می نمایند تم ان علینا بیانه حجت آنست ماهیت صبر با مزوی چند در مفتتح آن در دل اقتا
وحضور نماز مانع تفکر در آن شد چون از نماز بیرون آمدم تفاصیل محال و موارد آن
که بنده را دران صبر باید کرد روی آوردن گرفتند چندی ازان با حاضران بیان کردم
وچون آنرا بابی عظیم یافتم از ایمان و اسلام خواستم آنرا بنویسم وخود نوشتهای فقیر
اکثر ازین قبیل ست که در دین مسلمانی بکار اید و نور ایمان در باطن بیفزاید نه حقایق
توحید واحکام وجود که طالب را بجانبی دیگر برد و داعیه عمل وعبادت راست گرداند چنانکه در اول
کتاب گفته ام امید ست که این روش براه هدایت برد و بمنزل مقصود برساند و باید دانست
که معنی صبر ترجیح داعیه حق ست بر داعیه هوا نرد تعارض این دو داعیه و ثبات قدم بر آن
حق بهیچ بناء کارخانه دین مسلمانی همه بر صبر بود و هیچ طاعتی جز بصبر تمام نگردد که تا از ضد
آن صبر نکنند طاعت بوجود نیاید و آنجا که صبر را نصف ایمان گفته اند صبر از معصیت ارادة
نموده و صبر بر طاعت را نصفی دیگر داشته اند و صل اول باب صبر و عمده آن مرثبات
بر عقاید دین مسلمانی ست خصوصاً آن عقاید که عقل را دران مدخلی نیست بلکه عقل بگرفتاری
عادت و وسواس و بیم آن حیرت دارد و در تردد می افتد مثل احوال قیامت و حشر و نشر
واخبار آن عالم و عجایب و غرایب قدرت الهی در ملک و ملکوت که شارع بدان خبر داده است
وطریق علم بآن و وصول بدان جز خبر مخبر صادق نیست و ثبات بران و اطمینان بدان
جز بنور ایمان بمحض موهبت و یقین که بی کسب و اختیار بنده عطا کنند و او را بران دارند
صورت پذیر نیست در اینجا چه همه جا همین حال ست آن عقاید که عقل را در انجا مدخلی
مینماید و متکلمین بزعم خود آنرا اثبات بدلایل عقلیه مینمایند موجب یقین آن ایمان است
تا آن بنا شد دلایل ایشان همه سبب حیرانی و سرگردانی ست و اگر خدا خواهد آن دلایل را
نیز دلنشین گرداند در نصوت آن دلایل متعارن و موافق آن یقین قلبی است که در دل
حاصل و ثابت ست نه موجب و موجد آن چنانکه مثلا یکی در کار خود ثابت و راسخ ست

دران مشغول و مشغوف و دیگری موید و مقوی آن بگوید باین گفتن جدی و قوتے
دران کار پیدا گردد و اعتقاد یکه دران دارد تازه شود اگر گویند که این ایمان تقلیدی است
غلط است این یقین ست که در دل نشسته ست تقلید آنست که نه بمعرفت یقین هر چه از کسی بشنود
و بشنود بپذیرد و اندیشه دران نکند و تابع وی گردد و اعتقاد یکه دران دارد تازه نشود و اعتقاد
تقلیدی بتشکیک متشکک نایل گردد و اینجا چنان محکم نشسته ست که بصد تشکیک زایل نگردد
مگر آنکه نور ایمان را برگیرند آنزمان هیچ دلیل فائده ندارد نعوذ باللہ من تلک الحال اگر دلایل
طلبند دلایل منحصر نیست در دلایل متکلمین آیات و علامات ایمان بسیار ست گفته اند که
در دیار اسلام تقلیدی نمانده ست دلایل حقانیت آن واضح ست و بالفرض والتقدیر اگر
بسبب طریان ظلمت غفلت و وسواس و گرفتاری عادت و نظر در سخنان اغیار غبار شکے
و شبهه پیدا گردد و دو دو حیرت مذموم بدماغ وقت بدو دو صبری باید کرد و پای ثبات برجا باید داشت
و بر مرکز استقامت اگرچه بزور و تکلف بود ایستاد و بچپ و راست آواره نشد دل و زبان را
از خیال باطل و کلام بیهوده و بی صرفه نگاهداشت و باسم النور و الهادی تمسک کرد و اعتصام نمود
فالذین آمنوا باللہ و اعتصموا به الآیه و بجمال و کمال محمدی صلے اللہ علیه وسلم و حلیه صدق
و حقانیت وی ناظر باشد تا آن غبار بنشیند و دود و بدر رود و پرتوی ازان نور بین زیاده
ازان چه نخست بود بر دل افتد چه ظهور نور معرفت و انفساح و انفلاح قلب بعد از عروض
ظلمت و ضیق نکرت قوی تر و روشن تر نماید و وجود وصال بعد از فراق و ذوق دیدار
بعد از حجاب لذیذ تر و شیرین تر آید که الاشیاء تتبین باضدادها اگر بی صبری کند و زود
از جای درآید و سبکے نماید و قدم براه و هم زند و عنان بدست وسواس بسپارد و سرمایه
یقین از دست دهد و در هاویه کفر افتد تاویلی که نصوص را بحکم عقل و وسواس و هم و توهم
معارضت و تقلید تفلسف کنند آن نیز از بی ثباتی و بی صبریست و اگر بر اعتقاد حقانیت
نصوص در علم الهی که آنچه او اراده نموده حق ست هر چند ما را اطلاع بر حقیقت آن نباشد

باشند در حصول ایمان کافی ست و در مسئلهٔ اثبات اختیار با اعتقاد سابقه تقدیر
با ایمانیان را چه سلوک این طریق سبیلی نیست آخر در متشابهات خود بضرورت باینجا میباید
آمد اگر در همه جا بهمین روش روند کار دشوار بر خود آسان کرده باشند ۵ زبان تازه
کردن باقرار تو ۵ نه انگیختن علت از کار تو ۵ والعیاذ باللہ وصل این بیان صبر
در نسبت اعتقاد دیگر صبر در عمل ست و اقسام آن بسیار ست هر عملی که هست تا صبر
نکنند بوجود نیاید و چون نیفتد و بحقیقت خود چنانچه در واقع هست نشود و چون حقیقت او
بوجود نیاید لوازم و نتایج و آثار وی بران مترتب نگردد و کرده و ناکرده وی برابر باشد بلکه
کرده از ناکرده بدتر بود و النکبة اشد من المرض و فاضلترین اعمال و مقرب ترین
عبادات نماز ست که اقرب ما یکون العبد من ربه و هو ساجد و صبر در وی لازم ست و بعد از
صبر بر اسباغ و اکمال و حضور رعایت شرایط و آداب آن و حضور و طمانیت در آن که
گفته اند حضور در نماز بر اندازهٔ حضور در وضو ست که مقدمه اوست و صبر در قرأت قرآن
باحضور و خشوع و رعایت تجوید و ترتیل در کلمات وی و تامل و تدبیر در معانی آن و تطویل
قرات موافق سنت خصوصاً در نماز شب که آن حضرت صلے اللہ علیہ وسلم دران طوال
سور میخواند در رکوع و سجود و قومه و جلسه بر اندازهٔ آن میکرد و گفته اند که در قرأت قرآن
زبان و گوش و دل یکجا باید تا انچه بزبان بخواند بگوش بشنود و بدل بفهمد و طمانیت و
تعدیل در رکوع و سجود و قومه و جلسه و فهم معانی تسبیحات و تصور کبریا و جلال حق و شهود
عظمت و کبریای وی سبحانه و تعالی موافق حال که باخذا دارد و استقرار در مقام
تمکین در تشهد و تخیل حالت معراج که مورد این کلمات ست و بعد از سلام اذکار
و ادعیه ماثوره خواندن و اگر در پس امام ست تا محل دعا نشستن و بعد از سلام نیز
ضطراب برنخواستن نیز از جمله صبر ست و در زمان آنحضرت این قوم را که زود برمیخواستند
و تقید بذکر و تسبیح و دعا نمی شدند سرعان القوم میگفتند و در اصل این لفظ نام آن

کرده ست که در معرکه درآیند و دست و پای نرده مهم را تمام ناساخته برایند و راه گریز کنند
و کار بسر نبرند و بعد از نماز بامداد تا برآمدن آفتاب مستقبل قبله نشستن و بذکر حق مشغول
بودن نیز از موکدات ست و سبب دعای فرشتگان بمغفرت و رحمت و عملیکه در بیجهان
بنقد جزای آن می یابند این عمل ست و بعضی مشایخ گفته بعد از نماز بخلوت در روند و آنجا
مشغول شوند ثواب ذکر و نتیجه خاصیت وقت در یابند اما ثواب صبر بر التزام مکان که
منطوق حدیث ست فوات پذیرد و نیت ایشان در انجا حصول جمعیت و اجتناب از ریاست
اما با وجود آن صبر در همان مکان اوفق ست بسنت قولاً و فعلاً و احیاء بین العشائین نیز
همین حکم دارد و پیش از عشا نوم و تکلم بعد از وی مکروه ست ازان نیز صبر باید کرد و فصل
صبر بر مصایب بلایا و شدایید و حوادث دهر و جفای خلق و ادای حقوق اهل و اولاد و رعایت
حقوق اصحاب و احباب و امثال آن مشهور ست و عمده این باب صبر بر شدایید و ریاضات
و مجاهدات و مکابدات سلوک ست خصوصاً نزد عدم حصول مقصود و درستگی راه و تاخیر
فتحاب و بر تقدیر فتحاب کمالات وجود و تبایع و معاملات و حصول مقامات و حالات
صبر بر ستر و کتمان آن و عدم ابتهاج و انبساط و اظهار و فتخار بان لازم ست و از
او کد طریق صدق و اخلاص است و با وجود حسن و جمال فضل و کمال در محل تواضع و
فروتنی ایستادن و داد شکستگی و نامرادی دادن و با خردان بنظر شفقت و عنایت دیدن و با بزرگان
ادب و بندگی ورزیدن حلیه دیگر بجمال حال افزودن و تمسکی اعلا از صبر نمودن ست دیگر از مواد صبر
توقف و تامل کردن ست در انکار شخصی که دعوی کمال کند و بر هیچکدام از دو جانب صدق و
کذب دلیل واضح نبود و احتیاط دران ست که بر تقدیر تعارض قراین و دلایل قرینه صدق
راجح دارد و از نظر در قرینه کذب اغماض کند که توقف در مقام اشتباه محمود ست اسلم تسلم گفته اند
که اخراج هزار کافر و یک مؤمن بهتر ست از اخراج یک مؤمن از ایمان باحتمال کفر و این آیت
قرآنی در بیان یک کافی ست و ان یک کاذبا فعلیه کذبه و ان یک صادقا یصبکم بعض

الذی یعدکم و باوجود آن صبر از اعتقاد و انقیاد و اطاعت بی تجربه و امتحان و عدم استعجال
و احتیاط بی شواهد و دلایل نیز محمود است تا منجر بحسرت و پشیمانی نگردد و الله العاصم بایها
الذین آمنوا اصبروا و صابروا و رابطوا و اتقوا الله لعلکم تفلحون و العاقبت بالخیر ؛

الرسالة الخمسون تنبیه اهل الفکر بر عایت آداب الذکر ؛ ؛

الله و رسوله

دران هنگام که شیخ اجل اعز اکرم اوحد اعدل عبد الوهاب متقی قادری شاذلی روح الله روحه
و اوصل الینا برکاته و فتوحه این مسکین را تلقین ذکر نمود و اجازت داد و آداب آن آموخت
کتابی بدست من داد مسمی بمنهج السالک الی اشرف الممالک چون عبارت آن کتاب بی بود
بر اهالیان ترجمه کردم و قضیه تلقین در مکه بود سنه تسع و تسعین و تسعمائة و ترجمه در دهلی شد تاریخ
هزار و بست و شش و توفیق و دستگیری کرد و الهام رسانید بادان منضم گشت و الا تمام متعذر
باوقاتها میفرماید که آداب ذکر بست پنج پیش از شروع در ذکر دوازده در میان متعلق
بذکر و سه بعد از فراغ از ذکر آن پنج که پیش از شروع در ذکر است نخست توبه است و حقیقت توبه
گذاشتن بنده هر چه نه نزدیکی بخدا و سود ندهد مرا و را از گفتار و کردار و خواست پس از
پشیمان شدن ازان دوم طهارت غسل یا وضو سوم آرام و خاموشی تا مشغول گردد دل بخدا
پس بگوید ذکر بدل و حاضر آرد یاد حق را پس ازان شروع کند بزبان تا هیچ خاطر نماند جز بخدا
و بگوید بموافقت دل و زبان لا اله الا الله چهارم مدد جستن بدل نزد شروع در ذکر بهمت شیخ
که ذکر ازوی دارد و اگر بزبان نیز ندا کند شیخ را و فریاد خواهد ازوی نیز روا ست اگر حاجت
بدان افتد گفت مؤلف کتاب رحمة الله علیه گفت شیخ جبرئیل حریبادی چون آغاز کند ذکر را
حاضر آرد صورت شیخ را در دل و مدد جوید ازوی زیرا که دل شیخ محاذی و مقابل دل شیخ
شیخ ست تا حضرت نبویه و دل نبی صلی الله علیه وسلم دایم التوجه ست بحضرت الله تعالی
شانه و همیشه روی دل وی بدان سوی ست پس ذاکر چون صورت شیخ در دل بست واز

نور ولایت وی بمدد جست میریزد مدد ها از حضرت الهیه بر دل سید المرسلین صلے الله علیه وسلم
واز دل سید المرسلین بر دلهای مشایخ بتقرب بدرجه بدرجه ترتیب میرسد تا بشیخ وی واز دل شیخ بدل وی
پس توانائی می یابد بر کار فرمودن ذکر چه طالب در بدایت حال بر مثال طفل ست که او را توانائی
نیست بر کار فرمودن الت بر وجهی که تاثیر کند و کار گر افتد و مقصود بر آید اگرچه شمشیر حق در دست
اوست که ذکر ست اما توانائی بر شمشیر زدن خود بهیچ صورت نه بندد فرمود پیغمبر صلے الله علیه وسلم
الذکر سیف الله وقوته بدد بنی السیف بدست آید صلے الله علیه وسلم قوله تعالی وان تنصروا الله ینصرکم
فی الدین فعلیکم النصر انتهی پنجم بداند که مدد خواستن از شیخ مدد خواستن از حضرت پیغمبر ست صلے الله
علیه وسلم که نایب و جانشین اوست واین اعتقاد را بجزم بر خود بندد تا رفته رفته بیقین کشد و آن
دوازده ادب که در حال ذکر ست اول نشستن در جائے پاک چهار زانو یا بر دو زانو چنانکه در نماز
می نشیند قومی آنرا اختیار کرده اند و بعضے از علمای این طایفه این را بهتر دانسته که تاثیر این صنع
در دل بیشتر ست و جمعے گویند بهر وضع ازین دو وضع که آرام یابد و دل قرار گیرد بنشیند و روی سوے
قبله نشیند اگر تنها ست و اگر جماعه اند حلقه بر بندند دوم بنهند هر دو کف دست را بر هر دو ران سیوم
مجلس ذکر را ببوئهائے خوش معطر دارد که در مجالس ذکر ملائکه حاضر میشوند و مسلمانان جن نیز حاضر می آیند
چهارم جامه پاک بپوشد از وجه حلال پنجم در خانه تاریک بنشیند اگر میسر گردد ششم چشم بپوشد
تا راه حواس ظاهر بسته گردد و بسته گشتن راه حواس ظاهر سبب کشاده شدن حواس باطن ست که
راههائے فیض دل اند هفتم صورت خیالیه شیخ پیش دو چشم دارد و این از اوکد آداب ست نزد بعضے
هشتم راستی در نهان و آشکار در رعایت صدق در ظاهر و باطن و گفته اند که صدق شمشیریست
که بر هر چه زنند کار گر افتد و پاره کند آنرا نهم اخلاص و پاک کردن عمل از هر آلایش و گفته اند صدق
و اخلاص میرسد تا بدرجه صدیقیت گفت کاتب حروف عفی الله عنه گفت شیخ رضی الله عنه
صدق مغز و خلاصهٔ اخلاص و کمال اوست اخلاص آنکه ریا بخلق نورزد و جاه دنیا نطلبد
و صدق آنکه اجر و جزائے آخرت نیز در نظر ندارد و گفت مصنف کتاب در ذکر این دو ادب که هر چه

ورد دل مرید از نیک و بد بیفتد بشیخ عرض کند و از نیجا گفته اند که شرط نیست که شیخ مطلع بود بر باطن
مرید و کشف کند آنرا و لیکن شرط مرید است که ذکر کند هر چه خطور کند در دل وی مر شیخ را از ذکر
نکند چنین باشد و الله لا یحب الخائنین دهم بر گزینند کلمه لا اله الا الله را و بگوید آنرا بتعظیم بقوت
تمام بجهر و بر آرد لا اله را از بالای ناف از نفس که بین الجنبین ست و برساند الا الله را بدل
صنوبری ما جضو قلب معنوی گفت سهل بن عبد الله شتری چون بگوئی لا اله الا الله رها کن
این کلمه را و نظر کن بر عزت و قدیمی حق پس ثابت دار آنرا و نیست گردان هر چه جز او ست
گفت امام غزالی در کتاب بیان ثمرات اعمال هر که نگاهبانی کند بر قول لا اله الا الله در ظاهر
و روان گرداند زبان خود را همواره بدان بگشاید الله تعالی بر دل وی نوری که بردارد پرده را از بر
که در ین کلمه نهاده اند و در گیرد او را انوار وی و شیفته گرداند دل او را دوستی وی و از هیچ بر کند
و فانی گرداند او را آثار وی پس بینند بدرون خود از شگفتیهای ملکوت آنچه نتوان بیان کرد
آنرا و اندازه نتوان کرد صفت آنرا و گرد نتوان آورد بعبارت نتایج و ثمرات آنرا پس ازان بر گردد
ذکر های ظاهر او بزبان بباطن و در دل و چندانکه پیوسته گردد و همیشه بود ذکر وی غالب آید باطن
وی بر ظاهر و قوی گردد سلطان قلب بر حرکت لسان پس نیست گردد و در ماند جنبش
زبان و یگانه گردد دل بذکر پس ازان بتابد آفتاب روح بر دل وی و مستغرق گردد دل بانوار
روح و نیست و بردارد پرده از لطایف و صفات ربانیه و فرود آید واردات غیبیه پیدا گردد از احوال
سینه آنچه باز دارد از صفات بشریه بالا ببرد او را بمقامات علیه و بهروزی یابد بکرامات که پیوسته
نبوت محمدیه پیشتر فرود روح وی در دریای توحید و بیرون آرد ازان اسرار لطیفه و معانی
شریفه پس پاینده ماند ذکر و نخست پایه که بر آید بران بقوت نورانیت این کلمه پایه تقوی ست
و اول در که گشاده میشود باین کلمه از بهشت که کلید وی حقیقت لا اله الا الله ست باب فهم
و تذکر ست که گشاده میگرداند قلب را در آیات قرآن که فرود آورده ست آنرا روح الامین
جبرئیل از احکام بر خیر الانام محمد علیه الصلوات و السلام تمام شد کلام غزالی رحمت کناد

پروردگار بزرگ و سودمند گردانادما را بدان شهادت او گفت شیخ محی الدین نووی که از اجله فقهای
وائمه مذهب شافعی ست لا اله الا الله سر همه ذکرهاست واز بهر همین اختیار کرده اند آنرا اساتذه
اجله که صفوت وخلاصه این امت اند و پرورش میدهند راه روان را و ادب میکنند مریدان را
وخواهندگان وجه الله را و میفرمایند ایشانرا بمداومت آن و پیوسته بودن بران و میگویند
این کلمه سودمند ترین واردهاست مر راندن وسواس را و روی آوردن بدرگاه الهی بسیار
ذکر کردن حق یازدهم حاضر گردانیدن معنی کلمه ست بدل هر بار و هر بار که پیدا آید چیزی از
احکام بشریت و وسواس بگوید بزبان لا اله الا الله و بدل لا معبود الا الله و نزدیک شدن
وتیز گردن دل طلب صفا و طلب چیزی از معارف و شوق و ذوق را بدل لا مطلوب الا الله و بگوید
بفنای خواطر بتمام لا موجود الا الله بمشاهده آنکه وی تعالی ناطق ست بدان دوازدهم نفی
هر موجود از دل جز خدا به لا اله الا الله تا قرار یابد تاثیر لا اله الا الله در دل و سرایت کند بعضا
وگفته اند که مرد را باید که چون الله گوید از تارک سر تا انگشتان پای بجنبیدن آید و نشاط
وشادمانی نماید اگر اینحال دارد دانسته شود که سالک است و امید ست که بپایه بالاتر ازان برسد
اگر خدا خواسته ست و آن سه ادب که بعد از فراغ ذکر ست یکی آنست که چون خاموش گردد
فرو رود در خود و خشوع آرد و بادل حاضر آید چشم دارنده وارد ذکر را و اثر فیض آنرا و تواند
که چیزی بدل بفرود آید از نور و حضور که در گیرد وجود او را و آبادان گرداند خانه دل او را
دیگر عصمت و سود دهد آنچنانکه ریاضت و مجاهده سی ساله مذهب دوم آنکه نگاهدارد دم را و حبس کند
آنرا تا چند بار که آن زود تر آرنده ست روشنائی بصیرت را و کشاده شدن پرده ها را
و بریدن و باز داشتن خاطرهای نفس و شیطان را چه بحبس نفس و تعطیل حواس میسر گردد
پرده و شیطان قصد مرده نکند سیوم بعد از ذکر آب نخورد که سوزش دل و آتش شوق را
بنشاند که مطلوب ست از ذکر و بحکم طب نیز روا نیست که آب خوردن بعد از حرکت سخت
علت استسقا آرد گفت صاحب کتاب که ذاکر باید این سه ادب را خوب نگاهدارد که نتیجه ذکر

بایہنا پیدا می آید و گفت گفت شیخ یوسف عجمی رعایت این آداب مر ذاکر را در وقتی ست که بر
عقل خود ایستاده باشد و در ذکر خود اختیار دارد و چون از عقل غایب گردد و از دائرهٔ اختیار
بیرون افتد آنرا احکام دیگر ست که اہل آن میدانند و چون ذکر از دست اختیار ذاکر بیرون
رود و مسلوب الاختیار گرداند بیرون می آید از وی الفاظ گوناگون که ہمہ محمود اند و صاحب آن
بران معذور بلکہ مشکور و آن ہمہ اسرار اند از حیطهٔ ضبط بیرون پس گاہی روان میگردد بر زبان
وی اللہ اللہ یا ہو ہو یا لا الہ الا محمد و دیا لا الہ الا اللہ یا آہ آہ یا ہا ہا یا ہو و از بے حرف یا صوتی
و خبط ادب ست وقت تسلیم نفس و گذاشتن ست او را بوارد تا تصرف کند در وے ہر چگونہ کہ
خواہد و بعد از سکون وارد نیز بآرام و خاموشی سازد چشم دارنده وارد دیگر او گاہی اتفاق
می افتد این انواع مرصادقان را در یک مجلس و این آداب لازم ست مر طالب را تا حاجتمند
وارد بذکر لسان و چون بی نیاز گردد از ان بذکر قلب و استغراق در مذکور حاجت نیست
بہیچ یکی ازان و آنکہ رہائی نیافته نفس او از بشریت محتاج ست بذکر ظاہر و باطن و پس از
رہائی یافتن از قید بشریت حاجت نبود بذکر ظاہر تا آنہنگام کہ عود نکند بشریت و باز نگردد
احکام او بسالک و چون عود کند بشریت باز محتاج گردد بذکر چہ بشریت میرود و می آید تارة
فتارة تا تمام شود و کامل گردد فنا و بقا بعد از کمال فنا و بقا نیز باقی میماند حکم قلب با حضرت
ربوبیت مانند حکم بشریت با دل و بعد ازین حال گرفته میشود علم از سینہا مردان بذوق و
وجدان **وصل** این بود آداب ذکر کہ در کتاب منہج السالک بیان فرموده و درین کتاب
فضایل ذکر و فواید آنرا نیز ذکر کرده و آن مشہور ست در کتاب و سنت و کتب قوم مذکور
و مسطور و اگر آنرا بیاریم سخن دراز گردد و وضع این رسایل بر اختصار افتاده اما فائدهٔ چند
ذکر کنم چہ ازین کتاب و چہ از غیر آن از انچہ از زبان حق ترجمان شیخ ذکره الله بالخیر
شنیده شد و کم چیزے باشد کہ مذکور نشده باشد در کتاب زاد المتقین فی سلوک طریق
الیقین با وجود آن ہر چہ بتقدیر الٰہی بر زبان قلم آید بنگاریم **فائدہ** در کتاب مذکور

میگوید ذکر بر دو ضرب ست بزبان و بدل و بذکر زبان میرسد بنده بذکر دل و دوام آن و تاثیر
ذکر دل راست و چون هر دو جمع شود لابد اتم و اکمل بود و مشهور و متعارف در اکثر سلاسل اینست
و در سلسله شریفه قادریه رضوان الله علیهم نیز چنین ست و از سلسله نقشبندیه قدس الله
تعالی اسرارهم اقتصار کنند بر ذکر دل و هم از اول مبتدی را بران دارند نهایت را اندراج کرده اند
در بدایت که ایشان میفرمایند یعنی دارد و ازین سخن نیز ظاهر میگردد که ذکر دل کار منتهیان
ست ولیکن ایشان از اول همین راه برند و یقین ست که آنچه بعد از ذکر منتهیان را روی
مینموده باشد مبتدیان را نخواهد بود چنانکه در ذکر زبان نیز در اول کار و آخر آن تفاوت
ست پس استبعاد بعضے نادانان و بفهم سخن نارسان آنرا چیزی نیست این سخن در از مسکند
از اهل این شان باید یافت فائده انکار بعضے از فقها ذکر قلب را و حصر ذکر در زبان
مکابره ست چه ذکر ضد نسیان ست و این هر دو بدل بود نه بزبان نعم ذکر زبان را احکام
و آثار ست مخصوص بدان اما نفی اطلاق ذکر از فعل قلب و آنرا ذکر نام نه نهادن درست نبود
لا لغة و لا شرعا مگر در انجا که شارع ذکر زبان را شرط کرده چنانکه قرأة قرآن و اذکار دیگر که
در نماز و جز آنست و اوراد و وظائف نیز ازینباب ست و مثل طلاق و عتاق و بیع و شرا
جز بفعل زبان صورت نه پذیرد و با یکدیگر فرق آمد میان ذکر و ورد و مانا که کلام فقها همدران
باب ست فافهم و الله اعلم فائده پرسیدم از شیخ که این انواع ذکر و طرق آن و کیفیت
جلسات و جز آن که در بعضے سلاسل میکنند بطریق صحیح و سنت ثابت شده ست یا نه فرمود
این از مستحسنات مشایخ ست و در غرضے که ذکر برای آن موضوع ست نافع و فرمود در اصل
ذکر نام همین لا اله الا الله ست و تا اختیار باقیست آنرا بتصحیح حروف و مخارج آن چنانکه
هست باید گفت و چون شوق غالب آید و از ضبط و اختیار بیرون افتد آنرا حکم دیگر است
و فرمود گمان آنست که این بعضے ذکرها مثل ذکر اره و مانند اره که نه بر نمط وضع اصل واقع
ست پس همان مینماید که مردم آنرا در وقت غلبه و بی اختیاری از مشایخ دیده اند و آنرا

سند گرفته اند والله اعلم فائده حبس نفس در ذکر نزد بعضے اصلے قوی است و میگویند که در
تنویر قلب و رفت و روب ساحت سینه از حرص و خاشاک خواطر اغیار بالاتر ازان چیزے نیست
و در سلسله شریفه چشتیه و کبرویه و شطاریه شرط است و در سلسله نقشبندیه شرط نیست ولی
اولاست چنانکه حضرت شیخے و سیدے و سندے قبله گاهی همی کلیم الٰهی قدس الله سره در کتاب
او را و خود همچنین فرموده اند و این فقیر از خواجه محمد باقی قدس الله سره شنیده است که میفرمودند
یکباری شیخ بهاء الدین عمر که از کبار مشایخ متاخرین خراسان اند و خواجه احرار و مولانا
عبد الرحمن جامی نزد ایشان متبرک میرفتند فرمودند که حبس نفس که در ذکر میکنند بسنت صحیحه
ثابت نشده است گفتند شما انکار طریقه خواجه بزرگ یعنی خواجه بهاء الدین نقشبند کردید فرمود
مقصود ما نفی طریقه ایشان نیست سخنی بود گفتیم و شیخ مذکور از سلسله سهروردیه است غالباً
در سلسله ایشان حبس نفس در ذکر نیست موافق این شیخ بزرگ زین الدین خافی که نیز
سهروردی است در کتاب صفایا گفته ذکر کند بشدت و قوت چنانکه قوت آن در رگ و پی
در رود و بگذارد نفس را که بطور خود برآید و گفته که حبس نفس در ذکر مبنی بر امور هوسی است که
راجع اند باصول جوگیه او کما قال والله اعلم فائده شبلے قدس سره با یاران خود میگفت
خدا عزاسمه میگوید که من همنشین کسی ام که ذکر میکند مرا و شما چندین همنشینے با خدا کردید صاحل
آن چه شد اشارت بثمره ذکر کرد که انس با خداست و توحش از غیر وی و از ابو عثمان پرسیدند
که بسیار میگوئیم ذکر را و شیرینی آن در دل خود نمی یابیم گفت شکر گوئید که باری عضوی از
اعضاے شما آراسته شد بطاعت حق شیخ ابن عطاء الله اسکندری شاذلی صاحب کتاب الحکم
گفت غفلت تو از ذکر سخت تر است از غفلت در ذکر و در کتاب مذکور روایتی می آرد که
هر گوید لا اله الا الله محمد رسول الله می جنبد عرش از ان زیرا که این کلمه طیبه بذات خود از
عالم جبروت است و از لیتے است بملک و صعودے است بملکوت و متعلق می گردد بحقایق
عالم و می ایستد در ان و حقایق عالم همه صادر از ذست لقوله تعالی الیه یصعد الکلم

الطیب و هر که بگوید آنرا هزار بار بر طهارت هر صباح آسان گرداند پروردگار تعالی بروی
اسباب رزق را و ما ناکه مراد بر زق شامل رزق روحانی و جسمانی است و هر که بگوید نزد خواب
رفتن هزار بار شب کند روح وی زیر عرش و قوت خوردازان باندازه قوتهای وی و هر که
بگوید در وقت هستو اهزار بار سست گرداند حق تعالی شیطان باطن او را و همچنین هر که بگوید
نزد ماه نو امین گردد از تمام اسقام و هر که بگوید نزد در آمدن شهری امین گردد از فتنه آن
و همچنین هر که بگوید بجمع هم و حضور فکر و بفرستد آنرا برای طالبی یا جباری پاره پاره گرداند
او را و هر که قصد کند بدان اطلاع و انکشاف غیب منکشف گردد بروی در کتاب او را گفته
شده که جمعی بودند که هر روز هفتاد هزار بار میگفتند و قومی دیگر بسی هزار بار و اگر نه آن باشد
از دوازده هزار کمتر نباید و هفتاد هزار بار گفتن آنرا خاصیتی ست مشهور مذکور در در آمدن
در بهشت فائده چون در کتب و سنت امر بذکر کرده اند دیگر برای آن بسندی و دلیلی احتیاج
نباشد و تلقین مشایخ را تاثیری عظیم ست و ایشانرا سندی هست که آنحضرت صلے الله
علیه وسلم تلقین کرد مر علی مرتضے را در وقتیکه پرسید مر تضے کرم الله وجه که چگونه ذکر کنم یا رسول الله
گفت بنشین و بپوش هر دو چشم خود را و بشنو از من آنرا سه بار پس تو بگو سه بار تا من
بشنوم از تو همچنین تلقین کرد رسول خدا صلے الله علیه وسلم علی مرتضی را و تلقین کرد
علی مرتضے حسن بصری را رضی الله عنه و کرم الله وجه تا آنجا که منتهی شد سلسله

خاتمه

صحبت حسن بصری رحمة الله علیه با امیر المومنین علی رضی الله عنه و کرم الله وجهه
و تلقین ذکر از و مشهور شده ست میان بعضے مشایخ طریقت از متاخرین در این
زمان و لیکن علماء محدثین را درین سخن ست و در هیچ کتاب روایت حسن از علی
نیامده و شیخ نجم الدین کبری نیز در اجازت نامه خود که بیکے از اصحاب داده گفته است
که صحبت داشت معروف کرخی با داؤد طائی و گرفت از وی علم طریقت و صحبت داشت

داؤد طائی حبیب عجمی را دگرفت ازوی علم طریقت وصحبت داشت حبیب عجمی با حسن بصری گرفت
ازوی علم طریقت را وصحبت داشت حسن بصری صحابہ را دگرفت ازایشان علم طریقت را
انچہ بصحبت رسیدہ نیست وبعضے مردم گویند صحبت داشت حسن بصری علی مرتضے را
رضی اللہ عنہ وکرم اللہ وجہہ واین بصحبت نرسیدہ واللہ اعلم کذا ذکر فی فصل الخطاب وشیخ
جلال الدین سیوطی در بعضے رسائل خود اثبات صحبت حسن با علی بقیاس عقل ودلیل
معقول نمودہ وثابت کردہ کہ حسن بصری در مدینہ بود پس چہ احتمال دارد کہ امیر المومنین
علی را دریافتہ باشد وحال آنکہ ہر روز بمسجد رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم نماز حاضر میشدہ
باشد ودر جامع الاصول گفتہ کہ ولادت حسن بصری بمدینہ بود در دو سال کہ باقیماندہ
بود از خلافت عمر بن الخطاب ودید عثمان را رضی اللہ عنہ وقدوم کرد ببصرہ بعد از قتل
عثمان وبعضے گویند کہ ملاقات کرد بعلے رضے اللہ عنہ بمدینہ اما رویت او علی را در بصرہ صحیح ترست
زیرا کہ وے در وادی القری بود وتا آمدن او ببصرہ علے رضے اللہ عنہ باز آمدہ بود واللہ اعلم
وحکایتی در دریافتن او علی را ببصرہ نیز نقل میکنند کہ وے کرم اللہ وجہہ ببصرہ آمد وقصاص
ووعاظ را ہمہ را برخیزانید الا حسن بصری را کہ جوان بود وحضرت امیر چیزے ازوی پرسید
وے جواب دادپس مسلم داشت اورا دراین روایات وحکایت دیدن حسن بصری مر علی را
صورت ثبوت پیدا میکند وتلقین ذکر را کافی ست دیدن وصحبت اگرچہ قلیل بود وعلم
وجود روایت بجہت عدم اعتداد صحبت باشد واللہ اعلم ❊ ❊ ❊

لرسالۃ الحادیۃ الخمسون تذکیر اہل الذکر ببیان فضیلۃ علے الفکر

اللہ ورسولہ

شیخ ابو عبد الرحمن سلمی رحمۃ اللہ علیہ فرمود ذکر وفکر ہر دو حال بزرگ اند وہر یکے را
ازین دو آداب واحوال ومقامات ست کہ دراز ست شرح وبیان آن وانچہ در دل من
می افتد آنست کہ ذکر بزرگتر ودرجہ بالاترست زیرا کہ ذکر بندہ مر خدائرا مستجاب ومستلزم

ذکر خدمت مر بنده را فاذکرونی اذکرکم و نیست هیچ حالی که اثبات کند بنده مر جناب
حق مانند انچه بزرگ داشته ست حق تعالی اورا بدان حال مگر ذکر و محبت که فرمود یحبهم
و یحبونه مشایخ گفته اند بفضل دوست داشتن وی تعالی مرایشانرا دوست داشتند ایشان
مراورا بفضل یاد کردن او مرایشان را یاد داشتند ایشان مراورا یعنی محبت و ذکر حق مر بنده را
سابق ست بر محبت و ذکر بنده مراورا گفت بنده بمسکین نگاه نده این حروف و حقیقت
حال همچنین ست که مشایخ گفته اند چه هرچه ازان حق ست قدیم ست و ازان بنده حادث
و حادث از قدیم پیدا گردد و ازوی بوجود آید ولیکن ذکر کردن محبت حق را بالاتر از محبت بنده
در آیت محبت و تقدیم ذکر بنده مر حق را بر ذکر حق مر بنده را در ایت ذکر نکته باید و انچه ازان
در دل بنده میریزد لست که محبت از صفات ست و ذکر از افعال نخست بجاذبه محبت حق
بنده بآن جانب کشیده میشود و بوجود محبت مشرف میگردد پس ازان ذکر میگوید پس حق تعالی
شکر وی گوید و جزای ذکر وی میدهد او را و ذکر میکند و محبت بر محبت می افزاید باز این محبت
باعث بر افزونی محبت دیگر میگردد و همچنین این سلسله میرود تا مزید محبت می افزاید
گفت شیخ ابو عبد الرحمن سلمی پرسیدم ابا علی دقاق را کدام یکی تمام تر و بزرگتر ذکر یا فکر
پس گفت ابو علی دقاق شیخ را درین باب چه در دل می افتد گفتم نزد من ذکر اتم از فکر است
زیرا که حق سبحانه وصف کرده می شود بذکر و وصف کرده نمیشود بفکر و لابد انچه وصف کرده میشود
بدان خالق تمام تر و بزرگتر باشد از انچه وصف کرده شود بدان مخلوق پس استحسان کرد
شیخ ابو علی دقاق این کلمه را و نیز حق سبحانه نام کرد کتاب خود را ذکر و فرمود و انزلنا الیکم
الذکر و فرمود و هذا ذکر مبارک انزلناه گفت شیخ ابو عبد الرحمن سلمی مر ذاکران را احوالست
یکی ذکر لسان ست و این حال بزرگتر ست که همیشه خدا او بزبان یاد میکرده باشد و زبان
بنام وی روان گردد فرمود پیغمبر صلے الله علیه وسلم اگر توانائی داری که بمیری و زبان تو
تر باشد بذکر خدا بکن آنرا و لابد چون همواره زبان بذکر حق جاری میباشد از ذکر جزوی

باز دارد و دیگر ذکر قلب است و آن تصفیه اوست از جسیم هواجس و سواد و خواطر که فرود
می آید بروی و بیرون افگندن و برآوردن آن از دل از جهت مشغول بودن و نبی کرد
سیدی و تحقق و ثبوت وی دران و این ذکر الا رو نمای حق است پس همیشه پاک و
صاف میباشد دل بذکر حق دیگر ذکر سر است که چون بتصفیه کرد دل را صاف گشت باطن
از هر کدر و خلاف فرود نیاید بر سروی فرود آینده از خواطر مگر آنکه بیاید آنرا مملوک و مغلوب
بحقیقت ذکر پس کوچ کند و برگردد ازان گفت کاتب حروف پس گوید ذکر سر اثر و نتیجه ذکر
قلب است که چون قلب را تصفیه کرد و صفائی سر حاصل شد سر لطیفه است فوق قلب
دوم ذکر و حضور که بعضے درویشان اثبات کنند همین اتصال سر است بیاد خدا و ذکر
قلب بحکم قلبی که دارد بر یک حال نباشد چنانکه گفت ؎ حافظ دوام وصل میسر نمیشود +
شاهان کم التفات بحال گدا کنند + شیخ گفت دیگر ذکر روح است و آن ذکریست که
فانی میگردد ذاکر از صفت خود برویت ذکر خدا پس باقی نمی ماند مر او را نه ذکر و نه حال و نه
صفت و ذاکر مشاهده میکند ذکر حق تعالی مر او را پس نگاه میدارد و فانی میگرداند
از رویت ذکر از جهت علم وی بآنکه ذکر حق تعالی سابق است بر ذکر وی مر حق را و عالم
است بر وی پس میگوید و می باید که کلمه بقابله تواند نمود ذکر معلول حادث بذکر قدیم کسیکه لم
یزل و لا یزال است و اما افکار پس مختلف و متفاوت اند متفکریست که تفکر میکند در آنچه
میگذرد بر وی از مخالفات و معاصی پس تفکر میکند در وقت خود و عجز از ادای حقوق وقت و
مواجب آن و متفکریست که تفکر میکند در نعمتهای خدا و دوام لطف و تواتر احسان و قصور خود
از رسیدن بشکر الای حق سبحانه و در می یابد که شکر ناقص حادث هرگز نمی رسد بفضل و
احسان کامل قدیم وی تعالے که بر وست و یکی دیگر تفکر میکند در سابقه ازل که چه گذشته
است و دیگرے در عاقبت کار که چه خواهد شد و یکی دیگر فکر میکند و حیران میگردد در آیتهے
صنع الٰهی چنانکه فرمود و یتفکرون فی خلق السموات والارض و یکی فکر میکند در رضا

وسخط پروردگار تعالی و تقدس و متولد میگردد از فکر در صنایع معرفت و در آلای شکر
و در وعد رغبت و در وعید رهبت و امثال آن و جزآن انواع فکر بسیار ست و اکثر آنرا
راجع باحوال نفس ست و خواب و بیداری و غفلت و آگاهی آن و متفکر در منی گذرد از خاطر
و وقت خود در اکثر احوال و متفکر جلیس نفس ست که فکر میکند در احوال و اوقات وی و ذاکر
جلیس حق و مستغرق در مطالعه و مشاهده از غیر نظر بر نفس و احوال وی چنانکه فرمود انا جلیس من
ذکرنی و ذاکر فراموش میگرداند نفس خود را زیرا که ذاکر وی در آنچه مشاهده میکند از ذکر حق
مرا و را پس فانی میگردد از همه اوصاف باستغراق وی در عین فنا پس میباشد این ذکر در
حقیقت اما تفکر رجوع بنده ست با وصاف خود و مشاهده اوقات خود و گفت پیغمبر خدا
صلے الله علیه وسلم تفکر کنید در الای خدا و تفکر نکنید در ذات خدا پس بست بر متفکر
راه تفکر را در ذات و نمود مر ذاکر را راه ذکر دران و فرمود و اذکروا الله ذکرا کثیرا پس ذاکر در حقیقت
راجع بذات حق ست زیرا که ذکر نتیجه معرفت و محبت ست پس نرود در راه ذکر وی مگر آنکه
فرو رفته ست در محبت و بے پس فرق ست در حالیکه چون تمام گردد باز گرداند بجانب خود
و حالیکه چون وارد گردد باز گرداند با وصاف نفس و ذکر چون خفی بود اعلا و اتم بود چنانچه فرمود
اذ نادی ربه نداء خفیا و فرمود پیغمبر صلے الله علیه وسلم افضل الذکر خفی و ذکر حقیقی نمی باشد
مگر باشی از تمام معرفت مذکور پس هر که عارف تر بحق ذکر وی صافی تر و ذاکر بے معرفت مثل
قشریست و ذکر بے غفلت موجب لعن ست مر صاحبش را و متفکر همیشه در مطالبه نفس و وقت
و حال خود و زیادت نقصان ست و محاسبه نفس خود میکند پس وے در محل توبه ست از تقصیرات
و شکر بر نعم و غالب آمده بر ذاکر معرفت حق و ذکر پس فانی گرداند او را از رجوع بنفس و احوال
نفس تا آنکه فانی گرداند او را حق از ذکر در معرفت مذکور و لازم گشت او را هیبت و جلال
تا بجائی رسد که اگر روان گرداند زبان را نتوان گرداند و گفته اند عجب از کسی که ذکر گوید خدا را
و نشوید دهان را بهر از توبه بتقبله و فکر نوری ست که میراند از دل ظلمت غفلت را و می آرد یقین را

و ذکر نور روح ست و موجب صفای وقت و چون صاف شد وقت مشاهده کند غیب را
بنور روح و صفای سر و در آید در حضرت و باقی نماند بروے محل خبر و نه اختیار و لذکر الله اکبر
یعنے بزرگ تر از انکه باقی گزارد بر ذاکر چیزے را از وی و بنده چون متحقق گردد در ذکر ساقط
میگردد از وی وصف سوال و حاجت و قول پیغمبر صلے الله علیه وسلم من شغله ذکری عن
مسئلتی اعطیته افضل ما اعطی السائلین اشارت بدانست و مرتبه دیگر ست که از ذکر خود
نیز مستغنے گردد و مشاهده ذکر حق مر او را بالجمله ذکر و فکر هر دو حال شریف و جلیل اند و ذکر اتم
و اعلی و اصفی ست گفت کاتب حروف این حاصل و خلاصه کلام شیخ ابو عبد الرحمن سلمے
ست و انچه بفهم می آید از ان اینست که فکر مقدمه کار سلوک ست و الت حصول توبه و انابت
و صلاح نفس و قلب است که تهیی و قابل و اماده میگرداند حقیقت سالک و لطیفه باطن او را
بر اے تنور و تحقق بذکر الهی و اطمینان و قول حق جل و علی اولم یتفکروا اولم ینظروا برای
تحصیل حال اول ست و قول وی سبحانه الا بذکر الله تطمئن القلوب اشارت بحال ثانی و
سالک در حال سلوک بفکر و ذکر نبود و ذکر سبب صفا و نورانیت ذاکر گردد و باز فکر
مورث معرفت شود و از معرفت محبت زاید و محبت باعث بر ذکر گردد و همچنین تا میرود
از ذکر و فکر چاره ندارد و اشارت بیت مثنوی نیز بان مینماید که گفته ست ؎ بیقدر
گفتیم باقی فکر کن ✻ فکر اگر جا مد بود رو ذکر کن ✻ و اما نا که کلام شیخ در ذکر ست که
منتهاے مقام سلوک و آخر آن ست که فنا فی الله و ذهول از کل ما سوی ست و الا در هر
مرتبه ذکر الله حاصل ست و در فکر نیز ذکر موجود ست در توبه و انابت و محاسبه و رغبت
و رهبت و بر ویت آلاء و شکر و رویت تقصیر دران که نتایج و ثمرات فکر و محال و موارد
آنست همه جا ذکر ست تا گفته اند که اشرف و افضل ذکر ذکر حق است در امر و نهی و تقلب
و انتها و هر که هر چه بر اے خدا و نیت تقرب کند ذاکر ست چه معنی ذکر یاد داشتن خدا را
و یاد کردن مر او را ست و صل شیخ علی متقی رحمة الله علیه در حکم کبیر از شیخ ابن عطاء الله

اسکندری در مفتاح الفلاح می آرد که ذکر خلاص یافتن ست از غفلت و نسیان بدوام حضور
قلب یا حق و ترديد اسم مذکور ست بدل و زبان و برابر ست دران ذکر الله یا صفتی از صفات
وی یا حکمی از احکام وی یا فعلی از افعال وی یا استدلال کردن بر چیزی ازان یا دعا یا ذکر
رسل و انبیای او یا ذکر خدمتگاران و اولیای او یا هر که انتساب کرده بوی و نزدیکی جسته بوی
بوجهی از وجوه و سببی از اسباب و فعلی از افعال بقرأت یا ذکر یا شعر یا غنای یا محاضره
یا حکایت پس متکلم ذاکر ست و فقیه ذاکر ست و مدرس ذاکر ست و مفتی ذاکر ست و واعظ
ذاکر ست و متفکر در عظمت و جلال حق عز و جل و جبروت و آیات وی در ارض و السموات
وی ذاکر ست و امتثال آرنده باوامر وی و باز دارنده نفس را از نواهی وی ذاکر ست
و ذکر گاهی بزبان بود و گاهی بدل و گاهی باعضا و گاهی بابسرار و گاهی باشکار و گاهی
نهان و ذکر کامل آنست که جامع بود مر جمیع این مراتب را بعضی از عارفان گفته اند که ذکر
بهفت نوع ست بدست و پا و چشم و گوش و دل و روح و زبان ذکر بدست یاری دادن ضعیف
ست و ذکر بپا رفتن بزیارت علما و اقربا ست و بچشم دوام بکا و بگوش استماع کلام
حکما و بدل انقطاع از دار فنا و انابت بدار بقا و بروح اشتیاق برویت و لقا و بزبان
تلاوت آنچه منزل ست از سما و آنچه مستجاب ست از دعا و فی الحدیث من اطاع الله
فقد ذکر الله و ان قلت صلاته و صیامه و تلاوته القرآن و من عصی الله فلم یذکره
و ان کثرت صلوته و صیامه و تلاوته القرآن رواه الطبرانی عن واقد انتهی

الرسالة الثانية والخمسون الاعتصام بحبل الصبر والثبات عند اجتماع اسباب اللذات والشهوات

الله ورسوله

حق جل و علی در جمیع احوال ناصر و معین باد بتاریخ بست و ششم رجب مکاتیب
محبت اسالیب آن دلبند رسید و دیده را منور و دل را مسرور گردانید الان

جز انتظار قدوم مسرت لزوم آن دلبند پیش نهاد وقت نیست باید که جز انچه نه در اختیار
باشد بحکم صلاح دید وقت ناظر در توقف باشد ازین عزیمت مانع نیازند که زیاده برین
طاقت برداشت باز فراق در قوت باطن این ضعیف نمانده ست دریافت صحبت
این فقیر را مغتنم دارند تا بعد ازین چه واقع شود بعد ازین معلوم وقت وحال آن سعادتمند
مبدأ و مآل خواهد بود که آدمیان در طلب و خواهش مقاصد و مطالب دنیا و معارضه آن
با مقاصد دینی چند دستم اند آنرا خود نگویم که مسلمان اگرچند ضعیف الایمان باشد از محبت
دین و آخرت خالی خواهد بود تفاوتی که هست اینقدر است که جماعه در طلب دنیا چنان
غالی و منهمک افتاده اند که همین را مقصد مقصود پنداشته از دغدغه دین و زیان زده گی
آن فارغ نشسته اند گویا علم بدان ندارند نعوذ بالله من ذلک و طائفه دیگر علم بدان
دارند ولیکن در وقت معامله و غلبه شهوت و هجوم نفسانیت آن علم چون ضعیف است
و بسر حد یقین نرسیده ست در می مانند و آنرا فراموش میکنند و از دست میدهند فراموش
کردن چه حاجت ست غلبه آز و شهوت بر آدمی زاد چنان غالب افتاده که دیده و دانسته
در دام می افتد چنانچه اشارت واصله الله علی علم بدانست و حکمت ابتلاء الهی تعالی نیز
اقتضای آن کرده که دنیا را متاع آنرا در دیده و دل آدمیان زیب و زینت داده است
که بحکم طبیعت بی اختیار بانجانب میروند و در حدیث آمده ست که الدنیا حلوة خضرة
فرمود دنیا شیرین و سبز ست یعنی شهوت او در باطن لذیذ و در ظاهر رنگین و زیبا
افتاده ست اینجا تائید الهی و نصرت و اعانت وهی سبحانه در کار ست که از ان نگاه دارد
و از گرفتاری دام وهی افتادن باز دارد و باز اینجا دو قسم ست یکی عصمت ست که
خاصه انبیا ست صلوات الله وسلامه علیهم اجمعین که معصیت و خیال ماسوای حق
و میل بدان را بایشان راه نیست و سدی درمیان ست دیگر حفظ ست که آنرا بر ای
اولیا و دوستان حق اثبات میکنند که اگرچه خیال معصیت و میل ماسوا راه یابد اما

تصرف وغلبهٔ سلطان آن محفوظ دارد که ان عبادی لیس لک علیهم سلطان قسم دیگر است
که بعضے در معصیت هم بفتند وگرفتار شوند اما لطف الهی ایشانرا بتوبه و استغفار ازان برآرد
اذا احب الله عبدًا لم یضره ذنب یعنی دارد مقصود و مصدوق اینمقدمات آن بود که بعضی
از مزالق و مهالک که عارض وقت آن سعادتمند شده بود الحمد لله که ازان محفوظ ماند
هنوز هم اگر چیزے ازان خیالات بحکم طبیعت یا باقتضای تکلیف بعضے دوستان و یاران
مجازی پیش آید بدفع و رفع آن پرداخته و در مرکز سلامت و استقامت استوار
مانده ممنون نعمت و کرامت الهی باشد که نعمتے و دولتے بالاتر از عافیت و فراغ و سلامت
دلی تعلقی نخواهد بود زیاده چه گوید عتقاد این ضعیف برقابلیت و استعداد آن سعادتمند
همیشه بود و الان چون اثر آن معاملات یک نوع ظهور نمود آن اعتقاد ثابت و راسخ
گردید حق تعالی شمارا بکام من دارد و انچه من از تو الفیر زند امید دارم آن باشد انچه آرزوے
این ضعیف از شماست انست که این سلسله غربت و نامرادی و مسکنت و بیچارگی
خدطلبی خدشناسی و راه حق سپری خود مرتبه بلند ست کجا نام آن توانم برد بشما جریان
یابد و انچه از کار از دست این فقیر نیامده و حاصل نشد و ناقص مانده از دست شما بیاید
و شما را حاصل شود و کمال یابد که وجود ولد وجود ثانی والد ست بلکه عین وجود او ست اگر
توفیق یکدیگر دهید و براه ترک و تجرید روید مطلق بهر و آن خود سعادت کبری ست لیکن
از تاب حوصله بشریت اکثر مردم بیرون ست باری اگر آن نباشد از زیاد تها که مشوش
وقت باعث پریشانی حال گردد خود را نگاهدارند آرزو داشت باقی از قضا و قدر الهی
چاره نیست این دعا لازم وقت خود دارند اللهم انی اعوذ بک من جهد البلاء و درک
الشقاء و سوء القضاء و شماتة الاعداء و این دعا نیز که در ای کلمه اولی ازان زبان زد وقت
و تپاد تپهای این حقیر ست اللهم انی اعوذ بک من الحور بعد الکور و من الشقاوة بعد السعادة
و من القطع بعد الوصول و من الرد بعد القبول و من الخیبة بعد الرجاء و من المنع بعد العطاء

واین دعا اللهم احسن عاقبتنا فی الامور کلها واجرنا من خزی الدنیا وعذاب الاخرة
خدا میداند که در ایام سابق که این خیالات واحتمالات فائده شما بود چه مقدار قبض
برحال این ضعیف مسلط بود الان ذوقی وفراغی وانبساطی در باطن میابد که زبان
تعبیر ازان کوتاه است برهمین باشند واز پروردگار خود راضی باشند وامیدوار باشند بدرد
لتعالی ابواب خیر مفتوح دارد وآن در ینباب منحصر نیست ۵ گر دری بسته شد امید دل گرمی
بکشاید + زیاده در ینباب چه گوید قلم ابتکلف وزور نگاه میدارد اگر سر دهد میرود تا انجا
که مے برند ۵ بس کنم مر طالبان را این بس است + بانگ دولک کردم اگر درد کس است +
این داعی امام احمد غزالی قدس سره در اثنای این نامه بر ضمیر جلوه گر شده بود جهاے
نیافت جدا نوشته شد رباعی ۵ تا بکند هر انچه یارت خواهد ۵ کان یار همه بطام کارت
خواهد + او حسن جمال روزگارت خواهد + آن باد بتو که آن نگارت خواهد + والعاقبت بالخیر

الرسالة الثالثة والخمسون لتسویة الادانی والاعالی بالخوف والسکوت فی حضرت لا أبالے ۵

الله ورسوله

۵ آه از هستغنای دلبر آه آه + کز تعظم بسته بر کونین راه + عجائب درگاهی است دوم
نتوان زد گاهی میخوانند ومیرانند وزمانی دیگر ناخوانده میدهند ومیرسانند چنانکه در
عالم ظاهر گفته اند که صاحبان گاهی بدشنامی میخندند وگاهی بدعا بر بخند امر کرده اند
که دعا بکنند وبخواهند واگر نکنند ونخواهند در معرض عتاب خطاب در آیند وچون بخواهند
وبنالند التفات نکنند ونپرسند که می نالد وچه میخواهد بلکه به بی ادبی وگستاخی نسبت کنند
۵ اگر روم ز پیش فتنها برانگیزد + ور از طلب بنشینم بکینه برخیزد + این قوم را در خواستن
ودعا کردن دو طریق است گروهی هیچ نخواهند وزبان خواهش مطلق بسته دارند گویند
هر چه شدنی است میشود خواستن چیست وجمعی دیگر میگویند که چون میفرمایند بخواهید بخواهیم

چه صورت دارد ما بفرموده او میخواهیم اختیار بدست اوست دهد یا ندهد ازینجا معلوم میگردد
که اگر بخواهند از اینجهت بخواهند که میفرمایند که بخواهند در نصیحت اگر بخواهند خلاف حکم کرده باشند
و قومی دیگر مزاج وقت را میشناسند که در نیوقت باید طلبید و در وقت دیگر خاموش بود
و میگویند که بعضے از مقربان را می شناسانند و میدانانند و می نمایند که تقدیر چنین رفته
ست و این شدنیست و این ناشدنی در نصورت دعا بهانه ست شدن و ناشدن
همه بتقدیر الهی ست دعا اگر خواهد بود از برای اظهار عزت و کرامت این بنده و حکمتهای
دیگر خواهد بود و حقیقت همین ست که بعد از دعا چیزے حاصل میشود نه آنست که تقدیر بخلاف
آن رفته ست و بدعا آن تقدیر تغییر میابد چنانکه در احکام ملوک و سلاطین دنیا بنظر
می درآید هر چه هست همه بتقدیر الهی ست دعا نیز بتقدیر اوست گاهی اینچنین تقدیر
رفته که دعا کنند یا نکنند و خواهند یا نخواهند اینکار شدنی ست و گاهی اینچنین رفته که
اگر دعا کنند شود و اگر نکنند نشود در نصورت هم دعا بوجود می آید و هم مدعا بدست می افتد
گمان میشود که این مدعا بدعا بوجود آمد بدعا نیامد بل دعا آمده باین معنے گفته ست
نیست وجوی نیابد کسی مراد دلی * کسی مراد بیابد که هست وجود دارد * و گاهی تقدیر بوجود
دعا رفته نه حصول مدعا در نصورت دعا بوجود می آید نه مدعا و شاید اجری و ثوابے
بر دعا مترتب گردد و آن نیز در تقدیر و مشیت اوست اما چون فرموده ست که من
ضایع نمیکنم عمل هیچ عمل کننده را لاجرم دل بوعده او بربسته امیدوار باید بود که وعده او
صادق ست اما آن نیز بروی واجب نیست که اگر نکند گویند چرا نکرد در گاه لاوبالے
که میگویند همینی دارد و شاید که درین وعده قیدی و شرطی باشد که بران اطلاع
نداده باشند از اول امید می زاید و از ثانی بیم می آید و همه مقربان درگاه درمیان
امید و بیم راه میروند که الایمان بین الخوف والرجاء آنها که خواص درگهند تکریم اند *
و هشت زدگان عالم تسلیم اند * نومید مشو که رحمت حق عام ست * مغرور مشو که

خاصگان در بیم اند + این سخن دور و دراز میرود و بجا ها سر میکشد که انجا سر میرود
ے صد سر درین ره + از پے یکحرف میرود + هشیار باش دهان سر خود رایگان مده + در
بارگاه حضرت سلطان سخن مگو + در کوی اختیار بدست زبان مده + از دل بپرس هر چه
بگوید همان بگو + تا مشورت بدل نکنی دل بدان مده + دل هم اگر زباده توحید مست شد
هشیار باش در کف دل هم عنان مده + بیرون در بخلق برآئین خلق باش + کس را بسوے
راز درونی نشان مده + صد سر درین ره + از پے یکحرف میرود + خاموش باش دهان سر
خود رایگان مده + ایمان باید آورد و خاموش نشست و هر چند بگویند باید شنید و بجاے
آورد و گر وید و دم نزد و چون و چرائی ننمود با صاحبان و غالبان جز تسلیم و گردن
نهادن چه چاره ست ے فرمان زچون و چرا دم که بندهٔ مقبل + قبول کرد بجان هر سخن
که جانان گفت + مسلمانی اینست باقی همه گمراهی ست و آوارگی و این کاری سخت
دشوار ست آنکه گویند مسلمان بودن از همه مشکل ست یعنی وارد اللهم ثبت قلوبنا
علی الایمان بر زبان آمدن این سخنان لاطایل که بی اختیار بغلبه جوش درون بر زبان آید
خمار مستی آن روز ست که بحکم جبلت بشری و بفرموده بعضے بزرگان بالاے منبر برآمد
و فریاد ها زد و بنالید و باران طلبید و هیچ اثری بران مترتب نشد سر شرمندگی در
گریبان خجالت کشیده فرود آمد از ما گناه کاران و واژگون بختان چه آید و چه کشاید
جاے آنست که از شومی خواهش و دعاے ما انچه باشد برود چه جاے آنکه انچه نباشد بیاید از بنده
دعا طلبید نگفت این بس نیست که از شر دعاے من ضرری بشما نرسد چه جاے توقع
خیر دارید نفس میگوید که وے تعالی سمیع ست و بصیر و لطیف و خبیر و جواد و کریم باز بسبب
توقف چیست جوابش آنست که همچنانکه وے سبحانه این صفات دارد قادر و مختار
و جبار و قهار و علیم و حکیم نیز هست شاید که در انجا حکمتے داشته باشد که نفع آن نیز بخلق
راجع ست در ملفوظات مخدوم شیخ نصیر الدین محمود قدس الله سره العزیز نوشته اند

که یکبار ایشانرا استسقا و طلب باران بیرون بردند دعا ها کردند و بنالیدند و زاری نمودند
هیچ اثر آن ظاهر نشد چون بمنزل باز آمدند با سید محمد گیسو دراز که عشقباز و محرم راز ایشان
بود فرمودند سید دیدی که امروز با ما چه معامله کردند خلق ما را چنین و چنان میگویند و میدانند
هر چند نالیدیم هیچ نخریدند و نیز مینویسند که آخر در تسخیر ایشان خواندند که در فلان کوه مخنثی
هست از وی باید دعا طلبید مخنث چه باشد مردی بود از مردان راه که خود را چند گاه بغلبه
حال مستی و وقت در لباس مخنثان می نمود و این قوم تابع حال میباشند چون در
خود می بینند که کار مردان نمی کنند و کار زنان نیز از ایشان نمی آید خود را مخنث صفت
می پایند که نمرد اند و نه زن اند و همچنان می نمایند ۵ تا در ره عشق کار مردان نکنی +
زنهار دم از صدق محبت نه زنی + مردان همه در دعوی مردی چو زنان اند + تو خود
چه زنی دم که نه مردی نه زنی + و بعضے که در خود از اثر شرک و بت پرستی و دوئی می پایند
زنار می بندند و خود را در صورت مشرکان و زنار بندان می نمایند تا نفاق نشود
و ظاهر و باطن برابر نماید هیچ در شرع جایز نیست و بحکم شرع کفر است اما بادیه نشینان
و بیهوشان و بیخودان چه توان گفت کلام المجانین یطوی ولا یروی القصه نزد ایشان مردود
رفتند و بمقصود نرسیدند اینطور کارخانه هست چه توان گفت و چه توان کرد شکایت
اینحال نزد بعضے یاران کرده شد گفتند که نزد ما ذوق آن فریاد ها و نعره ها که شما زدید
از وجود نعمت وصول باران کم نبود عنایت مینمایند و تسلی میدهند و حقیقت حال
همانست که آنچه نه بحقیقت برآید گره از دل نمی کشاید و من لم یکن للوصال اهل فکل
احسانه ذنوب استغفر الله و اتوب الی الله و لا حول و لا قوة الا بالله لا اله الا الله محمد
الرسول الله صلی الله علیه وسلم و علی آله و صحبه و اتباعه اجمعین هدایة طریق الحق و معنی علوم الدین
الرسالة الرابعة و الخمسون تذکیر اهل المجاهدة بان المکاشفة عین المشاهدة ؛

اللهم کما انعمت فزد وکما زدت فادم وکما ادمت فبارک دعائیست درغایت ایجاز
وجامعیت ترجمہ بارخدایا چنانکہ انعام کردی ومخصوص گردانیدی بندہ خود بنعمتہائے
ظاہر وباطن زیادہ گردان نعمتہا را ونگاہدار از کمی ونقصان وچون زیادہ کردی باقی
وپایندہ دار وایمن ساز از نیستی وزوال وچون پایندہ داشتی برکتی دہ آنرا ووسعتی
بخش دران درحقیقت طلب توفیق شکر کہ سبب مزید نعمت وصرف آن درمرضیات
حق کہ حقیقت معنی شکر ست وصدق نیت وخلوص طویت کہ شرط قبول ہمہ کارہاست
کردہ ست وبی انعنی مزید نعمت ودوام قربت وحصول برکت صورت نہ بندد سنۃ اللہ
برین جاریست کہ وجود وعدم اشیا را منوط ومربوط باسباب ساختہ وتمامہ کارہا خلق را
بتقدیر وتدبیر خود پرداختہ سبب افاضہ نعمت فضل ست وایجاد سبب نیز فضل ہمہ فضل
اوست واللہ ذوالفضل العظیم اینجا معنے ہمہ ازوست کہ آن روز مذکور بود درست آید حق
جل وعلا آن نیک بخت دارین را بمزید نعمت وپایندگی برکت مخصوص گردانیدہ حضور
وروشنائی دل وگشادہ سینہ وقوت باطن وسلامت ظاہر ودولت دنیا وسعادت آخرت
وخشنودی حق وسفیدروئی نزد خدا ورسول کہ اصل وسرمایہ عزت وقبول ست پایندہ
دارد علم شریف محیط خواہد بود بانکہ نسبت کمال انسانی را دو طرف ست ونعمت دارندہ
ہر دو قسم ست ظاہر وباطن ومحسوس ومعقول وصورت ومعنی وخلق وخُلق ودنیا و
آخرت خوشا سعادتمندیکہ از ہر دو محظوظ وبرخوردار بود وہر دو خانہ ازوی معمور گردد کمال
جامعیت اینست ونشان این جامعیت درزمرہ ملوک وامرا آنست کہ چندانکہ مدارج و
مراتب دولت حسی جسمانی بلند گردد پایہ بپایہ ترقی وعروج بمصداق ومراقی کمال عقلے
روحانی تلو وقرین آن گردد والحمد للہ ثانی ازین کمال در احوال شریف مشاہد افتاد
اللہم زد وہنوز آنچہ معلوم شدہ از صدیکے واز بسیار اندکے خواہد بود بہمت این تقصیر
برگردن کوتاہی زمان صحبت ست کہ مجال سخن رانی وہمزبانی تنگ بود انشاء اللہ

صحبت معنوی که سبب حصول آن صدق توجه و قرب رابطه محبت ست و راه رسیدن
بدان ارسال مکاتیب ست تلافی این تقصیر کند مکاتبه را نصف مشاهده گفته اند جائی
دیگر اگر نصف ست انشاء الله تعالی اینجا تمام مشاهده خواهد بود و اگر در ظاهر این سخن نگیرد
نکته غریب روی نماید چون یک مکتوب نصف مشاهده باشد مکاتبتی دیگر که در پی آن رود
نصف دیگر بآن پیدا آید باین حساب تمام مشاهده روی نماید و اگر رود در مکاتبات متوالی
و متواتر گردد مشاهدات از حد و اندازه بیرون حصول پذیرد در نظر ظاهر بین چنان نماید
که در مشاهده کلام و متکلم هر دو حاضر اند و در مکاتیب کلام حاضر ست و متکلم غایب اما در نظر
حقیقت بین متکلم غایب نیست حاضر ست اما در پرده کلام با ینمعنی گفته ست ؎ اندر غزل
خویش نهان خواهم گشتن ٭ تا بوسه زنم بر دهنت چونش بخوانی + و در دیده دیگر که از
سر حقیقت آگاه بود در غلبه حال پرده عین پرده کے نماید اینجا سر همه اوست هویدا گردد
امام بحق ناطق ابو عبد الله جعفر صادق سلام الله علیه و علی سائر اهل بیت الطهارة گفت
ان الله تجلی للناس فی کلامه مقصود امام کشف این سر ست فافهم اینجا نکته دیگر است
که پرده دیدن دیگر ست و در پرده دیدن دیگر آنکه پرده بیند محجوب ست و آنکه در پرده بیند
مشاهد آخر این دیدن و شنیدن همه در پرده ست اگر پرده برافتد نه دیدن بود نه شنیدن
؎ هست از پس پرده گفتگوئی من و تو ٭ چون پرده برافتد نه تو مانی و نه من و این
سخن در بعضی رسایل گشاده تر ازین گفته شده ست آنجا باید نگریست روی سخن بسوی
دیگر بود و سر بجای دیگر کشید اینهمه از جوش درون و طغیان قلم ست که در عریضه مکاتیب
عرض کرده بود اما بی قصد و خواست سخن را سخن پیوند داد و سخن در مکاتیب بود و در آنکه
مکاتیب موروث صحبت معنویست ذکر آن مجموعه که در خدمت گذرانیده ست تقریب یافت
که مضمون آن متکفل حصول اینمعنی ست بخداشگرف حریفی ست و خوب همنشینی ست
اگرچه از لکنت و عجمیت خالی نخواهد بود اما شاید که در وقتی یگانه سخنی گوید که بکار آید و در

دل نشیند من آنرا رسائل میگویم و نام مکتوبات بران نمی نهم که یاد از مکتوبات شیخ
شرف الدین بن یحیی منیری قدس الله سره و مکتوبات قطب جهرمی علیه الرحمة
میدهد و ایهام دعوی میکند یعنی دیگران دارند ما نیز داریم معاذ الله از انچه دیگران
دارند ما هیچ نداریم بلکه انچه دیگران ندارند هم نداریم دعوی از ما نمی آید جز شکستگی
و نیستی نه دعوی نیستی که آن نیز از هستی ست ؎ در راه ما شکسته دلی میخرند و بس
باز از خود فروشی ازین راه دیگر ست ؎ در بعضی منظومها که در عهد طفولیت سرزده
بود گفته شده بود ؎ عجب از طور خود پسند است ؎ طور ما طور دردمند است
هیچ چیزے چو دردمندی نیست ؎ که در و بوے خود پسندی نیست ؎ باز می بینم
ربط سخن از دست رفته پس کنم مقصود آن بود که اگر گاهے آن مجموعه را بتصور
صحبت معنوی نگاهی میکرده باشند دور نباشد گاهے چه باشد وصیت میکنم که
یکبار از اول تا آخر حرف بحرف عبور فرمایند که روی بجانب راه راست دارد در
طبیعت انصاف گوارائی دارد و اگر در اوقات خلوت جلیس وقت و انیس حال سازد
ذوق دیگر و لذتے دیگر خواهد آورد زیاده گستاخی غریب نیست عاقبت بخیر باد
استغفر الله و اتوب الی الله و لا حول و لا قوة الا بالله و صلے الله علے سید الانام
الداعی الی طریق الحق و الیقین محمد و آله و صحبه و اتباعه اجمعین هداة طریق الحق و المحبین
علوم الدین و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

الرسالة الخامسة و الخمسون تبصرة الاغنیا بان الفقر مرآت جمال الغنا

الله در سوله

دل میطپید و زبان می لغزد و دست می لرزد و قلم می شکند و کاغذ می بیچد که چه گوید
و چه نویسد و از کجا دم زند و از کدام راه در آید تا بهبهت و شوکت و جاه و جلال و عزت
و کمال آن معلی جناب را اندیشید و بمقام دهشت و ادب ایستاده و بر صفت ذاتی

خود که عجز و بیچارگی و ضعف و ناتوانی سمت نظر افگنده بزبان عرف و عادت که
در خطاب فقرا با امرا جریان یافته ست سخن کند یا بر حسن خلق و تواضع و شفقت
و رحمت و نزول از مقام عزت و جبروت که از ایشان در وقتی مشاهده کرده ست
اعتماد نموده و بر رفعت مقام فقر حقیقی اگرچه دران پایه نباشد نظر افگنده بی تکلف
زبان جرات و جسارت کشاید و اگر براه افراط و تفریط نرفته و در بلند و پست تفتاده
در راه میانه که خیر الامور اوسطها ست در آمده نزدیک بعنوان نفس الامر و بیان واقع
تکلم کند و بعرض و اداء نصیحت و خیر خواهی که سرمایه وقت درویشان ست تعرض
نماید اولے بیاید و تازه ترے نماید و چون از بساط قرب و حضور دور ست درین
تردد مے افتد و اگر در بزم حضور و یکبود سخن بر طبق مزاج وقت و حال میکرد بیشک
مقبول می افتاد اکنون نیز باید عفو و صفح سخن میکند و التوکل علی الله شعر حافی
رحمة الله علیه علی مرتضی را رضی الله عنه و کرم وجهه در خواب دید گفت یا امیر المومنین
سخنے فرما که پند پذیر شوم بدان فرمود چه نیکوست مهربانی اغنیا بر فقرا بطلب ثواب و رضای
خدا و چه زیباست ناز فقرا بر اغنیا نظر بقدرت و غنای وهبی تعالی و درویش ست که
حق جل و علا از عزت و جلال و مال و منال و فضل و کمال نصیب ایشان کرده ست
بمقتضای طبیعت احتیاج و نیاز بغیر را بدان راه نیست چه معنی غنا توانگری و بی نیازی ست
و بی نیازی با نیاز جمع نشود و اگر توانگران را رجوعی و نیازی خواهد بود با طائفه درویشان
خواهد بود اگر درویشان حقیقی اند از جهت طلب دعا و نصرت ظاهر و توجه و امداد باطن که
کارگر تر از صد لشکر ست و نورانیت بخش کشور دل ست و اگر درویشان مجازی باشند از
جهت ظهور اثر جود و کرم که فقر درویشان آئینه جمال غنای توانگران ست حق جل و علا
بآن کمال حقیقی و غنای ذاتی که بهیچ نوع و بهیچ وجه نقص و احتیاج را گرد سراپرده کبریا
و جلال وهبی تعالی و تقدس راه نیست عالم را آفریده و بندگان را بنیاز بندگی و پرستش امر فرمود

تا جمال و کمال خود را جلوه نماید و ظاهر گرداند چنانکه گفته است ظهور تو بمن است
و وجود من از تو + فلست تنظر لولای لم اکن لولاک + صاحب حسن را آئینه می باید که
در وی تماشای جمال خود کند اگرچه اصل حسن محتاج آئینه نیست اما تجلی مظهور مقتضی
آنست حسن بآن ناز که دارد بنیاز مند عشق ست عشق خود سراسر نیاز و بندگیست
نیازی هست خوبان را بعشاق + ولیکن محتجب در پردهٔ ناز + ملائی را دم فرماند
میل معشوقان نهان ست و ستیر + میل عاشق باد و صد طبل و نفیر حسن تر از عشق
من آوازه شد بلند + محمود ساخت شهرهٔ عالم ایاز را + محبوبان اگر بر عزت و حسن
بنازند و بی نیازی خود بایستند و با محبان التفات نکنند و خود با خود عشق بازند
اما عشق مقناطیس جوهر حسن ست و بجاذبهٔ محبت حسن را بخود میکشد و بیتابانه بجانب خود
می آرد و بی حسن خود باقتضای ظهور او را بخود میکشد بلکه خود بجانب وی می آید محبت
از طرفین ست و خود محبت یک نسبت ست که اندو طرف سر کشیده و پر تو انداخته هر یکی
ناهی جدا نهاده ست و در هر طرف رنگی دیگر گرفته ناز و نیازی در میان آورده است
اگر از رنگ دوی و غیریت قطع نظر نمایند هر دو یکی گردد و لیکن لذت در دوئی و مائی
و توئی ست و بید ایش عالم برای این ست خود را بتکلف دگری ساخته ام +
تا شاد کنم آن دگرے را که منم + غرض عرض دعا بود سخن بجانب دیگر رفت الحمد لله که
بجانب محبت رفت که خلاصه کار ست و دعا نیز ناشی از محبت ست و محبت را دو سبب
حسن و احسان هر کس دارد اگرچه اثر حسن او که احسان عبارت از نیست بکسے نرسد
محبوبست چندین مردم که در اقاصی عالم هستند بر که حکایت فضل و کمال ایشان را
می شنود بیک باعثه محبتے در خود می یابد اگر چند اثر نعمتے از ایشان نمیرسد و اگر حسن و
احسان جمع گردد محبت تمام شود و کمال پذیرد و مالک تمامه دل گردد که آدمی بر محبت
منعم مجبول ست و حقیقت این هر دو صفت خاصه درگاه حضرت ربوبیت است

ازانجا پرتوی بر ذرایر موجودات افتاده خصوص بر افراد انسانی که اتم مظاہر شیونات الٰہیہ اند
خوشا سعادت مند و حذا نیکبختی که ظہور این صفت در جوہر ذات وی بر وجہ تمام و کمال
ظہور نموده از صفت کمال و تکمیل نشان مند شده باشد قدر نعمت حق باید شناخت و وظیفہ
شکر بجای آورد ذکر شکر سبب مزید نعمت ست اگرچہ ادای حقیقت شکر در نظر عقل محال ست
ولیکن نظر بوظایف شرع کہ مولے تعالے النعمتہا بر بندگان افاضہ نموده و بر ہر نعمتے
شکری معین ساخته ست ممکن ست ؎ سر بسجدہ شکر خواہد سجدہ ؎ پای بخشد شکر
خواہد قعدہ ؎ این در عبادت بدنیست و عبادت مالی ہمبرین قیاس ست والتوفیق
من اللہ اینجا نکتہ لطیست باریک کہ شکر را بجناب قدس حق نیز نسبت کرده اند کہ واللہ
شکور حلیم چنانکہ بندگان شکر مولے تعالے میگویند وی تعالے نیز شکر بندگان میگوید
یعنے جزاے شکر ایشان میدہد و سبب مزید نعمت میگرداند تبارک اللہ وجون وے
سبحانہ جزای بنده میدہد از باطن بنده نیز میباید کہ بجناب حق چیزے راجع گردد آن مزید
محبت ست پس شکر بنده سبب مزید نعمت ست از خدا و شکر مولے تعالے موجب
مزید محبت ست از بنده و ہل جزاء الاحسان الا الاحسان از انجا منت و نعمت و از اینجا
محبت و خدمت و نعمت دادن نیز اثر محبت ست نخست ترا دوست داشت
و نعمت داد تو نیز او را دوست دار و اطاعت کن پس دوستی در ہر دو جانب ثابت
گشته اینجا سر بجہم و یحبونہ پیدا آمد و محبت تا بیگانگی نکشد نمایستد از اینجا توحید ناشی
گردد و آنکہ ہمہ را یکی می شناسد و یکی می بیند از زور محبت و غلبہ استغراق ست والا
خدا خدا ست و بنده بنده تا اینجا باید رسید باقی سر حقیقت را بخدا باز گذاشت
واللہ اعلم باز سخن در محبت افتاد و از محبت بتوحید کشید سخن بجای رسید کہ آنجا سخن
نیست ؎ قلم اینجا رسید و سر بشکست ؎ عاقبت بخیر باد ؎
الرسالۃ السادسۃ والخمسون فی اسقاط اعتبار الاجساد والاشباح عند ملاقات

واللہ شکور حلیم

اعلم ان اللہ علی کل شئ قدیر وان اللہ قد احاط بکل شئ علما - بسم اللہ فاتح الوجود والحمد للہ
مظہر کل موجود ولا الہ الا اللہ توحیدا مطلقا عن کشف وشہود بہ یبدا الامر والیہ یعود وسبحان
اللہ منزہ عن ادراک کل من سوا من شاہد ومشہود واحد احد کان ولم یکن معہ شئ وہو
الآن علی ما علیہ کان قبل حروف الجدد ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم کنز اختصنا بہ من
خزاین الغیب ومواہب الجود استنزل بہا کل خیر وادفع بہا کل شر لا افتق بہا کل رتق انا
للہ وانا الیہ راجعون فی کل امر منزل او ہو نازل فی کل حال ومقام وخاطر وارد ومقید
وورود واللہ ہو المرجو بکل شئ ہو المامول والمقصود ہو الاول والآخر والظاہر والباطن وہو
بکل شئ علیم قبل کون الشی وبعد الوجود وطن الاحدیۃ ظاہر بالواحدانیۃ وعنہ وبہ کان کل
شئ ولا شئ الا ہو بالحقیقۃ المعدوم والمفقود لہ الاحاطۃ الواسعۃ والحقیقۃ الجامعۃ والسر القایم
والملک الدایم والحکم اللازم اہل المجد الثناء کما ہو اثنی علی نفسہ فہو الحامد والمحمود وصلے اللہ علے الاول
فی الایجاد والوجود الفاتح لکل شاہد ومشہود السر الباطن والنور الظاہر والروح الاقدس
علے النور الاکمل البہی القایم بکمال العبودیۃ فی حضرۃ المعبود الذی من افیض علی روحہ من
حضرۃ روحانیۃ اتصلت بمشکاۃ قلبہ اشعۃ النورانیۃ فہو الولی المقرب والعبد المسعود صلی اللہ
وسحابہ خزنۃ اسرارہ ومطالع انوارہ کنوز الحقایق وہداۃ الخلایق وعلی سایر اولیاء امتہ
ومشایخ ملتہ ہداۃ طریق الحق ومحی علوم الدین وسلم تسلیما کثیرا وسبحان اللہ وما انا من
المشرکین حسبی اللہ نعم الوکیل ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم ہذہ کلمات نص کمل
العارفین وقلمہا تمہیدا المکتوب ارسلہ الی بعض السادہ من اہل حرمین الشریفین
وہی ہذہ اما بعد فقد وصل الینا کتاب کریم جلیل من سید کریم جلیل النسیب حسیب عالم
فاضل عارف کامل تقی نقی قدوہ اکابر الحرمین الشریفین وزبدۃ امجاد المقامین
الکریمین سلالۃ بیت الشرف والطہارۃ وذریۃ دار الفضل والکرامۃ المنجذب بکلیتہ الی

مولاه والمنقطع بصدق همته عما سواه سيدنا ومولانا السيد العارف بالله مولانا السيد علم الله
بن عبد الله من اولاد اكرم اولياء الله الذى قدمه على رقاب جميع اولياء الله رضى الله
عنه وارضاه كتاب عزيز يجدد عهد المحبة ويصمم عزم الوصال عمر دار القلب ووسع وادى
الخيال كتاب تفوح منه روايح الحقيقة وتبوح اسرار الجذب لاهل الطريقة ويذكر ارضا
مباركة زادها الله بركة وتعظيما ومعابدها التى كان الملوك بها يذهبون خليفا راجيا ان
يغفر بتربتها خداقد صار بالتغفر لباحتها البقار ومتحسرا على ما فاته من الواجب الذى
يحل وصفا وتعريفا وتهيج اشواقا كامنة من تلك المقامات الشريفة والحضرة المنيفة بريف
الحمى العزيز من الحياشرى فبعثى نوى وذكرك الزياد ويهيج اشواقى وقست مهجتى وادى
الى عهد الصبابة والفتيات دعى الله ايامى مضت فى ولوعتهم * فما كان صفا ما واليا
واطيبا * فلا عيش الا فى مواقف حبهم * اما سوى هذا فضدى كالهبا * والعبد الضعيف
قد كان بها مدة مديدة وايا ما عديدة وكان مستفيضا من الانوار القديمة والجديدة
فى حضرت مولانا سيد الشيخ عبد الوهاب المتقى قطب الوقت وصاحب الزمان الشمعة المضيئة
من الهند فى ذلك المكان كما كتب بعض مشايخ اليمن الى اهل مكة فى تعريف هذا الشيخ
ولعلكم سمعتم هذه الكلمة بمكة من الاصحاب والاخوان والبصرتم فضايله وشواهده بعين البصائر
فانه رضى الله عنه كان مشهورا فى ذلك المقام من الاعيان والاعلام وشيخه الشيخ الامام
الاجل الاكرم والفرد الاوحد الاعظم الشيخ على المتقى اظهر واظهر واشهر واغنى عن التوصيف
والبيان ولعل الملوك قد تشرف بكم فى ذلك المقام الشريف بل قد يظن انه قد جاركم
فى المراكب الهندية سنة الف ولا يدرى انكم مقيمون بهذا البلاد بذلك الزمان اورجعتم بالخير
والكرامة الى مكة ثم جئتم مرة اخرى واعلم الاشياق الى حضرتكم غالب لكن قدر الله وقضاءه
لارادة العباد سالب ومع ذلك نرجو الله ان يخصنا بهذه الكرامة ولا يحرمنا من بركات
عباده الصالحين ولا يتركنا فى ورطة الحرمان والغرامة وانتم اهل الجذب والقرب

ومحل خرق العادة ونحن من اهل الطلب والوجدة والارادة فان قضى الله بيننا وبينكم
بالملاقات فما ذلك على الله بعزيز وهو على كل شئ قدير والا فملاقات القلوب اوقع وليس
في طرق المحبة مراحل القرب لاقليل ولا كثير ونذكر حكاية خطرت ببال مناسبة الوقت
والحال وهو ان السيد الاجل الاكرم الاعدل السيد حاتم اليمني المخائي من بني الابدال
رجل مشهور مذكور من رجال الله في تلك البلاد ومن خيار عباد الله المقربين ومن
سادة العارفين وله ديوان شريف مشتمل على الحقايق واللطائف ومن كلماته قدس سره
في بعض رسائله قد نطقت التراجم الالهية والالسنة الربانية بكلمة نورية واشارة وحية
ان من تركهم القلوب لاجل الله اورثه الله حياة قلب يصير بذلك اكسير اعزيزا اذا
وضع وزنه منه على الاكوان القلب فيها ابريزا وقد يصير كمثله وليشا كله في فعله ولا شك في
ذلك عند اهل الايمان بالله وباوليائه المتمسكين باذيال محبته انبيائه واصفيائه والمقصود
انه قد قصد هذا السيد حاتم زيارة سيدنا الشيخ عبد الوهاب وجاء من اليمن بهذا القصد الى
مكة المشرفة فجلس في الحرم واستاذن الشيخ دخوله عليه فلم ياذن له الشيخ وقال ملاقات القلوب
اوقع فرجع السيد حاتم راضيا عن الشيخ بهذا المقدار وقد نقلت انا هذه الحكاية لاحد من
سادات الهند رومي وتعجب من ذلك فقال يا هذا لاهل الاستقامة والكرامة شان
آخر لا يدركه ولا يدريه اهل الرسوم والعادات انتهى يا سيدي هذه البقعة التي نزلتموه بقعة مباركة
منزل الاخيار ومسكن الابرار والصالحين من عباد الله اقدمهم ورئيسهم قدوة الصالحين
ورئيس المساكين مولانا الشيخ خواجه حسام الدين اجل من اهل الخير والبركة والصدق واليقين
فكل من في هذه البقعة موسوم بالصلاح والفلاح ومشغول بذكر الله سبحانه في الصباح و
الرواح به ولا حاجة الى التفصيل والبيان والعيان لا يحتاج الى البرهان خصوصا السيد
الاجل الاكبر ابراهيم اجل من اهل الهند والاشراق مصدوق شاب نشا في عبادة الله
المتوجه بهمته الى مولاه وبارك الله لنا وكم واصحابنا واحبائنا وسائر المومنين والمسلمين

من امته سیدنا محمد سید المرسلین وافضل الخلایق اجمعین صلے اللہ علیہ وعلی آلہ واصحابہ
واتباعہ الی یوم الدین وعلی سائر اخوانہ من النبیین والصدیقین والشہداء
والصالحین وعلی کل ولی للہ فی العالمین وعلی سیدنا الشیخ محی الدین عبد القادر
المکین الامین وآخر دعوٰاہم ان الحمد للہ رب العالمین اقول قولی ہذا واستغفر اللہ
ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم

الرسالۃ السابعۃ والخمسون فی ذکر الاحوال والاقوال مبنیۃ علے غایۃ طریق الاستقامۃ والاعتدال

اللہ ورسولہ

الحمد للہ الذی شرف خواص عبادہ بکشف حقیقۃ کلمۃ التوحید ونور بواطنہم بنور التجرید
والتفرید وخص من شاء بمزید الفضل والاحسان والبسہم بید کرمہ من الملابس العرفانیۃ
الجبروتیۃ واللاہوتیۃ باللطف والامتنان فصارت لہم حقایق الصفات والاسماء لباسا
وکانت لہم الحقیقۃ فی تحقیق عبودیتہم من الحق اساسا واشہد ان لا الہ الا اللہ وحدہ
لا شریک لہ شہادۃ لا شاہد لہا سوی احدیۃ ذاتہ ولا بینۃ لہا سوی اسمائہ وصفاتہ
واشہد ان سیدنا ومولانا محمدا عبدہ ورسولہ الذی انقذ امتہ بنور ہدایتہ من تیہ الضلال
وہداہم بہ الی الدین القیم من غیر الاختباط والاختلال وعلی آلہ واصحابہ واتباعہ اجمعین ہدایۃ
طریق الحق ومحی علوم الدین اما بعد فقد وصل الینا من السید الاجل الاکرم والولی
الاغر الاعظم عین الاعیان وعلم الاعلام کتاب بل کتب لا یحیط بدرکہا العقول والاوہام
قد اخرج من بحر باطنہ الی انہار قلوبنا امواجا ولعث من سلطان علمہ ومعرفتہ الی بلاد
اذہاننا افواجا وامواجہ والکانت یری متکررۃ وافواجہ متشابہۃ لکن فی کل موج درر
آخر وفی کل فوج شوکۃ اخری لا یزید النظر فیہا الا حیرۃ تدہش ابصار القلوب وعبرۃ تفتح ابواب
اسرار الغیوب قد لعث مطالعتہا من الباطن کوامن الاسرار واطلع شموس المعارف من

مطالع الانوار فاراد المملوک ان یعفوه ویذهب علی اثاره ویقتبس ویستفید مهما امکن من انواره
واسراره ولکن یا سیدی هذا العبد ممنوع من التکلم بالحقایق والاسرار ومامور بالوقوف علی
بیان آداب الشریعة فی خلال الاثار وقد وصانا شیخنا ومولانا سیدی الشیخ عبد الوهاب التقی
القادری الشاذلی الحنفی فی ماکتب لی من الوصایا وهب لی من العطایا قال ووصیته ان
لا یتکلم بالحقایق والرقایق بل یبین للخلق علم المعاملات وما ینتهون به من العیوب
وقال رضی الله عنه ولا یقدم الباطن علی الظاهر ولا یکتفی بالظاهر عن الباطن وقال کن
فقیها صوفیا ولا تکن صوفیا فقیها وقال ینبغی ان یشتغل بمطالعة کتب الغزالی کالاحیاء
ومنهاج العابدین لا کالنفحة والتسویة والمصون به عن غیر اهله ویجعل نصب عینیه کتاب
عین العلم هذه نص عبارة الشیخ ووصاه ایضا بان لا یتکلم الا فی ابواب الدین والملة
وفیما فیه ترویج الدین وتجدید الشریعة وحفظ عقاید الدین واحکام السنة ولا یخرج عن دائرة
الاعتدال وحیظ الاحتیاط والاستقامة ولا یقع فی اشارات الوجودیة وتاویلات الباطنیة
مما یوجب الحسرة والندامة وکان له رضی الله عنه فی هذا حکایات وروایات فمن ذلک انی راءته
یوما یقابل کتابا فقلت له یا سیدی ما هذا الکتاب وما اسمه ومن مصنفه قال هذا کتاب اسمه الانسان
الکامل ذکر فیه الحقایق والاسرار علی طریق الشیخ بن العربی تصنیف شیخ عبد الکریم جیلی
من اهل الیمن وقال لهذا الشیخ تفسیر فسر فیه بسم الله الرحمن الرحیم فی تسعة عشر مجلدا لعدد
حروف کل مجلد فی حرف وقال لقد راءینا اربعة وخمسة من مجلداته وتکلم فیها بما لا یسعه
الاذهان ویضیق عنه نطاق البیان وقال کان شانه فی التصنیف فی الاکثر انه کان
یسبح فی المفازات والبراری فقراره واصحابه اذار او بناء او شجره وضعوا فیه القراطیس
والدوات وشیئا من الاطعمة والفواکه والثمرات فاذا مر الشیخ علیها والیها حیران جلس
کتب اوراقه وترکها فی ذلک المکان وذکر شیخنا رحمه الله انا کنا فی المراکب فرءینا فی المنام
انه جاءنا رجل شیخ کبیر نورانی فقلنا من انتم فقال انا عبد الکریم الجیلی جئت لازورکم فلما اصبحنا

سان المعلم عن مكان المركب قال انه مساست دعدن وقبر هذا الشيخ عبد الكريم بعدن
فالتمس المملوك الكتاب المذكور من الشيخ ليطالعه فتوقف فيه فقال اتريدونه وقطع الغوث
لا باس انشاء الله تعالى قال هذا توقفا وترددا ودفعا للسوال ومقصوده ان لا يعطيه ولا
يسامح فيه ثم قال يا اخوان في هذا الكتاب وامثاله سموما مموهة بالسكر ان كان احد قادر على
التمييز والتفريق فالنظر له فيه مبارك والا ففيه خوف الهلاك والعتاب فلم يعطه الكتاب ولقد
اتى عند الشيخ يوما نسخة من الفتوحات المكية للبيع وكان نسخة صحيحة مليحة فيرغب انا فيها
فقال تريدان تحصلوه وتشتروه قلت ان تيسر انشاء الله قال خذوه لا باس فان في
هذا الكتاب علوما كثيرة جليلة غريبة ولكن بشرط ان لا تقعوا في مبهماته وموهماته وتحفظون بوضحاته
ومع ذلك كان يوصي بحسن الاعتقاد في القوم وعلومهم وكلماتهم ويقول اسلم تسلم واقرا لي
في ذلك كتاب سيدي احمد بن رزوق المسمى بقواعد الطريقة في الجمع بين الشريعة والحقيقة
وهو كتاب جليل عجيب جامع بين طريقة الفقه والتصوف والعلم والحال لا ينتفع به الا فقيه
محب مشرف على الاحوال صوفي محقق مقيد بالاعمال ولا ينتفع به فقيه متعسف عنيد ولا صوفي
متعسف مفرط بعيد يحفظ كلا الجانبين ويجمع كلا الطريقين ولقد شرح اكثر مقاصده هذا الفقير
وترجمه بالفارسية في رسالة مسماة بمزج البحرين في الجمع بين الطريقين وكذلك جرت عادة
هذا العبد الضعيف فيما يصدر منه من التصنيف والتاليف الرجوع الى كلام الائمة الذين هم مجمع
الطريقين والمتفق عليهم بين الفريقين على طريقة تواليف سيدي الشيخ الامام العارف
على المتقي رحمة الله عليه رحمة واسعة وقد اتفق للعبد من ذلك حتى جاوزت الثمانين وبلغت
التسعين والله الموفق والمعين يا سيدي قد اقرا لي الشيخ اكثر كتب القوم مما تيسر وحضر سوى
الكتاب المخصوص فانه اوقفني فيه مقام التوقف والتسليم ولم ياذن بالتعليم والتعلم غير اني
اخذت منه الاجازة ان اتفق صحبة اهل وطالب صادق ثابت في الاعتقاد والايمان
ولم يتفق لي ذلك الى الآن وكان رضي الله عنه يقول ليس الشان ان يوخذ علم المعرفة

من هذه الكتب وانما الشان ان يوخذ بالعمل والسلوك واتباع طريق الدين فاذا انجلت
المراة وصفى القلب وقع فيه ما يقع وينكشف بنور الايمان واليقين وكان ايضا يقول ايها
اولا تصحح العقيدة على طريق السنة والجماعة فانه الدين الذى جاء من عند رسول الله صلى الله
عليه وسلم والصحابة قال بعد ما استقامت هذه العقيده وصحت واستقامت بحيث تغلب عليكم ولا يبقى لكم
فيها اختيار وصرتم مضطرى فى قبولها واعتقادها ان طالعتم كتب القوم واستفدتم
منها فحسن مبارك ولكن الشرط المذكور وهو عدم الوقوع فى المبهمات والموهمات بحسب المقدور
وقال فان رائيتم فيما ينقل من كلمات اهل الحقيقة ما يخالف ظاهر الشريعة عارضوه تارة
بنفى نسبتها اليهم واخرى بتاويلها وتطبيقها بالحكم الظاهر والحق القويم فان لم تيسر التطبيق
والتاويل فالاحوط التوقف والتسليم قال الشيخ الامام العالم العارف الفهيم الفاروق
سيدى احمد بن زروق رحمه الله فى كتاب قواعد الطريقة مبنى العلم على البحث والتحقيق ومبنى
الحال على التسليم والتصديق فاذا تكلم العارف من حيث العلم نظرنا فى قوله باصله من الكتاب
والسنة واثار السلف لان العلم معتبر باصله واذا تكلم من حيث الحال سلم له ذوقه اذ لا يوصل
اليه الا بمثله فهو معتبر بوجدانه فالعلم به مستند لامانة صاحبه ثم يقتدى به لعدم عموم حكمه الا
فى حق مثله وقال ايضا يعتبر الفرع باصله وقاعدته فان وافق قبل والا رد على مدعيه ان
تاهل او ياول عليه ان قبل او سلم ان جلت مرتبته علما وديانة ثم هو غير قادح فى الاصل
لان فساد الفاسد اليه يعود ولا يقدح فى صلاح الصالح شيئا فغلاة الصوفية كاهل الاهواء
من الاصوليين وكالمطعون عليهم من المتفقهين يرد قولهم ويجتنب فعلهم ولا يترك
مذهب الحق الثابت بنسبتهم له وظهوره فيهم وقال ايضا قال شيخنا ابو العباس الحضرمى بعد
كلام ذكره الجاهد لمن يوحى اليه شئ من هذا الكلام وما يفهمه معذور ومسلم له حاله من باب الضعف
والتقصير والسلامة وهو مومن ايمان المخالفين ومن يفهم شيئا من ذلك فهو لقوة ايمانه
معه واتساع دايرة علمه ومشهده واسع سواء كان معه ظلمة او نور بحسب ما فى القوالب من الود الكريم

الموضوعة علی ای صفة کانت وہذا شئی معروف مفہوم وہو عجیب انتہی وکان سیدی شیخ
عبد الوہاب یقول المراد بالظلمة المعصیة وبالنور الطاعة وقال التوقف فی محل الاشتباہ
مطلوب کذمہ فیما تبین وجہہ من خیر او شر وبنی الطریق علی ترجیح الظن الحسن عند موجبہ
وان ظہر معارض وقال قوم ما ادی الیہ الاجتہاد جزم بہ ثم امر الباطن الی اللہ ومن ثم
اختلف فی جماعة من الصوفیة کابن الفارض وابن جلاد العفیف التلمسانی وابن دواسکر
وابی اسحق التجیبی والتستری وابن سبعین والحاتمی والمراد بالحاتمی ہو الشیخ ابن العربی
لانہ من اولاد الحاتم الطائی وہذا الشیخ قد اختلف فیہ الناس قدیما وحدیثا وہو بحر مواج
فی العلوم الحقایق والمعارف موصوف لکن فی طریق الہدایة والاتباع غیر معروف قال
ابن رزوق سئل شیخنا ابو عبد اللہ الفوری رحمہ اللہ وانا اسمع فقیل لہ ما تقول فی ابن عربی
فقال اعرف بکل فن من اہل کل فن فقیل ما سألناک عن ہذا قال اختلف فیہ من الکفر الی
القطبانیة قیل فما ترجح قال اسلم تسلم قلت لان فی التکفیر خطرا وتعظیمہ ما عاد علی صاحبہ بالضرر
من جہة اتباع السامع بمہماتہ وموہماتہ واللہ اعلم وکتابہ فصوص الحکم فیما یفہم من ظاہرہ
ویتبادر الی الفہم محل التردد والانکار بلا شبہ عند ذوی البصایر والابصار والوقوع فیہ
بالتقلید اعتقادا کل ما فیہ بعید ولیس طریقة التصوف منحصرا فی العلم بالفصوص والفتوحات
ونحوہما وانما حقیقة التصوف صدق التوجہ الی اللہ من حیث یرضاہ الحق وبما یرضاہ
کما ہو مقام الاحسان المشار الیہ بقولہ صلے اللہ علیہ وسلم ان تعبد اللہ کانک تراہ فالاسلام
اشارة الی العقد والایمان واشارة الی الکلام والاحسان اشارة الی التصوف کما جاء
فی الحدیث جبرئیل یا سیدی کان والدی من الفقراء الواصلین العاشقین وکان کاسمہ
سیفا قاطعا للاغیار وماحیا للآثار وکان مشربہ التوحید توحید الوجود وقد رزق فیہ الذوق
والشہود وکنت طفلا فی حجرہ وکان یرضعنی من ثدی حالہ ومقالہ وکنت ذا حال فی اوان
الصبا فلما خلت فی میدان علم الظاہر وتحصیلہ وضبط مجملہ وتفصیلہ ذہب منی شئی

من ذلک فتر الحال ولکن لما کان دخل فی القلب من اول الامر من عهد لصبا استقر فی
الباطن بحیث لا یقبل الستر والخفاء اجد فی باطنی شاهدا علی التوحید وانه لیس فی الوجود الا الله
الواحد الاحد الشهید وکل ما ظهر فمنه وبه بل هو الموجود والمشهود ولا یعقل عندی سوی هذا
والقوم یقولون نه طور ورا طور العقل ولکنه عندی بحکم الانصاف والانصاف هو الحق
الثابت المعقول شهد باطنی ما ذا یکون سوی الله وکان الله ولم یکن معه شیء فمن این
جاء سواه وما کان سواه ومن یکون سواه وماهیة الممکنات معارومته فی حد ذاتها فما ظهر
فیها الا وجود الحق سوا یقول بایجاد الاشیاء او بظهوره فیها وتمثله بها عبارتنا
شتی وحسنک واحد وعندی ان القول بایجاد العالم یکفی فی وحدة الوجود وفی القول
بان لیس فی الوجود الا الله وقولهم الله ولا سواه وامثال ذلک وقد قال بعض العارفین
لا یعقل لصدور الکثرة من الوحدة وجه سوی التوحید وکان والدی یقول بالفارسیة
اینجا سه عبارت ست همه از وست وهمه بدوست بل همه اوست وکان یقول احسن العبارات
همه از وست ومعناه معنی همه اوست فان من غلب علیه باطنه التوحید یفهم معنی التوحید من
کل عبارة وبکل اشارة وکان یقول والدی وکان یشکل علیها القول بالتوحید فلما تعقلنا
معنی التمثل حل الاشکال وارتفع الاشتباه فی الحال لان فی القول بالتمثل یکون الغیریة الغیر
کلاهما محفوظان ویصح معنی قوله تعالی والله من ورائهم محیط بحقیقة التمثل باقیة علی ما هی علیه ثابتة
فی حد ذاته لا تغیر فیه ولا تحول مع ان مثال الذی تمثل به عینه باعتبار حقیقته ما ثم سواه
وهو صورة العلمیة التی اخاض علیها وجوده بقدرته له علی هذه الافاضة مما کان تمثل جبرئیل
بصورة دحیة وقد قال الله سبحانه فتمثل لها بشرا سویا فهو الظاهر الساری فی جمیع الذرای من
الانفس والافاق مع بقاءه علی ما کان علیه من البطون والاطلاق هذا ولکن شهودنا یا یه
للحق لیس علی هذه الطریقة التوحیدیة المتعارفة کما یقولون انا نشاهد الحق فی الاشیاء وکل شیء
مظهر ومرآة لشهوده بل شهودنا متعلق بالاحدیة المطلقة التی هی غیب الغیب مع قطع النظر

عن الاشیاء والاشیاء مذہول عنہا یتعلق اللطیفۃ المدرکۃ بالحقیقۃ المطلقۃ
التی اسم اللہ وہو سماہ ومدلولہ مع قطع النظر عن اللغۃ العربیۃ او الفارسیۃ او الترکیۃ
او الہندیۃ وشہود الذات مجردۃ عن الملاحظۃ معانی الاسماء والصفات وہو ذکر الخفی وقد
یکون ہذا فی الابتداء فعلاً من الذاکر بتکلف فیہ ویصیر بعد ذلک صفتہ لہ لا اختیار لہ فیہا
فلما ان الباصرۃ لا اختیار لہ فی الابصار ولو تکلف فی نفسہ عدم حصولہ لما قدر وقد
یغیب الذاکر عما سوی اللہ وفی ہذہ الحالۃ ویسد ابواب الحواس ولا یمکنہ الذہول عنہ ولا تصیر
وقد یذہل فیہ ولا ما بالالتفات الی شیٔ ولکنہ اصل الحضور حاصل للذاکر فی ہذا احوال ثلثۃ
اولہما کالوجع فانہ قد یحصل ذہولا ما عنہ بالتفات النفس الی شیٔ مثل الحکایات مع الاصحاب
والاحباب ونحوہا وقد یکون مثل الطائر المعلم کالباز ونحوہ یطیر ویذہب عن الید ویرجع ویحتمی
بادنی توجہ ودعاء وقد یکون بحیث لا سبیل للذہول الیہ کالعطش المفرط فانہ لا یمکن الذہول
عنہ قطعاً وللقوم خلاف فی دوام ہذہ النسبۃ فقیل تدوم وقیل لا تدوم ویتمسک فی عدم دوامہا
بقولہ صلے اللہ علیہ وسلم لی مع اللہ وقت الحدیث ویجاب بان المراد لی مع اللہ وقت دایم
مستمر علی خلاف ما یکون لغیری کما قال لست کہیئتکم وایکم مثلی والتحقیق ان الدایم المستمر
ہو اتصال السر والقلب وقد یتقلب والروح وان شغلتہ المحبۃ عن التفات الی ماسوی
المحبوب لکن قد یؤثر فیہا مجاورۃ القلب وبیوتتہا معہ وہذہ النسبۃ التی اشرنا الیہا
ہی النسبۃ النقشبندیۃ ولہا بیان شاف فی کلامہم وعیان کاف فی قلوبہم وحاصلہا
محو نقوش الاغیار عن لوح الادراک وتصفیۃ القلب عما سوی المشہود وطریقہم طریق
التصفیۃ وطریق السلوک المتعارف طریق التزکیۃ وفی طریق التزکیۃ معاملۃ مع النفس
ونزاع وجدال معہا وفی التصفیۃ ذہول عن النفس وصفاتہا وعن کل ما سوی المذکور
وکان الداعی الیہا والمرشد للطالبین فی بلدنا ہذا الشیخ العارف الکامل سر اللہ
الاعظم ونورہ الاتم سیدنا ومولانا خواجہ محمد الباقی قدس سرہ الاصفی وکان من رجال اللہ

المتنور بنور ذات الله صورة ومعنى والمتصف بصفات اهل الخصوص ظاهرا وباطنا وهو من
مشايخنا في هذا الطريق جزاه الله مناخيرا وكان قدس سره يقول هذا النسبة غاية حظ
روحانية العبد من ذات الله ونهاية نصيبه منه واما الكمالات الآخر التي هي آثار التجليات الصفاتية
التي يحصل لاهل السلوك من كشف العوالم ووجود المراتب فشئ آخر هذا وقد قرانا من كتابكم
الشريف من المعارف والحقائق مالا يسعه المقال مع ذكر الولد الاعز الاحق نور الحق حماه الله
وشافه من احوالكم واقوالكم من الحال الغالب والجذب السالب وما سمع من لسانكم من الاخبار
في صدق الهمة وعدم الالتفات الى الاغيار وبلوغ الهمة في ترك الله اسم والدنانير
وقلة المنام والذكر الدائم والقلب الصافي واختيار الغربة والتوكل على الله والانقطاع
عما سواه وكل ذلك عجيب غريب لا يتيسر الا بفضل الله وتوفيقه ولما سمع المملوك
حمايد صفاتكم وتصور مزيد خيركم وبركاتكم وكونكم قادمين من تلك المقامات التي تركتم فيها
البحار واللج وهم قد يبذل في طريقها الاموال والمهج خطر والى ان يدرك خدمتكم ويتشرف
بصحبتكم ولكن يا سيدي العبد معذور لا باعذار يتعارفها نفوس اهل العرف والعادات التي
يبعدهم ويحجبهم عن الوصول الى محال الخير والسعادة حاشا وكلا انما ذلك شان المتكبرين
والمحتالين ولا الفقراء والمساكين يا سيدي انى لما كنت في خدمة سيدي الشيخ عبد الوهاب
المتقي عرضت عليه احوالي من مبدائي ومآلي وقلت يا سيدي انا امرء نشأت من زمان
صغري في الرياضة للتعلم والتعبد لم اعتد بصحبة الناس والاختلاط معهم والدخول فيهم
ولما حصل لي بفضل الله طرف صالح من ذلك وقضيت وطرى وحاجتي مما هنالك
دعاني بعض اهل الحقوق الى الخروج الى ارباب الدنيا فادركت سلطان الوقت الامل
فاعتنوا بشاني ورفعوا مكاني واردوا ان يكثروا بي سوادهم ويحكموا بي بعدهم وابهة الضعيف
صورهم وسوادهم فحماني الله وعلم تيركنني معهم واوجد في قلب عبده جذبة هدانا الى هذا
المقام الشريف ولها قصة عجيبة وحكاية غريبة ذكرتها في اول تاريخ المدينة الذي انشئ

مسلمے یجذب القلوب الی دیار المحبوب لما وصلت ہذا المقام وسعدت بزیارۃ سید الانام
علیہ الصلوٰۃ والسلام وقعت فی خدمتکم وتشرفت بصحبتکم سری الی قلبی شئی من نور
الایمان واعمل ما یرد علی قلبی ما کان من بقیۃ الحرص والامل فالآن اریدان اسلک
طریق اتباعکم وادخل فی زمرۃ الفقراء من شیاعکم فسکت الشیخ واطرق ملیاً ثم رفع
راسہ وقال سبحان اللہ ما احسن ہذا الوکس احد قدمہ وجلس فی زاویۃ العزلۃ والخمول
فہو اعلی مرتبۃ فی الوصول والقبول ثم قال ولکن ہذا امر صعب شدید وثبات القدم فیہ
بعید والاصل فی ہذا ان یشترک المرء والناس ویخالطہم فی خیرہم ویجتنب عن شرہم فلذلک
لم یخالط الملوک والناس وحصل لہ مما فی ایدیہم الیاس ولم یذہب الی جوع البحر کما ہو عادۃ بعض
المحجاج من اہل الحرص والامل واللجاج الی دیار دکن وبیجاپور وبرہان پور ونواحیہا فمما یجب
علی الفقراء واہل ہذہ الطریقۃ منہ الہرب والنفور فخار بحمد اللہ سالماً عن الآفات
غانماً بما شاء اللہ من البرکات فی وطنہ المالوف یعنی حضرت الدہلی الذی ہو مکان
الفقراء والمساکین ومسکن العاشقین المحبین والتزم باب الفقر متوکلاً علی اللہ
راجیاً فضلہ وکرمہ فی دنیاہ واخراہ فآل الامر الی ما آل بفضل اللہ الکریم المتعال والقصۃ
طویلۃ یخاف فی ذکرہا السامۃ والملال والمقصود ان الشیخ قد امرنی بالخلوۃ والعزلۃ
والانفراد ولکنہ قد تساہل وتسامح فی ذلک ملاحظتہ ونظراً للاعتبار ولم یترک جانب
الرخصۃ راساً مخافۃ ان لا یری فی ذلک شدۃ وباساً فکان ہذا العبد الضعیف یمضی
اوقاتہ بما شاء اللہ من الاعمال والاشتغال ولکنہ کان یخرج الی بعض المواضع فی
بعض الاوقات والاحوال ویخدم ویزور بعض الاحباب والاصحاب من اہل الخیر ویتبرک
بصحبتہم ویتشرف بخدمتہم مامونا عن وصمۃ الغیر ولحوق الضیر ثم سلط اللہ علی یا سیدی
رجلاً من اہل سلسلتنا من عشاق الحضرۃ الجیلانیۃ ومجذوباً سکراناً بشراب المحبۃ
العرفانیۃ فجبرنی وقہرنی والزمنی الخلوۃ والعزلۃ والانفراد ومنعنی عن الدخول علی الناس

والتردد الی بیوتہم ومجتمعہم ولو کان مع الفقراء والصالحین من العباد وجد فی ذلک
وبالغ ولم یتسامح قطعًا وقال یا ہذا لا یطلب منک عمل غیر ہذا وقال ولا اقول انہ ذلک
من عند نفسی وانما ہو امر موکد من مکان آخر فعلیک بہ فالحقہ بالسوال عن الاطلاع
علی حقیقۃ ہذا الامر وانکشاف حلیتہ الحال فقال تدعو اللہ ان لا یطلعکم علی حقیقۃ الامر
ولا یکشفہ علیکم حتی یبلغ الکتاب اجلہ ویظہر عند ذلک ما ہو المرجع والمآل وبشرنی بان
فیہ الخیر کل الخیر انشاء اللہ تعالی وہذہ الحکایۃ ایضًا طویلۃ بنا سبہا الاختصار فالامر
واضح عند اہل البصائر وذوی الابصار ولم اکشف یا سیدی ہذا السر بغیرکم بہذا البیان
والتفصیل واللہ علم وہو علی ما اقول وکیل فہذا شانی واما تحیری فی امری ولا ادری ما یفعل
بی وماذا یکون عاقبتہ ہذا الامر تارکًا فی ذلک الاختیار والتدبیر الی تقدیر العلیم الخبیر واقول

ع رضیت بما قسم اللہ لی ✦ وفوضت امری الی خالقی ✦ لقد احسن اللہ فیما مضی کذلک یحسن
فیما بقی ✦ والمسئول من الاحباب الدعاء والاعانۃ والامداد بحسن التوفیق وثبات القدم
علی طریق الرشاد والسداد وانتم سکان بلد اللہ وجار بیت اللہ بل جار اللہ بالمعنی
المراد عند اہل اللہ ونحن الفقراء والمساکین المحتاجون السائلون الباسطون ید الفقر
والفاقۃ والباذلون فی طریق الطلب غایۃ الجہد والطاقۃ والناقصون فی جمیع مراتب
الکمالی والقاصرون عن کل ما نالہ کمل الرجال والمتضرعون الی اللہ الراجون فضلہ وکرمہ
بوسیلۃ خواص عبادہ المقربین الذین ہم سیوف القدرۃ ومقرب الحضرۃ والمتوسلون بہم
فی امور الدنیا والدین متبرکین عن حولنا وقوتنا ومجتنبین عن الدعوی وادعاء ما لیس فیہا
والتفوق والغلبۃ علی الناس اعاذنا اللہ من ذلک غیر مثبتین لانفسنا شیئًا
سوی العجز والتقصیر والفقر والافلاس وبعد تمہید ہذا الاعتذار واراء کتاب ہذا الاخطار و
حمل بعض ہذہ الاوزار لا عذر لنا ان جذبنا احد من المجذوبین الی المحبوبین ویتصرف فینا بقوتہ و
قدرتہ من وراء سجف الناسوت من بحار عالم الملکوت والجبروت بطریق خرق العادۃ

كما يكون للكاملين والمراودين لمزيد تقين اهل الطلب والارادة حتى يقوم الحجة وتفيح المحجة و
ويضيق عليهم الارض ولم يضيقوا الصبر والتوقف والتردد ولو على طريق التقدير والفرض
ولو خطر مثل هذا فلا اعتذار ولا صبر ولا توقف ولا اختيار تجلت لما ان تجلى علم الحق
واتى محب اذا تجلى تجلد هذا وان لم تكن نحن اهلا للجذب قابلا للكشف لما فى ظاهرنا من الاضداد
والاثقال وفى باطننا من الحجب والظلال فلا بد ان تخصوا بالشئ من فضلكم وبركاتكم بما عندكم
من الاذكار والاوراد والاحزاب خصوصا ربعين دعوة للحضرت القادرية الجيلانية افاض الله
علينا من بركاته وبركات علومه كما اشرتم بذلك فى كتابكم الذى شرفتمونا به وانتم من اهل
الجود والكرم فلا عزو للمسك ان يفوح ومن الكواكب ان يلوح وعندنا يا سيدى دعار بدرقة الايمان
لسيدى غوث الثقلين رضى الله عنه وصيغ للصلوات له وقد اجازنى سيدى الشيخ عبد الوهاب
بدعوات واوراد واحزاب كثيرة منها حزب البحر والحزب الكبير للقطب السامى ابى الحسن الشاذلى
وحزب تلميذة الولى المكاشف ابى العباس المرسى ومناجات ابن عطار الله الاسكندرى
الذى كتبه فى آخر كتاب الحكم مع شرحها لسيدى احمد بن رزوق وحزب الشيخ العارف الكامل
ابى مدين شعيب الذى كتب الملوك كلمات عديدة منه واليكم وشرحتموها بالامزيد عليه و
حزب الشيخ العارف الموحد محمد بن العربى وحزب الفتح للشيخ الامام العارف بالله ابى الحسن
البكرى واوراد ولده الامجد الافخم الشيخ محمد البكرى وغير ذلك بالطول ذكره وعندنا
دعار سيف الله للشيخ العارف بالله سعد الدين الحموى ملتقطة من ادعية بعض اهل بيت
النبوة سلام الله عليهم اجمعين ودعار سيفى لسيدنا ومولانا امير المومنين يعسوب المسلمين
على المرتضى كرم الله وجهه وكتاب آخر فى دعوات الامام الكامل المكمل الامام زين
سلام الله عليه وعلى اباه العظام واولاده الكرام ولكن لتعطش غالب يا سيدى الى اوراد
حضرت پير دستگير فانه اصل كل مطلوب وعمدة كل مقصود يا سيدى قد اجازنى سيدى
الشيخ عبد الوهاب بكتب القوم وطرقهم وسلاسلهم واجازنى من اربع سلاسل القادرية

اوراد الاحزاب

والشاذلیۃ والمدنیۃ والچشتیۃ وہذہ الاجازات حصلت بحضرت علی المتقی من الشیخ محمد
بن محمد بن محمد السخاوی کان فی المدینۃ المطہرۃ رجل من الافراد وصاحب مقام التجرید
والتفرید والتوحید لکن المملوک مقتصر علی النسبۃ القادریۃ وحدہا وواقف علی باب
فضلہا وکرمہا ولقد کان للعبد الفقیر تعصب فی الشیخ کان لا یرے ولا یذکر احد من
المشایخ علی وجہ الفقر والالتجا عند ذکرہ وکان حاضرا توجہہ فیہ فقال السید الشیخ
عبد الوہاب انتم من فقرارہ ومریدیہ ولکن شان طالب الحق ان یستفید من کل
مفید ویفید لکل مستفید ولا یغلق باب الطلب لا یسد طریق الاستفادہ علی نفسہ
فمن این یحصل لہ الفایدہ یری انہ من شیخہ ومن ہنا کان توجہی والتجائی الی صحبۃ خواجہ
محمد الباقی قدس سرہ واستفادتی منہ النسبۃ النقشبندیۃ بعد وقایع ومعاملات
اشارۃ الی ذلک منہ یا سیدی قد وقعت الاطالۃ والاطناب فی الکلام وقد یقع ذلک
من الاحباب لاہل المحبۃ والغرام والذی بعثنی علی ذلک انی لما حرمت من صورت
صحبتکم اردت ان اصاحبکم صحبۃ معنویۃ روحانیۃ فذکرت حکایات ومقالات
کما یکون فی الحضور وانا استغفر اللہ مما وقع فیہ من الہفوات والزلات ومما یوہم جرح
النفس وتزکیتہا نعوذ باللہ من ذلک انہ عفو غفور والمامول من کرمکم ان تعفوا
وتصفحوا عما وقع من غایت الشعف والانبساط والسرور والحبور وصلی اللہ علی سیدنا
ومولانا مفتاح الجود ومخزع الباطن وباب الظہور وعلی آلہ واصحابہ واتباعہ مشارق
الہدایۃ ومطالع النور وآخر دعوہم ان الحمد للہ رب العالمین ؛

الرسالۃ الثامنۃ والخمسون تحصیل الغنائم والبرکات بتفسیر سورۃ والعادیات

اللہ ورسولہ

وَالْعَادِیَاتِ ضَبْحًا سوگند خورد پروردگار عالم جل جلالہ باسپان غازیان کہ نفس میزنند
درہنگام دویدن وآواز سپ را سہ نام ست صہیل کہ بلند کند آواز را چنانکہ عادت ست

وتحمه چنانکه برای علف کند وضبح آواز نفس او در دویدن واحادیث در فضیلت فرس
بسیار واقع شده فرموده اند الخیر معقود فی نواصی الخیل نیکی بسته شده است در ناصیه های
اسپان یعنی در موی پیشانی ایشان وکدام خیر بالاتر ازان که بدان اعلای دین ونگونساری
کفار حاصل گردد فَالْمُوْرِيَاتِ قَدْحًا پس برون آرندگان آتش از سنگ بسمها می خایند
واین در حال دویدن بیشتر میشود فَالْمُغِيْرَاتِ صُبْحًا پس غارت کنندگان در وقت
صبح واین صفت سواران است چون بوساطت اسپان بود صفت ایشان داده
باشد وغارت اکثر در وقت صبح واقع میشود ودر حدیث آمده است که آنحضرت صلی الله
علیه وسلم در وقت صبح نزدیک شهری وقریه که غارت کند میرفت واگر آواز آن
می شنید که علامت اسلام اهل آنست باز می ایستاد از غارت واگر نمی شنید می تاخت
ومیزد فَاَثَرْنَ بِهٖ نَقْعًا پس می برانگیزند اسپان غبار را وقت صبح که لازم عدو دویدن
است فَوَسَطْنَ بِهٖ جَمْعًا پس در میان می آیند گروهی را از اعدای دین یعنی می تازند
ومی درآیند وغالب میشوند وغارت میکنند دشمنان دین را واین سوگند خوردن
باسپان در حقیقت برای اظهار قدر ومرتبه وعزت غازیان است که اسپان ایشان را
از قبیله حیوانات اند بجهت اعزاز واظهار دین این مرتبه باشد غازیان را چه قدر و
عزت خواهد بود اما سوگند برای معنے میخورد اِنَّ الْاِنْسَانَ لِرَبِّهٖ لَكَنُوْدٌ بدرستیکه انسان
بخاصیت بشریت وجبلت مر پروردگار خود را ناسپاس است وبی فرمانی کننده وبخل
ورزنده است لکنود را بهر سه معنے گفته اند وبعض گویند که مراد بالانسان عبد الله ابن
ابی منافق است واین سورة در مذمت وی نازل شده است وباوجود آن اشارت
بآنکه غازیان را باید که شکر پروردگار تعالی وتقدس کنند که ایشان را باعدام ودفع
دشمنان دین توفیق داده است در بذل جان ومال خود برای حق بخل نورزند وبزجر
وخلط نیت بطلب دنیا وماسوای حق عاصی شوند واینمعنے مناسب تر آنست بسوگند

خوردن باسپاس وصفات ایشان مذکور شد وَاِنَّهٗ عَلٰی ذٰلِکَ لَشَهِیْدٌ وبدرستیکه خدا
تعالی بر بخل وکفران وعصیان انسان گواه است یا ازان آگاه است یا انسان برین
احوال خود گواه است بجهت ظهور آثار ازوی اگرچه غافلست وبآن معترف نیست وتغافل
مے ورزد وَاِنَّهٗ لِحُبِّ الْخَیْرِ لَشَدِیْدٌ وبدرستیکه انسان بر دوست داشتن مال سخت است
وخیر بمعنے مال کثیر در قرآن بسیار آمده است ومال را مال بجهت آن گویند که میل بدان
جبلت آدمی زاد است ودر وے خیر هم هست اگر در راه خدا صرف کند وشدید معنی بخیل نیز
آمده است یعنے چندان دوست میدارد مال را که شکر نعمت نمی کند ودر راه حق صرف نمیکند
وبخل مے ورزد وکفران می نماید اَفَلَا یَعْلَمُ اِذَا بُعْثِرَ مَا فِی الْقُبُوْرِ ایا پس نمے داند انسان
چه خواهد بود حال او در وقتیکه برانگیخته شود آنچه در گور هاست یعنے زنده گردانیده شوند
مرده ها وَحُصِّلَ مَا فِی الصُّدُوْرِ وجمع کرده شود وحاضر گردانیده آید چیزیکه در سینه هاست
از خیر وشر وافعال واقوال وتخصیص بما فی الصدور برے آنست که پنهان است واعمال
قلوب است وعمده واصل است واعمال جوارح فرع اوست اِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ یَوْمَئِذٍ
لَّخَبِیْرٌ بدرستیکه پروردگار او میان باقوال وافعال ایشان در روز رستخیز داناست
وبر جزا دادن او توانا است پس در جمیع افعال واقوال واحوال از خدا باید ترسید وتقوی
ورزید وباللہ التوفیق پوشیده نماند که در حدیث آمده است که قرآن را ظهر است وبطنے
ظهر آنکه از ظاهر عبارت وی بر حکم قواعد شریعت غریب معلوم میشود وبطن آنکه بر بواطن
ارباب مواجید واحوال لایح میگردد واین صفات را که برشمردیم ایشان غازیان مذکور شدند
اهل باطن بر صفات نفوس کامله فرود مے آرند وبعادیات یعنے نفوس که می دوند
وطلب کمالات ومقام قرب الٰہی وَالْمُوْرِیٰتِ یعنے برآرنده ومشتعل سازنده وبانکار
خود انوار معارف را والمغیرات وغارت کننده وغالب آینده بر هوای نفس وعادات وی
وبدست آرنده غنائم وفضائل وکمالات را فَاَثَرْنَ بِهٖ نقعا مے برانگیزد در شوق

تحصیل کمالات غناجد وجهد را فوسطن بہ جمعا پس وے می آیند عالم علوی وصفت ملکوت گویند سوگند باین نفوس کاملہ کہ آدمیان در تحصیل کمال وسعادت اخروی وقرب الٰہی کفران ورزند وتقصیر کنند ومیدانند کہ تقصیر میکنم وسبب ہجوم غفلت وتعلقات حسبانی ونادانی آنروز کہ پردہ از روی کار برافتد وحقیقت حال منکشف گردد ومعلوم میشود کہ حال چیست پس باید کہ مراقبۂ الٰہی را باحوال شان از دست ندہند وغافل نباشند وفارغ ننشینند واللہ اعلم

ترجمہ مکتوب حضرت سید کائنات صلے اللہ علیہ وسلم در تعزیۃ پسر معاذ بن جبل کہ از عظماء صحابہ واکابر این عصابہ بود رضی اللہ عنہ

الرسالۃ التاسعۃ والخمسون ترجمہ مکتوب النبی الاہل فی تعزیۃ ولد معاذ بن جبل

اللہ ورسولہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

من محمد رسول اللہ الی معاذ بن جبل این نامہ ایست از محمد فرستادہ خدا بجانب معاذ بن جبل سلام علیک سلامت وامن وبی گزندی باد ہمہ بر تو از آفتہا وگزندہا خصوصًا از آفت بیصبری وناشکیبائی وجزع وفزع در مصیبت فانی احمد الیک اللہ الذی لا الہ الا ہو بدرستی من سپاس وستایش میکنم خدا را کہ نیست خدا جز وے ومیسرایم آنرا بسوی تو اما بعد فاعظم اللہ لک الاجر وبعد از حمد ودعا میکنم ترا کہ بزرگ گرداند خدا مر ترا مژد وثواب را بریں مصیبت یعنے صبر دہد ترا چہ اجر وثواب بندہ را در مصیبت بر تقدیر صبر ست واگرچہ نکند مستحق عذاب وعقاب گردد چنانکہ فرمود والہمات الصبر عند بدہد خدا او بیندازد در دل تو صبر ورزقنا وایاک الشکر وروزی گرداند ما را او ترا شکر بر نعمتہای وے فان انفسنا واموالنا واہلینا من مواہب اللہ عز وجل ہنیئا پس بدرستیکہ ذاتہای ما ومالہای ما واہل واولاد ما ہمہ از بخششہای خدا ست گوارا بر عواریۃ المستودعۃ وعاریۃ ہا ارست وامانتہاے اوست کہ پیش ما نہادہ ست یعنے اینہمہ نعمتہا کہ دادۂ ملک مالک حقۃ

بعاریت داده ست و بامانت نهاده ست همه ملک اوست هر وقت که خواهد بگیرد و بستاند
شعر وما الاهل والمال الا ودیعة + ولابد یوما ان ترد الودایع + وتمتع بها الی اجل
معلوم و بهره مند و سود مند گردانیده میشویم ما بدان نعمتهای تا مدت معدود و معین
چند روز که حکم اوست یقبضها الوقت معلوم و میگیرد و مے ستاند در وقتیکه میداند
ثم افرض علینا الشکر اذا اعطے پس تر فرض گردانیده ست حق تعالی بر ما شکر
آن نعمتها وقتیکه میدهد والصبر اذا ابتلے و فرض گردانیده ست صبر وقتیکه بستاند
و مبتلا گرداند تمامۂ احوال اوقات آدمے از چهار بیرون نیست نعمت ست یا بلا طاعت
ست یا معصیت وظیفه در نعمت شکر ست و در بلا صبر و در طاعت رویت و توفیق
و در معصیت توبه فکان ابتلاک من مواهب الالهیة و عواریة المستودعة پس بود
پس تو از بخششهای خدا گوارا که داده بود ترا او از عاریتها و امانتهای وی تعالی که
نهاده بود نزد تو و متعلت به غبطة و سرور و بهره مند و سود مند گردانید ترا بوی در خوبے
و خوشحالی که رشک مے برند مردم بر تو یقبضه منک باجر کثیر و گرفت او را از تو بثواب
بزرگ و در بعض نسخ کثیر بمعنے بسیار یعنے اگرچه باز ستانید ولیکن اجر و ثواب بسیار بر ان
داد و اجر و ثواب وی سبحانه عظیم تر از همه ست و در حدیث آمده ست که چون جگر گوشه
یکے مے ستاند و میرانند بفرشتگان امر میکند که بر ای او خانه در بهشت بنا میکنند و نام آنخانه
بیت الصبر مے نهند الصلوة والرحمة والهدی ان صابرت در رود و رحمت حق تعالی و هدایت
مر تراست اگر صبر کردی و چشم بر اجر و ثواب خدا داشتی اشارتست بمضمون کریمه وَبَشِّرِ
الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُم مُّصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ
صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ فالصبر ولا یحبط اجرک
پس شکیبائی کن و باید که باطل و نابود نگرداند بے صبرے کردن تو ثواب ترا فتندم
پس پشیمان شوی بروز آخرت که چرا صبر نکردم و اجر ثواب از دست دادم واعلم ان

الجزع لا یرد شیئا و بدانکه بی صبری کردن دفع نمیکند چیزے از مصیبت و باز نمی آرد رفته را
بسوئیتو و لا یدفع حزنا و دور نمیکند غم و اندوه را بلکه زیاده میگرداند آنرا و ما هو نازل
فکان قلیل چیزیکه فرود آینده ست از بلا و حادثه پس شونده و فرود آینده ست البته شعر
و عوضت اجرا من فقید فلا تکن * فقید ک لا یاتی و اجرک ما بدی * انچه گم شد و رفت
باز نیاید مابه اجر خود را از دست مده وَاصبر فَاِنَّ اللّٰهَ لَا یُضِیعُ اَجرَ الْمُحسِنِینَ

الرسالة المستون ایراد العبارات لبیان اهل الاشارات

الله و رسوله

اللهم صل علی محمد مصباح مشکات انوار قدسک و متمیر حضرات اسرار انسک و علی آله
و صحابه دوایر سطوح حدود الایمان و الایقان و مراکز دوایر احاطات مراتب الکشف
و العیان و علی اتباعه و احزابه مراقی و مصاعد و معالی الهمم مبانی قواعد اسرار العلم
الحکم مجاذیب سلسلة جواذب القادریة الالهیة اللاهوتیة الربانیة و مفاتیح ابواب المعانیة
المحبة الرحمانیة الصمدانیة و علی المنتهین الی حضراتهم و الملتهبین من برکاتهم و سائر السالکین
لهذا الطریق و الحائرین الواقفین لفقد الرفیق العکاس اشعه انوار جلالیة قیومه
احدیة و انجلای مجالی تجلیات جمالیة شهودیة محمدیه بر باطن مقتبسان مشکات نور حقیقة
و ظاهر مسترشدان صراط مستقیم شریعت متتابع و متلاحق باد امین بشارت داد ند که سیر سحاب
نشر رحمت و مکرمت بر ملاقع نفاع ملادیة قلوب متعطشان وصول زلال وصلت
متقطان نزول امطار قربت واقع خواهد شد حیون عیون انتظار مفتوح و صدور
قلوب ارتجا مشروح گشت که کے رسد و چگونه رسد ناگاه هبوب ریاح حکمت ربانیه
غشیه غیثیه اقتضای تسیر آن بجانب دیگر گردد و تقلیب اصابع ارادات رحمانیه غیبیه
غیبوبیه بسوی دیگر بردشعر کما ابرقت قوما عطاشا حمامه * فلما راوها اقشعت
و تجلت * جمیع فقرای این دیار و منتسبان این سلسله علیه عالیمقدار حصوصا سنغوزه

قدوة السالکین شیخ عبد الرزاق المشهور بشیخ بهلول وجواد طریق المحبة مولانای حاجی محمد
بدعا سلامت احوال وصعود مدارج کمال مشغول اند والسلام عقد قلب مصمم وعزیمت
مستحکم ست در وقتی که ارادت ازلی رفته باشد بعزم سیر آن دیار برکات آثار که منتهی بهر یافت
سعادت ملازمت ومشاهده انوار جمال حضرت شیخی سیدی سندی قبله گاهی مسیحی کلیم اللهی
نور الله العالم بنور جماله مادام یقال اللهم صل علی محمد وآله سعادت ملاقات ایشان شود
موفق ومشرف گردد وما ذلک علی الله بعزیز ۞

الرسالة الحادیة والستون انطلاق اللسان بشکایت حال الهجران

الله ورسوله

آن شوخ که در دم همه درمان دانست	دشوار من غمزده آسان دانست
گفتم صنما ز وصل نومید شدم	گفتا که مشو هنوز نتوان دانست

نومیدی نظر باعمال واحوال خود ست که مستحق سیئه وعلیته بران نهاده وآنرا شایسته
قبول وقابل وصول درگاه نمی یابد وامید نظر باعتماد کرم کریم ذی الافضال ست که فضل وی
مسبب تمامه اسباب ومفتح جمیع ابواب ست وبحقیقته امید ونا امیدی گرد سابقه نقد نمیگردد
که بچه رفته ست ونظر تقدیر اندوه آید وشادی ابد رو ننماید اگر بجانب قهر وغضب رفته
اندوهی پدید آید که هرگز روی شادی نه بیند واگر بلطف ورحمت رفته ست تا ابد الآباد
شادیست که اندوه گرد سرا پرده عزت وی راه نیابد چون عاقبت اینحال در پرده ابهام
واجمال ست شادی واندوه بهم جمع گردد ودرمیان بیم وامید راه رود ودرین ابهام
واجمال حکمت ست تا سطوت ربوبیت وادب عبودیت باقی ماند دیکی با اندوه مطلق
بکابد وبگداز ودیگری بشادی تمام بسازد وبتازد وقاعده ایمان که الایمان بین الخوف والرجا
برجا ماند وهمه حوادث روزگار دگردش لیل ونهار نگاهبانان این قاعده وپاسبانان
این سرای اند که تجلیات اسماء وتفیضات صفات حق عالم را زیر وزبر ودرمیان دائره

لطف و قهر و ایرد و حایر دارند یحیی و ممیت و یعز و یذل یعنی ذلیفقر و یضحک و یبکی و یعطی و یمنع و
دیر فع و یخفض همه مناشیر این حکم و طوامیر این فرمان اند پیش ازین روزگار اگرچه تغییر و
تبدل احوال عالم و پریشانی و سرگردانی اوضاع بنی آدم و فنا و زوال سلسله وجود و عدم
و هلاک هر موجود معلوم و مشهود بود و لیکن خواه بجهة طریان نوعی از غرور و غفلت یا بسبب حصول
قسمی از آسایش و آرام طبیعت و التیاق و انتظام کارخانه دین و ملت و وجود اسباب و
مواد عیش و عشرت دمی با آسایش می زدند و زمانی نفسی راست میکردند اما درین روزگار
آخر چنان و چندان بلیه و آلام گرفتار آمدند که تصویر آسودگی در دل و نام آسایش بر زبان
نمی شنیدند و میرود خصوصا درین چند روز زمان نازه کرشمه محبت بر نگ دیگر است و مظهر
سطوت و قهر مان قدرت غلبه دیگر دارد و معامله بقهر و عتاب و شکست و ریخت کارخانه
وجود میرود و عزت و کبریای خداوندی اقتضای ابتلا و امتحان دیگر دارد و چنانچه مجال سکون
و آرام تنگ و تیره گشته و فراهم آمدن حال و جمعیت بال از قبیل محالات عادی شده و
فرقه از بیطاقتی رو بفرار نهادند و حیات چند روزه دنیا را بصورت سلامت اندیشیده
در هلاک ابد ماندند و جمعی در مقام صبر و رضا پای استقامت فشرده در مرکز حق قرار گرفتند
و شهد شهادت چشیدند و بموت احباب و اصحاب محبن و مصائب گرفتار آمدند و الله علم تا آخر
اینحال چیست و تا بکجا میکشد و بچه چیز منتهی میگردد خداوندا اینها عاد و ثمود نیستند که بصر صر
قهر و غضب ایشانرا هلاک کنی و باستهلاک و استیصال نمائی امت مرحومه محمدیه اند که بایشان
وعده بفضل و کرم و مهربانی و آسانی رفته اینهمه سختی و تنگ گرفتن چیست آخر حقیقت
کار و حکمت دران تو میدانی و تو ئی رحیم لطیف بلطفهای نهان و آشکارا دانت
ارحم الراحمین سخن دراز شد و از راه مقصود اندکے دور تر افتاد مقصود بیان حال ضعف
و ناتوانی و وحشت و حیرانی خود بود که باوجود ضعف پیری که دردی و دوا و مرض بعلاج است
بیماریهای غریب و ضعفهای شگرف استیلا یافته و ملازم وقت و حال این شکسته بال

گشته است که از سطوت آن قوت حرکت بدن و سکون قلب و فراغ وقت و سلامت
حال روی بعدم نهاده و بنیهٔ این حقیر در اصل ضعیف افتاده و تمامهٔ عمر بمشقت و ریاضت
گذشته و الآن پیریها در یافته و بیماریها علاوه آن شده دیگر چه حال باشد الحمد لله علی
کل حال جز صبر چاره نیست و از رضا و تسلیم گریز نه و اگر چنانکه قوت بدنی روی بانحطاط
آورده و از پای افگنده است همت قلبی و غذای روحانی که عبارت از ذکر حق و توجه درگاه
والتجا بحضرت الٰه است مدد نمی نماید و قوت نمی افزود مطلق محو و متلاشی شده از دایرهٔ
وجود بعالم عدم رفته بود بیت مرا امید وصال تو زنده میدارد + وگرنه صد رهم از هجر
تست بیم هلاک و بالجمله حال این ضعیف درین سه شق منحصر است یا ازین ضعیف بر آورده
قوتے عطا کنند و بحال آرند یا چند گاه بهمین ضعف و ناتوانی بگذارند و بقای بخشند
یا برداارند و بآن عالم برند بهرچه حکمت و قدرت وی تعالی اقتضا کند رضی است ؎
رضیت بما قسم الله لی + و فوضت امری الی خالقی + لقد احسن الله فیما مضی + کذلک
یحسن فیما بقی + رضینا بقضاء الله ؎ ما بدست دوست دادیم اختیار خویش را +
صلاح ما همه آنست کان تراست صلاح + تا الآن تسلے خاطر بدان میداد که برفاقت
توفیق از مضیق این دیار برآمده در قضاے سیروا فی الارض پای نهاده روے
صدق و اخلاص بآنمقام شریعت که موطن ارواح و مستقر قلوب اهل فلاحت
خواهد آورد و عود خواهد نمود و بقیه عمر در آنجا گزرانید اکنون زاد همت فقدان پذیرفته
و راحله قوت شکسته پاے شده و جز صبوری در دیار دوری و مهجوری کاری نمی بیند تا آخر کار
چیست ان الله علی کل شیء قدیر کوس رحیل بگوش جان میرسد و جاے تغافل نمانده اگر
بحکم طبیعت ساعتی طاری گردد آن دیگر است والا گاه بیگاه متوجه و مترصد امر درگاه است
بحقیقة مثال غفلت اهل عالم در غفلت و هوشیاری بران سانست که مثلا جمعے در لشکرگاهے
افتاده از بارگاه سلطان آواز کوس رحیل می شنود و مستعد سفر میکنند دل از اقامت

برمیدارند ناگاه زمانی آواز کوس فرو نشست باز غافل شدند و بخواب غفلت رفتند گمان
بردند که مگر حکم سلطان باقامت شد باز آواز کوس آمد باز سر برداشتند و متنبه گشتند
باز فرو نشست باز غافل شدند همچنین عمر در غفلت و هوشیاری میرود و میگذرد و روا
باشد که حکم رحیل واجب و متحتم گردد و بر بستن بار سفر ضرورة افتد استعداد آن ساخته
یا ناخته باید رفت و خواهی نخواهی دلرا زین سراچه فانی برداشت تا آنجا که میرود
چه روی نماید آنجا همه بقا در بقا و عیش در عیش و ذوق در ذوق و سرور در سرور است
انشاء الله تعالے وهو علی کل شیء قدیر

الرسالة الثانية والستون اظهار القلق والاضطراب في حصول المطلوب بلا ارتياب

الله ورسوله

اللهم انی ضعیف فقوني برضاك ضعف اقدام ضعف چه ضعف بدن و چه ضعف دل
و چه ضعف ایمان و چه ضعف یقین و چه ضعف عقل و چه ضعف طالع برهم نشسته و
فراهم آمده و حکم ظلمات بعضها فوق بعض گشته انوار توفیق و همت و قرار دل و ثبات قدم را
میپوشد و باندک چیزے متاثر میگردد که نیابد صاحب عقل و اهل تجرید بعد آن متاثر
و متغیر گشت چه جاے اهل ایمان و معرفت راه باندک هولے و هراسے و توهمے که
پیش آید از جای رود و حال دگرگون گردد و عهد را فراموش کند و بر انحال که
بوده نماند و مقدمات یقینیه از وی حال حکم ظنیت گیرد اگرچه آن علم و اعتقاد
که دارد باقی ست این نقص عظیم ست و عیبے تمام چرا باید که چنین باشد علاج این
نمیداند که چیست دعاها مناسب حال خواندن و مقدمات عقلیه استحضار نمودن
و بتکلیف خود را برقرار و ثبات داشتن سودے ندارد و علاج این تقویت و تائید بشارات
غیبیه و اشارات عینیه ست ؎ تو مرا دل ده و دلبری بین ۞ رو به خویش خوان

وشیری بین + واشد انواع بصیری ولغزیدن پای ثبات وبطریق تفرقه وفترت
تصور احوال اشرار اهل روزگار ست که صاحب سطوت وسلطنت وامر ونهی وغلبه
قهر مانند بارها بانفس میگویم که در مدت بیست وپنج سال که بعد از قدوم از سفر حجاز درین
شهر بهمین وضع باقریب باین گذشت وهرگز آزاری از کس ندیده وابتلا نیفتاده ودیگر
خوف چیست گمان بخداوند نیک دارو مترس بیت محال ست چون دوست دارد ترا
که در دست دشمن گذارد ترا + باین طریق شرط وتعلیق گفته ست که چون دوست
دارد ترا وتحقیق دوستی ویقین بدان مبهم ونامعلوم والله اعلم واین را نیز از وساوس
شیطان وتصرف وتصویر وهم میدانند که معدوم را در حکم موجود آرد وموهوم را بصورت
معقول انگارد والیس الله بکاف عبده ویخوفونک بالذین من دونه ومن یضلل الله فما له
من هاد - وعلاج این درد ودفع این ضعف نیز همانست که گفته شد بیت همتم بدرقه
راه کن از طایر قدس + که دراز ست ره مقصد ومن نو سفرم + چون تنگدلی وبیحوصلگی
ووحشت ونفرت برتبه نهایت رسیده بارها خیال سفر در سر افتد تا از تنگنای محنت
برآمده گشاد سینه بدست آرد وبقیه عمر دران مقامات که مقر امن وسلامت ومولد
ایمان وامانت اند وجرما آمنا یتخطف الناس من حولهم والذین تبوءو الدار والایمان
در شان آن اماکن وساکنان آن وارد شده ست بگذارند تا بضاعت فطرت و
نقد حال خود را از تخوف اغیار وتخطف ابنای روزگار برهاند وتعویل وتطبیق امر
انزواو والزام خلوت باین عزیمت سفر وارتکاب خطر بآن می نماید که امر بنابر
آمدن وبجنبند لقصد ترک صحبت اغیار وقطع الفت یار ودیار ست وگسستن قید
تدبیر واختیار این سفر منافی اینکار ست بلکه عین مطلب ومقصد ست بیت
سوی صحرا نه از پی سیر وتماشا میروم + شهر بر من بی تو تنگ آمد بصحرا میروم +
وایشان نیز بدان راضی خواهند شد امید وارست که اگر بناگاه صورت اینحال

وو قوع این خیال موافق تدبیر افتد بر صفا و خوشنودی آن درگاه مقرون باشد
و موجب ارتکاب خلاف امر نگردد بر ناصیه حال داغ گریز پای و بیصبری ننهند دریغا
نیز اگر دست گرفته نگاهدارند و گویند همین جا باش و هیچ جا مرو و مقصود حاصل است
میباشد و منی جنبد مرجع و مآل همه این حکایات همان یک سخن آمد که اشارتی از انجناب
میخواهد ؎ اگر دست گیری منی بجائے رسم ؎ وگر بگذنے بر نگیرد کسم ؎ حال اینست که
گفتم و گرانیان دانند باعث اینهمه پریشانی و سرگردانی و قلق و اضطراب دو چیز
مے یابد اول آنکه جوهر استعداد از محبت ذاتی بی نصیب و تهی افتاده است و بحقیقة
طالب کمال گرمتار نفس است که برای خود حاصل کند این را در باب کاملان گفته اند
جناب عزت حق که مطلوب بالذات و محبوب مطلق است سزاوار تر است بدان
و خاصیت نفس چنین افتاده که عملے که کند نظر بر جزاے آن دارد و در هر کار غرض
و غایت آن اندیشد و بسیار گداطبع قطع پیشه و مستعجل و بیصبر واقع شده و دریغا
نکته ایست که شاید حکمت در عدم حصول مقصود و خواهشی که دارد همین باشد که
چون ثمرات و نتایج بر اعمال و افعال ظهور نرسد و نظر از وساطه اعمال جلیه آن
ساقط گردد و اعتماد بران نماند متعلق محبت ذات گردد و جزا و ثواب عمل از نظر ساقط
شود این احتمالی ست که برای خاطر نفس بر می انگیزد و خود را بدان تسلی میدهد بالضمائم
آنست که عدم حصول اسرار و انوار و نتایج و ثمرات بجهة عدم اخلاص و فقد شرائط
عمل و بسبب عدم قابلیت و استعداد و علمست چه قرب الهی و شرف اختصاص درگاه
اورا عمل دیگر و کار دیگر و اهل آنرا قابلیتے دیگر و قبولے دیگر ست مصرع هر تیره درون
قابل انوار نباشد ؎ و من لم یکن الوصال اهلا فکل احسانه ذنوبا این سخن تمام مطابق
حال این مسکین بیدست یارنگی دیگر ست که حال او اینست که اگر کناره کند بشفاعت
قابلیتے و قبولے که دارد معذورش دارد ؎ و فی وجهه شافع لجوا سارته ؎ عن

القلوب وما فی بالمعاذیر ۔ از ینجا گفته ست که ردی می آید که بهیچ طاقت باز نگردد
وقبول می آید که از هیچ معصیت نه اندیشد اللهم انی نعوذ بک من الرد بعد القبول ومن
التقطع بعد الوصول ومن الخشیة بعد الرجاء ومن المنع بعد العطاء واعوذ بک من الجور بعد
الکور ثانی از اسباب وحشت وتنگدلی فقدان رفیق ست در شدت طریق چندان عجب
نیست که از فقدان رفیق گفته اند ما رجع من رجع الا بفقد الرفیق ونعوذ باللہ من الرجوع
والادبار یک کس نیابم که درین طریق رفیق حال من باشد هر کس از صغار وکبار طلاب
ومشایخ با یکدیگر مخالط ومصاحب ودر پی مطالب ومقاصد ساعی ودا عی بخیر من مسکین
که در زاویه تنهائی افتاده ودل بر نامرادی وناکامی نهاده ام هر کس گرفت دامن
بلند خویش مائیم وگوشه ودل دردمند خویش درینجا دو خاطر راه یابد یکی حسرت
وناامیدی که چون همه باتفاق در یکجانب میروند ویکجا جمع اند لاجرم تفضیلے وبرکتے
مخصوص خواهند بود که این وحید طرید ازان محروم ومهجور خواهد بود دوم امیدواری
آنکه همین از همه کناره گرفته وجدا افتاده ست انشاء اللہ تعالی نسبتے مخصوص وممتاز گردد که
دیگران ندارند انه علی کل شیء قدیر سبحان اللہ در ابتدا رحال که از شدت راه آگاه نبود ونظر
بر قسمت وتقدیر یعنی گماشت وامیدها تازه وجوان وهمتهای بی اندازه وبیکران بود بجهل
ونادانی خویش آن جهل ونادانی دعا میکرد رب هب لی ملکا لا ینبغی لاحد من بعدی
انک انت الوهاب وهمه مراتب کمالات را جز مرتبه احدیت واحدیت وقادریت ممکن
الحصول می پنداشت که از پای در افتاد وبحال بد وارمانده وقدر خود را شناخته وشدت
راه واستغنا درگاه دیده دریافته ست ودانسته ست که هر یکے را حدے معین ونصیبه
متعین ست که هوس وآرزوی زیادت ازان سود ندارد وخود را بصد آرند ودرمیان
طالبان راه وباریافتگان درگاه میدارد وشاید که درضمن ایشان داخل گشته بطریق
طفیلیان بخیری از جنس خیر فایز گردد ومیگوید اللهم ما وعدت من خیر لاحد من

عبادك اذا عطيته احدا من خلقك فانا ارغب اليك و اسالك يا رب العالمين
امید کہ مطلق محروم نماند و نا امید باز نگردد سخن دراز شد و انچہ ناگفتہ ماند دراز تر ست مجمل
کہ نعمتہاے حق کہ حاصل ست بی نہایت ست و انچہ حاصل نیست بی نہایت تر سر ہمہ
نعمتہا د مطلبہا آنکہ قدم از راہ استقامت نہ لرزد و سر گرمی طلب فرو نہ نشیند باقی ہر چہ
نصیب است خواہد رسید و لا نصیب یصیب اللہ قریب مجیب و صلے اللہ علی خیر خلقہ محمد و علی آلہ
و اصحابہ اجمعین ہداۃ طریق الحق و محی علوم الدین

الرسالۃ الثالثۃ و لہا تون توصیۃ الاخوان بالصبر علے جفای اہل الزمان

اللہ و رسولہ

الحمد للہ و الصلوۃ و السلام علی رسول اللہ و علے آلہ و اصحابہ و اتباعہ ہداۃ طریق الحق
و محی علوم دین اللہ اما بعد مکتوب مرغوب محبت اسلوب آن محبوب القلوب و مرغوب
الصدور رسید و موجب تسلی خاطر و انشراح صدر و نور انیت قلب و طیب وقت گردید
و آثار وجود محبت و یگانگی و رفع وحشت و بیگانگی از مضمون آن ظاہر و باہر گشت
مکتوبی کہ بدست شیخت مآب شیخ مصطفے ارسال داشتہ شدہ بود مصلحت دران تنبیہ
الیقاظ وقت و حال بود اگرچہ آن برادر در احوال و آداب خود ہمیشہ آگاہ و بیدار است
زیرا کہ طریقہ وصیت و نصیحت و تنبیہ اخلاص و خیر خواہی از لوازم و شرائط محبت و
مودت و دوستی و اتحاد میان این فقیر و آن محب آنچنان ست کہ در آنجا لنجائر
نفرت و کدورت باشد بر شمار و شمن ست کہ آمدن شما در دہلی اول و آخر بر ای صحبت
این فقیر بود ہیچکاری و غرضی درمیان نہ بود مگر تو او تحابب فی اللہ و بودن در حصار
برضا و دستوری این فقیر ست اما بشرط سلامت حال و وضع فقیرے و نامرادی
و بیچارگے چنانکہ از اول درین شہر بودہ اند و از دست اہل شہر آزارہا کشیدند حکم الہی
ست تو لصبر علے ما یقولون و اہجرہم ہجرا جمیلا۔ نگفتہ مردم چیزے منی شود اگر کسے

نیک است و بر راه راست و مردم او را بد گویند و بد دانند و بگمراهی نسبت کنند زیان
ندارد و اگر بدست و گمراه و مردم نیک دانند و نیک گویند هیچ سودی نه در کار خویش و حال
خویش راست و درست باید بود و در خیال مردم نیفتاد هرچه گویند و هر طور که دانند حضرت
شاه ابو المعالی این بیت را بسیار میخواندند ؎ کار جامی عشق خوبانست و هر سو عاشقی
میکنند انکار او و همچنان در کار خویش ؎ اصل کار درویشی جفا و جفاجی خلق کشیدن
است و هر که درین راه قدم نهاد آزار و ایذای خلق خالی نخواهد بود و ع استغفر الله ازین
سخن عشق تو آموزگے ؎ اما محققان بنظر تحقیق دیده و دانسته اند که اصل آزار و ایذا از نفس
خود است اگر این نفس و هوای نفس نباشد هیچ تشویشی درمیان نباشد ربنا لا تکلنا الی
نفسنے طرفة عین ولا اقل من ذلک خداوندا ما را بما مگذار و ما را از شر ما نگاهدار این بیت از
شاه ابو المعالی است ؎ از کار جهان گر بصفا دست بشوے ؎ بر من اگرت هیچکسے ایچ نرساند ؎ آری گاهی ظلم نیز بوجودے آید سبیل در آن صبر و رضا بمقتضاست چنانکه مذکور شود
و اصبر علے ما یقولون اما باید که بے تامل و ناشکیبائی نکند و دل و زبان از بدخواهی
و بدگوئی محفوظ دارد و دعاے بد نکند تا خود ظالم نشود چه جمیل که در آیة کریمه مذکور است یعنی
دارد لغم عرض حال خود و شکایت اغیار پیش کریم جبار میتوان کرد و اعتذار از گناهان
خود و تقصیرات خود باید نمود اینجا مله دیگر است تفصیل آن معوض بزبان وقت و حال
مناجات است اما قصد آزار از بد دعا و غیبت اهل روزگار از طریقه فقر و غنا دور است این
اهل دعوت عیب و نقصانے که دارند همین است که هر که ایشان را آزار کند و مخالفت ورزد در
مقام استهلاک و استیصال روی شوند معاذ الله من ذلک و وقتیکه حضرت قطب الوقت
شیخ عبد الوهاب متقی قدس الله روحه این فقیر را بنعمت اجازت اذکار و دعوات
و احصار مشایخ مشرف ساختند فقیر پرسید که دعوت هم طریق قرب و وصول حق میباشد
فرمودند چرا نباشد لمسک باسمای الهی عظیم است اما این دعوتیان بد خلق میباشند

درویشی غربت و نیستی و خاکساری و بردباری و ذوق و شوق است نه جنگ و جدل و
مستی و خودپرستی الغرض در بلا و جفا و خفا که بدرویش برسد چاره صبر است و اگر نظر
بالطاف خفیه و حسن تدبیر و اختیار حضرت کریم جبار کند شکر باید کرد و محققان میگویند که وظیفه
در بلا نیز شکر بجهة وجود لطف خفی و نعمت باطنی ولیکن چون حوصله بشریت ضعیف است
بر صبر صلح کردند اگر شکر نگویند باری صبر از دست ندهند و لهذا چون از حضرت غوث الثقلین
رضی الله عنه پرسیدند که غنی شاکر فاضلتر است یا فقیر صابر فرمودند که فقیر شاکر از هر دو
فاضلتر است انچه کایت دور و دراز میرود آن برادر دانا و عارف است اطوار ایمغا ملة بهتر
میداند چه حاجت بیان است بدانکه اینجا دو طریق است - بازار رسانی مردم صبر شرط است
و جنبیدن و وطن گذاشتن و هجرت نمودن نیامده است چنانکه واصبر علی ما یقولون
اشارت بدان میکند اما چون کار بازار جانی رسد طریقه دردی هجرت است و هجرت
سنت انبیاست صلوات الله علیهم اجمعین اگر توجه و التجا و تفویض بجانب صحیح و مدلل
شده هیچ جای اندوه نیست و غم نباید خورد و انتم الاعلون ان کنتم مؤمنین و ان جندنا لهم
الغالبون و من یتوکل علی الله فهو حسبه دل قوی باید داشت و اندیشه بخود راه ندادن
ست غبار غم بر رو حال بنشود حافظ + تو آبدیده ازین رهگذر دریغ مدار + این فقیر را تخلص
و محب خود انگارند و از احوال خود غافل نشمارند و مرجع و ماوای ما فقیران همه جناب سید
کائنات و خلاصه موجودات ست علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات بوسیله حضرت پیر
دستگیر غریب نواز شکسته پرور غوث الثقلین شیخ محی الدین عبد القادر جیلانی رضی الله عنه
و ارضاه عنا درین خود شما از مردانید زیاده چه گوید و محبت و اخلاص و توجه فقیر بجانب
خود بیشتر از بیشتر تصور نمایند و اظهار انوار و اسرار و آثار دوستی و خیر خواهی بتقصیر از خود
رضی نباشند اما اینجا سخنی دیگر ست که بجهة فقیر با کس جنگ و جدل نکنند و معارض نشوند
ما فقیریم و با کسی دعوی نداریم و دردمند باید بود نه خودپسند در خود بهادر بعض رسایل

منظوم گفته شده بود لنظم عجب زاطوار خود پسندانست + طور ما طور دردمندانست + هیچ چیزے
چو دردمندی نیست + که در دجوے خود پسندے نیست + والسلام علیکم

الرسالة الرابعة والستون طلب الغور فی قصبه لاهور

الله ورسوله

از ما مپرس در دل ما که یکزمان + خود را بحیله پیش تو خاموش کرده ایم + فرزند سعادتمند
بجان پیوند نور دیدهٔ دانش وبینش نور الحق از جمیع آفات ظاهر و باطن محفوظ باد و بر فتن بحضرت
که بحضرت حق رساند واز صحبت اغیار دور دارد توفیق باد - ای فرزند بعد از آمدن
این سفر چند بار مکتوب بآنجانب نوشت اما مختصر نوشت سبب آنکه انتظار آمدن آن
فرزند نزدیک بود و پرده از روی حقیقت حال برداشتن نیز مناسب نه نمود گفتم خود بیاید
وحقیقت حال از ناصیه وقت تفرس بباید نمود اما درین بار مکتوب از جانب آنجا بلند آمد
معلوم شد که بعارضه وقت فهم مقصود چنانکه هست نکرده ست تا آن عزیز که بشما تقریر
حال کرد بچه زبان تقریر کرده باشد و ازان تقریر بفهم شما چه رسیده آن عزیز خود میداند
حال دوستانست چیزیکه نه باعث آرایش حال ایشان باشد چون گفته باشد و قطع نظر
ازان جز راست چون گویدگمان فقیر آنست که صفراوی در ذائقه وقت شما بوده ست
که الصفراوی یجد الحلو مرا تجربه ست که فهم مقاصد از تفاوت اوقات و افهام مختلف میگردد و یکبار
بیکبار از انجا نوشته شده بود درین سفر نقد وقت آخر چه شود گفت ازین عبارت
چشتی وبیدے مفهوم میگردد و حقیقت حال نه آن خیال بود و بالجمله درون مراخواندن
مکتوب شما بجوش آورد و زبان وقت را در خروش و بران نبرداشت که بفرموده اما
بنعمة ربک فحدث چیزے ازان نعمتها که درین سفر نصیب این فقیر شده ست بگوید
وچه گوید همین قدر بس ست که بر فاقت توفیق الهی چیزیست که طالبان هلاک آنند که یکوقت
ویکساعت دهد که دران کاری برای خدا کنند قطع چندین مسافت برای خدا کرده

باشند و براه طلب رفته که دران شائبه از اغراض دنیوی و تصور و توهم آن نبوده
آن سفر عظیم سابق کل که این سفر جزوے از انست و همه انوار و آثار اوست چیزی
دیگر بود اما اگر بدیده خبرت تائق نماید یک خلوص و تجردی در اینجا بود که بدان ممتاز است
غالبا و هم بعض کوتاه بینان بکوتاهی مدت سفر و سرعت رجوع افتاده باشد اگر همین راه
آمد و شدن را بگوید یا قطع نظر ازان بودن آنجا و دریافتن عزیزان که چه بود بدتر ازین
نگفتند هر کدام ازین رفتن و آمدن سلوکے بود تمام اگر آنرا تشبیه و تمثیل سیر الی الله
... و من الله کند و بودن آن جا بالسیر فی الله حاجت دارد اما ترسم که سخن بمبالغه گفته شود
و از حیطه احتیاط کاره روش این فقیر است بیرون نیفتم سخن درست راست گفتن بهتر و من
خود بیاد خود درین باب هرگز جز براستی سخن نگفته ام می ترسم این سخن که میگویم تراوت
حساب الهی راست نیفتد اما بظاهر در متفاهم غیر من راست است انشاء الله تعالی
الیفرزند کوتاهے مدت و درازی آنرا اعتبار نیست یکے را در ساعتے و در روزی
و ماهی چیزے بدهند که دیگرے را در مدت عمرها ندهند حکایت عین القضاة همدانی با شیخ احمد
غزالی شنیده باشد که بیست روزے بصحبت وی بشتافت و همدرین بست روز
سرشته کار دریافت الیفرزند یقین دان که پدر ترا درین سفر نصیبه بوده است
فقیر کوتاهے و درازی مدت مدار این فقیر را بارها خلجان میگردد که بعض اعزه و محبان
که بآن مقامات شریف رسیده اند زاد ها الله تشریفا و تعظیما و مدت اقامت ایشان
در حرم مکه و زمان اقامت مدینه منوره کمتر بوده چه طور ذوق یافته باشند اکنون معلوم شد
که حقیقت حال چیست میدانند که آرزوی این فقیر و دعا و خواهش همه اینست که بآن
مقامات برود و پای در دامن اقامت آن مقامات کشیده عمر بگذارند اما درین ایام
ذوق بر آن میدارد و در انگیخته حال بران وجه نشسته اگر ممکن باشد آنجا برود و بوسه
بر حجر الاسود که محل تقبیل آنحضرت صلے الله علیه وسلم بزند در موقف عرفات در آنجا

که موقف شریف ست بایستد و زیارت آنحضرت بکند و برگردد و اگر طالب لذت و کامرانی
بهین تر نهد احرامی بندد و طوافی بکند و دوگانه در مقام ابراهیم بگذارد و آب زمزم
بخورد و ساعتی در حرم بنشیند و در معلی برود و بزیارت قبر حضرت شیخ مشرف گردد و شیخ
محمد عارف را ملاقات کند و بعرفات برود و شب در مزدلفه بگذارد و روز در منا توقف
کند و بطواف کعبه بیاید و بمدینه برود و دوگانه در مسجد شریف بگذارد و در حضرت بایستد
و بزیارت بقیع برود و بجبل احد سری بکشد و برگردد ای کاش آن مواسم گذاشته
باز آید که در هیچ دشتی شما برنمد و باز آیند این جوش که درین ایام سینه پدر ترست اگر
آن موسم می بود میدید یکه چه میکرد و ذوقی و حالیکه در راه رفتن و از ابتدای وقت
سحر تا نیم روز یا وقت پیشین در صحرا گزراندن و با نوا ر تسبیحات جماد و نبات مستور شدن
دیده ست اگر تعلقی که بمشاغل دارد نمی بود و همین را مشغولی وقت و سرمایه روزگار
خود میساخت و طریق سلوک خود میگرفت بس بود اما چه کند که تعلقات و مشاغل ازان
مانعست اکنون خود محکوم و مامور ست که بنشیند در من باشد تا مدت این احتما و قید این
علاج چند ست الفرز ند تو توفیق را باش و آثار آنرا تماشا کن و از خدا توفیق طلب
که کارهای شگرف دارد و اثرهای غریب آرد همان خطره در دل افتد که باید و همان کار
از دست آید که میشاید اللهم اجعل التوفیق رفیقنا و الشوق قایدنا و الالغام رایدنا
الفرزند ستگار ترو پیروز ترین مردم در ملاقات مشایخ و صحبت ایشان کسی ست که بر حکم
عقل خود و تمیز آن نایستد منکر خود محروم مطلق و بیرون از دایره اعتبار و خارج مسجث
ست و آنکه بر حکم عقل و دانش خود اعتقاد کند بی مزه و خطا کارها برگردد و بحقیقت وی صحبت
با نفس خود دارد نه با یشان و آنرا در ملاقات ایشان دیده محبت و عقیدت کشاده گردد
هرچه نماید همه جمال نماید بیت هرچه بیند همه خوبی بیند + هرچه یابد همه احسان یابد +
ناچار چون حسن احسان آید محبت بیفزاید و چون محبت بیفزاید یگانگی آید چون یگانگی آید

برخیزدای فرزند انچه حال و کمال و قلندری و راستگی و بی تعلقی و قبول و آبادانی باطن و کشاد
ظاهر و فصحت وقت و خوشحالی ایشان دیده ام جز بزبان ذوق و حال تعبیر و دریافت
آن ممکن نیست و انچه ایشانرا باین فقیر عشق و محبت و نصیحت و دوستی و نیک اندیشی و خیر طلبی
دیده ام اگر عشر عشیر آن ظهور یابد و حاصل گردد بسیار بسیار ست بعضے از مخلصان میفرمودند
که مراد عمر خود بهیچ فردی این عشق نبوده ست که بایشان و مراد اینجا هیچ غرضے و غایتی
نیست جز محض خیر خواهی و من هرچه بایشان میگویم و از ایشان میخواهم و ایشانرا
بدان تکلیف میکنم واسطه پیش نیستم و از خود نمیگویم خبریست که بایشان میرسانم ایشان
دانند اگر کنند و اگر نکنند روزی چون این فقیر در قبول امر خصت و وداع باین مشتابی توقف
واقع شد بمیاس حسن در غضب آمدند و گفتند او را اینجا که آورد تو گفتے که بیائید آمدن
وے نامرضے بود او را حکم آنست که از جای نجنبد و قتیکه ما را شوق دیدن او غالب می آمد
ما بدیدن او میرفتیم روز نخستین که ملاقات شد فرمودند آمدن شما در کار نبود ما پیش شما
می آمدیم چون واقع شد خوب شد بعد ازان فقیر را از مجلس دست گرفته بیرون بردند
و در گوشه نشستند و آن سر یکه برای تحقیق آن رفته شده بود در میان آوردند
و فرمودند که اینچنین میخواهند از شما که از جای خود نجنبید و بهیچ جا نروید و بهیچکس تعرض نیارید
الا بجناب حضرت غوث اعظم و ما این را از زبان بعضے مقربان جناب ایشان میگوئیم
زیاده برین افشای این سر نمیتوانم کرد و میگویند که اگر اظهار کردی و افشا نمودی
ترا سوای مرد و زن سازیم و گفتند گرفتاری ما باین شهر لاهور که وطن گزاشته اینجا
میباشیم سبب آن اینست که اینجا کسے هست که گرفتار اویم اینقدر زنهار اینجا کسے چه گوید و
اسرار اینطائفه را چه دریابد و بگمان خود چگونه حکم کند همه اهل شهر برین اند حتے بعضے
نزدیکان ایشان و انچه بقیاس هم مے درآید همین ست که سبب بودن ایشان
درین شهر گرفتاری این عیال ست که نوگرفته اند و سر باطن این ست که باین فقیر در میان

آورد ند خداوند که این سر به شیخ حسن که خص خواص و عمده اهل اختصاص ایشان است
ظاهر کرده اند یا نه و همدرین مجلس گریه بسیاری کردند و بعضے اسرار دیگر اظهار کردند
ای فرزند گریه این حال دارد اگر خنده این مرد را بینے شیرین تر از گریه ست و من خود
ذوق خنده ایشان بیشتر دارم شاید که آن قهقهه که در شرع مذموم ست نباشد اما یک خنده
مجذوبانه ست که شاید بر ذوق حال ایشانست و میان حسن میگفتند که ایشان میفرمایند
که هیچ کاری و هیچ حرکت و سکنت بمنی کنم الا باشارت شیخ خود که شیخ داؤد اند قدس سره
العزیز روزے فرمودند که شب بجهت شما بسبب این توقفے که شما در رفتن دهلی کردید تیره
بودیم حضرت شیخ را دیدیم که در کار شما بسیار بشاشت میفرمایند و خوشحال اند و اکنون
بدهلی بروید که دهلی در فراق شما بزبان حال مینالد بروید بروید و این بیت بر خواندند
بیت میروی و در رکابت می رود جان همام * فی امان الله رو فالله خیر حافظا * بروید
و هیچ اندیشه بخود راه ندهید مولانا حسن در بیخا دخل کردند که میرود جان حسام فرمودند این
بیت از همام تبریزیست شیخ حسام الدین بر وقت وداع راجی حامد شه بجای همام حسام
خوانده اند اما در اصل بیت جان همام ست گفته شد که این صفات بشری کسی را در حذاب
دارد و علاج اینها میباید کرد فرمودند بیت نقش خاک تست هر گه نور بالا برتو تافت * سایه
زیر پا بود هر گه که بر تارک خورست * و فرمودند بیت چشم بند و گوش بند و لب ببند *
گر نه بینی سرها بر ما فگند * و فرمودند شما بجناب حضرت غوث اعظم متوجه باشید همه خیر خواهد شد
و فرمودند نظم هر که او عاشق نشد بر ذات پیر * از خدا هرگز نشد دولت پذیر * چون
تو ذات پیر خود کردی قبول * هم خدایت اندر آمد هم رسول * و این بیت هم خواندند که از
بیت سخن عشق بدل و رنه و لب * امکشا * سر این شیشه فرو بند که بادی نخورد * فرموده اند
بگفتگوی خلق و ملامت ایشان گوش نه نهید و در کار خود بجد باشید و این بیت خواندند
بیت کار جامی عشق خوبانست و خلقے هر طرف * میکنند انکار او او بهجهان در کار خویش

واین بیت هم خواندند که از ایشان ست بیت دوش ناصح منع مازان شوخ شورانگیز
کرد ✦ گرچه بادی بود لیکن اتش ما تیز کرد ✦ عرض کرده شد که قصد چنان بود که چندگاه
در گوشهٔ غربت و تنهائی گذرانده میشد در وطن مشوشات وقت بسیار ست فرمودند خاطر
جمع دارند هیچ تشویشے نخواهد رسید بیت از کار جهان گر بصفا دست بشوئی ✦ بر من
اگرت هیچکسے رنج رساند ✦ واین بیت نیز از ایشان ست عرض کرده شد که نیز قصد
بران بود که بزیارت حضرت شیخ موسی قدس سره رفته شود و از انجا اگر میسر آید بزیارت
پیران دیگر که در اوچ خفته اند فرمودند همه با شما اند و از شما جدا نیستند گفته شد که قصد سفر گروه
نیز بود که بزیارت حضرت شیخ[1] مشرف شده اید و مخدوم زاده شیخ محمد عارف نیز توجه بدان حدود
دارند فرمودند انشاء الله تعالے بار دیگر ما هم برویم و شما را پیش ایشان بریم عرض کرده شد
که بعضے پیرزاده ها و مخدوم زاده ها از اولاد حضرت غوث الثقلین رضی الله عنه اینجا میباشند
بملازمت ایشان باید رفت فرمود حاجت نیست بدهلی بروند و دیر نه کنند واین سیر
بعضے مواضع لاهور و دیدن بعضے درویشان آنجا هم که میسر شد پیش از دیدن ایشان
بود که بجا رفته بودند و بعد از رسیدن فقیر بهفته آمدند همدران منزل که فقیر نزول کرده بود
رسیدند و فرمودند که این کلمه در شان شما از حضرت غوث الثقلین نازل است حقت
حقانیت حقی حقت فردانیت حقی و فرمودند ما قصد داشتیم که چندگاه دیرتر نها بگذاریم
جاذبه غیر معین پیدا شد شاید از جانب شما بود شما برای چه آمدید ما بدیدن شما می آمدیم
فرمودند ما از تصنیفات شما فائده دین و دنیا حاصل کرده ایم حق تعالی شما را بآن منتفع
گرداند فرمودند اگرچه سخنان مردم بسیار خوانده ایم و خوانده میشود اما سخن شما را در فقر
گوارائی ست که سخنان مردم دیگر را نیست و در مجلس وداع ازان فرزندان سخن افتاد
و گفته شد که مشرقی قصد ملازمت بسیار دارد و فرمودند بتصدیع نکشد ما بدیدن او
می آئیم و این بیت خواندند بیت جذبهٔ عشق بجد لیست میان من و یار ✦ که اگر من

[1] حضرت شیخ بهاء الدین ذکریا ملتانی قدس سره

نزدم او بطلبے آید گویا از زبان شما خواندند و این ابیات خواندن ایشان یکعالم
دیگر است که هرگز از هیچکس با اینحالت و بانذوق دیده و نشنوده است که میخوانده باشد الفرزند
مردی باین صفت و با اینحال بمحض محبت و اخلاص بی غرض و بی عوض اینهمه میخواهد کدام
سنگدل که نرم نگردد ذوق صحبت ایشان و رنگ حال ایشان که در ظاهر و باطن فقیر
نشسته است بتقریر و تحریر گنجایش بیان ندارد و باری بزبان قلم خود بیقین میدانم که
میسر نیست شاید که بزبان قال چون بدل نزدیکتر است چیزے ازان ترشح کند و بقیاس
چیزے از ذوق باطن نیز بر سامع لایح گردد آن موقوف وقت لاقات باشد و چیزهای
دیگر بسیار است که موقوف وقت است اینحکایت بی اختیار بزبان آمد و باعث آن همان
جوش است که بخواندن مکتوب آن فرزند در باطن پیدا آمد همان ساعت آن کلمات توشته
و چون در ارسال آن تاخیر رفت زیاده بران وقت مساعدت نکرد روز دیگر از برآمدن
فقیر از سید محمد باقر که فرزند مقبول ایشانست و عنایتی خاص بر وی دارند پرسیدند ایشان
رفتند گفت بلے رفتند فرمودند میان حسن را بگوئید که او نیز برود میان محمد باقر میان حسن
گفت که شما را نیز رخصت شد میان حسن گفت که بحضور هم بروم گفت حاجت نیست حکم شد
بروید و داد وضاع ایشانرا در صحبت و در وداع و در نشست و خاست و حرف و حکایت طرزے
خاصست که با وضاع اهل راه و رسم متعارف نمی ماند اینحکایت وداع میان حسن را تمه
که خالی از غرائب نیست شاید که خود گفته باشند و چون در حضور وعده رفته بود که بعضے
اشعار خود را بفقیر عنایت بکنند اشعار و کلمات ایشان در جاے مرتب و جمع نیست گفتند از هر جا
هرچه پیدا شود بنویسید و پیش ایشان ببرند گفتند گستاخیست که ما اشعار پیش ایشان
میخوانیم و میفرستیم خداوند این سخن چه معنی داشته باشد باری چند بیت از انجا میان حسن
آوردند منها بیت معالی این سخن من شنو که خوش سخنی ست ✦ بر نانگ مبین و بر نسب بین
و دست ببین ✦ و بعض ابیات ست که غالبا مقصود ازان نصیحت فقیر خواهد بود جائیکه

بیت دوشم کرمش داد نویدی که معالی * غافل نیم از حال تو غمناک نباشی * ای معالی
مکن اندیشه اگر چندین راه * بروم آزرده در کام نهنگ افتاده ست * مرد مرد نباشد
که آنچه میطلبی * همین زمان بدر ما نثار خواهد شد * چشم باطن طلب نور یقین میخواهد
دیده ظاهر اگرت نیست چه نقصان دارد * نیست در هر دو جهان به ز محبت هنری *
این هنر در تو اگر هست ز صد عیب چه عیب * ژنده فقر معالی چه محل عالی ست * که نشود شاه
رسل بخیه کش دلق صهیب * بفقر و نیستی یکدم دروز فارغ باش * که یار خود ز کرم عذر خواه
ما گردد * جرعه جام سقی ربهم ار گوش کنی * هر چه جز دوست بود جمله فراموش کنی * چو شعله
دم عشق از میان جان برخاست * همه سالیک و سهاب از میان برخاست *
هزاران رحمت و صد آفرین بر عزتی بادا * که صرف راه خوبان کرد پیری و جوانی را *
ای معالی تو ز ورد سحر و شام میپرس * دلبرش در بغل و شب همه شب در خواب ست * اما بعد
حکایت گفتن و احوال نوشتن سهل ست هر چه هست هست و آنجا نکه نیست نیست اصل آنست
که بران چه حکم شده ست بایستد و فرمان برداری کند بر آن استقامت نماید و بدان
توفیق یابد از ان جانب خود تاکید و تائید و تسلی و تثبیت نهایت رفته ست و ای این
نفس بی ثبات که هنوز در تردد و تزلزل باشد فرمودند شما هیچ غم مخورید و هیچ اندیشه بخود
راه ندهید و از هیچکس و از هیچ چیز نترسید توجه خود بجانب حضرت عزت اعظم درست دارید
و از همه کس قطع کنید هیچ چیز از شما نمی خواهند غیر از توجه بآنجانب همه چیز خواهد شد و هم روز وداع
فرمودند که شرح مشکوة را تمام کنید انشاء الله کتابی شود که اهل عالم همه ازان مستفید
شوند گفتم دعا کنید تا تمام شود فرمودند آن خود تمام شده ست و فرمودند در ترجمه گاهی
بتقریب بعضی از کلمات قوم نیز در آورده باشید چنانچه ملا حسین در تفسیر خود میکند و فرمودند
یکان بیتی مناسب مقام هم مینوشته باشند گفتم فقیر را بیتهای مردم یاد نیست تا بنویسد
گفتند شما را حاجت بیتهای مردم نیست آنچه شما را باید از شما زاید شما را در هیچ چیز هیچکس

احتیاج نخواہد بود ہمہ چیز حاصل ست انشاء اللہ تعالے ؛

الرسالۃ الخامستہ والستون سلوک الطریقۃ علے نہج المجاز منظرۃ الحقیقۃ ؛

اللہ ورسولہ

بعضے از فضلاے وقت رباعی بزبان مجاز انشا نمودہ واز یاران شرح آن التماس کردند ہرکس چیزے نوشتہ وفقیر نیز چیزے خیال کردہ رباعے اینست رباعے گفتم کہ دو بوسہ دہ زلب گفتانے ؛ گفتم کہ بروزے بشب گفتانے ؛ گفتم کہ بجزنے تو نمیدانی ہیچ ؛ دگر دلبویم زطرب گفتانے ؛ گفتم کہ دو بوسہ دہ زلب گفتانے ؛ این سوال سالک طریق محبت وطالب مقام قرب وصلیت ست کہ میخواہد شفاہاً وعیاناً مشاہدہ حقیقت کند ومشاہدہ را بامکالمہ جمع کند کہ بوسہ بر لب کہ محل مصدر ست مشعر بآنست اینمقام صحو وتمکین ست واین قوم را اختلافست کہ مشاہدہ بامکالمہ جمع میکردد یا نہ حق ثبوت نسبت درعوارف میگوید کہ دل را چشم ست وگوش بچشم نمی بیند وبگوش ہی شنود وہمکنار اندیدن مانع شنیدن ست ونشنیدن مانع دیدن قطب الوقت شیخ ابوالحسن شاذلی قدس سرہ در حزب کبیر گفتہ وسالک مشاہدہ تعجب مکالمہ وحالۃ معراج سید کائنات علیہ افضل الصلوۃ واکمل التحیات نیز مثبت این مدعاست وفرقہ دیگر میگویند کہ مشاہدہ موجب اصطلام واستہلاک واضمحلال ست گنجایش استماع ندارد دو بوسہ اشارت بحصول ذوق بعد از شوق ووصل بعد از وصل وبقا بعد فناست وتواند کہ رمزے باشد بحالت کاین باین وصحو وتمکین ست چہ بوسہ دوم بے بیتوتت حاصل نمیکردد گفتم کہ دو بوسہ دہ زلب شرحش اینست دگفتانی ناز واستغنار محبوبے ونخوت وغرور حسن وخوبیت ونفی استحقاق واستیحال آن حال واستنکار واستبعاد آن استعداد ست ودر حقیقت حث وتحریص وتشویش وتیز کردن آتش طلب وبرستن کمر جد واجتہاد ست بلکہ امیدوار ساختن بحصول

مطلوب و فوز بعبیت و ظفر بمقصود ست کہ من جد وجد گفتہ اند کہ رود منع از کریم حکیم عین
اجابت و عطا ست قال سید الشیخ ابو العباس المرسی قدس سرہ العامۃ اذا
خوفوا خافوا و اذا رجوا رجوا و العارفون اذا خوفوا رجوا و اذا رجوا خافوا گفتم رموز
لے بشب گفتا نے چون در طلب مراتب کمال و خواہش درجات قرب و وصول توہم آن بود
کہ در باطن سالک بقیہ ارادہ و خواہش لغش و حب جاہ ماندہ ست واین در تمحیص مقام
اخلاص و ثبات پایہ صدق مانع وصول و حصول قبولست قال بعض العارفین من الاصیل
الولی حتی یقطع عنہ شہوت الوصول و سخن مشہور ست کہ اخر ما یخرج من راس
الصدیقین حب الجاہ ای الجاہ عند اللہ در اعتذار و استغفار برآمدہ میگوید کہ طالب
این نعمت و خواہش این کمال نہ در صور تہا بر وجہ اظہار و اشتہار کہ ظہور و بروز
آثار و انوار از خوارق و کرامات و دلائل و اثارات قرب عالم را در گیرد و شامل اثقلین
گردد چنانکہ اقطاب ارکان ولایت و اکابر و اساطین ملک و ملت را میباشد و مقام
اولیا عشرت ست بلکہ پنہان از چشم اغیار در دل شب تار کہ محل خلوت و محمل مناجات
ست در مجلس قرب و وصل مشرف و مخلص گردانند کہ لیس من ثبت تخلیصہ کمن ثبت
تخصیصہ اگر عنایت کنند و بخصوصیت ولایت نیز مخصوص گردانند و مستور قبای
عزت و وحدیت دارند کہ تا ہیچکس نہ بیند و نداند جز دوست و یا کسے کہ محرم باشد چنانکہ
حال اولیا رعزلت ست و پایہ محرم برے آن در میان آوردیم کہ کسے محرم ست و در حقیقت
غیریت و بعضے از عرفاے اہل دانش کلمہ غیر را در اولیاے تحت قبای لا یعرفہم غیری
بر صیغہ نسبت خواندہ اند تا بیگانگان و نامحرمان بدر روند و یگانگان و محرمان در روند
مانند بل ولی یعرف الولی راست آید و بعضے گویند و لے اینجا نیز از اسمای حسنی الٰہی
ست فافہم اینجا نیز گفت نے یا از جہۃ ناز و نخوت و کاہانیدن جان محب و بست کردن
بنای ہستی وی و طلب مزید جد و اجتہاد از و یا بجہۃ آنکہ مرتبہ شہود ذات و محبت ذاتی

بالاتر ازان ست که اینجا توقیت وتحدید زمان وتعیین روز وشب کلیس عند اللہ صباح ولا مساء
واشتہار وعدم اشتہار وجود وعدم خلق گنج داشتہ باشد قال بعض العارفین من ارادہ
عبد الظہور ومن اراد اخفاء فہو عبد الاخفاء وعبد اللہ سوار علیہ اظہر او اخفی ع گفتم کہ بجز نے تو
نمیدانی ہیچ + چون راہ مطلوب بربستہ شد واز ہر در کہ در آمد راہ ندادند وبجز نفی منع
ورد واستبعاد نیاوردند بے اختیار وبی طاقت شد وزبان بشکوہ محبت باکشاد کہ
بحکم الیک المشتکی وبک المستغاث باین زبان دردل بگوید شاید کہ مہربان شود یعنے
صفت تو ہمہ جود وکرم واجابت وقبول ولطف ومہربانی ست وایں ہمہ استغناوی از جلیت
منصرعہ رو کرد بسویم از طرب گفتا نے + ظاہر از حال شدت ناز وصولت محبوبی وذوق
وخوشحالی وصفت استغنا ہمان ست کہ مراد آن باشد کہ گوید آری ہیچ نمیدانم جز نے
کار من امینت وغنای ذاتی من برین میدارد تراچہ مجال کہ چیزے میجوئے ومیخواہے احتمال
دارد کہ بر سر مہربانی آمدہ ولطف ونرمے فرمودہ میگوید کہ نے اینچنین نیست کہ تو میگوئی کہ
بجز نے ہیچ نمیدانم این نے کہ گفتم بظاہر ست وبرائے مصلحت ست ودر باطن ہمہ مہر
ومحبتم ولطف وکرم من ترا بیشتر ازان میخواہم کہ تو [illegible] لیکن بصولت محبوبی وصولت حسن وخوبی
براین میدارد ونمیگذارد کہ ازین پایہ فرود ایم واخر محبت یکی ست کہ از دو جا سر بر کشیدہ
وہمان محبت من کہ در نست ہمان محبت تست ودر من تغایر محل در تو ہم دوئی
انداختہ ودر ہر جانب بکیفیتے دیگر ظہور نمودہ واز جانب تو عجز ونیاز واز جانب من غنا
وناز ودر باطن ہر دو نیاز مند یکدیگریم بیت نیازے ہست خوبان را بعاشق ولیکن
محتجب در پردہ ناز + ۵ میل معشوقان نہانست وستیز میل عاشق باد وصد طبل
ونفیر + در حقیقت ذوق ولذت در ہمین ست اگر ہمہ ناز باشد معنی عاشق وچہ نگیرد
واگر ہمہ نیاز بود معشوقے ظہور نپذیرد نظم ای عاشق نازار جمندان + معشوق نیاز
مستمندان + چشم کرم تو عین نازست + انازیکہ در دو صد نیازست + واللہ یدعوا

الی دار السلام نیازست و یهدی من یشاء الی صراط مستقیم نازاین چند کلمه برسم
استعجال پیش از نظر در آنچه از ارباب فضل و کمال نوشته اند در شرح این رباعی
در خیال آمد یاران همه مولع و مشغوف باصطلاحات صوفیه از اهل وجود اند تا قایل
بکدام جانب ست و چه قصد کرده ست و در ذوق این فقیر مفهوم مجازی این رباعی
که معنی حقیقی ست لذیذ تر و شیرین تر از همه ست طیب الله انفاس قایله و این
مجاز آخر مایهٔ حقیقة و منتهای اوست که درین مرتبه ظهور کرده ست و صورت اتمام
و اکمال پذیرفته ست شخصی گفته ست بیت هر حقیقة که کنه او خواهی ۵ ظاهر
اندر مجاز خواهد بود ۵ اینقدر بس ست سخن بجای رسیده و سر کشیده ست که می تسلیم
راز از پرده بیرون نیفتد و الله اعلم ۵

الرسالة السادسة والستون تسلیة السائل بین المسائل ۵ ۵

الله و رسوله

مکتوب شریف رسید و احوال معلوم شد و بر سلامت احوال حق شکر گذاری بجا آورده شد
الحمد لله علی کل حال حال آنکه از باب گریختن از طاعون نوشته اند حکم درین باب
آنست که از انجا که دران طاعون افتاده نگریزند و بآنجا که هست نروند کلیه امنیت
و سیکس را دران خلافی نیست و در احادیث صحاح ازان نهی واقع شده پس ارتکاب
آن معصیت باشد و ازان که در حدیث صحیح از عایشه رضی الله عنها واقع شده است
که آنرا تشبیه بفرار از زحف داده اند ظاهر میشود که گناه کبیره ست و اگر اعتقاد
میکند و جزم آرد که اگر بگریزد نجات میابد و اگر میباشد هلاک میشود کافر گردد
باید دانست که مراد بطاعون درینجا وباست و مرض عام و مرگ عام در احادیث
ذکر همه اقسام شده ست و طاعون و وبا یکی ست و در قاموس در باب الواو
گفته که الطاعون الوبا و در باب همزه گفته الوبا الطاعون و کل مرض عام

وکذا فی الصحاح وسایر کتب اللغة یعنے مراد در احادیث از ینجا کہ ہمی از طاعون یاد
شدہ ست وبا مرض عام ست واطبا طاعون را تفسیر کردہ اند بمادہ سمیہ کہ پیدا
می آرد وورم کشندہ را اکثر حادث میگردد در زیر بغل وعقب گوشہا وجاہای نرم
وسبب آن ورم مادہ ردی ست کہ مستحیل میگردد وبجوہر سمی کہ پیدا میگردد از ینجا
دم وانصباب الی آخر ما قال الاطبار وطاعون بامنیعنے اگر عام گردد نیز داخل
این حکم ست ولیکن مراد در احادیث مرض عام مرگ عام ست ہر کیف کہ باشد مخصوص
باین قسم نیست چنانکہ احادیث آن شاہد اند وزہے جہل آنکسے کہ طاعون بامنی
گفتہ ومخصوص بدان داشتہ ودر سایر اقسام وبا فتوای برخصت قرار دادہ بلکہ آنرا
واجب دانستہ وگفتہ کہ اگر نہ برآید بکفر میکشد واین شخص بہر تقدیر عاصے ست واگر
برآید بحکم احادیث صحیحہ وروایات نصیہ واگر نہ برآید بقول خود کہ میگوید برآمدن واجب
ست وترک واجب عصیان ست ودر نہایہ جزری گفتہ کہ الطاعون مرض عام
یحدث من فساد الہوی پوشیدہ نماند کہ قول بحدوث آن بفساد ہوا ظاہر ست
وخالی از فسادی نیست چہ در یک ولایت ویک شہر ویک محلہ ویک خانہ بعضے سلامت
میمانند وبعضے ہلاک میشوند با وجود عدم معالجہ وتدبیر وفساد ہوا مشترک ست بمیان ہمہ
وگاہ پیدا میشود در بلادے کہ صحیح ست ہوای آن وطیب ست مار آن ونیز اگر بفساد ہوا
بودے ہرگز از روے زمین منقطع نگشتے چہ در ہیچ زمانی بعضے بلاد از فساد ہوا خالی نبود
وگاہی جماعہ واعارض میگردد کہ مزاج آنہا صحیح ست از دیگران ونیز اگر بفساد ہوا بودے
تمام بدن در گرفتے ومخصوص بموضع دریدن نبودے باجملہ وجود آن در تحت ضابطہ
قیاس در نمی آید پس حق آنست کہ گویند بمحض قدرت قادر مختار ست وعذاب بسبب
کہ بربندگان خود بر اے ابتلا واستحان میفرستد تا صبر کنند وامتثال امر نمایند یا بپیغمبرے
نمایند ومعصیت ورزند خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ۝

چنانکه در حدیث آمده الطاعون رجز ارسل علی طائفة من بنی اسرائیل او علی من کان قبلکم فاذا سمعتم به فلا یدخلوا علیه واذا وقع بارض وانتم فیها فلا تخرجوه منها فرار منه و در حدیث دیگر آمده الطاعون شهادة لکل مسلم وغیر ذلک من الاحادیث و متمسک گفتند مخالفان گاهی بقول وی سبحانه ست وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ واین عام ست مر جمیع مواقع تهلکه را و شک نیست که ایستادن در مواقع طاعون سبب القاء نفس در تهلکه ست واین سخن بعد از ورود وهمی از فرار بعد از وقوع طاعون چیزی نیست اگر نهی در آیت کریمه عام ست وایستادن در طاعون از افراد القاء در تهلکه ست وهمی از فرار مخصوص آن عام ست واگر نه از افراد او ست خارج ست وظاهر آنست که دخول در بلد یکه طاعون در آن واقع ست القای نفس در تهلکه ست فافهم و گاهی متمسک گفتند و قیاس نمایند آنرا بدر آمدن از خانه که در وی آتش گرفته ست یا ژاله سخت که غالب ظن در آن افتادن خانه ست یا گریختن از تحت جدار مایل و گویند که درین مواضع بر آمدن و گریختن آمده ست و گریختن از طاعون مثل آنست واین متمسک فاسد ست چه آن از قبیل اسباب عادیست و این از اسباب وهمی ست واگر ادعا کنند که ما تجربه کرده ایم که هر که بر آید سلامت ماند کلیت این ممنوع بلکه اکثریه نیز مسموع نیست و اگر باشد همچون در باقی سخن فیه نهی واقع شده واین قیاس در مقابله نص ست و دران مواد نهی از فرار نیست بلکه امر ست بدان و اقوی شبهه متمسک بحدیث من الظرف التالف ست واین متمسک نیز باطل ست چه آن از قبیل تطییر و تشائم ست نه فرار از طاعون بعد از دخول آن تفصیل این سخن آنست که در مشکات از یحیی بن عبد الله بن بحیر بفتح موحده و کسر مهمله بروزن فقیر از حدیث ابی داود آورده که گفت یحیی خبر داد مرا کسی شنید از فروة بفتح فا و سکون راء بن مسیک بسین مهمله و آخر کاف بر صیغه تصغیر که میگفت گفتم یا رسول الله نزد ما زمینی ست که او را ابین گویند و این

قریه ایست بجانب بحر الیل و آن زمینی در ولیست که زراعت و خراجی سال و غله ایست که برای
اهل و عیال خود از انجا طعام می آریم ولیکن وبای وی سخت ایست پس فرمود آنحضرت صلی الله
علیه وسلم بگذار انرا و دور دار آنرا از خود زیرا که از قرف تلف نیز آید و قرف بفتح قاف و راء
بلا ولیست در و وبیکه رمفارقت و باو زمین تب آرنده پس ایمرد شکایت کرد از وقوع وبا در آن
زمین و فرمود آنحضرت که بگذار او را که وقوع وبا وبیکه مهلک ایست ازان اجتناب باید کرد و این مسئله
تمام نیست زیرا که وی تطیر و تشارم کرد پس رخصت داد آنحضرت نظر بضعف حال و خوف از وقوع
در ورطه شرک خفی و خروج ازان و ترک سکونت دران نه آنکه وبا واقع شد دران و بعد از
وقوع تجویز فرار و خروج ازان کرد و سخن در اینجاست که چون بشنید در زمینی و واقع شود در وی
بیرون نیاید ازان و وظیفه در بلا پیش آرد وقوع احتراز و اجتناب است و بعد از وقوع صبر و رضا
و تضرع و دعا بدلیل احادیث صحیحه مذکوره در صحاح و بمنع و نهی از فرار و ترغیب حث بر صبر و
ثبات و حکم شهادت لهذا ایحدیث در باب طیره و فال آورده و طاعون و وبا و اعتبار شوم
در زمین و زن و اسپ در بعضی احادیث وقوع یافته ست و این حدیث از انجمله ست و بعضی
گفته اند تطیر و تشاوم بهیچ جا معتبر نیست و منفی ست و آنکه در بعضی احادیث ظاهر میشود
مراد آنست که اگر شوم میبود و امکان میداشت در این چیزی بود بر طریقه قول آنحضرت صلی الله
علیه وسلم لو کان شئ سابق القدر لسبقته العین ولیکن وجود ندارد درین اشیاء نه در غیر ان
و بعضی گفته اند که شوم در مراة آنست که ناسازگار و بد خلق و نازاینده بود و در سرای آنکه
تنگ بود و بد همسایه و بد هوا و در اسپ که گران بها و حرون باشد نه آنکه شوم بمعنی بدشگون
بود و گویا میگوید اگر باشد یکی از شمار اسرائی که مکروه مے پندارد صحبت او را یا اسپی که خوش
ندارد آنرا باید که مفارقت کند ازان و ازان انتقال نماید و طلاق دهد زن را و بفروشد
اسپ را تا بر و دارزوی کراهت کذا فی الشرح السنه پس معلوم شد که ایحدیث در جای دیگر است
تا آنکه گفته اند که این حدیث قرف و تلف اسپ دلالت دست معارض نمی شود با حادیث دیگر

که در صحیحین و غیرهما واقع شده و گفته اند که فروة بن مسیک روایت کرده است از وے
مگر یک حدیث یا دو حدیث و آن نیز از مروی مجهول است که شناخته نشده است نام وی و نیز معلوم
نیست که یحیے بن عبد الله بن بکیر ثقه است یا نه و در کلام روضة الاحباب که در اواخر کتاب در ترجمه یحیے
درین حدیث تکلم کرده خلطے واقع شده است فقد بر الله علم دیگر نوشته بودند که طعام
توشه که همراه میت میفرستند آنرا توان خورد یا نه کلیه درین باب آنست که صدقه حق
فقیر است اگرچه گفته اند صدقه نفل اغنیا را نیز جایز است اما فتوی درین باب بر کراهت است
اما طعامیکه بخانه میت میفرستند مخصوص باهل میت است که مصیبت زده شده اند و
آنرا بطریق ضیافت میفرستند ظاهر آنست که جایز باشد و بعض گفته اند تا سه روز مخصوص
باهل میت است دیگر مرقوم بود که شخصے وصیت کرد که بعد از من بروح من حلوا و نان
پخته صلحا بخورانند درین ماده هیچ بر دے لازم آید یا نه این جزئی در کلی وصیت داخل است
و وصیت علی العموم و علی الاطلاق جائز است و در کتاب مطالب المومنین فصلے جدا
برای این نوشته اند و گفته فصل فی الوصیة بعد الطعام سئل ابو جعفر رحمه الله عمن
اوصی بان یتخذوا طعاما بعد وفاته و یطعمون الذین یحضرون التعزیة قلنا یجوز من
الثلث للذین یطول مکثهم و حضروا من مکان بعید و الغنی و الفقیر فی ذلک سواء
و لا یحل للذین لا یطول مکثهم و لا یبعد مکانهم و للنایحة و نحوه فی جوامع الحکایات انتهے این
تفصیل بطول مکث و بعد مکان ظاهر ایجهت آنست که گفت الذین یحضرون التعزیة
این مرد چون ذکر صلحا کرده هر که باشد بخورد و بر هر تقدیر صحت وصیت باطعام ازینجا
مفهوم شده و اگر خلجان بجهة آنست که گفت بروح من بعض مردم میگویند که طعامیکه بنام کسے
یا بروح کسے میگویند مکروه است و اگر بلفظ بروح من اینچنین قصد کرده باشد که به صلحا بخورانند
ما صواب آن بروح من برسد چه مخدور دارد و چه لازم مے آید و فی صدقة الاحیاء عن
الاموات لفع لهم و همین است حکم انچه در دیار متعارف شده است که بروح بزرگے طعام

می پرند که مردم بخورند و ثواب آن بروح ان بزرگ برسد اگر بلفظ تصدق گفته مخصوص
بفقرا باشد و اگر بعنوان ضیافت کرده همه بخورند و اگر بدلیل قطعی ثابت گردد که این لفظ گفتن
خوب نیست اگرچه معنے آن صحیح است آن دیگر است این لفظ نمی باید گفت دیگر مرقوم بود
که از احادیث معلوم میشود که عمامه در کفن نیست و در کتب فقهیه قیل و قال بسیار است در بنای
تحقیق چیست بر علم شریف روشن است که زیادة عمامه استحسان بعضے متاخرین است
تا ماخذ آن چه باشد و در شرح ابو المکارم میگوید و هو مروی عن عمر رضی الله عنه و به ناخذ
مالک اما حدیث که از وے مفهوم میشود که عمامه نبود ظاهرا این حدیث است که کفن رسول الله
صلے الله علیه وسلم فی ثلثة اثواب ثمانیة بیض سحولیة من کرسف لیس فیها قمیص و عمامه
و تاویل این حدیث نزدیک آنکه قایل اند بعمامه نیست که نبود در ان ثلاثة اثواب
قمیص و عمامه بلکه زیاده بران بود پس مجموع خمس بود نه آنکه اصلا داخل کفن نبود دیگر
نوشته اند که هیچ روایت یا حدیث در ماده جواب نامه که برای میت مینویسند و بر سینه او گذارند
می نهند بنظر در آمده است در حدیث خود هیچ جا و نظر نیامده ولیکن در بعضے کتب که
جامع روایات قوی و ضعیف اند مثل مفتاح الجنان وغیره روایتے هست که در کتاب لیعقوب
نقل از کفایه شعبی چیزے گفته که مناسبت با میغالم دارد و قال حکے عن بعض المتقدمین
انه اوصے الی ابنه و قال اذا مت غسلت فاکتب علے جبهتی و صدری بسم الله الرحمن الرحیم
قال ففعلت ذلک و رایته فی المنام و سالته عن حاله فقال لما وضعتنی فی القبر جاءنی
ملائکة العذاب فلما اوکتوبا علے جبهتی و صدری بسم الله الرحمن الرحیم قالوا آمنت
من العذاب و آنکه نوشته اند که هر که شب جمعه یا روز بمیرد از عذاب قبر ما مون است
ایا مخصوص همین روز و شب است یا تا وقت حشر و این بشارت مخصوص باهل ایمان
است یا کفره هم شریک اند دران پوشیده نماند که در مشکوة این حدیث مذکور است
عن عبد الله بن عمر قال قال رسول الله صلے الله علیه وسلم ما من مسلم یموت یوم الجمعة

او لیلة الجمعة وقاه الله فتنة القبر رواه احمد والترمذی قال هذا حدیث غریب لیس اسناده بمتصل وسیوطی نیز در جمع الجوامع از احمد و بیهقی واز شیرازی در القاب وازابن عمر از ابن نعیم در حلیه از جابر آورده که یک روز جمعه خلاص گردد از عذاب قبر و بیاید در روز قیامت وحال آنکه بر ولیست مهر شهیدان ظاهر این احادیث در دوام است والله اعلم وچون در حدیث مامن مسلم واقع شده کافران ازان خارج خواهند بود و ذلک ظاهر و گفته اند که کلمه او در او لیلة الجمعة برای تنویع است یا شک راویست ظاهر تنویع است والله اعلم ونوشته اند که شخصی گفت که عمل ما بر قرآن و حدیث نیست عمل ما بر فقه است بروجه لازم آید اگر این شخص این سخن بطریق استخفاف قرآن احادیث واسقاط آنها از درجه اعتبار و تعظیم و ترجیح فقه گفته است کافر و مرتد میگردد و اگر با بمعنی میگوید که اصل خود قرآن و حدیث است و مجتهدین بتطبیق آیات واحادیث بیکدیگر کرده و ناسخ از منسوخ شناخته گفته و تاویلات کرده اند و بالضرورت تقلید مجتهدان میکنیم و قدرت آن نداریم که استنباط احکام و شرایع از کتاب و سنت کنیم و بر چیزی قرار دهیم ما را ضرور نیست که اتباع روایات که از امامی که تقلید آن کرده ایم گفته وجهی دارد فاسئلوا اهل الذکر ان کنتم لا تعلمون این جوابها حالیة الوقت در وقت کتابت نوشت اگر خطای رفته باشد اصلاح نمایند والله اعلم ❊

الرسالة السابعة والستون وجدان البرد باستشمام الورد

الله ورسوله

ز نسیم جان فزایت دل مرده زنده گردد ۔ زکدام باغی ای گل که چنین بخوشبوئی

حق جل وعلا دماغ وقت وشامه حال ایشان را بنسایم عنایت وشمایم کرامت روایح کرم خود تازه ومعطر دارد بمطالعه کتاب فتوح الغیب که کلام کرامت نظام حضرت غوث الثقلین است رضی الله عنه واین حقیر بسعادت شرح آن توفیق یافته است وقت خوشی داشت وتقریبی در انجا این بیت مذکور بود بیت عکس رخی تو چو در آئینه جام

افتاد ۔ عارف از خندۂ می در طمع خام افتاد ۔ و در ذوق دریافت مضمون این بیت بود کہ مراد از می و خندۂ وی چیست و از جام و افتادن عکس روی محبوب و افتادن عارف در طمع خام چہ کہ بناگاہ این گلہا کہ فرستادہ بود ندرسید و گل و بل ہر دو جمع شدہ و نشاط افزاد مستی بخش وقت شد ایام بہار ست و سودائے جنون در جوش و شورش باطن در کار در گوشۂ خانہ وزاویہ غربت در سر و رست مشاید کہ اگر غلبہ پذیرد و تکلیف از میان برافتد و بیرون نیز افتد اکنون خود در پردہ ست ؎ تا کے غم دل گفتہ ام در خانہ با دیوار ہا خواہم زد از بیطاقتے فریاد در بازار ہا ۔ ادب دامنگیر ست دگرنہ عشق واقعہ طلب ست تا چہ شود بیچہ بیطاقتے موافق وقت این سخنان از زبان آمدن معذور خواہند داشت و اگر ذوق دریافت معنی بیت مذکور دارند انچہ بالفعل بدیہہ در حوصلۂ وقت می گنجد اینست کہ مراد بجام دل عارف باشد کہ محل تجلی ذات حق ست و با ینمعنے آئینہ را برائے آن استعارہ کردہ و افتادن عکس روی کنایت از تجلے حق ست و تجلے چون بصورت روح عارف واقع شود موجب مزلقہ و محل اشتباہ ست کہ درین ہنگام خود را عین حق بیابد و در توہم اتحادی افتد و طمع خام اشارت بدان کردہ چنانکہ گفتہ ست رقت الزجاج و رقت الخمر و تشاکلا و تشابہا فکانما ہی خمر ولا قدح و کانما ہی قدح ولا خمر ۔ رباعی از صفائی می و لطافت جام ۔ بہم آمیخت رنگ جام و مدام ۔ ہمہ جام ست نیست گوئی می ۔ یا ہمہ مست نیست گوئی جام ۔ یعنے متحد آمد و یک جزو نبود و وجود تمیز از میان برخاست و این مقتضائے حال سکر و بے تمیزیست و حق معرفت آنست کہ بداند ے دیگر ست و مقام دیگر آن ظاہر ست و این مظہر و این مقام توحید شہودیست کہ بغلبہ حال استغراق محبت چنین مے نماید و آنکہ توحید وجودے میگوید ہمہ را یکے میداند حقیقۃ واللہ اعلم بحقیقۃ الحال قال بعض العلماء من العارفین التوحید شہودی لا وجودی ۔ ہو المہد الاسلم

الرسالة الثامنة والستون جمع الكلمات العارفين من اهل صدق والتمير

الله ورسوله

بعضے کلمات مشایخ در نظر آمدہ کہ در سلوک طریق حق نافع بود اگرچہ این حقیر را دران
جز تحریر و تعبیر و تقریر نصیبے نبود ولیکن بتوقع اجر کتاب آن اقدام بران نمود و خود
حال اکثر تالیف برین منوال است و جز حکم خاتم بندی پیش ندارد مقصود نفع خلق
و ذوق وقت ست قایل ہر کہ باشد بہر چہ گوید و ببین کہ میگوید ای عزیز بغیر حق اعتماد
نہ کنے تا پشیمان نہ شوی از حق غافل مباش تا شیطان بر تو راہ نہ یابد بہیچ مغرور
مباش تا ہلاک نگردی دل را از غیر حق خالی کن تا راحت یابی در کار حق باش تا
کار تو ساختہ گردد در دنیا اہتمام اندک کن تا کفایت پیدا آید در دنیا دل بکسی مبند
تا زیان نزد نگردی کسی را بہ عیب منگر تا بہ عیب مبتلا نگردی در تنگیہا صبر بکن تا فراخی ہا
در پی بنماید از ہمہ نومید مشو تا امید برآید ریا مکن تا خلاص یابی کار باخلاص کن تا در ہا
جزا یابی دنیا مخواہ تا دولت تباہ نگردد قناعت ورز تا از محنت بر ہی آزار کسے مخواہ
تا آزردہ نہ شوی کینہ بر کسے مبند تا در کینہ نیفتے کسے را بحقارت منگر تا خوار نگردی
از جہت دنیا اندوہگین مباش تا پریشان نہ شوی قدر نعمت بہ شناس تا از تو
باز نہ ستانند از ہمہ جدائی کن تا بحق انس یابی غم فردا مخور تا امل کوتاہ نشود مرگ را
بسیار یاد کن تا دل بدنیا مشغول نگردد ترک گناہ کن اگر نعمت حلال میخواہی توقع
از کسے مکن تا عزت یابی فروتنے بکن تا بہ بزرگے برسے در خود مبین تا فروتنے
از خلق غرلت گیر تا بحق انس یابی شکر حق بجا آر اگر نعمت دین و دنیا میخواہی امیر
مباش تا امان یابی باحق باش اگر عیش جاودان خواہے خدمت بزرگان کن
تا بہ بزرگے برسے صبر پیش گیر اگر عافیت خواہی خود را بحق سپار تا پشیمان نشوی
دست بدامن صاحبدلان زن اگر دولت خواہی آہستہ رو تا ماندہ نہ شوی خود را

هیچ قدر منه تا بقدر گردی از اهل دنیا پرهیز کن تا دل تاریک نشود قناعت کن تا
توانگر گردی همت کن تا قیمت بیفزاید بر حرف کسی دست منه ماخوذ نه گردی
رفیق از حق بین تا غره نشوی حریص مباش تا خوار نگردی کردار خود را قیمت منه تا
با قیمت گردی در کس بد مبین اگر معرفت داری از همه مفلس شو تا محبت یابی بد باش
تا در بک شاید در بند چیزے مباش تا آزاد شوی صدق طلب کن تا راحت یابی بحرمت
نگاهدار تا محروم نگردی سودای کن تا دران سود کنی خشم فرو خور تا راحت یابی
مسکین باش تا مقبول شوی کار با خلاص کن تا عاقبت پشیمان نشوی اگر در کار
کار دیگران کن و اگر بیکاری فارغ نشین با همه نرے کن تا از دشمنان خلاص یابی
با همه کش تا محتشم گردی بر زیردستان شفقت کن تا رهائی یابی آهستگے پیش گیر تا
شیطان بر تو ظفر نیابد دل بدست آر تا خشنودی حق یابی بسود اندک پسنده کن
تا عیش بر تو تلخ نگردد با همه آسانی کن تا به رهی دیگران را از خود بهتر دان تا از خود
خلاص یابی درشتی بگذار تا در همه دشمن نشوی یار همه باش اگر مردی انصاف از خود
طلب کن اگرچه مرد حق را یاد کن تا دل ویران نگردد در ماندگان را دریاب تا
در نه مانی افتادگان را نگذار تا در نفیضے سوی دنیا مبین تا کور نگردی جز حق مبینش
اگر طالبی خلاف ترک ده تا سلامت مانی از حکم خدا سر متاب تا عاصی نشوی افتادگان را
دریاب تا دستگیری یابی با هر کسی منشین تا تباه نگردی ترک لذت گیر تا لذت خواهی انصاف خود بده تا
ستمگار نگردی آن کار کن که حق پسندد و آن پسند که حق کند با کس ستیز تا از کینه رهی آنکس
با تو بدی کند تو با او نیکے کن تا قدر بیفزاید بیدار باش تا در خانه دزد نیابد با چندان برگیر که منزل
رساند بقافله رو که راهزن بسیار اند همراه طلب کن که دشمنان در راه اند سر بریدن درنه تا بر سر
نخوری سر بیفگن تا جنگ نخیزد یک کار کن تا تمام شود خود خواه مباش تا محروم نشوی درستی
آن به که خدا را باشد خواجگی از سر منه تا بر سر نخوری بار خود بر کس منه تا عزیز مانی بزرگی بر هیچ

مکن تا خوار نگردی و در دریا فرو شوی تا گوهر یابی جانرا در باز اگر صادق تیر بلا را هدف شو اگر دوستی حق
خواهی رهبر طلب کن تا ره شوی اگر عاشقی یک سو دا کن تا سو دکنی خود را مباش تا خوار نباشی اندیشه
بیهوده از دل دور کن تا پریشان نشوی خود پسند مباش تا پسند شوی در مالا یعنی مشو تا زیان نکنی
گفت رشنوا باش تا ستوار مانی نفس را ستوار مدار که در و غگوست پناه بحق جو تا خلاص یابی مدح
کس مکن تا عاقبت نیندیشی پناه حق گیر تا از شیطان برهی وقت دریاب اگر صرافی نقد را باش
تا قلاشی طمع از دل بردار تا محتاج نگردی حاجت بخیر حق مدار حاجت برآید باگم شدگان نشینی
مگر که گم شوی پاس انفاس دار اگر بیداری دلها را دریاب اگر هشیاری بضاعتی خرید کن که حق
خرید ازان همه حال با رب باش تا ره یابی یاد دوست چندان کن تا خود را فراموش کنی کار
باندیشه کن تا در زیان نیفتی از حق شرم دار تا در گنه نیفتی از حق یاری خواه تا نصرت یابی کار
امروز بفردا حوالت مکن تا بحسرت نمانی وقت کار دریاب تا کار تو ساخته گردد سر هر چیزی
نگاهدار تا در فتنه نیفتی بیگانگان را در دل مگذار اگر غیرت داری بسوی حق گریز تا از دشمن خلاص
یابی دل بهر اندیشه مبتلا مکن تا در زمانی یک همت کن تا جمعیت یابی علم نادانی بخواه اگر دانائی
خود را گنگ ساز تا کر گردی شب بیدار باش تا بوی محبت یابی نفس را در کار دار تا ترا در کار ندارد
درد حاصل کن تا درمان یابی دست از گدائی مدار اگرچه گنجها دارد از عیب مردمان چشم بپوش تا عیب
مشاهده کنی رنجه باد به اختیار کن تا بکعبه رسی سر از خود باکسی مگو تا گنج اسرار گردی زیان کس مبین تا
اگر سود خواهی بیکس باش تا بیکس نشوی بیخود باش چون باحق باشی صحبت با نیکان کن
تا در زمانی از همه بیگانه شو اگر بیگانه خاموش باش تا بری کار خود پنهان دار تا قیمت گیرد باد دست
خدا آشنائی کن تا عاقبت سود کنی با هیچ چیز قرار مگیر اگر محبت داری سود و زیان خود
نمیدانی ازان سبب پریشانی دل بدست آر اگر میتوانی خود را بجای مبر تا بجائی برسی خود را قطره
خورد دان اگرچه دریائی باگدایان بنشین اگرچه بادشاهی وصلی الله علی خیر خلقه محمد و آله اجمعین فقط

تمت

تتمه

این دو رقعه اصل که از دستخط خاص حضرت شیخ اجل محدث دهلوی قدس سره بنظر رسیده بود برعایت نسخه مکتوبات تبرکاً و تیمناً درینجا ثبت کرده شد ؛

مکتوب شصت و نهم ۶۹

عاقبت بخیر باد هرچند میخواهم که چیزے بآن دلبند بنویسم حیران میشوم که چه نویسم جز دعای خیر دارین که نصیب باد احوال این فقیر همچنان است که معلوم ایشان است و مجمل آن اینست که الحمد لله علی کل حال و نعوذ بالله من حال اهل النار تغییرات و تبدیلات که در احوال خلق حادث است معلوم شریف است ۔ آرزو میکرد که کاشکے اینقدار که در تهانیسر بود ندا گر چند روز در دهلے هم مے بود چه مے شد و چه لازم مے آمد خیریت شما مطلوب است هر جا که باشید از جانب میان نور الحق هم خطها مے آید که جامع شکر و شکایت است ؎ زان یار دل نوازم شکری است یا شکایت ؛ شکر از حق است و از نفس خود شکایت ؎ اللهم لک الحمد و الیک المشتکی و بک المستغاث و انت المستعان باری آنچه متوقع است آن است که از دعاے بقاے ایمان و حسن عاقبت فارغ و خالی نباشند و العاقبة بالخیر ؛

مکتوب هفتاد م

؎ درد اکه غم کوه بکاه افتاده است ؛ مشوق دل مورچه ماه افتاده است
این واقعه سخت براه افتاده است ؛ درویش بعشق پادشاه افتاده است
چه گوید و چه نویسد که بزرگان چیزے نگذاشته اند که حاجت بگفتن و نوشتن او

مانده باشد کس باید که آن را بداند و کار بند و بر سر فقیر بارها افتاده است که جز وے تعالے آن دشواری ها نتواند آسان کرد رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهٖ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلٰنَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ۝ عاقبت بخیر باد یقین آن فرزند باشد که من ترا دوست میدارم و از نیکان مے شمارم حق سبحانه تمامه نیکی های دین و دنیا بنقد وقت تو گرداند دعا آنست که از جمیع آفات و بلیات محفوظ دارد و بجمیع کرامات و برکات محظوظ گرداند زیاده برین طاقت نوشتن ندارم شما را و کار شما را بخدا سپردم والسلام - فرزند دل هند بجان هیوند محمد عاصم را فرستادم تا که چند گاه دیده بجمال و کمال او روشن گردانند .

تمت بالخیر

فهرست کتاب المکاتیب والرسائل الی ارباب الکمال والفضائل

صفحه	سطر	غلط	صحیح	سطر	صفحه	غلط	صحیح	سطر	صفحه	غلط	صحیح
۳	۲	ساخت	ساحت	۹	۱۱	شرقیه	مترقبه	۴	۲۲	مافقرا	بافقرا
۴	۷	صاحب	باصاحب	۱۰	۱۹	طریق	طرق	۱۸	۲۳	بدایات	هدایات
۸	۱۹	نواب	ثواب	″	″	آورده	اورد	″	″	زنم	زنیم
۹	۲	۱۰الاعزاز	والاعتزاز	۱۶	۲۰	محکم بایستی	محکم بایستی	۱۹	″	کنم	کنیم
۱۰	۸	مجازاة	مجازاً	۱۱	۲۱	استاذ و ترکدانی	استاذی و ترکدانی	۱	۲۴	کنم	کنیم
۱۰	۱۹	خالف	خالف	۱۳	۱۰	ذکر عیوب	ذکر عیوب	۱۱	″	راهرنی	راه زنی
۱۱	۸	تربیة	تربیه	۳	۲۲	حفظ	حفظ	۱۳	۲۶	شکر	شکر

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۲۷	۱۲	واحدالی الحسن	واحد عن واحد الی الحسن
″	۱۴	بلبس الخرقه	بلبس الخرقة
″	″	والهدایه تبعیز	والروایة تتعیز
″	۱۶	اسمر	الاسمر
۲۸	۸	قدماو	قدمار
۳۲	۱۲	کرزحره	کرازحضرت
۳۶	۱۲	بزید	نه برید
۴۰	۲	فریب	وفریب
۴۴	۲۱	نتوان	توان
۴۵	۱۰	با انطوار	بانطوار
″	۱۳	پاداشت	پاداش
۴۸	۲	شکر	شکر
″	۴	فقر	فقرا
″	۲۱	هسله	باصله
″	″	وذوقه	ذوقه
۴۹	۱۸	تحریم النظر	تحریم نظر
۵۰	۲۰	توجهات	توجیهات
″	″	خیر	خیر
۵۲	۱۵	والرسوله	ولرسوله
۵۳	۹	باحدای	باحدای
۸۵	۶	الیس منه	مالیس منه
″	۱۹	انه	از
۵۶	۸	فضی	تقضی
″	۹	والنصیحت الکتاب	والانصیحت لکتاب
۵۹	۴	لست	است
″	۱۷	برغایب	رغائیب
۶۱	۱۱	وبانجنان	باآنجنان
۶۳	۵	گیاست	کیاست
۶۴	۱۶	حکم	حکیم
۶۶	۱۳	بقضاقدر	بقضاوقدر
″	۱۶	وزانست	وندانست
۶۸	۱۸	پریشان	برایشان
۶۹	۱۸	جبروت	جبروت
۷۲	۱۱	احتیاط	شرائط بخاشیه
۷۳	۱	دمی	دمی
″	۲۱	والکال	والحال
۷۴	۱۸	بس قدمی	قدمی
″	″	انک	لنک
۸۲	۱۳	روزگاری	روزگار
۸۳	۲۰	خواهم	خواهیم
۸۸	۱۱	مالیس منه	غلبه سلطنت
۸۹	۱۲	انه	اقتضای
″	۱۴	فضی	ظاهر
۹۰	۲۱	والنصیحت الکتاب	درترک
۹۱	۳	است	گروه
۹۲	۹	رغایب	باید
″	۱۳	وبانجنان	آید
″	۱۸	گیاست	وبقصور
۹۳	۲	حکیم	لیسر
″	″	بقضاوقدر	لیسراسد
″	۴	وندانست	الطاعات
″	۱۵	برایشان	فروغ
۹۴	۹	جبروت	اسداسد
۹۵	۱	شرائط بخاشیه	حاطر
۹۶	۹	دمی	حضر
۹۸	۷	والحال	الاصطبا
″	۱۴	قدمی	مالوس
″	۱۸	لنک	شناسی
″	۱۹	روزگار	لذات
۹۹	۷	خواهیم	نه بینم
۱۰۰	۱۱	غلبه سلطنت	اقتضای
″	۱۲	اقتضار	طاهرا
″	۱۴	ظاهر	درترک
۱۰۱	۲۱	درک	گرده
″	۳	گروه	باید
″	۹	باید	آبد
″	۱۳	آید	وبقصور
″	۱۸	وبقصور	لیسر
۱۰۳	۲	لیسر	لیسراسد
″	″	لیسراسد	الطاعات
″	۴	الطامات	فروغ
″	۱۵	فروغ	اسداسد
۱۰۴	۹	اسداسد	الاصطبا
۱۰۸	۷	الاصطبا	مالوس
″	۱۴	مالوس	شناسی
″	۱۸	شناسی	لذات
″	۱۹	لذات	نه بینم
۱۱۰	۷	نه بینم	

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
〃	۹	کار	وکار
۱۰۱	۴	حجب	وحجب
〃	۱۵	صدق یا	صدق
۱۰۲	۱۴	العاقبۃ	العافیۃ
۱۰۳	۱۸	حب عمل	وحب عمل
۱۰۴	۳	جا	جانہ
〃	۴	چنانچہ	چنانچہ
۱۰۵	۱	الباروالی	الباری والی
۱۰۶	۱۴	لیسر	لیسیر
〃	۱۸	بان الذین	یان للذین
۱۰۸	۴	رفت	کہ رفت
〃	۱۶	صفیف	ضعیف
〃	۲۱	ارض	الارض
۱۰۹	۵	نیک	نیک
〃	۱۹	عیایتی	عنایتی
۱۱۱	۵	راندِ	راندن
۱۱۲	۱۶	قطری	۔
۱۱۴	۲	مدت	ومدت
〃	۱۹	ہرچہ	برچہ
۱۱۶	〃	عبادت	عبادت کنید
〃	۹	کار	وکار
۱۱۶	۱۳	رود	زود
〃	۱۴	برفت	وبرفت
۱۱۷	۱۲	منع	منع و
۱۲۰	۸	نمی کنند	نمی کند
۱۲۱	۷	دل بہ	دل نہ
〃	۱۰	کہ بنایت	کہ آن بنایت
〃	۱۴	توجہ طلب	توجہ وطلب
〃	۲۰	بتدبیر	بتدبیر
۱۲۴	۲	عبویت	عبودیت
〃	۲۰	العافین	العارفین
۱۲۵	۱۲	ابن	این
〃	۱۸	میفرماید	می فرماید
〃	۲۰	تدیر	تدبیر
۱۲۶	۹	گروہ	کردہ
〃	۱۷	خدمت	خدمت
۱۲۷	۲۰	بجر	بجہر
۱۲۸	۲	منقے	منفے
〃	۱۹	مثورا	منثورًا
۱۲۹	۸	مرکب	مرکب
〃	۱۴	تابت	ثابت
۱۴۰	۱۴	قوت	وقوت
۱۴۱	۱۶	ولنعم	لنعم
۱۴۳	۱۳	ماند	اند
〃	۱۶	الرسول	رسول
۱۴۴	۸	آمر	امر
۱۴۸	۷	تماشاه	تماشاگاه
〃	۱۷	وعداوتی	عداوتے
۱۴۹	۲	فرموده	فرمود
۱۵۰	۱۲	درمعارف	ومعارف
۱۵۲	۱	سمار	مسئلہ
۱۵۸	۹	فالله	فالله
〃	۱۴	آنکه	که
۱۵۳	۱۲	ضال	خلل
۱۵۶	۱۱	تمام	وتمام
۱۵۸	۱۱	بازگرد	بازگردد
۱۶۰	۲	بیشاپه	بی شایبه
〃	۱۰	بازپس	بازپس
۱۶۶	۶	ده در	درده
۱۶۷	۱۴	نکند	کند
۱۶۸	۳	اتفاق	انفاق

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۶۸	۴	آلام	آرام
〃	۱۵	مبین	المبین
۱۶۹	۳	وصول	ووصول
۱۷۱	۱۶	مارا	مرا
۱۷۲	۱۵	خالی	حالی
۱۷۳	۲۰	حاق	حاق
۱۷۴	۱۱	وقطع	قطع
۱۷۷	۱۲	مہمان	ومہمان
۱۷۸	۲۰	نبض	بنفض
۱۷۹	۳	وشرایط	شرایط
۱۸۱	۱۱	جزر	حرز
۱۸۴	۵	با الله	بالله
〃	۱۷	فروغ	فروع
۱۸۵	۶	ترا	وترا
〃	۲۱	وچنانچه	چنانچه
۱۸۶	۱۱	فرمان	وفرمان
۱۸۹	۱	لله	الله
〃	۵	الله	لله
۱۹۰	۱۰	مذیل	بذیل
۱۹۱	۴	جذب القلوب جدا	جذب القلوب جدا

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۹۶	۱۰	می کردیم	می کردم
۱۹۷	۲	الحاج	الحاج
۱۹۹	۱	مقادیر	مقادیر
۲۰۰	۱۹	الاسلام	للاسلام
۲۰۱	۴	الفسخ	الفسخ
〃	۵	باعلاته	باعلامته
〃	۱۰	دلایل	دلال
۲۰۲	۱۶	اخرے	احرے
۲۰۳	۵	وسعت	ووسعت
〃	۸	الغذار	العذار
۲۰۵	۱۴	ازفضل	افضل
۲۰۷	۲	استاد	استناد
〃	۳	شمار	شما
۲۰۹	۱۶	من که	که
۲۱۶	۶	نمکبار	نمک سار
۲۱۷	۱۰	زود	زُور
۲۱۸	۳	بم	وبیم
۲۲۰	۸	ع	+
۲۲۲	۱۲	در هر طبیعت	در طبیعت
۲۲۴	۱۶	محمدود	محُدود

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۲۵	۳	ننهند	نه نهد
〃	۱۰	از جابی	از جائی
〃	۲۰	تمامی	تمّامی
۲۲۶	۱۷	خواستیم	خواستم
۲۲۷	۱۵	نموده	نمُود
۲۲۸	۴ حاشیہ	کار	وکار
〃	۱۹	باشند	باشد
۲۲۹	۱۰	نسبت	نسبت ذوق
〃	۱۷	راه براه	براه
〃	۱۹	تسلیم	تسلیم و
〃	۲۱	کرماده	—
۲۳۰	۲	ذهنی	ذهن
۲۳۳	۹	ازاز	از
〃	۱۹	منی	منی
〃	۱۸	وارادتی	ارادتی
۲۳۴	۱۹	شهرو	شهره
۲۳۵	۹	جعلنا	بعلنا
۲۳۷	۱۹	وقوله	قوله
۲۳۹	۱	مزدی	فردی
۲۴۱	۲	باایمانیان	با ایمانیان

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۲۴۱	۱۲	تدبیر	تدبّر
۲۴۲	۲۰	ازاکفر	ازکُفر
۲۴۵	۱۹	بآب	باب
۲۴۶	۸	دل طلب	دل بجوید طلب
۲۴۶	۵	وبرزبان	برزبان
۲۴۶	۰۰	ادب شوقت	وادب دیرینوقت
۲۴۷	۱۴	بقا وبعد	بقا بعد
۲۴۸	۲۰	مانندآن	مانندارد
۲۵۰	۱	نگوید	بگوید
۲۵۱	۳	بصیحت	بصحّت
۲۵۲	۱۷	الحسون	والحسون
۲۵۳	۴	کرکود	کرد
۲۵۴	۱۴	می باید	می یابد
۲۵۴	۲	آنرا	آن
۲۵۶	۱۰	اذکرالله	اذکروالله
۲۵۷	۱۷	نقصان	ونقصان
۲۵۷	۲۰	واصله	واصلة
۲۶۰	۲۶	از	ازخواص
۲۶۰	۱۷	لاوبالی	لاأُبالی
۲۶۱	۵	فرماند	فرماید

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۲۶۹	۱۸	ارسلیه الی	ارسلته الی
۲۷۳	۱	یعفوه	یقتفوه
〃	۳	خلال	ظلال
〃	۱۸	لیسبح	لیسیح
〃	〃	بنارو	بناءُ
۲۷۴	۱	وعدن	عدن
〃	۶	لنسخیته	لنسخةٌ
〃	〃	فیرغب	فرغبتُ
〃	۷	لشتروه	تشتروه
〃	۱۲	متعسف	متقشف
〃	۲۰	الایمان	والایمان
۲۷۵	۵	صبرتم	حَبرتم
〃	۶	لشرط	بشرط
〃	۱۳	بوجدانه	بوجدانه
۲۷۶	۱۷	واشارة	اشارة
〃	۱۸	فی الحدیث	فی حدیث
۲۷۷	۴	نه طور	انه طور
〃	۵	شهدت	شاهدت
〃	۱۸	وصیته	دحیته
〃	〃	السادی	والساری

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۲۸۰	۳	عن الملاحظه	عن ملاحظة
〃	۵	فلما	فکما
〃	۶	ویشد	یلتسد
〃	۲۰	الشیخ	الشیخ
۲۸۹	۱۱	اضطرو	اضطرّ
〃	۱۳	المتکبری	المتکبرین
〃	۱۴	ولا	لا
〃	〃	وللمساکین	والمساکین
〃	۱۹	ولیعبدوا	ولیقودوا
۲۸۰	۷	والناس	الناس
〃	۸	〃	〃
〃	۱۲	المحبین	والمحبین
〃	۱۵	للاعتبار	للاعتیاد
〃	۱۷	والاشتغال	والاشغال
۲۸۱	۴	تدعو	ندعو
〃	۱۷	متبرکین	متبرّئین
〃	〃	〃	فیهما
۲۹۲	۱	تنقیح	ینقّح
〃	۲	لم یضیقو	لم یطیقو
〃	۳۱	الحق	اطق

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۸۲	۵	باشبی	نابشیئ
〃	۱۱	تلمیذۃ	تلمیذہ
〃	۱۳	والیکم	الیکم
〃	۲۱	طرقیم	طرقہم
۲۸۳	۱	حصلت	حصلت
۲۸۴	۱۰	فَاَثَرْنَا	فَاَثَرْنَ
〃	۲۱	شوند	نشوند
〃	〃	آنست	است
۲۸۵	۱۲	حوارح	جوارح
〃	۱۸	ولجادیات	والعادیات
〃	۱۹	و بافکار	بافکار
〃	۲۱	فاثرنا	فاثرن
۲۸۶	۲۰	عوارية	عَوَادِیہ
۲۸۷	۹	الاالهية	الآلهيّة
〃	〃	عوارية	عوادِیہ
〃	۱۰	اواز	واز
〃	۱۱	غبطة	غِبطة
〃	۱۲	يقبضه	وتقبضه
〃	۱۹	فالصبر	فَاصبِرْ
۲۹۰	۱	یعنی ذلفقر	یعنی ذلفقر

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۹۱	۱۴	قضای	فضای
〃	۱۵	فلاحت	فلاح است
〃	۱۹	ومتوجه	متوجه
〃	۲۱	می شنود	می شنوند
۲۹۲	۵	فالی	فالن
۲۹۳	۱۴	جرما	حَرَمًا
۲۹۴	۸	برامی وصل کند	برای خود
〃	۰	۰	چیزے بنوایند دروں آں تعلق نمایند کہ بخت تو تاہ نظر کونزد کاملی رود تا کمال برائے
〃	۰	۰	نفس خود-
〃	۱۳	وظهور	بظهور
〃	۲۰	کناره	گناه
۲۹۵	۸	داس	داس
〃	۱۰	تفضیلے	بفضیلتے
〃	۱۵	خوشش	خوش
〃	۱۷	کاز	اکنون کہ از
〃	۱۹	وخودرا	خودرا
۲۹۷	۱۳	چه	صبر
۲۹۸	۱۱	بجانب	بجناب حق عزاسمہ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۹۸	۱۹	نماید	نمایند
〃	۲۱	خودیها	خوردیها
۲۹۹	۲	جوی	بُوئی
〃	۳	قصد لاہور	قصد سفر لاہور
〃	۷	توفیق	موفق
〃	۱۶	بود درین	بود کہ ذوق
〃	۰	۰	عزت درین
〃	〃	وقت	وقت است
〃	۲۱	دهد	دست دهد
۳۰۰	۱	باشند	باشد
〃	۸	درست راست	راست برابر است
〃	۱۵	نصر کند تاہے	نظر بکوتاہی
〃	۰	۰	دوراندیشے
〃	۱۹	بگذارند	بگذرانند
〃	۲۰	رانگینی	رنگینی
۳۰۱	۸	دوذوقے	ذوقے
〃	۱۸	کارہا	کار
۳۰۲	۹	بمیامن حسن	بمیامن حسن
〃	۱۰	جای	جای خود
۳۰۵	۱۸	بنویسید	بنویسند

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۳۰۵	۱۹	خداوند	خداوند
″	۱۰	پوست	وپوست
۳۰۷	۱۷	دوصحو	کہ صحو
۳۰۸	۱۲	عشرت	عزلت
۳۰۹	۱۳	تو	تو مرا میخواہی
۳۱۰	۵	است لذیذ	اوست لذیذ
۳۱۰	۳	ذورم	ورم
۳۱۱	۳	اکثر	والکثر
″	۴	وبجوہر	بجوہر
″	۱۷	وا	را
۳۱۲	۳	تمسک کنند	تمسک
۳۱۳	۱	خراجی	فراخی
″	۲۰	الشرح	شرح
۳۱۴	۳	طیب الغنی	طب النبی
۳۱۶	۸	احادیث	واحادیث
۳۱۷	۵	تکلیف	تکلف
″	۶	وبیرون	بیرون
۳۱۸	۱	صدق	الصدق
″	۱۲	دولت	دلت
۳۱۹	۲	ماخوذ	تا ماخوذ

تمت

خاتمۃ الطبع

بعون توفیق حضرت حق سبحانہ این کتاب مستطاب منظور نظر اولی الالباب یعنی مجموعہ مکتوبات شریف سند المحدثین سید المحققین زبدۃ العارفین قدوۃ الکاملین برگزیدۂ جناب باری حضرت شیخ اجل ابوالمجد عبدالحق محدث دہلوی البخاری قدس اللہ سرہ و مشتمل بر شصت و ہشت رسالہ کہ ہر یک ازان کتابی ست حاوی مسائل شریعت و جامع فوائد طریقت حسب فرمایش مولانا و لفضائلنا مولوی محمد انوار الحق صاحب حقی میر منشی پرزیڈنسی راجپوتانہ سلمہ اللہ تعالے در مطبع مجتبائی محمد ممتاز علی واقع دہلی بزیور اختتام محلی گشتہ مفید طالبان گردید

اشتہار

یہہ کتاب بموجب ایکٹ بست و پنجم ۲۵ سنہ ۱۸۶۷ عیسوے درج رجسٹر ہوگیے ہے کوئی صاحب بدون اجازت احقر قصد طبع نفرمائیں۔

المشہر

محمد انوار الحق عفی عنہ والوالدیہ

۱۶۷۵۶۴
آخری درج شدہ تاریخ پر یہ کتاب مستعار
لی گئی تھی مقررہ مدت سے زیادہ رکھنے کی
صورت میں ایک آنہ یومیہ دیرانہ لیا جائے گا۔

بحث:

جامعہ عثمانیہ

۱۔ دارالعلوم عثمانیہ کا قیام کس سنہ میں عمل میں آیا؟

۲۔ دارالعلوم کے بانی کون تھے؟

۳۔ دارالعلوم کے پہلے صدر مدرس کون تھے؟

۴۔ دارالعلوم کے پہلے کتب خانہ کا نام کیا تھا؟

۵۔ دارالعلوم کے پہلے کتب خانہ میں کتابوں کی تعداد کیا تھی؟

۶۔ دارالعلوم کے پہلے کتب خانہ کے مہتمم کون تھے؟

۷۔ دارالعلوم کے پہلے کتب خانہ کے مہتمم کی تنخواہ کیا تھی؟

۸۔ دارالعلوم کے پہلے کتب خانہ کے مہتمم کی تنخواہ کیا تھی؟

۹۔ دارالعلوم کے پہلے کتب خانہ کے مہتمم کی تنخواہ کیا تھی؟

۱۰۔ دارالعلوم کے پہلے کتب خانہ کے مہتمم کی تنخواہ کیا تھی؟